

Εκφρασεις των λαων
αγαθων εναντιον
αλλων λαων γαρ εν
ελευθερια ειναι ομοιοι

5/2/904

κατήχους
την αμαρτιαν

Εν ουρα
χ

ΒΕΡΟΙΑΣ

8

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

31998

GRVER-00663

gray

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΟΣΧΑΣ

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

НТОІ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ

Μεταφρασθεῖσαι μὲν

У П О

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ.

Nūn δὲ πρῶτον

ΕΝ ΠΟΛΛΟΙΣ ΔΙΑΣΚΕΥΑΣΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΘΕΙΣΑ

У П О

Κ. ΝΕΣΤΟΡΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ

Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἀδελφ. τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
καὶ τῆς δημοσίας Ἐκπαίδευσεως Υπουργείου.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΡΩΤΗ.

L'Espresso

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ.

Ἐν ὁδῷ Ἀδριανοῦ, Ἀριθ. 153.

1875.

Αρ. Εξ. 31998

Πάν αντίτυπον μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν μου
θεωρεῖται ὡς κλεψύτυπον καὶ καταδιώκεται κατὰ τὸν νόμον.

Δ Ω Ρ Ε Α
ΝΙΚ, ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ
1977

Κωνσταντίνος

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

*Αριθμός Εισαγωγής: 31998

*Ημερ)νία Εισαγωγής: 25-5-78

Ταξινομικός *Αριθμός: 090

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΑΙΣ ΜΑΚΑΡΙΑΙΣ ΨΥΧΑΙΣ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΟΣΧΑΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΚΑΙ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

**ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ ΑΥΤΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΛΑΧΩΣ
ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣΑΝΤΟΣ**

ΕΥΣΕΒΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Ο έκδότης και διασκευαστής τῆς Κατηχήσεως

Κ. ΝΕΣΤΟΡΙΔΗΣ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Ὅτι ἡ Κατήχησις τοῦ αἰοδίου μητροπολίτου Μόσχας Πλάτωνος εἶχεν ἀνάγκην διασκευῆς καὶ διορθώσεως κατὰ τὰ λεκτικὸν καὶ τὴν ὕλην, πολλοὶ ἀνεγνώρισαν καὶ ἀνωμολόγησαν. Ἡ Κατήχησις αὕτη, δι' ἧς ἡ νοσολαία ἐποτίζετο καὶ ποτίζεται τὰ νάματα τῆς ἱερωτάτης ἡμῶν θρησκείας, ἔμενεν ἀμετάβλητος ὥς εἶχε τὸ πρῶτον μεταφρασθῇ καὶ ἐκδοθῇ ὑπὸ τοῦ αἰοδίου Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Τεσσαράκοντα καὶ ἐπέκεινα ἔτη ἔκτοτε παρήλθον, καὶ ὁμως τοσαύτις ἐκδοθεῖσα οὐδέποτε ἤζιωθη διορθώσεως οὔτε κατὰ τὸ λεκτικὸν οὔτε κατὰ τὴν ὕλην. Ἀλλ' ἀπὸ τεσσαράκοντα ἤδη ἐτῶν ἡ γλῶσσα ἡμῶν ὁποίας ἠπέστη μεταβολάς, μεταβολὰς προόδου καὶ ἀναπτύξεως! Ἡ γλῶσσα ὥς εἶχεν ἐπὶ Κοραῆ ἦτο περιβεβλημένη βράχη καὶ μόλις ἀνεγνώριζε τις ἐν αὐτῇ τὴν θυγατέρα τῆς λαμπροτάτης τῶν προγόνων ἡμῶν γλώσσης. Ὁ Κοραῆς πρῶτος ἔβηκε τὰ θεμέλια τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προαίουσης γλώσσης ἡμῶν καὶ ὑπέδειξε τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποβάλλουσα τοὺς χυδαῖσμούς, τοὺς βαρβαρισμοὺς καὶ τὰς ἀσχημίας ἐδύνατο νὰ προσεγγίσῃ καὶ προσπελάσῃ πρὸς τὴν ἀρχαίαν. Ἐκτοτε ἤρξατο ἡ γλῶσσα μεγάλας ποιουμένη προόδους. Ἀπὸ τῆς λαλουμένης ἐξέλιπον πολλαὶ χυδαῖαι φράσεις καὶ πολλοὶ βαρβαρισμοί, ἡ δὲ γραφομένη ἐβελτιοῦτο καὶ καθ' ἐκάστην βελτιοῦται καὶ ἐλπίδα ἔχομεν ὅτι ἂν μὴ κατὰ πάντα, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον θὰ περιβληθῇ τὰ κάλλη τῆς ἀρχαίας. Ἐχουσα δὲ τὸν ἑαυτῆς πλοῦτον, προσλαμβάνουσα δὲ καὶ ἀρυσμένη ἐκ τῆς ἀρχαίας θὰ περιβληθῇ τύπον ὅλως ἰδιόζοντα, τύπον ὀλίγον μὲν ἀπέχοντα τῆς ἀρχαίας, πλουσιώτερον δὲ κατὰ πολὺ ἐκείνης κατὰ τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις καὶ τὴν ἀπλουστεράν μορφήν πολλῶν γραμματικῶν τύπων.

Ἐν ᾧ λοιπὸν ἡ γλῶσσα ἀπὸ τοῦ αἰσιδίου μορφωτοῦ καὶ διασκευαστοῦ αὐτῆς τοῦ Κοραῆ ἐποιήσατο σπουδαίαν ἐπίδοσιν, ἐν ᾧ ἐκαθαρίσθη καὶ ἔλαβε διασκευὴν βελτίονα καὶ καλλιτέραν, ἐν ᾧ ἐμορφώθη κατὰ τὸν τύπον τῆς ἀρχαίας ὀλίγον αὐτῆς ἀπέχουσα, ἐν ᾧ ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μετερρυθμίσθη διὰ τῆς γλώσσης πολλῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ἐφημερίδων, ἡ γλῶσσα τῆς Κατηχέσεως τοῦ Πλάτωνος κατεδικάσθη νὰ εἶνε ἡ αὐτή, οἷα καὶ πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν καὶ νὰ διδάσκηται ἐν τοῖς Γυμνασίοις! Ἐκδιδόντες ἡμεῖς ἤδη πρῶτον τὴν Κατήχησιν ἐνομίσαμεν ἀναγκαιότατον ἐν πρώτοις νὰ μεταβάλωμεν φράσεις καὶ τύπους, οἵτινες σήμερον κακῶς ἤχουσαν εἰς τὰ ὦτα. Οὕτω μετεβάλομεν τὰς φράσεις· Διὰ τὸ νὰ ᾔῃναι, μὲ τὸ νὰ ᾔῃναι, εἰς τὸ νὰ ᾔῃναι εἰς τὸ νὰ μὴ . . . ἀπὸ τὸ νὰ ᾔῃναι διὰ τὸ νὰ συναποδείκνυται διὰ τὸ νὰ μᾶς ἐξηγόρασεν· καὶ τὰ τοιαῦτα. Μετεβάλομεν τὸ ἀγκαλὰ—μὲ ὄλον τοῦτο, καὶ μὲ ὄλον ὅπου· τὸ πᾶς ἕνας(=ἕκαστος)· εἰς τὸν καθ' ἕνα· κανεῖς, κανέν, κανένα καμμία· κάποιος, ἕνας ἀληθοῦς χριστιανός· ἕνα βιβλίον καὶ οὐδένας ἀμφιβάλλει. Ἦθελον ἦτον· θέλει λαλήσω· θέλει λαλήσωμεν· θέλει εἶναι· θέλει μείνωσι· θέλει δυνηθῶσι· θέλει ἰδῶμεν, εὐφρανθῶμεν· ἦθελεν ἀπαντήσωσιν καὶ τὰ ὅμοια. Ἐμπροσθεν εἰς τὸ κριτήριον (ἀντὶ ἔμπροσθεν ἢ ἐνώπιον τοῦ)· ἀναμεταξὺ εἰς· ἐναντίον εἰς· τὸ διὰ νὰ (ἀντὶ τοῦ νὰ ᾔῃναι). Ἀφίνω νὰ λέγω (=ἐκτὸς τούτου). Ἦθελέ τις νομίσῃ νὰ ᾔῃναι (ἀντὶ τοῦ ὅτι). Εἵμεσθα (=ἔσμεν ἢ εἵμεθα)· πλήρης ἀπὸ· μὲ τοῦτα τὰ λόγια· διὰ τοῦ ὁποίου θέλει νὰ εἰπῇ. Τὸ νὰ τοὺς πέμπωσι· πάρεξ ἀφοῦ· πάρεξ διὰ· ἀνίσως· ἠθέλεν ὅτι καὶ νὰ ὥσάν· ὥσάν· ὥσάν εἰς—ὥσάν εἰμή· ὥστερα ἀπὸ ὅταν ἰδῶμεν

ἔδῃ... χωρὶς σοφίαν κτλ. μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ ὑποκάτω εἰς... τὸ νὰ διδάσκωσι, τὸ νὰ ἐλέγχωσι κτλ. φροντίς διὰ... ἔξω ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸν ἑαυτὸν του δὲν ὕστερεῖ κανένα ἀπὸ ἀρκεῖ νὰ εἰπῶμεν δὲν στέκει εἰς καὶ τὰ παρόμοια.

Καὶ ταῦτα μὲν ὥς πρὸς τὸ γλωσσικὸν μέρος. Ἄλλ' ἡ Κατήχησις τοῦ Πλάτωνος ἔχρηζε καὶ ἄλλου τινὸς οὐχ ἥτιον σπουδαίου. Ἡ Κατήχησις ὡς εἶχε δὲν ἀπετέλει σύγγραμμα ἐπιστημονικόν, ὅλον τι ἔχον ἐνότητα. Εἶχε μὲν ὅλην πολλήν καὶ καλήν, ἀλλ' ἀκατασκεύαστον καὶ ἄμορφον. Οὕτως οὔτε ὁρισμὸν οὔτε διαίρεσιν εἶχε. Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως δὲν ἡρμηνεύετο κατὰ τάξιν· πολλὰ ἐτάσσοντο ἔνθα δὲν εἶχον τὴν ἑαυτῶν χώραν. Ὁ ἀοιδίμος Κοραῆς θελήσας νὰ διευκολύνῃ τὴν σπουδὴν τῆς Κατηχήσεως ἐποιήσατο μακρὰν εἰσαγωγὴν, προδιορίκῃσιν, ἐν ᾗ διδῶσι τὸν ὁρισμὸν αὐτῆς, ποιεῖται λόγον περὶ τῆς μεγάλης φροντίδος, ἣν ἀπέδιδεν ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ ἔργον τῆς Κατηχήσεως ἐκλεγομένη ἄνδρας σπουδαιοτάτους, περὶ τοῦ νηπιοδαπτισμοῦ, περὶ τῶν μετανοούντων καὶ ἄλλων, τὰ ὅποια δυστυχῶς οὔτε ὁ διδάσκων ἠδύνατο νὰ διδάσκῃ οὔτε οἱ μαθητευόμενοι νὰ μανθάνωσιν.

Τὰς ἐλλείψεις ταύτας καθορῶντες, καὶ ἐκ πείρας δωδεκαετοῦς διδασκαλίας γινόντες ὅτι ἡ Κατήχησις εἶχεν ἀνάγκην διασκευῆς καὶ διορθώσεως ἐπεχειρήσαμεν σὺν Θεῷ νὰ φέρωμεν τὰς ἀναγκαῖας μεταβολάς. Καὶ δὴ ἐν εἰσαγωγῇ προετάξαμεν τὸν ὁρισμὸν καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς Κατηχήσεως, τὴν ἱστορίαν, τὴν ἀναγκαιότητα, τὴν ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν, καὶ τὰς πηγὰς αὐτῆς, τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν ἱερὰν παράδοσιν. Τὸ περὶ ἁγίας Γραφῆς ἐπραγματεύθημεν ἐκτενέστερον, διότι θεωροῦμεν τὸ ζήτημα τοῦτο σπουδαῖον. Ἐν τῷ α. τμήματι τοῦ πρώτου μέρους ἀνεπτύξαμεν τὸ περὶ ὑπάρξεως καὶ

τελειοτήτων τοῦ Θεοῦ, τὸ περὶ θθανασίας ψυχῆς καὶ ἄλλὰ
τινά. Ἐν τῷ 6'. τμήματι μετεβόλομεν οὐσιωδῶς τὴν τάξιν
καὶ ἤρμηνεύσαμεν ἀκριθέστερον τὸ σύμβολον. Τὸ περὶ μυστη-
ρίων ἐξετείνσαμεν καὶ προσεθήκαμεν πολλά, ὥστε ἐνομίξα-
μεν ἀναγκαιότατα. Τὸ δεύτερον μέρος τὸ περὶ ἔργων δὲν με-
τεβόλομεν καθ' ὅλην παντάπασιν. Ἐνομίσαμεν δὲ ἀναγκαῖον νὰ
προσθέσωμεν τὸ περὶ Ἑλπίδος καὶ νὰ ἐρμηνεύσωμεν ἀκριθέ-
στερον τὴν κυριακὴν προσευχὴν καὶ τοὺς μακαρισμούς.

Πολλὰς τῶν σημειώσεων τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ θεωρήσαμεν
ὅλως περιττάς (α), τινὰς δὲ παρεμβόλομεν ἐν τῷ κειμένῳ.
Οὕτω δὲ τὰ μὲν ἀφελόντες, τὰ δὲ προσθέντες καὶ διασκευά-
σαντες νομίζομεν ὅτι κατεστήσαμεν τὴν Κατήχησιν βιβλίον μᾶλ-
λον εὐμέθοδον, εὐληπτον καὶ τοῖς μαθηταῖς εὐάρεστον μάθημα.
Κατὰ πόσον δὲ ἐπετύχομεν τὴν πείρα θὰ δείξῃ.

Ἄσμενοι δὲ ἀναμένομεν πᾶσαν τῶν συναδέλφων καὶ εἰδη-
μόνων ἐπὶ κρίσιν, εἴτε διὰ τοῦ τύπου εἴτε δι' ἐπιστολῆς, ἵνα ἐν
δευτέρᾳ οὖν Θεῷ ἐκδόσῃ βελτιώσωμεν τὰ τυχόν κακῶς ἔχοντα.

Εἰς τὴν διασκευὴν τῆς Κατήχησης ἐσχόμεν ὑπ' ὄψιν τὰς
δογματικὰς τῶν Ῥώσων, τοῦ Μακαρίου καὶ Ἀντωνίου, τὴν
ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ μεταφρασθεῖσαν ἐρμηνείαν τοῦ Συμβόλου,
τὰς Κατήχησης τοῦ Φιλαρέτου, Οἰκονόμου καὶ ἄλλων, πολ-
λὰ δογματικὰ ἄρθρα δημοσιευθέντα ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Κή-
ρυκι καὶ ἄλλα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Μαρτίου 1875.

ΚΩΝΣΤ. ΝΕΣΤΟΡΙΔΗΣ

καθηγητὴς ἐν τῷ Α'. Γυμνασίῳ.

(α) Τίνα π.χ. χώραν εἶχε πλέον ἢ σημείωσις τῆς 6 §. σελ. 183—4 τῆς ἐν
Μυνιχίᾳ ἐκδόσεως τοῦ 1834 «Νῦν μάλιστα ὁπότεν εὐδοκία Θεοῦ πηδα-
λίουχῆται (ἡ Ἐκκλησία) ἀπὸ ἀνδρᾶ ζηλωτῆν τῆς εὐσεβείας τὸν παναγιώτατον
καὶ τῆς Πατριάρχην, Κύριον Γαβριήλ, τοῦ ὁποῦ πολλὰ τὰ ἔτη!». Καὶ ὁμοίως
πᾶσαι αἱ ἐκδόσεις εἶχον καὶ τὴν σημείωσιν αὐτὴν καὶ ἤρχοντο πολλὰ τὰ ἔτη, εἰς
Πατριάρχην ἀπὸ πολλοῦ ἀποθανόντα!

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ.

Εἰσαγωγή.

§. 1. Ὅρισμός καὶ διαίρεσις τῆς Κατηχήσεως.

Κατήχησις ὀνομάζεται ἡ διὰ ζώσης φωνῆς συνοπτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἔκθεσις τῶν δογμάτων, μυστηρίων καὶ ἐντολῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Σημ. Ἡ λέξις *Κατήχησις* παράγεται ἐκ τοῦ ῥήματος *κατηχεῖν*, ὅπερ σημαίνει τὸ διὰ ζώσης φωνῆς διδάσκειν τινά. Ἐντεῦθεν καὶ *Κατηχῆται* ἐλέγοντο οἱ διδάσκαλοι τῆς πίστεως καὶ *Κατηχούμενοι* οἱ μαθηταί.

Ἐπεὶ δὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως δύο εἶνε τὰ μέρη, ἡ γνῶσις τῶν δογμάτων καὶ ἡ πράξις, ἥτοι ἡ ἀκριβοὺς φυλακὴ (α), διὰ ταῦτα καὶ δύο εἶνε τῆς Κατηχήσεως τὰ μέρη, τὸ δογματικὸν καὶ τὸ ἠθικόν, καὶ τὸ μὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως, τὸ δὲ ἠθικὸν ἐπὶ τῆς ἀγάπης. Ἐπειδὴ δὲ τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἔχομεν ἔνθεν μὲν φυσικῶς ἐν ἡμῖν ἐγκάτεσπαρμένην, ἐτέρωθεν δὲ ἀπὸ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον μέρος ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο, εἰς τὴν Φυσικὴν Θεογνωσίαν καὶ εἰς τὴν ἐξ Ἀποκαλύψεως πίστιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως καὶ ἀγάπης γεννᾶται καὶ τρέφεται

(α) Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος, λέγει ὁ ἱερὸς Κύριλλος, ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν ἀκριθείας καὶ πράξεων ἀγαθῶν. (Κυρίλλ. Ἱεροσ. κατηχ. δ'. §. 2.)

καὶ ἄλλη ἀρετὴ, ἡ ἐλπίς, ἡ Κατήχησις περιέχει καὶ τρίτον μέρος, τὸ περὶ ἐλπίδος, ὅπερ διδάσκει ἡμᾶς, τί πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Σημ. Ἐπειδὴ τὸ πρῶτον μέρος τῆς Κατηχήσεως διδάσκει ἡμᾶς τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς πίστεως, τὸ δὲ δεύτερον τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς ἀγάπης, καὶ τὸ τρίτον τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς ἐλπίδος, ἔπεται καὶ ἄλλος ὅρισμός τῆς Κατηχήσεως. Κατήχησις εἶνε σύνταξις διδασκαλία περὶ τῶν τριῶν ἀρετῶν, τῆς πίστεως, ἀγάπης καὶ ἐλπίδος. Ἡ εἰς τρία μέρη διαίρεσις τῆς Κατηχήσεως στηρίζεται ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι ὁ ἀγὼν τοῦ χριστιανοῦ σύγκειται ἐκ τῶν τριῶν τούτων, πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης. « Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα. » (Α' Κορινθ. ιγ' 13.) (α)

§. 2. Ἀνάγκη τῆς Κατηχήσεως.

Ἡ ἀνάγκη τῆς Κατηχήσεως καταφαίνεται πρῶτον μὲν ἐκ τούτου, ὅτι, ἐπειδὴ « Ἡ πίστις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, εἶνε ἐξ ᾠκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ » (Ρωμ. Ι', 17), ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ τις, ἂν μὴ πρότερον διδαχθῇ. Καὶ ἐντεῦθεν πρῶτον συνάγεται ἡ ἀναγκαιότης τοῦ νὰ διδάσκηται ὁ Χριστιανὸς πρὸ τοῦ νὰ βαπτισθῇ. ἤγουν πρὸ τοῦ νὰ γείνη μέλος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Γίνεται δεύτερον καταφανὲς ἡ ἀναγκαιότης τῆς Κατηχήσεως ἐκ τούτου, ὅτι καθὼς χωρὶς διδασκαλίας μεθοδικῆς ἀδύνατον νὰ μάθῃ τις τέχνην τινὰ ἢ ἐπιστήμην, οὕτω πολὺ περισσότερον χωρὶς τῆς Κατηχήσεως ἀδύνατον νὰ μάθῃ τὴν πολὺ ὑπερτέραν πασῶν τῶν ἐπιστημῶν περὶ Θεοῦ γνῶσιν. Συνάγεται πρὸς τούτοις ἡ ἀνάγκη τῆς Κα-

(α) Εἰς τρία μέρη διήρσαν τὴν Κατήχησιν καὶ οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἁρθοδόξῳ ὁμολογίᾳ τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς, τῇ γνωστῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μογίλα. — Τῇ διαίρεσει ταύτῃ ἠκολούθησε καὶ ὁ Μ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Εἰς τρία διήρσαν αὐτὴν καὶ ὁ Μόσχας Μητροπολίτης Φιλάρτος καὶ ἄλλοι.

τηχῆσεως καὶ ἐκ τῆς ἐπομένης ἱστορίας αὐτῆς καὶ τῶν Κατη-
χητῶν.

§. 3. *Ἱστορία τῆς Κατηχήσεως.*

Ὁ ἀρχηγὸς καὶ θεμελιωτὴς τῆς θρησκείας ἡμῶν ἀποστέλ-
λων τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἰς τὸ κήρυγμα εἶπε πρὸς αὐτοὺς,
μαθητεύσατε, τ. ἔ. διδάξατε, πρῶτον τὰ ἔθνη καὶ ἔπειτα, βα-
πτίζετε. «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζον-
τες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁ-
γίου Πνεύματος.» (Ματθ. κή. 19. Μάρκ. ια' 15, 16.) Τὴν
ἀγίαν αὐτοῦ ζωὴν διῆλθε κατηχῶν καὶ διδάσκων ἐν ταῖς συ-
ναγωγαῖς, ἐν τοῖς οἴκοις καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς τὴν νέαν θρησκείαν,
ἣν ἐπέμφθη παρὰ τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ Πατρὸς ν' ἀποκαλύψῃ
εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος (Μάρκ. α', 14, 15 καὶ ἑξ.). Τὸ
αὐτὸ ἔπραττε πρὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Πρόδρομος, πρῶτον κα-
τήχει τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὕστερον ἐβάπτισεν αὐτούς (Ματθ
γ', 1. καὶ ἑξ. Λουκ. γ', 7—18).

§. 4. *Συνέχεια.*

Οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἐβάπτισον πρὶν διδάξωσι τοὺς ἀνθρώπους.
Αἱ πρῶται τρισχίλια ψυχαὶ ἐβαπτίσθησαν μετὰ μακράν τοῦ
Ἀποστόλου Πέτρου διδασκαλίαν (Πράξ. β', 14—41). Καὶ ὁ
Φίλιππος πρῶτον εὐαγγελίζεται τὸν Χριστὸν, ἔπειτα βαπτίζει
(αὐτόθ. ἡ, 12)· πρῶτον κατηχεῖ τὸν εὐνοῦχον καὶ ἔπειτα κατα-
διδάξει αὐτὸν εἰς τὸ ὕδωρ (αὐτόθ. 35—38). Ἐν γένει παντα-
χοῦ προηγείται τοῦ βαπτίσματος ἡ Κατήχησις, πανταχοῦ δι-
δάσκειται ὁ Χριστιανὸς πρῶτον, ἔπειτα βαπτίζεται.

§. 5. *Συνέχεια.*

Ἡ πρᾶξις τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας δὲν ἦτο διάφορος τῆς
τῶν Ἀποστόλων, ὡς γίνεται ὁῦλον ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱ-
στορίας καὶ τῶν Συνοδικῶν Κανόνων. Καὶ ἀφ' οὗ δὲ εἰσῆχθη
εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡ συνήθεια τοῦ βαπτίζειν τὰ νήπια, ἡ Κα-

τήχῃσις πάλιν δὲν ἔπαυσεν. Ἡ ἐκκλησία δὲν ἔκρινεν ἑκανὸν τὸ βάπτισμα μόνον χωρὶς τῆς Κατηχήσεως, ἀλλὰ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐτέλει ἐν καιρῷ ἀρμοδίῳ ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ πράξῃ πρὸ τοῦ βαπτίσματος διὰ τὸ νηπιῶδες τῆς ἡλικίας. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ἡ χρῆσις τῶν ἀναδόχων· διότι τίς ἢ τῶν ἀναδόχων ἀνάγκη, ἀν δὲν ἦτο χρεῖα τῆς Κατηχήσεως; Ὁ ἀναδόχος παραλαμβάνεται εἰς τὸ βάπτισμα ὡς ἐγγυητής, (α) ἵνα τελειώσῃ ὕστερον ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ γείνη πρὸ τοῦ βαπτίσματος.

§ 6. Συνέχεια,

Μετὰ τοὺς Ἀποστόλους οἱ πρῶτοι Κατηχηταὶ τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν αὐτοὶ οἱ Ἐπίσκοποι. Ἡ Κατήχσις ὁμῶς ἀνελίθετο καὶ εἰς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους πλήρεις πίστεως καὶ σοφίας. Τοιοῦτοι Κατηχηταὶ ἦσαν ἐν μὲν τῇ Ἀντιοχείᾳ ὁ Χρυσόστομος, ἐν δὲ Ἱεροσολύμοις ὁ Κύριλλος, πρεσβύτεροι ἔτι ὄντες. Ὁ Θεοχάρης διάκονος ὢν τῆς ἐν Καρθαγένῃ ἐκκλησίας κατήχει τοὺς Χριστιανούς. Ἡ Κατήχσις ἀνελίθετο καὶ εἰς ἀναγνώστας. Ὁ Κυπριανὸς προεχειρίζεται Κατηχητὴν τὸν ἀναγνώστην Ὀπίαντον κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀριγένους, ὅστις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατήχει ἀναγνώστης ὢν. Ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες προεχειρίζοντο Κατηχήτριαι διδάσκουσai μόνας τὰς γυναῖκας.

§ 7. Συνέχεια.

Ἐκ τῶν μεγάλων Κατηχητῶν, τοῦ Ὀριγένους, τοῦ Κυρίλλου, τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων συμπεραίνεται ἡ μεγάλη πρόνοια, ἣν ἔσχεν ἡ ἐκκλησία, ἵνα τὸ ἀξιόλογον τῆς Κατηχήσεως ἔργον γίνηται παρ' ἀνδρῶν σοφωτάτων οὐ μόνον κατὰ τὴν

(α) Ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ὁ ἀναδόχος ὀνομάζεται sponsor, τ. ἔ. ἐγγυητής. Παραβλ. Τερτυλλιανὸν περὶ τοῦ βαπτίσματος κεφ. 18, ἐνθα πολλὰ λέγει περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς πρὸ τοῦ βαπτίσματος κατηχήσεως.

ἱερὰν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔξω σοφίαν. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν ἐν τῇ περιφήμῳ κατηχητικῇ Σχολῇ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁ Πάνταινος, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ προῤῥηθεὶς Ὁριγένης, ὁ Ἡρακλᾶς, ὁ Διονύσιος, ὁ Ἀθηνόδορος, ὁ Μαλχίων, ὁ Δίδυμος, ὁ μέγας Ἀθανάσιος καὶ αὐτὸς ὁ δυσσεβὴς Ἀρείος πρὶν ἢ ἀποδόλῃ τῆς ὀρθοδοξίας τὸ προσωπεῖον.

§. 8. Ἡ ἐκ τῆς Κατηχήσεως ὠφέλεια.

Ἡ ἐκ τῆς Κατηχήσεως ὠφέλεια εἶνε πολλή· καὶ μεγάλη. Ὁ Χριστιανὸς ὁ διδασκόμενος τὴν θρησκείαν τοῦ ἐννοεῖ τὸν σύνδεσμον τὸν ὑπάρχοντα μεταξὺ δογμάτων καὶ ἐντολῶν, ἐπομένως γινώσκει τί πιστεύει. Τοῦ τοιοῦτου ἡ πίστις εἶνε στερεὰ καὶ ἀκλόνητος καὶ δὲν θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἄμμου· ὁ τοιοῦτος δὲν ὁμοιάζει πρὸς κάλαμον σαλευόμενον καὶ ἡ πίστις αὐτοῦ δὲν ἐγκαταλείπει αὐτὸν ἐν καιρῷ πειρασμοῦ (Λουκ. ἡ, 13)· καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ του δὲν εἶνε ἀστήρικτος καὶ δὲν θὰ ἐξελέγχηται, ὥς ἡ τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων, εἰς πᾶσαν περίστασιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θρησκεία τῶν Χριστιανῶν λέγεται λογικὴ (Ῥωμ. ιβ' 1.), τ. ἔ. ἔχει λόγον, ἔχει ἐπομένως ἔρευναν καὶ ἀπόδειξιν. Ἐκ δὲ τῆς ἐρεύνης καὶ ἀποδείξεως ἀποκτάται ἡ βεβαία γνώσις. Ὁ Χριστιανὸς λοιπὸν διδασκόμενος θὰ πιστεύσῃ μετὰ γνώσεως καὶ βεβαιότητας πληροφορίας· θὰ δύναται οὐ μόνον ἑαυτὸν νὰ στηρίξῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλους νὰ ὁδηγῇ καὶ διδάσκῃ καὶ θὰ εἶνε ἑτοιμος ν' ἀπαντᾷ εἰς πάντα ζητούμενα λόγον περὶ τῆς πίστεώς του. α' Ἐτοιμοὶ δὲ αἰεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος. (Α' Πέτρ. γ', 15 πρᾶβ. Τιτ. β', 8)· θὰ δύναται δὲ καὶ νὰ διακρίνῃ τὴν ἀληθῆ καὶ θείαν αὐτοῦ πίστιν ἀπὸ τῶν ψευδῶν καὶ κακοπλάστων. Ὁ Δαβὶδ μακαρίζει τὸν παιδευόμενον ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Κυρίου. «Μακάριος ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἂν παιδεύσῃς, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξεις αὐτόν» (Ψαλμ. 93, 12).

§. 9. Πηγαὶ τῆς Κατηχήσεως

Ἐπειδὴ τῆς θείας ἡμῶν πίστεως τὰ δόγματα καὶ διδάγματα ἐμπεριέχονται ἐν ταῖς ἁγίαις Γραφαῖς, διὰ τοῦτο πρωτίστη τῆς Κατηχήσεως πηγὴ θεωρεῖται αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ αὗτος διεσώθη τὸ μὲν διὰ γραφῆς, τὸ δὲ διὰ τῆς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα παραδόσεως, διὰ ταῦτα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ διακρίνεται εἰς δύο εἶδη. Καὶ ὁ μὲν διασωθεὶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ γραφῆς λέγεται ἁγία Γραφή, ὁ δὲ ἄγραφος διαμείνας καὶ μεταδοθεὶς διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καλεῖται Ἱερὰ παράδοσις.

§. 10. Α'. Ἡ Ἁγία Γραφή.

α) Ὅρισμός καὶ διαίρεσις τῆς ἁγίας Γραφῆς.

Γραφὴν ἢ ἁγίαν Γραφὴν καὶ ἁγίας Γραφὰς καλοῦμεν τὸ σύνολον τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια, ὡς περιέχοντα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐγράφησαν κατ' ἐμπνευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ ἁγία Γραφή περιέχουσα τὴν πάνδημον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διακήρυξιν τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν δεδομένων αὐτοῖς νόμων, ἐντολῶν καὶ ἐπαγγελιῶν καλεῖται Διαθήκη, διότι ὁ Θεὸς οἶονε διέθετο, ὃ ἐστὶν ἐπηγγελίλατο τοῖς ἀνθρώποις τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ τὴν σωτηρίαν διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ (α).

Διαιρεῖται δὲ ἡ ἁγία Γραφή εἰς δύο, εἰς Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην. Καὶ ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη περιέχει τὸν νόμον, ὅστις προπαρασκευάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος, πᾶς προφητείας καὶ τοὺς τύπους τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος.

(α) Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως Διαθήκη βλέπε τὸ λεξικὸν τοῦ Schleussner καὶ Κ. Κοντογόνα εἰσαγ. εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν σελ. 6. σημ. α.

Ἡ Νέα Διαθήκη φανερόναι τὴν πλήρωσιν τῶν προφητειῶν καὶ τῶν τύπων, καὶ κηρύττει τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν, ἥς ἡξιώθημεν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διαιρεῖται πρὸς τοῦτοις ἡ ἁγία Γραφή εἰς Νόμον καὶ Εὐαγγέλιον. Ἐν τῷ Νόμῳ περιέχονται ὅλοι ἐκείνοι τῆς θείας γραφῆς οἱ τύποι, ἐν οἷς ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς τὴν ἀκριθεῖς πλήρωσιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπειλεῖ νὰ κολάσῃ αὐτοὺς τῶς παραβάτας τούτων. Τὰ δὲ Εὐαγγέλιον σημαῖνον χαρποὶν καὶ χαρμόσυνον ἀγγελίαν (α) περιέχει τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τύπων, τοῦτέστι τὴν ἔλευσιν καὶ ἐνανθρώπισιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν βίον, τὰ θαύματα, τὴν διδασχὴν καὶ τέλος τὸν σταυρικὸν αὐτοῦ θάνατον, τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν· ἐνὶ λόγῳ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς ὁ οὐράνιος Πατὴρ διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ εἰσηγητὴς καὶ διδάσκαλος τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶνε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· διότι «Τὰ τοῦ Θεοῦ ποῦδεις οἶδεν, εἰμὴ τὸ Πνεῦμα τὸ Θεῶν» (Α' Κορινθ. β', 11), διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἁγία Γραφή καλεῖται λόγος τοῦ Θεοῦ. Ὅργανα δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἦσαν οἱ Προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι καθὼς λέγει ὁ Πέτρος «Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτε προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι.» (Β' Πέτρ. α'. 21).

Σημ. Α'. Τῆς ἁγίας Γραφῆς τὰ κανονικὰ βιβλία εἶνε τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης εἴκοσι δύο, τὰ ἐξῆς. 1) ἡ Γένεσις, 2) ἡ Ἐξέδοξ

(α) «Εὐαγγέλιον δὲ καλέηται, διότι ἀγαθὰ μηνύει τοῖς ἀνθρώποις, οἷον Θεοῦ ἐνανθρώπησιν, ἀνθρώπου θέωσιν, δαιμόνων κατάλυσιν, ἁμαρτημάτων λύσιν, ἀναγέννησιν, υἰοθεσίαν καὶ κληρονομίαν «τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.» Ζιγαβηνός. πρὸλ. Χρυσόστ. ὁμιλίαν α' εἰς Ματθ. §. β'. Εὐαγγελίου Εὐαγ. προπαρ. Α' κεφ. 1. καὶ ἄλλους.)

3) Τὸ Λευϊτικόν, 4) οἱ Ἀριθμοὶ καὶ 5) Τὸ Δευτερονόμιον. Τὰ πέντε ταῦτα βιβλία τοῦ Μωϋσέως ὀνομάζονται ἐν ὀνόματι Πεντάτευχος· 6) Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, 7) Κριταί, καὶ ὡς παράρτημα αὐτῶν τὸ βιβλίον τῆς Ῥούθ, 8) Βασιλειῶν Α' καὶ Β' (τὰ ὅποια βιβλία τοῦ Σαμουὴλ λέγουσιν οἱ Ἑβραῖοι), 9) Βασιλειῶν Γ' καὶ Δ', 10) Παραλειπομένων Α' καὶ Β', 11) ὁ Ἑδρας καὶ Νεεμίας, 12) Ἑσθῆρ, 13) Ἰώβ, 14) τὸ Ψαλτήριον, 15) Παροιμίαι Σολομῶντος, 16) Ἐκκλησιαστής τοῦ αὐτοῦ, 17) Ἄσμα ᾠμάτων τοῦ αὐτοῦ, 18) Ἠσαΐας, 19) Ἰερεμίας, 20) Ἰεζεκιήλ, 21) Δανιήλ, 22) Οἱ δώδεκα Προφῆται.

Εἰς τὰ εἴκοσι δύο ταῦτα δὲν περιλαμβάνονται τὰ μὴ κανονικά, ἢ τὰ ἀπόκρυφα, ὁ Τωβίτ, ἡ Ἰυδθ, ὁ Ἰερεὺς, τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν Μακκαθαίων, ἡ Σοφία Σολομῶντος, καὶ ἡ Σοφία Σειράχ· διότι οἱ ἐγένετο ἡ συλλογὴ ὑπὸ τοῦ Ἑσδρα, τὰ βιβλία ταῦτα δὲν εὐρέθησαν· ἡ ἐκκλησία δμως διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἡθικὴν διδασκαλίαν διέταξε νὰ ἀναγινώσκωνται ἐπ' ἐκκλησίας· διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα καὶ ἀναγινωσκόμενα ὀνομάζονται.

Τῆς δὲ Καινῆς Διαθήκης τὰ κανονικά βιβλία εἶνε τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, τοῦ Ματθαίου, τοῦ Μάρκου, τοῦ Λουκᾶ καὶ τῆς Ἰωάννης· αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων συγγραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ, αἱ δέκα τέσσαρες τοῦ Παύλου ἐπιστολαί, ἧτοι ἡ πρὸς Ῥωμαίους, αἱ δύο πρὸς Κορινθίους, ἡ πρὸς Γαλάτας, ἡ πρὸς Ἐφεσίους, ἡ πρὸς Φιλιππησίους, ἡ πρὸς Κολασσαεῖς, αἱ πρὸς Θεσσαλονικεῖς· δύο, αἱ πρὸς Τιμόθεον δύο, ἡ πρὸς Τίτον, ἡ πρὸς Φιλήμονα καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους· αἱ ἑπτὰ Καθολικαὶ ἐπιστολαί, ἡ τοῦ Ἰακώβου, αἱ δύο τοῦ Πέτρου, αἱ τρεῖς τοῦ Ἰωάννου καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα ἀδελφοῦ τοῦ Ἰακώβου καὶ τελευταίον ἡ Ἀποκάλυψις.

Σημ. Β'. Τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δύνανται νὰ διαιρεθῶσι καὶ κατὰ τὰ περιεχόμενα αὐτῶν. Α') Εἰς Νομοθετικά, τὰ κυρίως περιέχοντα τὴν βᾶσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Β') εἰς τὰ ἱστορικά, τὰ κατ' ἐξοχὴν περιέχοντα τὴν ἱστορίαν τῆς εὐσεβείας. Γ') εἰς διδακτικά, τὰ περιέχοντα τὴν περὶ εὐσεβείας διδασκαλίαν. Δ') εἰς

Προφητικά, τὰ περιέχοντα τὰς προφητείας, ἤτοι τὰς περὶ μελλόντων προφῆσεις καὶ ἐξαιρέτως περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ Νομοθετικά μὲν εἶνε τὰ ὃ τοῦ Μωϋσέως βιβλία, τὰ ὅποια ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνομάζει περιληπτικῶς νόμον Μωϋσέως (Λουκ. κδ', 44).

Ἱστορικά δὲ εἶνε ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, οἱ Κριταί, ἡ Ῥούθ, τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν Βασιλειῶν, τὰ δύο τῶν Παραλειπομένων, ὁ Ἑσθρας, ὁ Νεεμίας καὶ ἡ Ἑσθήρ. Διδακτικά δὲ ὁ Ἰωβ, τὸ Ψαλτήριον καὶ τὰ βιβλία τοῦ Σολομῶντος. Προφητικά δὲ τὰ τῶν προφητῶν, Ἡσαίου, Ἰερεμίου, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ καὶ τῶν 12 προφητῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν. Οἱ ψαλμοὶ ἐκτὸς τῆς περὶ εὐσεβείας διδασκαλίας περιέχουσι καὶ ἱστορίαν καὶ πολλὰς περὶ Χριστοῦ προφητείας. Οὗτοι χειραγωγοὶ θαυμαστῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς προσευχῆς καὶ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ εἶνε εἰς χρῆσιν ἀκατάπαυστον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τελετουργίᾳ.

Καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὰ βιβλία δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τέσσαρας τάξεις. Ἐν τοῖς νομοθετικοῖς βιβλίοις κατατάσσονται κυρίως τὰ 4 εὐαγγέλια· ἐν τοῖς ἱστορικοῖς αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων· ἐν τοῖς διδακτικοῖς αἱ 14 τοῦ Παύλου ἐπιστολαὶ καὶ αἱ ἐπὶ Καθολικαί, καὶ ἐν τοῖς προφητικοῖς ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου. Περιέχει δὲ ἡ Ἀποκάλυψις μυσηριώδη τινα ἐξεικόνισιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ παντὸς τοῦ κόσμου.

§. 41. Ἡ τῶν ἁγίων Γραφῶν θειότης.

Ἡ θειότης τῶν ἁγίων Γραφῶν ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἑξῆς.

1) ἐκ τῶν σαφεισμάτων καὶ πασιδῆλων ἐκπληρώσεων τῶν προφητειῶν· 2) ἐκ τοῦ ὕψους καὶ τῆς ἀγιότητος τῶν δογμάτων καὶ τῶν διδαγμάτων· 3) ἐκ τῆς ὑπερθαυμάστου δυνάμεως τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος καὶ 4) ἐκ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς πανσθενοῦς δυνάμεως τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνου καρδίας.

1) Ἐκ τῶν σαφεισμάτων καὶ πασιδῆλων προφητειῶν.

Τοιαῦται προφητεῖαι εἶνε ἡ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ περὶ

τῆς μελλούσης ἐπιγείου βασιλείας, καὶ τῆς διαμονῆς ταύτης μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσία « Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ὃν ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. » (Γεν. μθ', 10). Αἱ τοῦ Δανιὴλ περὶ τῆς μελλούσης μεταβολῆς τῶν μοναρχιῶν μετὰ τῆς προκηρύξεως τῶν μερικῶν περιστάσεων (Δαν. β', 31. ἡ, 8), καθὼς καὶ περὶ τῆς ἐλεύσεως καὶ τοῦ πάθους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς καταργήσεως τῆς Νομικῆς θυσίας, « Ἐδομαζήκοντα ἐδομαζίδες συνετημήθησαν ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ . . . καὶ γνώσει καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι καὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι Ἱερουσαλὴμ, ἕως χριστοῦ ἡγούμενου ἐδομαζίδες ἐπὶ καὶ ἐδομαζίδες ἐξήκοντα δύο... καὶ μετὰ τὰς ἐδομαζίδας τὰς ἐξήκοντα δύο ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα, καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.... καὶ δυναμώσει διαθήκην πολλοῖς ἐδομαζίς μία καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τῆς ἐδομαζίδος ἀρτήσεταιί μου θυσία καὶ σπονδή. . . » (Δανιήλ. θ', 24—27(α). Πρὸς τοῦτοις αἱ προφητεῖαι τοῦ Μαλαχίου καὶ Ἡσαίου περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἐθνῶν πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν (Μαλ. α', 10, 11. Ἡσ. β', 2) καὶ μάλιστα αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἡσαίου περὶ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος « Ἰδοὺ ἡ Παρθένης ἐν

(α) Τὴν ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου τούτου ἴδε παρὰ Χρυσόστομον ἐν λόγῳ ε', κατὰ Ἰουδ. Σημείωσον δὲ ὅτι ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κείμενῳ ἀντὶ τοῦ «ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ» ὑπάρχει «ἐκκοπήσεται ὁ Μεσσίας (ἡγουν ὁ Χριστὸς) ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ, τουτέστι, ὅχι ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Θεοδοτίων, ἵνα ἀφανίσῃ ὅσον τὸ κατ' αὐτὸν τοιαύτην σαφῆ προφητείαν ἐξήνεγκεν ὡς ἀνωτέρω τὸ κείμενον τὸ ἑβραϊκόν. Σημείωσον πρὸς τοῦτοις, ὅτι τοῦ Δανιὴλ ἀναγινώσκει ἡ ἐκκλησία ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Θεοδοτίωνος, ἐπειδὴ εὔρε πολλὴ συγκεχυμένην τὴν τῶν Ὁ εἰς τὸν αὐτὸν προφήτην, ἥτις οὐδὲ σώζεται (ἰδὲ Ἱερων. προοίμ. εἰς τὸν αὐτὸν προφήτην Δανιὴλ).

«Γαστρί ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ
 «Ἐμμανὴλ» (Ἠσ. ζ', 1. πρβλ. Ματθ. α' 22, 23). Ὁ Ἠσαΐας
 προφητεύει ὅτι ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ ἀναβλαστήσει βλαστὸς
 «Ἐφ' οὗ ἐπαναπαύσεται πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα
 «βουλῆς καὶ ἰσχύος,» (αὐτ. ια', 1, 2.) Περιγράφει δὲ τοσοῦτον
 καθαρῶς τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ ΝΓ' κεφαλαίῳ, ὥστε εἶνε
 εὐαγγελιστῆς μᾶλλον ἢ προφήτης. Καὶ ἐπὶ πᾶσιν αἱ προφητεῖαι
 τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ
 καὶ τῆς διασπορᾶς τῶν Ἰουδαίων (Ματθ. κδ', 2, κγ'. 35). Πα-
 ραλείπομεν ἄλλας πολλὰς προφητείας, ὧν ἡ πλήρωσις εἶνε το-
 σοῦτον φανερά, ὥστε δύναται νὰ μαρτυρήσῃ ἀναμφιβόλως ὁ
 σύμπας κόσμος. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὐδεὶς, πλην τοῦ Θεοῦ, δύναται
 νὰ προῖδῃ ἢ νὰ προείπῃ ὅσα μέλλουσι νὰ συμβῶσιν οὐχὶ μετὰ
 ἑκατὸν ἢ περισσοτέρους ἑνιαυτοὺς, ἀλλ' οὐδὲ τὴν αὖριον ἡμέ-
 ραν, εἶνε ἐπόμενον ὅτι τοιοῦτον βιβλίον περιέχον τοσαύτας
 προρρήσεις εἶνε θεῖον. (α)

2) Ἐκ τοῦ ὅφους καὶ τῆς ἀγιότητος τῶν δογμάτων
 καὶ τῶν διδαγμάτων.

Ἡ ἁγία Γραφή εἶνε τὸ ὑψηλότετον καὶ ἀγιώτατον τῶν
 βιβλίων ὅσα ἔχει ἡ ἀνθρωπότης. Τί εἶνε ἡ σοφία τῶν ἀρχαίων
 παραθαλλομένη πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφήν; Ἐν αὐτῇ περιέχε-
 ται σοφία πάντοτε ἀληθής, πάντοτε λογική, ἔξοχος καὶ ὑψη-
 λή. Περὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου καὶ κόσμου δίδει ἡμῖν γνώσεις
 ὑψηλὰς καὶ ἀληθεῖς. Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν Γραφήν εἶνε τὸ ὄντως

(α) Τοῦτον τὸν χαρακτῆρα τῆς θεϊότητος τῶν Γραφῶν μεταχει-
 ρίζεται καὶ ὁ Ὁριγένης βιβλ. στ' κατὰ Κέλσου. «Τὸ χαρακτηρίζον,
 «λέγει, τὴν θεότητα ἡ περὶ μελλόντων ἐστὶν ἀπαγγελία οὐ κατὰ ἀν-
 «θρωπίνην φύσιν λεγομένων καὶ ταῖς ἐκδόσεσι χρινομένων ὅτι Θεοῦ
 «πνεῦμα ἦν τὸ ταῦτα ἀπαγγέλλον.» (πρβλ. καὶ τὴν Φιλοκαλ. τοῦ
 αὐτοῦ κεφάλαιον Α'.)

ὁν, ὁ Κύριος τῶν Κυρίων, ὁ Θεὸς τῶν Θεῶν, ὁ ἰσχυρὸς καὶ παντοκράτωρ, ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων, ὁ ὢν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου διδάσκει ἡμᾶς σύμφωνα πρὸς τὸ λογικὸν καὶ τὰς ἐπιστήμας.

Καὶ αἱ ἐντολαὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶνε σύμφωνα πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἁγία Γραφή ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ν' ἀγαπῶμεν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας καὶ νὰ προσκυνῶμεν αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Εἰς τὸν Θεὸν εἶνε εὐάρεστος ἡ συντριμμένη καὶ τεταπεινωμένη καρδιά. Ἡ ἁγία Γραφή προστάσσει ν' ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ὡς ἡμᾶς αὐτούς· καὶ οὐ μόνον νὰ μὴ βλάπτωμεν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθῶμεν καὶ ὠφελῶμεν εἰς ὅλα· αὐτοῦ τὰς χρείας. Ὁφείλομεν δὲ νὰ πράττωμεν τοῦτο οὐ μόνον πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς· καὶ οὐ μόνον νὰ μὴ προσενῶμεν κακὸν εἰς τινὰ, ἀλλὰ μηδὲ κατὰ διάνοιαν νὰ φαντασθῶμεν αὐτό. Εἰς οὐδὲν δὲ ἄλλο βιβλίον περιέχεται διδασκαλία τοσοῦτον ὀρθῇ καὶ ἀκρίβητος (α). Ἐὰν δὲ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ εὐρίσκονται καὶ τινὰ ὑπερ-

(α) Ὁ εὐσεβὴς Βοννέτιος περὶ τῆς ἡθικῆς τῶν ἐθνικῶν λέγει τὰ ἐξῆς ἀξιοσημεῖωτα. «Ὅσοι (λέγει) μελετῶ τὰ συγγράμματα τῶν Ἑθνικῶν, τοσοῦτον μᾶλλον καταλαμβάνω, ὅτι δὲν ἐφύασαν εἰς ἐκείνην τὴν τελειότητα τῆς ἡθικῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν εὐρίσκω εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἀγίων καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ. Ἡ διδασκαλία τῶν ἐθνικῶν δὲν εἶναι διόλου ὁμοειδής, δὲν εἶναι διόλου τῆς αὐτῆς τιμῆς, καὶ πολλάκις εὐρίσκω τὸν μαργαρίτην ἐπὶ τῆς κοπρίας. Λέγουσι (ναί!) θαυμάσια πράγματα, καὶ τὰ ὁποῖα φαίνονται θεόπνευστα· ἀλλὰ (δὲν ἠξέω-ρω!) αὐτὰ δὲν εἰσέρχονται τόσον εἰς τὴν καρδίαν μου, καθὼς ὅσα ἀναγινώσκω εἰς τὰ συγγράμματα ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δὲν ἐφώτισεν ἡ ἀνθρωπίνη φιλοσοφία. ————— Ἡδυνήθησαν αὐτοὶ (οἱ Ἑθνικοὶ φιλόσοφοι) νὰ ἀφαιρέσωσι τοῦ κοινοῦ λαοῦ κἄμμίαν ἀπὸ τὰς προλήψεις του; Ἡδυνήθησαν νὰ καθαιρέσωσι κανένα εἶδωλον; Ὁ Σωκρά-

βαίνοντα τὸν ἡμέτερον νοῦν, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἐκπλητ-
τώμεθα διότι α' Ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνε-
ξεχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου ἢ τίς
πρόβουλος αὐτοῦ ἐγένετο ; * (Ῥωμ. ιά, 33, 34, καὶ Α' Κορ.
6', 16).

3) Ἐκ τῆς ὑπερθαυμάστου δυνάμεως τοῦ Εὐαγγελικοῦ
κηρύγματος.

Ἀπόστολοι ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ἀδύνατοι, πτωχοί, ἀσθε-
νεῖς καὶ ἐνδεδεῖς, χωρὶς ὀπλῶν καὶ ῥητορικῆς δεινότητος, διὰ
κηρύγματος χωρὶς τερθρείας λέξεων ἐπέστρεψαν εἰς τὴν χριστι-
ανικὴν πίστιν ἐν διαστήματι ὀλίγου καιροῦ ἔθνη ἀναρίθμητα.
Κατ' αὐτῶν παρετάχθησαν τὰ βασιλικὰ τῶν αὐτοκρατόρων ψη-
φίσματα, ἀπειλαί, μαρτύρια, ὅλων τῶν φιλοσόφων τοῦ καιροῦ
ἐκείνου τὰ σοφίσματα καὶ αἱ ἀπατηλαὶ δόξαι, ἵνα ἐμποδί-
σωσι τὸ κήρυγμα. Καὶ ὅμως οὐδὲν κατώρθωσαν· ἀπόδειξις
φανερά, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐνήργει δι' αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δι-
δασκαλία τῶν Ἀποστόλων περιέχεται ἐν ταῖς ἀγίαις Γρα-
φαῖς καὶ συμφωνεῖ καθ' ὅλα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν λοιπῶν
ερῶν συγγραφέων, ἔπεται ἀναμφισβότως ὅτι ἀπεκαλύφθη πα-
ρὰ Θεοῦ.

Ἀλλ' ἐὰν ἡ τῶν Ἀποστόλων διδασκαλία δὲν ἦτο ἐκ Θεοῦ,
τί ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ κηρύξωσιν αὐτὴν ὡς θεῖαν καὶ νὰ
πλανήσωσι τοὺς ἀνθρώπους ; Τοὺς Ἀποστόλους δὲν ἠνάγκα-
σεν εἰς τοῦτο οὔτε τὸ κέρδος· διότι αὐτοὶ ἔδωκαν καὶ τὰ ἴδια
αὐτῶν ὑπάρχοντα μετὰ χαρᾶς καὶ ἐδίδαξαν καὶ τοὺς ἄλλους

της, ὁ ἀρχηγὸς τῆς φυσικῆς Ἠθικῆς καὶ πρωτομάρτυς τοῦ λόγου, ὁ
θαυμαστός Σωκράτης ἡδυνήθη νὰ ἀλλάξῃ τὴν θρησκείαν τῶν Ἀθη-
ναίων, ἢ νὰ μεταβάλῃ τὰ ἦθη τῆς πατρίδος του ; * Bonnet, Recherche
philosophique. Sur le Christianism. Chap. 34. 35.

νά μὴ ἐπιθυμῶσι τὸν πλοῦτον· οὔτε ἡ ἐλπίς ν' ἀποκτήσῃσι
δόξαν καὶ τιμὴν, τὰ ὅποια δὲν περιέμενον, διότι ὁ Διδάσκαλος
εἶχε προσέλπει αὐτοῖς δυστυχίαι, ἀτιμώσεις καὶ αὐτὸν τὸν θά-
νατον καὶ ἔπεμψεν αὐτοὺς ὡς πρὸς θάνατον ἐν μέσῳ λύκων· οὐδὲ
ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἀμάθεια ἠπάτησαν αὐτούς· διότι τοιαύτην
ἀμάθειαν δὲν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς συγγραμμασιν αὐτῶν· ἀπ' ἐ-
ναντίας εὐρίσκομεν μάλιστα μεγάλην σοφίαν. Ἡ τοῦ Ἀποστό-
λου Παύλου ὁμιλία πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῷ Ἀρείῳ Πά-
γῳ (Πραξ. ιζ', 22) καὶ ἡ μετὰ τοῦ βασιλέως Ἀγρίππα (αὐτ.
κατ', 2 — 32) ἀποδεικνύουσιν αὐτὸν δεινότατον καὶ σοφώτατον.
Ἄλλ' ἐὰν τῶν Ἀποστόλων ἡ διδασκαλία ἦτον ἐπίπλαστος καὶ
ψευδής, πῶς τσαῦτα ἔβην οὐ μόνον ἄγρια καὶ βάρβαρα, ἀλλὰ
καὶ σοφώτατα, ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου μέχρι τοῦδε
ἀπεδέξαντο τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν; Ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν πρέ-
πει ν' ἀποδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἁ γία Γ ρ α φ ῆ ε ἵ ν ε ὁ ἄ λ η -
θ ῆ ς λ ό γ ο ς τ ο ὗ θ ε ο ὡ. (α)

4) Ἐκ τῶν θαυμάτων.

Θαῦμα εἶνε ἔργον ἀκατόρθωτον μὲν ὑπὸ δυνάμεως καὶ τέ-
χνης ἀνθρωπίνης, ἐνεργούμενον δὲ διὰ τῆς παντοδυναμίας τοῦ
Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐνεργῶν τὰ θαύματα ἐνεργεῖ διὰ τῆς παν-
τοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, ἄρα ἀρεστός εἶνε τῷ Θεῷ καὶ κοινωνὸς
Θεοῦ πνεύματος. «Οἶδαμεν δὲ ὅτι ἁμαρτωλῶν ὁ Θεὸς οὐκ ἀ-
κούει· ἀλλ' ἐὰν τις θεοσεβῇς ἤ, καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ,
»τοῦτου ἀκούει... Εἰμὴ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο
»ποιεῖν οὕδεν.» (Ἰωάν. θ', 31, 32). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ
λέγει τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι τρανωτάτη μαρτυρία τῆς θεότητος αὐ-
τοῦ εἶνε τὰ θαύματα. «Τὰ ἔργα, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ πατήρ, ἵνα τε-

(α) Τὴν ἀπόδειξιν ταύτην τῆς θεότητος τῶν ἁγίων Γραφῶν με-
τεχειρίσθη καὶ ὁ Ὁριγένης ἐν τῷ κατὰ Κέλσου συγγραμμάτι αὐτοῦ
καὶ ἐν τῇ Φιλοκαλίᾳ.

πλειώσω αὐτὸ, αὐτὰ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἑμοῦ, ὅτι ὁ πατήρ με ἀπέσταλκε.» (Ἰωαν. ἑ., 36).

Ὅτι δὲ τὰ θαύματα εἶνε βεβαιότατα καὶ πάσης ὑπονομίας ὑπέρτερα γίνεται δῆλον 1ον) ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ, ὅστις ἦτο μέγας καὶ πολὺς· 2ον) ἐκ τοῦ ὅτι ἐτελέσθησαν δημοσίᾳ ἐν ὄψει πολλῶν ἐναντίων καὶ 3ον) ἐκ τῶν προσώπων ὧν χάριν ἐτελέσθησαν ταῦτα δὲ ἦσαν οὐ μόνον ἐκ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἱερέων καὶ ἄλλων ἐπισήμων. Πρὸς τοῦτοις, ἐὰν ὑπῆρχε ὁδὸς ἢ ἀπάτη ἐν τοῖς θαύμασι, θὰ ἐξηλέγχοντο βεβαίως ὑπὸ τοσούτων ἐναντίων· ἀλλ' οὐδέποτε τοιαῦτόν τι συνέβη, καὶ οὐδέποτε οἱ ἐναντίοι αὐτοῦ, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε ἐθνικοὶ ἐξήλεγξαν ὡς ψευδῇ τὰ θαύματα τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἀπεδέξαντο μετὰ ταῦτα καὶ ὡμολόγησαν· ὑπέλαβον δὲ αὐτὰ ὡς ἀποτελεσμα μαγείας, ὡς γίνεται φανερόν ἐκ τῶν Ταλμουδικῶν βιβλίων καὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κέλση, Πορφυρίου, Ἱεροκλέους καὶ Ἰωλιανῆ.

Καὶ ἡ δύναμις τῶν Γραφῶν ἦν ἐξήρχησεν ἐπὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων καρδίας καὶ ἐξασκεῖ μέχρι τῆς σήμερον εἶνε καὶ αὐτὴ τρανωτάτῃ ἀπόδειξις τῆς θειότητος αὐτῶν.

§. 12. *Ἀνάγκη τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια.*

Ἐπειδὴ αἱ Γραφαὶ περιέχουσι λόγους ζωῆς αἰωνίου· ἐπειδὴ συγγραφεὶς ἔχουσι τὸν Θεόν, τέλος δὲ καὶ σκοπὸν τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὕλην πάσης ἀπάτης· ἀμικτον· ἐπειδὴ αἱ ἀγίαι Γραφαὶ ἐδόθησαν καὶ πρὸς ὀρθὸν τρόπον τῇ βίᾳ, ἔπεται ἐξ ἀνάγκης ὅτι ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν εἶναι ἀναγκαία καὶ ὠφέλιμος. Ἐπειδὴ δὲ εἶνε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' αὐτῶν ὁ Θεὸς ὁμιλεῖ τοῖς ἀνθρώποις, πρέπει ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν νὰ γίνηται ἐν πρώτοις μετ' εὐλαθείας καὶ προσοχῆς· δεύτερον μετὰ καθαρᾶς προαιρέσεως πρὸς ἐπίδοσιν ἐν τῇ πίστει, καὶ προτροπῇ τῶν ἡμῶν εἰς τὰ καλὰ ἔργα· καὶ τρίτον πρέπει νὰ νοώμεν καὶ ἐρμηνεύωμεν

αὐτὰς σύμφωνα πρὸς τὴν ἐρμηνείαν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθο-
δόξου ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων.

Ἡ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἁγίων Γραφῶν ὠφέλεια εἶναι
μεγίστη. Ἐξ αὐτῶν ὁ χριστιανὸς μαθαίνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ
καὶ ρυθμίζει τὸν βίον του· ἐξ αὐτῶν πληροφορεῖται περὶ τῆς
μεγάλης ἀγάπης, ἣν ἔδειξεν ὁ Θεὸς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ
ἀνάγνωσις τῶν ἁγίων Γραφῶν ρυθμίζει τὰ ἔθνη καὶ βελτιοῖ
τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἡ παραμέλησις αὐτῶν φέρει τὰ ἐναντία
ἀποτελέσματα. Ἐντεῦθεν οἱ θεοφόροι Πατέρες δὲν ἔπαυον συ-
νιστῶντες εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν
καὶ μεγίστην ζημίαν ἐθεώρουν τὴν ἑλλειψιν αὐτῆς. «Μεγάλη,
«λέγει ὁ Θεὸς Χρυσόστομος, μεγάλη ἀσφάλεια πρὸς τὸ μὴ ἀ-
σμαρτάνειν τῶν Γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις· μέγας κρημνὸς καὶ βά-
«εραθρον βαθὺ τῶν Γραφῶν ἡ ἄγνοια· μεγάλη προδοσία σωτη-
«ρίας τὸ μὴδὲν ἀπὸ τῶν θείων εἰδέναι νόμων. Τοῦτο καὶ αἰρέ-
«σεις ἔτεκε· τοῦτο καὶ βίον διεφθαρμένον εἰσῆγαγε· τοῦτο τὰ
«ἄνω κάτω πεποίηκε» (ὁμιλ. γ' εἰς τὸν Λάζαρ.). Καὶ, «Ἐν-
«τεῦθεν τὰ μυρία ἐφύη κακὰ, ἀπὸ τῆς τῶν Γραφῶν ἀγνοίας·
«ἐντεῦθεν ἡ πολλὴ τῶν αἰρέσεων ἐβλάστησε λύμη, ἐντεῦθεν
«οἱ ἡμελημένοι βίοι» (ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς πρὸς Ῥωμ. ἐπισ.). «Καὶ,
«Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τινὰ σωθῆναι μὴ συνεχροῦς ἀναγνώ-
«σεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς» (ὁμιλ. γ' εἰς τὸν Λάζαρ.) (α)

§. 43. Β' Ἡ Ἱερὰ παράδοσις.

Δευτέρα πηγὴ τῆς Κατηχήσεως εἶναι ὁ ἄγραφος τοῦ Θεοῦ
λόγος ἢ ἡ Ἱερὰ παράδοσις. Ἐπειδὴ ὁ λόγος δὲν ἐδόθη ἀπ' ἀρ-
χῆς ἐν γραφῇ, ἀλλὰ ἀπὸ ζωῆς φωνῆς, διὰ τῆς ἁγίας Γραφῆς
παρακολουθῶσαν ἔχει τὴν Ἱερὰν παράδοσιν. Ἡ ἱστορία διδάσκει
ἡμᾶς, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλῆτο κατ' ἀρχὰς διὰ ζωῆς φω-

(α) Περὶ ἀναγνώσεως Γραφῶν πλεῖστα περιέχει ὁ 6' τόμος τῆς συλ-
λογικῆς τῶν ὠφελίμ. καὶ ψυχασωτικῶν ἀναγνωσμάτων [ἐκδ. Ἀθ. 1854.]

νῆς, ὥστερον δὲ καὶ διὰ γραφῆς. Οἱ Ἀπόστολοι γράφοντες πρὸς τὰς πιστὰς παρέλειπον ἐνίοτε τινὰ, τὰ ὅποια ἐμελλον νὰ συμπληρώσωσι διὰ προσωπικῆς συνεντεύξεως. Πλείστας περὶ τοῦτε μαρτυρίας ἔχομεν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων. «Πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράφειν, λέγει ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης, οὐκ ἠβουλήθην διὰ χάριτος καὶ μέλανος.» (Ἰωάν. ἐπιστ. Β', 12, πρὸς Γ', 13). «Τὰ δὲ λοιπὰ, λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὥς ἂν ἔλθω, διατάξομαι.» (Α' Κορινθ. ια', 34). Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος καὶ διαρρήθην παραγγέλλει τοῖς Θεσσαλονικεῦσι νὰ κρατῶσι τὰς παραδόσεις. «Ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ὡς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν» (Β' Θεσ. β', 15). «Ἐπαινῶ ὑμᾶς, λέγει πρὸς τοὺς Κορινθίους, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε» (Α' Κορινθ. ια', 2).

Ἄλλὰ καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας Πατέρες τὸ αὐτὸ ἐντέλλονται. Οὕτως ὁ Ἰγνάτιος, ὁ Πολύκαρπος, ὁ Εἰρηναῖος, ὁ Ὠριγένης, ὁ Ἐπιφάνιος, ὁ μέγας Βασίλειος, ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος καὶ ἄλλοι. Τοσοῦτον δὲ ἀναγκαῖαι εἶναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν αἱ ἱερὰ παραδόσεις, ὥστε ἐάν τις ταύτας ἀφαιρέσῃ, εἰς αὐτὰ τὰ καίρια βλέπτει τὴν πίστιν καὶ εἰς ψιλὸν ὄνομα περιῖσται τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, καθ' ὃ λέγει ὁ μέγας Βασίλειος (λόγος περὶ ἁγίου Πνεύματος). Καὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς Συνόδοις, ἐν αἷς ἀνεσκευάζοντο τῶν αἱρέσεων αἱ κακοδοξαί, ἡ ὀρθόδοξος διδασκαλία ἐστηρίζετο οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως. Πολλὰ τῶν ἐθίμων καὶ τῶν χριστιανικῶν τελετῶν στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως, ὥς θέλομεν ἀκολούθως ἰδεῖ (α).

(α) Πλείστα περὶ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως βλέπει ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας τοῦ Μακαρίου σ. 503—507 καὶ Εὐαγγ. Κήρικ. ἔτος 1858 σ. 226 καὶ ἐξ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΩΝ.

Περὶ τῆς φυσικῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως, ὁδηγούσης πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν.

§. 1. Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ.

Εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπαρξιν ὁδηγούμεθα ἐκ τῆς ἐν ἡμῖν ἐμφύτου καὶ ἐρριζωμένης ἐν τῇ ψυχῇ ἐννοίας. Ἡ περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἐννοια εἶνε τοσοῦτον ἔμφυτος ἐν ἡμῖν, ὥστε οὐδὲ ἀποδείξεως ἔχει χρεῖαν. Ἡ ἐννοια αὕτη ὑπάρχει εἰς πάντας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀγρίους καὶ ἀγυμνάστους περὶ τὸ συλλογίζεσθαι καὶ εἶνε φυσικῶς ἐγκατεσπαρμένη, καθ' ἃ λέγει καὶ ὁ θεῖος Δαμασκηνός, «Πᾶσι γὰρ ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι Θεὸν ὑπ' αὐτοῦ φυσικῶς ἐγκατέσπαρται.» (Δαμασκ. ἐκθ. ὁρθ. πίστ. α', 1).

Τὴν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἔμφυτον καὶ φυσικῶς ἐν ἡμῖν ἐγκατεσπαρμένην ἐννοϊαν διατρανοῦσι καὶ πολλαχόθεν βεβαιοῦσι καὶ ἄλλαι ἐκ τοῦ φυσικοῦ λόγου λαμβανόμεναι ἀποδείξεις. Τοιαύτας δὲ ἀποδείξεις ἔχομεν α') τὴν ἐκ τῆς ἀκριβοῦς θεωρίας τοῦ κόσμου τούτου· β') τὴν ἐκ τῆς ὁμολογίας ὄλων τῶν ἔθνων· γ') τὴν ἐκ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν καὶ δ') τὴν ἐκ τῆς ἐμφύτου ἐπιθυμίας τοῦ ἀκρου ἀγαθοῦ.

§. 2. Συνέχεια.

α) Ἡ ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ κόσμου τούτου ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καταφαίνεται ἐξαίρετος καλλογή, θαυμαστὴ ποικιλία, μέγιστη ἁρμονία καὶ τάξις καὶ σκοπιμότης, ἡ δὲ αἰτία τούτων δὲν προέρχεται ἐξ αὐτῶν τῶν κτισμάτων, ἐν οἷς οὐδὲ νόησις οὐδὲ λόγος ὑπάρχει, ἔπεται ὅτι ὑπάρχει ὑπεράτατη λογικὴ αἰτία, ἥτις διεκόσμησε τὰ ὄντα καὶ κυβερνᾷ ταῦτα οὕτως, ὅπως βλέπονται. Ὅσα τις ἐξετάζει τὴν σκοπιμότητα καὶ τάξιν τῶν τοῦ κόσμου, τοσοῦτον ἐκπλήττεται διὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ. Ἐντεῦθεν δ

κόσμος οὗτος ὠνομάσθη θ' ἑατρον, ἐν ᾧ θεώμεθα καὶ βλε-
πομεν τὴν θείαν δόξαν, καὶ βιβλίον, ὅπερ φανερώνει τὸν ἴ-
διον συγγραφέα. « Ὁ κόσμος, λέγει ὁ μέγας Βασιλεῖς, ἐστὶ
πφυχῶν λογικῶν διδασκαλεῖον καὶ θεογνωσίας παιδευτή-
ριον » (Ὅμιλ. α' εἰς τὴν ἑξαήμε.) Ὁ κόσμος οὗτος εἶνε κλίμαξ,
δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀναβαίνει πρὸς τὸν Θεόν (Βασ. Σελευκ. Λόγ.
α') Τὰ ἀόρατα (τοῦ Θεοῦ), λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τοῖς
»ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ
»θειότης. (Ῥωμ. α', 20.)

Σημ. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη καλεῖται τελεολογικὴ ἢ φυσικοθεολογικὴ.
Στηρίζεται δὲ α') ἐπὶ τοῦ ἐνδεχομένου καὶ τῆς τρεπτότητος
τοῦ κόσμου τούτου—καὶ β') ἐπὶ τοῦ ἀναγκαίου μιᾶς πρώτης
αἰτίας. Καὶ ἐνδεχόμενα μὲν λέγονται ὅσα δὲν ἔχουσι τὴν ὑ-
παρξίν αὐτῶν ἀναγκαίαν, τ. ἔ. ὅσα δὲν ὑπάρχουσιν ἀπ' ἑαυτῶν, ἀλλ'
ἔχουσι παρ' ἄλλου τὴν ὑπαρξίν. Ἐπομένως ἐδύναντο νὰ μὴ ὑπάρ-
χωσιν ἢ νὰ ὑπάρχωσι κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐν τῷ
κόσμῳ τούτῳ εἶνε ἐνδεχόμενα καὶ τρεπτὰ, ἔπεται ὅτι ὑπεράνω τού-
των ὑπάρχει ἄλλη τις πρώτη καὶ ἀναγκαία αἰτία, ἥτις ἔδωκεν εἰς
τὸν κόσμον ὑπαρξίν. Ἡ ἀναγκαία αὕτη αἰτία ἐστὶν ὁ Θεός. Διὸ καὶ
ὁ Δαβὶδ λέγει· « Σὺ ἐποίησας ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς » (Ψαλμ. ρ', 3.)
— Ἀναγκαῖον δὲ λέγεται τὸ ὄν, ὅπερ τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως
ἔχει ἐν ἑαυτῷ καὶ οὐχὶ ἐν ἄλλῳ, τ. ἔ. δὲν παρήχθη ὑπ' οὐδεμιᾶς ἐξω-
τερικῆς αἰτίας.

β') Ἡ ἐκ τῆς ὁμολογίας πάντων τῶν ἐθνῶν ἀπόδειξις
τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ὅτι ὑπάρχει Θεὸς μαρτυρεῖ ἡ κοινὴ συμφωνία πάντων τῶν
λαῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων. Ἀπαντες οἱ λαοί, σοφοὶ καὶ ἀπαί-
δευτοι, πεπολιτισμένοι καὶ βάρβαροι, πανταχοῦ γῆς καὶ θα-
λάσσης, ἀπεδέξαντο καὶ θείας τιμᾶς ἀπένειμαν εἰς τὸν ἢ ὄντα
ὑπέρτερον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Πανταχοῦ ἴσταντο βωμοὶ
καὶ προσεφέροντο θυσίαι. Τοσοῦτον δὲ ἰσχυρὰ εἶνε εἰς τὸ ἀν-
θρώπινον πνεῦμα ἡ συναίσθησις τῆς θείας ὑπάρξεως, ὥστε

προτιμᾷ νὰ προσκυνῇ λίθους ἢ ἄλλο τι φθαρτὸν, παρὰ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι δὲν εἶνε Θεός. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη καλεῖται ἱστορικῇ.

γ) Ἡ ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἑτέρα ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγροῖκοι φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς ἀνεξάλειπτα αἰσθήματα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τιμίου, καὶ αἰσθάνονται τύψιν μὲν τοῦ συνειδότος διὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἠθικῶν νόμων, χαρὰν δὲ καὶ ἀγαλλίασιν διὰ τὰς καλὰς πράξεις. Προέρχονται δὲ ταῦτα ὑπὸ ἐμφύτου τινὸς δυνάμεως ἀναγκαζούσης ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὑπάρχει παντέφορος καὶ παντοδύναμος κριτὴς, εὐεργετικὸς ἀνταποδότης τῆς ἀρετῆς, καὶ τιμωρητὴς ἀδυσώπητος τῆς κακίας. Σύμφωνα πρὸς ταῦτα λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος περὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι ζῶσι χωρὶς νόμων «Ὅτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου ἔγραπτόν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξύ ἄλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογεμένων» (Ῥωμ. β', 15). Ἡ ἀπόδειξις αὕτη καλεῖται ἠθικῇ.

δ) Ἡ ἐκ τῆς ἐμφύτου ἐπιθυμίας τοῦ ἄχρον ἀγαθοῦ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἡ ἔμφυτος ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἄχρον ἀγαθὸν ἀποδείκνυσι τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ. Ὅσον εὐδαίμων καὶ ἂν εἴνῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅσην ἀφθονίαν ἀγαθῶν καὶ ἂν ἔχῃ, δὲν δύναται ὅμως νὰ πληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ δυσαρεστηθῇ. Ἀπόδειξιν τούτου ἔχομεν τὸν Σολομῶντα, ὅστις ἀφοῦ ἀπῆλause πᾶν εἶδος ἡδονῶν, ἀνέκραξε τέλος πάντων. «Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης» (Ἑκκλ. α'. 2). Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη ἔμφυτος ἐπιθυμία δὲν ἐδόθη ματαίως εἰς ἡμᾶς, ἔπεται ὅτι καὶ δύναται νὰ πληρωθῇ ὑ-

πὸ τελειοτέρου καὶ μονιμωτέρου ἀγαθοῦ, τὸ ὁποῖον εἶνε ὁ Θεός, καθὼς λέγει ὁ Δαβὶδ. «Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι ἐτὴν δόξαν σου» (ψαλμ. στ', 15).

Σημ. Ὅταν ἀναλογισθῇ τις μετὰ προσοχῆς τὴν ἀπόδειξιν ταύτην τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἐκπληττεται διὰ τὴν τυφλότητα τῶν ἀσεβῶν Ἀθεῶν. Ἐντεῦθεν καὶ ἀμφιβάλλουσι τινες δικαίως, ἂν εὐρίσκωνται τοιοῦτοι ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, χωρὶς ἢ συνειδησίς των νὰ εἶνε τὸ ἐναντίον πεπληροφορημένη.

§. 3. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας.

Ὅτι μὲν ὑπάρχει Θεός καὶ γινῶσιν Θεοῦ ἔχομεν, εἴμεθα πολλαχόθεν πληροφορημένοι. Ἀλλὰ τίς ἐστὶ τὴν οὐσίαν ὁ Θεός καὶ τὴν φύσιν; Τοῦτο εἶνε εἰς ἡμᾶς ἐντελῶς ἀκατάληπτον καὶ ἄγνωστον, καὶ οὐδεμία κτιστὴ φύσις δύναται νὰ λάβῃ ταύτης γινῶσιν. Διότι ἐπειδὴ ὁ Θεός εἶνε ἄπειρος, εἶνε καὶ ἀκατάληπτος καὶ ἀπερίληπτος εἰς πᾶσαν κτιστὴν φύσιν. «Μέγας Κύριος καὶ αἰνετός σφόδρα καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας» (ψαλμ. ρμδ', 3). «Ὁ Θεός φῶς οἰκεῖ, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται» (Α', Τιμόθ., στ', 16). «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε» λέγει καὶ ὁ Εὐαγγ. Ἰωάννης (ἀ, 18). (α) Ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ δὲν νοοῦμεν, εἰ καὶ δὲν γινώσκο-

(α) Ἰωάν. ἀ. 18 «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο». Α'. Τιμ. ζ', 16. «Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται». Γρηγόρ. Νύσσης λόγ. ιθ'. κατὰ Εὐνομ. «Τὸ θεῖον, ὅπως ἂν κατὰ φύσιν ἔχῃ, ἀνεπαφόν τι ἐστὶ καὶ ἀκατανόητον καὶ πάσης ἀντιλήψεως τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν ὑψηλότερον.» Καὶ ἀλλαχοῦ, Τόμ. α. σελ 813. «Ἡ θεία φύσις αὐτὴ καθ' αὐτὴν ὅ,τι ποτὲ κατ' ἑαίαν ἐστὶ, πάσης ὑπέρκειται καταληπτικῆς ἐπινοίας, ἀπρόσιτος καὶ ἀπροσπέλαστος οὕσα ταῖς σχολαστικαῖς ἐπινοίαις». Γρηγ. Ναζ. λόγ. 28. «Θεὸν ὅ,τι ποτὲ μὲν ἐστὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν οὔτε τις εὗρεν ἀνθρώπων πώποτε, οὔτε μὴν εὗρεν, Χρυσόστομος Τόμ. ζ', σελ. 412.

μεν τὴν θεϊαν οὐσίαν καὶ φύσιν, δὲν ἀφῆκεν ὁμοῦς ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς παντελῇ ἀγνοσίαν· διότι γνωρίζομεν τὸν ἀκατάληπτον Θεὸν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ τῶν μέχρις εἰς ἡμᾶς καταβαινουσῶν καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Καὶ εἴμεθα πολλαχόθεν πληρο-φορημένοι, ὅτι ἔστι Θεός, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ τί ἔστι Θεός. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Μ. Βασίλειος· «Ἰστοῖς αὐτάρκης ἐστὶν εἰδέναι ὅτι πᾶσι Θεός, οὐχὶ τί ἔστι Θεός» (ἐν ἐπιστ. 400ῃ) καὶ, «Ὅ γὰρ ἡ τοῦ τί ἐστὶν ἐξερευνήσις, ἀλλ' ἡ τοῦ ὅτι ἔστιν ὁμολογία, τὴν σωτηρίαν παρασκευάζει.» (Κατὰ Εὐνομ. λόγ. α.) Ἐπειδὴ δὲ δὲν γνωρίζομεν οὐδὲ καταλαμβάνομεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο οὐδὲ κύριον, ἀλλὰ περιγραφικόν τινα μόνον ὄρισμόν δυ-νάμεθα νὰ δώσωμεν (α). Θεὸς λοιπὸν εἶνε τὸ ὕψιστον ὄν, ὅ-περ δὲν ἐξαρτᾶται παρ' ἄλλου τινός, ἀλλ' εἶνε αὐθόπαρκτον καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀνυπαρξία εἶνε ἀδύνατος. Διότι ἂν τὰ πάντα πα-ρήχθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀδύνατον νὰ ἐκτίσθῃ αὐτὸς παρ' ἄλλου, εἰ δὲ μὴ ἔπρεπε νὰ ὑποθέσωμεν ἄλλον ὑπέρτερον καὶ δυνατώ-τερον τοῦ Θεοῦ, ὅπερ εἶναι παντάπασιν ἐναντίον εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν.

§. 4. Περὶ τῶν θεϊῶν προσόντων ἢ ιδιοτήτων.

Προσὸν ἢ προσόντα ὀνομάζονται αἱ ιδιότητες, αἱ ἀποδίδο-μεν εἰς πρᾶγμα ἢ πρόσωπόν τι. Προσόντα τοιαῦτα ἀποδίδο-μεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν Θεόν. Εἶνε δὲ τοῦ Θεοῦ τὰ προσόντα ἢ αἱ ιδιότητες ἄπειροι, ὥς ἄπειρος εἶνε καὶ αὐτὸς ὁ Θεός. Ἡ

«Τὴν ἀκριβῆ τοῦ Θεοῦ κατάληψιν καὶ τὴν τετρανωμένην γνῶσιν οὐ-δεὶς ἔχει». Δαμασκηνός· ἔκδ. Ὁρθ. πίστ. α, 4. «Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶ Θεός, ὁ ὅλον· τί δὲ ἐστὶ κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν, ἀκατάληπτον τοῦτο παντελῶς καὶ ἄγνωστον».

(α) Οἰφθῇποτε ὀνόματι καὶ ἂν ὀνομάσωμεν τὸν Θεόν, οὐδὴλως ἀπτόμεθα τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀναφοῦς καὶ ἀψάστου οὔσης, ἀλλὰ μό-νον τὰ περὶ τὴν θεϊαν φύσιν νοούμενα ἐρμηνεύομεν.

καταμέτρησις ἁπασῶν τῶν τοῦ Θεοῦ ἰδιοτήτων εἶνε ὑπεράνω τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων· διότι δὲν ὑπάρχει τελειότης, ἥς νὰ μὴ εἶνε οὗτος ἡ πηγὴ(α). Ἐκ τῶν ἀπείρων δὲ τοῦ Θεοῦ προσόντων ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὸ Ἐνιαιῶν, τὴν ἀπλότητα, τὴν αἰωνιότητα, τὴν ἀθανασίαν, τὴν παγγνωσίαν, τὴν σοφίαν, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀγιότητα, τὴν παντοδυναμίαν, τὴν παντοκρατορίαν κτλ.

1) Τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ

Τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ εἶνε τὸ οὐσιωδέστατον τῶν δογμάτων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου. « Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν. » Τὸ δόγμα τοῦτο εἶνε καὶ πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον σύμφωνον καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν, ἣν περὶ Θεοῦ ἔχομεν. Διότι Θεὸν καλοῦμεν τὸ ὃν ἔκείνο, ὅπερ ἔχει πάσας τὰς δυνατὰς τελειότητας καὶ οὐ μείζον καὶ τελειότερον δὲν ὑπάρχει. Ἐάν δὲ ὑποτεθῶσι δύο ἢ πλείονες θεοί, τότε ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια καταστρέφεται· διότι ἐν τῇ ὑποθέσει τῶν δύο ἢ πλείονων θεῶν, εἶνε ἀνάγκη οἱ θεοὶ οὗτοι νὰ εἶνε ἢ ἴσοι ἢ ἀνισοί. Ἐάν εἶνε ἴσοι, εἶδει· αὐτῶν εἶνε θεοί· διότι πάντες εἶνε ἴσοι καθ' ὅλα, καὶ ἡμεῖς Θεὸν ἀπεκαλέσαμεν τὸ τελειότατον καὶ ἀνώτατον πάντων· ἐάν δὲ εἶνε ἀνισοί, ὁ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἰστάμενος βαθμίδι θὰ εἶνε ὁ πάντων ἀνώτερος· διότι ἡ εἰς ἄλλον ὑποταγὴ ἀντίκειται εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Τερτυλλιανός· « Ὁ Θεὸς εἰμὴ πᾶστιν εἷς, οὐχ ὑπάρχει· διότι ὅταν τι μὴ ὑπάρχῃ τοιοῦτον, ποῖον ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ. ἀξιοπρεπέστερόν ἐστι νὰ πιστεύωμεν ὅτι οὐχ ὑπάρχει » (β). Τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ ἀνέπτυξαν ἐκ

(β) "ὁ δὲ Ἑρμῆν τοῦ Ἱεροῦ Συμβόλου σ. 16.

(α) Deus si unus non est, non est; quia dignius credimus non esse quodcumque non ita fuerit, ut esse debeat (advers. Marcion. Lib. 1, c, 3).

τῶν θεῶν πατέρων Γρηγόριος ὁ Νύσσης (α), ὁ Δαμασκηνὸς (β), καὶ ἄλλοι.

Πρὸς τὸ δόγμα τοῦτο, ὅτι εἰς θεὸς ὑπάρχει, ἀντίκειται ἔνθεν μὲν ἡ Δουθεῖα τῶν Περσῶν καὶ πολλῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ἐτέρωθεν δὲ ἡ τῶν Ἑλλήνων, Ῥωμαίων καὶ ἄλλων τῆς ἀρχαιότητος λαῶν πολυθεΐα. Ὅτι δὲ οἱ ἄλλοι ἀποδίδωσιν εἰς πολλοὺς θεοὺς, ἡμεῖς ἀποδίδομεν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεόν. «Καὶ γὰρ »εἴπερ εἰσι λεγόμενοι πολλοὶ θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ τῆς »γῆς, (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ) ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεός, »ὁ πατήρ, ἐξ ἧ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν » (Α' Κορ. ἡ, 5, 6). Οὐδεμίαν λοιπὴν ἀπολογίαν ἔχουσιν οἱ πιστεύοντες εἰς πολλοὺς

(α) Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ Κατηχ. λόγου λέγει «Πότερον τέλειον ἢ ἑλλιπές ἡγεῖται τὸ θεῖον (ὁ Ἑλληγν); Τοῦ »δὲ κατὰ τὸ εἶκος τὴν τελειότητα προσμαρτυροῦντος τῇ θεῇ φύσει »τὸ διὰ πάντων αὐτὸν τῶν ἐνθεωρουμένων τῇ θεότητι τέλειον ἀ- »παιτήσομαι ὡς ἂν μὴ σύμμικτον ἐκ τῶν ἐναντίων θεωροῖτο τὸ θεῖον »ἐξ ἑλλιποῦς καὶ τελείου· ἀλλ' εἴτε κατὰ τὴν δύναμιν, εἴτε κατὰ τὴν »τοῦ ἀγαθοῦ ἔννοιαν, εἴτε κατὰ τὸ σοφόν τε καὶ ἄφθαρτον καὶ αἰδῖον »καὶ εἴτι ἄλλο θεοπροπέδ νόημα τῇ θεωρίᾳ προκειμένον τόχοι, ἐν »παντὶ τὴν τελειότητα θεωρεῖσθαι περὶ τὴν θεῖαν φύσιν κατὰ τὸ εὖ »λογον τῆς ἀκολουθίας ταύτης συγκαταθήσεται. Τούτου δὲ δοθέντος, »ἡμῖν, οὐκέτι ἂν εἴη χαλεπὸν τὸ ἐσκαδαζόμενον τῆς διανοίας εἰς »πλήθος θεῶν πρὸς μιᾶς θεότητος περιαγαγεῖν ὁμολογίαν· εἰ γὰρ τὸ »τέλειον ἐν παντὶ δοῖη περὶ τὸ ὑποκείμενον ὁμολογεῖσθαι, πολλὰ δὲ »εἶναι τὰ τέλεια διὰ τῶν αὐτῶν χαρακτηριζόμενα λέγει, ἀνάγκη πᾶ- »σα ἐπὶ τῶν μηδεμιᾶ παραλλαγῇ διακρινόμενων, ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοῖς »θεωρουμένων ἢ ἐπιδειξάι τὸ ἴδιον, ἢ μὴ ὑπονοεῖν τὴν διάκρισιν κτλ.»

(β) Δαμασκ. Ἐκδ. Ὁρθοδ. πίσι. ε, 5 «Τὸ θεῖον τέλειόν ἐστι καὶ »ἀνελλιπές κατὰ τε ἀγαθότητα, κατὰ τε σοφίαν, κατὰ τε δύναμιν. »ἀναρχον, ἀτελεύτητον, αἰδῖον, ἀπερίγραπτον, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν κατὰ »πάντα τέλειον. Εἰ οὖν πολλοὺς ἐροῦμεν θεοὺς, ἀνάγκη διαφορὰν ἐν »ταῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι· εἰ γὰρ οὐδεμία διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, εἰς »μᾶλλον ἐστὶ καὶ οὐ πολλοί· εἰ δὲ διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, παῦ ἢ τελειότης;»

θεοῦς, καθὼς καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ μάτην ἐπρωφασίζοντες
τινες τῶν φιλοσόφων ἵνα συγκαλύψωσι τὴν ἀπάτην τῶν ἐθνι-
κῶν λέγοντες, ὅτι προσεκύνουν τὰς διαφόρους τοῦ ἐνὸς Θεοῦ
ἐνεργείας ὑπὸ διάφορα σχήματα καὶ ὀνόματα. Αὐτοὶ καθὼς
λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος (Ῥωμ. α'. 23) « Ἦλλαξαν τὴν δό-
ξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀν-
θρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν. »

2.) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀπλότης.

Ἀπλοῦν λέγεται ἐκεῖνο, ὅπερ οὐδόλως ἐκ μερῶν συνίσταται
καὶ στερεῖται πάσης συνθέσεως· σύνθεσις δὲ εἶνε διακεκριμέ-
νων μερῶν ἔνωσις. Ἡ ἐν τῷ Θεῷ ἀπλότης εἶνε δόγμα οὐσιώ-
δες τῆς πίστεως· διότι ὁ Θεὸς εἶνε πνεῦμα καθαρὸν καὶ ἀπλού-
στατον καὶ πάσης συνθέσεως ὑπέρτερον. Τὴν ἀλήθειαν ταύ-
την μαρτυρεῖ ἡ θεία Γραφή λέγουσα ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε πνεῦμα·
« Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι
καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν » (Ἰωάν. δ', 24). Ἡ ἁγία Γρα-
φή ἀποδίδει πρὸς ταύταις τῷ Θεῷ τοιαύτας ιδιότητας, αἱ ὁ-
ποῖαι ἀποκλείουσι πᾶσαν ἐν τῷ Θεῷ ὕλην. Οὕτως ἀποδίδεται
αὐτῷ ἡ πανταχοῦ παρουσία, ἥτις δὲν εἶνε ἰδίᾳ εἰς ὕλικα σώ-
ματα, ἡ αἰωνιότης, τὸ ἀχώρητον καὶ ἄλλα. Τὴν ἀπλότητα τοῦ
Θεοῦ τρανῶς ἐκδιδάσκουσι καὶ οἱ θεῶι πατέρες, ὡς δ' Ἀλεξαν-
δρείας Κύριλλος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ἄλλοι.

Πρὸς τὴν ἀπλότητα ταύτην οὐδόλως ἀντίκειται ὅσα ἡ ἁ-
γία Γραφή ἀνθρωπίνως ὁμιλοῦσα ἀποδίδει τῷ Θεῷ ἀνθρωπο-
πρεπῶς· ὅθεν βλέπομεν ὅτι Θεὸς κάθηται, ἀνίσταται, περιπα-
τεῖ, ἀκούει, βλέπει κτλ. Εἶνε τῆς θείας Γραφῆς ἰδίωμα νὰ ὁμι-
λῇ κατὰ τὸν ἡμέτερον τρόπον τοῦ λαλεῖν καὶ ὁμιλεῖν. Δὲν πρέ-
πει λοιπὸν ὅσα περὶ Θεοῦ λέγονται ἀνθρωποπρεπῶς νὰ λαμ-
βάνωνται κυριολεκτικῶς, ἀλλ' ὡς μεταφοραί, τὰς ὁποίας συγ-
καταβατικῶς πρὸς τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἡμετέρου νοῦς μετεχειρί-

σθησαν οἱ θεόπνευστοι συγγραφείς. Καὶ διὰ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν ἐννοεῖται ἡ ἄπειρος καὶ παντέφορος τοῦ Θεοῦ γνῶσις, διὰ δὲ τῶν ὠτων ἡ ἴλαως τῶν ἡμετέρων προσευχῶν ἀκρόασις, διὰ δὲ τῶν χειρῶν ἡ παντοδυναμία του. Οὕτω πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν (α).

Σημ. Πρὸς τὴν θεοπρεπῆ ταύτην περὶ τῆς ἐν τῷ Θεῷ ἀπλότητος διδασκαλίαν ἀντέβησαν καὶ προσέχρουν (α) οἱ παλαιοὶ εἰδωλόλατραι· β') οἱ ἀνθρωπομορφῖται καὶ γ') οἱ πανθεῖσταί. Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο πρώτων θὰ διαλάδωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις. Περὶ δὲ τοῦ πανθεϊσμοῦ σημειοῦμεν ἀπλῶς, ὅτι εἶνε σύστημα φιλοσοφικόν, καθ' ὃ ὁ Θεὸς συνταυτίζεται μετὰ τῆς ὕλικῆς φύσεως.

3) Ἡ αἰωνιότης τοῦ Θεοῦ.

Αἰώνιον καὶ αἰωνιότης κυρίως καὶ ἀπολύτως λεγόμενα σημαίνουν διάρκειαν μῆτε ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχουσαν, μῆτε χρονικὴν διαδοχὴν τοῦ ἐνεστώτος, μέλλοντος καὶ παρελθόντος. Τοιαύτην αἰωνιότητα ἔχει μόνον ὁ Θεός, τὴν ὁποῖαν σαφέστατα παρίστησι ἡ ἁγία Γραφὴ λέγουσα «Αὐτοὶ (οἱ οὐρανοὶ) ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται· καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτὸς καὶ ἀλλαγῇσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἰ καὶ τὰ ἔτη σε οὐκ ἐκλείψουσιν» (Ψαλμ. ρβ', 26 καὶ ἐβρ. α', 11, 12). «Πρὸ τοῦ ὄρη γεννηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἰ ὁ Θεός» (Ψαλμ. πθ'. 2.)

4) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀθανασία.

Ἐκ τῆς αἰωνιότητος ἔπεται ἡ ἀθανασία τοῦ Θεοῦ. Ἀφ' οὗ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει τέλος, ἄρα δὲν ὑπόκειται εἰς τὸν θάνατον. Τὰ ὕλικά πράγματα λαμβάνουσιν ἀρχὴν εὐθὺς ὅταν τὰ μέρη, ἐξ ὧν συνίστανται, ἐνωθῶσι, ὅταν δὲ αὐτὰ διαλυθῶσι, τὸ πρᾶγμα

(α) Πρβλ. Εὐσεβ. Εὐαγ. Προπ. βιβλ. Η', κεφ. 10 καὶ ἄλλους τῶν θείων πατέρων.

λαμβάνει τέλος, ὅπερ εἰς τὰ ζῶα ὀνομάζεται θάνατος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς δὲν εἶνε σύνθετος ἐκ διαφόρων μερῶν, εἶνε ἀσώματος καὶ ἀθάνατος. Τὸ ἀσώματον καὶ αὐλὸν τοῦ Θεοῦ σαφέστατα παρίστησιν ἡ ἁγία Γραφή λέγουσα: «Γένος οὖν ὑπαρχόντες τοῦ Θεοῦ οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χουσαῖ ἢ ἀργύρῳ ἢ χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου τὸ θεῖον εἶναι δμοιον» (Πραξ. ιζ'. 29). Ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει τὸν Θεὸν μόνον ἔχοντα ἀθανασία (Α' Τιμ. στ', 16).

5) Ἡ τοῦ Θεοῦ παγγνωσία.

Ἡ παγγνωσία τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ τελειότης ἐκείνη, δι' ἧς ὁ Θεὸς γινώσκει τὰ πάντα ἀκριθέστατα καὶ τελειότατα, καὶ θεωρεῖ τὴν συνάφειαν καὶ τὸν σύνδεσμον ὅλων τῶν μελλόντων καὶ ὑπαρχόντων πραγμάτων. Τὴν ἰδιότητα ταύτην τοῦ Θεοῦ ἐκδιδάσκει ἡ θεία Γραφή ἐν πάσῃ σελίδι λέγουσα ὅτι ὁ Θεός ἐστι μεζων πηγῆς καρδίας ἡμῶν καὶ γινώσκει πάντα (Ἰωάν. Α', γ'. 20) «ὁ Θεός ἐστι γνώσεων Κύριος» (Α' Βασ. θ', 3). «Ὁ Θεός ἐπιδάσκει καρδίας καὶ νεφρῶς» (Ψαλμ. ζ'). Ὅτι εἶνε «Κριτὴς τῶν πέννοιων καὶ τῆς καρδίας» (Ἐδρ. δ', 12) «Κύριε σὺ ἔγνως πάντα τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα» λέγει ὁ Δαβὶδ (Ψαλμ. ρλ', 5) «Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ» (Ἐδρ. δ', 13). Ὁ Θεός γινώσκει οὐ μόνον τὰ γινόμενα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσι· διότι καθὼς ὁ Θεός εἶνε ἄπειρον ὄν, οὕτω καὶ αἱ τελειότητες αὐτοῦ πρέπει νὰ εἶνε ἄπειροι καὶ ἀπεριόριστοι.

Ἡ πρόγνωσις αὐτῆ τοῦ Θεοῦ, καίτοι εἶνε βεβαία, δὲν ἀναιρεῖ ὅμως τὴν ἐλευθερίαν τῶν πράξεων, οὐδὲ περιέχει ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ πράττωμεν τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν κακίαν. Ἐπειδὴ ὁ Θεός βλέπει τὸ μέλλον ἐπίσης καθὼς καὶ τὸ ἐνεστώς, ἔπεται ὅτι προεῖδεν ἐξ αἰδίου ὅλας τὰς τῶν ἀνθρώπων πράξεις,

ἔσαι ἔμελλον νὰ συμβῶσι κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἐλευθερίας· ἀλλ' ἡ πρόγνωσις μελλούσης τινὸς πράξεως δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς αὐτῆς πράξεως. (α)

6) Ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία.

Ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία εἶνε ἡ τελειοτάτη ἐκείνη γνῶσις τοῦ ἀρίστου σκοποῦ καὶ τῶν μέσων, δι' ὧν διευθύνει ὅλα τοῦ κόσμου τὰ πράγματα πρὸς τὸ προσῆκον ἐκάστη τέλος. Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ αὐτὴ ἡ παγγνώσις θεωρουμένη ἐν ἐνεργείᾳ. Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ καταφαίνεται ἄριστα ἐν τοῖς ποιήμασι, τὰ ὁποῖα ὁσῶν τις ἐξετάζει, τοσοῦτω καὶ θαυμάζει τὸν Θεὸν καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἀναφωνῇ ὡς ὁ Δαβὶδ α' Ω: ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σε, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» (Ψαλμ. ργ'. 24). Ἡ θεία Γραφὴ ἀποκαλεῖ τὸν Θεὸν μ ὁ ν ο ο σ ο φ ὁ ν. (Α. Τιμόθ. α' 17) καὶ ὅτι «Τῆς συνέσεως αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς» (Ψαλμ. ρμς'. 5), καὶ θαυμάζει τὸ βάθος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. «Ὁ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ!» (Ῥωμ. ια', 33).

7) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἐλευθερία.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ τελειότης ἐκείνη, δι' ἧς ὁ Θεὸς πράττει καὶ ἐνεργεῖ οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης ἢ βίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει α' Ο δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν » (Ψαλμ. ριγ' 11). Καὶ «πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις» (αὐτ. ρλδ'. 6)

(α) Περὶ προορισμοῦ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προγνώσεως καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἐλευθερίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων παραπέμπεται ὁ διδάσκων εἰς τὸν Μηνιάτην (λόγ. εἰς τὴν Α'. Κυριακ. τῶν νηστεϊῶν), εἰς τὸν Θεοτόκην (Ὁμιλίαν εἰς τὸ κατ' Ἰωάν. Εὐαγ. τῆς Κυρ. τῆς Σαμαρείτιδος), εἰς τὸν Ζιγαβηγὸν (τόμ. 1. σ. 516 ἐκθ. Θ. Φαρμακίδου) καὶ ἄλλους.

8) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης.

Ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ τελειότης ἐκείνη, δι' ἣς ἐποίησεν ὅλα τὰ κτίσματα τοσοῦτον τέλεια καὶ εὐδαίμονα, ὅσον ἦτο χωρητικὴ ἡ φύσις αὐτῶν, διότι ὁ Θεὸς ὡς ὃν σοφώτατον διευθύνει πάντα πρὸς τὸ σοφώτατον τέλος. Οὕτως ἔδωκε π. χ. εἰς τὸν ἥλιον τὸ φῶς, καὶ τὸν νοῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον· δὲν ἔδωκεν ὅμως καὶ τὰ δύο εἰς τοὺς δύο, ἀλλ' εἰς ἕκαστον ὅ,τι ἦτο σύμφωνον καὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ. Περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ ἡ ἁγία Γραφή ὁμιλεῖ τοσοῦτον ὑψηλὰ, ὥστε δὲν συγχωρεῖ οὐδεμίαν σύγκρισιν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἀγαθότητος τῶν ἀγγέλων ἢ τῶν ἀνθρώπων. «Οὐδεὶς ἀγαθός, » εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός» (Λουκ. ιη', 19). Τὴν πρὸς ἅπαντα τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα ἐξομνεῖ ἡ ἁγία Γραφή «Χρηστὸς » Κύριος τοῖς σύμπασιν καὶ οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ » ἔργα αὐτοῦ» (Ψαλμ. ρμδ'. 9).

9) Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ.

Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ τελειότης ἐκείνη, δι' ἣς ἀνταμείβει τοὺς χρηστοὺς ἢ κολάζει τοὺς πονηροὺς. Εἶνε δὲ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ αὕτη ἡ ἰδία ἀγαθότης συγκεκραμένη καὶ ἡ τοιαύτη σύγκρασις εἶνε διωρισμένη ὑπὸ τῆς σοφίας αὐτοῦ. Θέλει ὁ Θεός π. χ. διὰ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ νὰ καταστήσῃ μετόχους τῆς αἰωνίου μακαριότητος πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη ἐμποδίζει αὐτόν· διότι δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν σοφίαν αὐτοῦ νὰ μεταχειρίζεται ἔξ ἴσου τοὺς δικαίους καὶ τοὺς πεπωρωμένους ἁμαρτωλοὺς. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἁμαρτωλὸς σερῇται τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τοῦτο εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς θείας δικαιοσύνης. Ὅμοίως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἡ ἁγία Γραφή ὁμιλεῖ ἐμφαντικώτατα περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ. «Δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἡγάπησεν » ἐδούλητας· εἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ» (Ψαλμ. Ι', 7. πρὸβλ. ρμδ', 17. Β'. Τιμόθ. δ', 3).

10) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγιότης.

Ὁ Θεὸς λέγεται ἅγιος, διότι δὲν εὑρίσκεται εἰς αὐτὸν οὐδεμία ἁμαρτία ἢ μῶμος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς εἶναι ἅγιος, μόνον τὸ ἀγαθὸν ἀγαπᾷ, μισεῖ δὲ καὶ βδελύσσεται τὴν κακίαν. Καὶ διὰ ταύτην τὴν καθαρωτάτην ἀγιότητα τῆς θελήσεως, εἰνεῖ δύναντον νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ μεμολυσμένου ἁμαρτωλοῦ, ἂν αὗτος δὲν ἐπιστρέψῃ πρῶτον πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς μετανόας καὶ πίστεως. Ἡ ἀγία Γραφή σαφέστατα διδάσκει περὶ ταύτης τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ, « Ἄγιος Κύριος Σαβαώθ » (Ἠσ. στ', 6), « Ἄγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν » (Λευϊτ. ιθ', 2) καὶ « Οὐδεὶς ἐστὶν ἅγιος, ὡς ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν » (Α'. Βασιλ. ή, 2). Ὀνομάζει δὲ τὴν ἀγιότητα ταύτην τοῦ Θεοῦ φῶς. « Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία » (Ἰωάν. α', 5).

11) Ἡ τοῦ Θεοῦ παντοδυναμία.

Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ τελειότης ἐκείνη, δι' ἧς ὁ Θεὸς δύναται νὰ ποιῇ πάντα ὅσα βούλεται. Εἰς τὸν Θεὸν λοιπὸν δὲν εἶνε κανὲν ἀδύνατον. Ἡ παντοδυναμία εἶνε τόσο μεγάλη, ὥστε δύναται διὰ φιλῆς θελήσεως, χωρὶς τινος κόπου, νὰ παράγῃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ποιεῖ ὅχι ὅσα δύναται, ἀλλ' ὅσα θέλει· θέλει δὲ ὅσα εἶνε σύμφωνα πρὸς τὴν σοφίαν αὐτοῦ. Ἡ δύνατο π. χ. νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἄκοντα ἀπὸ τῆς κακίας, ἀλλ' ἤθελεν ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὸ αὐτεξούσιον διὰ τῆς τοιαύτης βιαίας κωλύσεως, καὶ ἐπομένως ἤθελε πράξῃ ἐναντίον τῆς αὐτοῦ σοφίας, ἥτις ἀπαιτεῖ νὰ εἶνε ὁ ἄνθρωπος αὐτεξούσιος· καὶ ἂν δὲ ἐκωλύετο ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ ἐξωτερικῆς τινος δυνάμεως νὰ πράξῃ τὸ κακόν, τὸ τοιοῦτον δὲν θὰ ἐλογίζετο ἀρετὴ· ὁ ἄνθρωπος τότε οὐχ ἦτον καὶ πάλιν θὰ ἦτον ἁμαρτωλὸς καὶ ἄνομος ἐξ ἴσου ὡς νὰ ἡμάρτανε καὶ πραγματικῶς. Πρὸς τοῦτοις ὁ Θεὸς ὡς ἀγαθὸν ὅν ἔδωκεν

εἰς ἡμᾶς ἀρκετὰ μέσα, δι' ὧν δυνάμεθα νὰ ἐκκλίνωμεν τοῦ κακοῦ χωρὶς ν' ἀφαιρέσῃ ἀφ' ἡμῶν τὸ αὐτεξούσιον. Ἡ ἁγία Γραφή λαλοῦσα περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίας λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς πάντα δύναται. «Οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν» (Ψαλμ. μβ', 2). «Οὐκ ἀδυνατήσῃ παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα» (Λουκ. α', 38)· καὶ «Τὰ ἀδύνατα παρ' ἀνθρώποις δυνατὰ ἐστί παρὰ τῷ Θεῷ» (Λουκ. ιγ' 27).

12) Ἡ τοῦ Θεοῦ Μακαριότης

Αἱ μέχρι τοῦδε εἰρημέναι ιδιότητες τοῦ Θεοῦ εἶνε τελειότητες ἀπειροὶ καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποτελεῖται τὸ Μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ. Ἡ ἁγία Γραφή ἀποκαλεῖ τὸν Θεὸν μέγαν καὶ ἰσχυρὸν καὶ φοβερόν, Κύριον τῶν κυρίων (Λευϊτ. δ', 17)· Θεὸν τῆς δόξης (Πράξ. ζ', 2). Αἱ τελειότητες αὗται τοῦ Θεοῦ εἶνε ἀπεριόριστοι, δὲν ἀπέκτησεν αὐτὰς ἐν χρόνῳ καὶ κατὰ διαδοχὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, ἀλλ' ἦσαν ἐξ αἰδίου ἀχώριστοι τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν Θεὸν δὲν εὐρίσκεται κανὲν ἐλάττωμα οὐδὲ δύναται νὰ εὐρεθῇ, καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη κατάστασις εἶνε μακαρία καὶ εὐδαίμων, ἔπεται ὅτι εἶνε τὸ μόνον τέλειον καὶ Μακάριον ὄν. Ἡ ἁγία Γραφή λαλοῦσα περὶ τῆς μακαριότητος τοῦ Θεοῦ λέγει. «Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ..... ἦν καιροῖς ἰδίους δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων (Α'. Τιμόθ. α', 11 — 15). Μακάριοι ὄντως καὶ εὐδαίμονες, ὅσοι ἀξιωθῶσι ποτε νὰ γείνωσι μέτοχοι τῆς μακαριότητος τοῦ Θεοῦ. Οὕτω λέγει ὁ Δαβὶδ. «Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς ἐν τῷ φωτί σου ὀφθόμεθα φῶς». (Ψαλμ. λε', 10).

13) Ἡ τοῦ Θεοῦ Δεσποτεία.

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔκτισε τὰ πάντα καὶ δύναται ὥς παντοδύναμος νὰ διατηρῇ αὐτὰ ἐν ὑπάρξει, καὶ ὥς σοφώτατος διευθύνει αὐτὰ πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος, εἰς οὐδένα ἄλλον ἢ ἐπὶ τῶν

κτισμάτων ἐξουσία καὶ δεσποτεία ἀνήκει εὐλογώτερον παρὰ μόνον εἰς αὐτόν. Ὅθεν λέγει ὁ Δαβίδ. « Ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ ». (Ψαλμ. ρμδ', 13).

§ 5. Δημιουργία τοῦ κόσμου.

Ὁ Μέγας οὗτος Θεὸς ἔκτισε τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ (α) ἐν χρόνῳ καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς (β), οὐχὶ διότι εἶχε χρεῖαν αὐτῶν, ἀλλ' ἀπλῶς διότι ἠθέλησε (γ) νὰ ποιήσῃ αὐτὰ μέτοχα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀγαθότητος (δ).

(α) Κόσμον λέγοντες ἐννοοῦμεν πάντα τὰ κτίσματα καὶ τὴν συνάφειαν αὐτῶν μετ' ἀλλήλων, εἰς τὴν περιεχόμεθα καὶ ἡμεῖς. Τὰ κτίσματα διαιροῦνται κοινότερον εἰς δύο, εἰς ὁρατὰ καὶ εἰς ἀόρατα. Καὶ ὁρατὰ μὲν εἶνε ὅσα ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, ὡς ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, οἱ ἀστέρες κτλ. ἀόρατα δὲ ὅσα καταλαμβάνονται διὰ τοῦ νοῦς ὡς ἡ ψυχὴ καὶ οἱ Ἄγγελοι. Ἐδημιουργήθη δὲ πρῶτον ὁ αἰὼς καὶ πνευματικὸς κόσμος, ἔπειτα οἱ Ἄγγελοι (α).

Πρέπει δὲ ἐνταῦθα νὰ σημειώσωμεν δύο τιμὰς, πρῶτον ὅτι ὁ Θεὸς κτίσας τὸν κόσμον συνέδεσε τὰ πάντα πρὸς ἄλληλα διὰ δεσμοῦ ἀδιαρρήκτου οὕτως, ὥστε τὸ ἐν νὰ εἶνε χρησίμῳ πρὸς τὸ ἄλλο καὶ ν' ἀποτελῶσιν ὅλα ὅμοῦ τὸν σύμπαντα κόσμον. Δεύτερον ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὐδὲν εὐρίσκεται καθ' ἑαυτῇ κακόν, ἢ τοῦ ὁποῖου ἡ χρῆσις νὰ εἶνε καθ' ἑαυτὴν αἰσχρά· διότι ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἐποίησε καλὰ λίαν (Γεν. α', 31). Μόνον τὸ ἡθικὸν κακὸν ἔστι ἡ ἁμαρτία εἶνε κακόν, ὑπάρχουσα ἐν τοῖς λογικοῖς καὶ ἐλευθέροις κτίσμασιν. Αἰτία δὲ τῆς ἁμαρτίας δὲν εἶνε ὁ ὕψιστος καὶ ἀγνώτατος Θεός, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὁ κακὴν ποιούμενος χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ. Τὰ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ συμβαίνοντα, ἀσθένειαι, πόλεμοι σεισμοὶ καὶ ἄλλα, δὲν εἶνε κυρίως κακά. Ταῦτα δὲ ἢ φαίνονται εἰς ἡμᾶς τοιαῦτα μὴ δυναμένους νὰ ἐννοήσωμεν τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν συνάφειαν τῶν ὅλων, ἢ εἶνε ἀποτελέσματα τοῦ ἡθικοῦ κακοῦ καὶ συμβαίνουσι κατὰ παραχώρησιν τοῦ Θεοῦ ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν πρὸς σωφρονισμὸν καὶ νουθεσίαν ἡμῶν.

(α) Περὶ τῶν Ἀγγέλων γενήσεται λόγος ἐν τῇ δευτέρῃ μέρει.

(6) Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν κόσμον ἐν χρόνῳ καὶ ἐκ τοῦ μηδενός, τ. ἔ. πρὸ τῆς δημιουργίας οὐδὲν ὑπῆρχεν. Οἱ ἀποθεχόμενοι ἐπομένως ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ἐξ ὑπαρχούσης ὕλης ἀμαρτάνουσι καὶ ἀντιθαίνουσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀγίας Γραφῆς καὶ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Διότι οὐδὲν πλὴν τοῦ Θεοῦ δύναται νὰ εἶνε ἀπεριόριστον καὶ ἀναρχον. Καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν δύναται νὰ παραγάγῃ αὐτὸ ἑαυτό, ἀλλὰ πάντα πλὴν τῆς ἐνεργείας ὑπάρξεως ἦσαν μηδέν, ἔπεται, ὅτι πάντα παρήχθησαν ἐκ τοῦ μηδενός. Τὴν ἐκ τοῦ μηδενός δημιουργίαν τοῦ κόσμου διδάσκει τρανώτατα ἡ ἀγία Γραφή, ἥ τε Π. καὶ Ν. Διαθήκη, (Γεν. α', 1. Μαρκ. Β', 5, 28. Κολασ. α', 16. Ἐφεσ. γ', 9. Ἐβρ. γ', 4 καὶ ἀλλαχού). Τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἀνέπτουσαν καὶ ἀνεκλήρουσαν ἄριστα καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες:

(γ) Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον διὰ μόνης τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως καὶ τοῦ λόγου, διότι εἶπε καὶ ἐγένετο, «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γεννηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς,» (Γεν. α', 3, 6, 7 καὶ ἐξ.), Ὅταν δὲ λέγῃ ἡ Γραφή ὅτι ὁ Θεὸς συνετέλεσε τὴν δημιουργίαν εἰς ἑξ ἡμέρας, δὲν σημαίνει διὰ τούτου, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ παραγάγῃ τὰ σύμπαντα ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ δεῖξῃ, ὅτι δὲν ἔκτισε τὸν κόσμον ἐξ ἀνάγκης τινὸς ἢ ἀπὸ ἀλόγου καὶ τυφλῆς κινήσεως.

Τὴν περιγραφὴν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου λεπτομερῶς ἔχει ὁ Μωϋσῆς ἐν τῷ πρώτῳ καὶ ἀρχαιοτάτῳ βιβλίῳ, ἐν τῇ Γενέσει. Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ὕρανόν καὶ τὴν γῆν, ἦτοι τὸ σύμπαν, καὶ τὸ φῶς. Τῇ δευτέρᾳ τὰ στερέωμα, ἦτοι ὅλον τὸ ἄπειρον διάστημα· Τῇ τρίτῃ διεχώρισε τὴν ξηρὰν ἀπὸ τῶν ὑδάτων καὶ ἐσχηματίσθησαν οἱ Ὠκεανοὶ καὶ αἱ θάλασσαι, καὶ ἀνεφάνη ἡ γῆ, ἣτις ἠνέφξεν εὐθὺς τοὺς κόλπους αὐτῆς καὶ ἐβλάστησε τὰ χόρτα καὶ τὰ δένδρα. Τῇ τετάρτῃ ἔκτισε τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας ἀπὸ τοῦ φωτός, ὅπερ ἐδημιούργησε τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. Τῇ πέμπτῃ ἔκτισε τοὺς ἰχθύας ἐν τοῖς ὕδασι καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ. Τῇ ἕκτῃ τὰ θηρία, τὰ κτήνη καὶ τὰ ἐρπετὰ καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ (Γεν. α', 1—23).

(δ) Ἐκτίσε δὲ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον οὐχὶ ἀγόμενος ἐξ ἀνάγκης τινός, διότι ὁ Θεὸς ἦτο αὐτατελής καὶ ἐξ αἰδίου τελειότατος. Ἐπομένως οὐδεμίαν εἶχε τῶν κτισμάτων ἀνάγκην, ἀλλ' ἔκτισε ταῦτα, ἵνα

κατάστησῃ μέτοχα τῆς ἰδίας αὐτοῦ μακαριότητος, ἤγουν νὰ μεταδῶσιν αὐτοῖς τελειότητας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰκὼν τῶν ἰδίων αὐτοῦ τελειότητων. Δικαίως λοιπὸν δύνανται νὰ ὀνομασθῇ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου τούτου ἐκτύπωμα τῆς θείας ἀγαθότητος.

§ 6. Δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

‘Ο Θεὸς ἀφ’ οὗ ἐδημιούργησε τὸν σύμπαντα κόσμον ἐπλασεν ἐπὶ τέλει τὸν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ (α), καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ψυχὴν ἀσώματον καὶ ἀθάνατον καὶ κατέστησεν αὐτὸν κοινωνὸν τῆς θείας ἀγαθότητος (β).

(α) Ἡ μὲν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὁφίσταται εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἡμῶν, εἰς τὸν λόγον, εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐν γένει εἰς τὰς πνευματικὰς δυνάμεις, ὅσας ἔχει καὶ ὁ Θεός. Ἀλλ’ ὁ μὲν ἄνθρωπος, ὡς πεπερασμένον ὄν, ἔχει ταῦτα ἐν μέτρῳ, ἐνῷ ὁ Θεός ἔχει αὐτὰς ἀπείρους καὶ τελείας· π. χ. καθὼς ὁ Θεὸς εἶνε πνεῦμα ἀπείρως καὶ ἀπολύτως λαγικόν, οὕτως ἐσόλισε καὶ τὸν ἄνθρωπον διὰ λόγου σχετικοῦ καὶ πεπερασμένου. Καθὼς ὁ Θεός ἐκλέγει φυσικὰ μόνον τὸ ἀγαθὸν καὶ βδελύσσεται τὸ κακόν, οὕτως ἐνέβαλε καὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἔμφυτον δρμὴν εἰς τὸ ἐπιθυμεῖν τὸ ἀγαθὸν καὶ φεῦγειν τὸ κακόν· καθὼς ὁ Θεός εἶνε πανυπέρτατος ἡγεμὼν καὶ δεσπότης ὅλων τῶν κτισμάτων, ὡσαύτως κατέστησε καὶ τὸν ἄνθρωπον δεσπότην ἐπὶ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅμοίως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Θεός εἶνε ἀσώματος, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω (§. 4, 4,) ἔπεται ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ δὲν ἐκοινωνήθη εἰς τὸ ἡμέτερον σῶμα, (καθὼς οἱ ἀνθρωπομορφῆται (α) ψευδῶς ἐπίστευον), ἀλλ’ εἰς μόνην ἡμῶν τὴν ψυχὴν.

(α) Οἱ ὁποῖοι καὶ Ἀδδιανοὶ κατ’ ἀρχὰς ὀνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ αἰρεσιάρχου Ἀδδίου, Σύρου τὸ γένος, ὡς οὗτος (καθὼς λέγει ὁ Θεοδώρητος Ἐκκλησιαστ. ιστορ.) «ἀνθρωπόμορφον ἔφησε τὸν Θεόν, καὶ κατὰ τοῦ σώματος αὐτῷ περιτέθεικε μέρια, τὰ συγκαταβατικῶς παρὰ τῆς θείας εἰρημμένα Γραφῆς ἀνοήτως νενοηκώς.» Ἡ αἵρε-

Περὶ τούτου πείθει μὲν ἡμᾶς καὶ ὁ λόγος, λαλεῖ δὲ σαφέστερον ἡ ἁγία Γραφή, λέγουσα· «Ὑνδύσασθε τὸν καὶνὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.» (Ἐφεσ. δ', 24) καὶ ἀλλαχοῦ· «Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν.» (Κολασ. γ', 10). Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀποδίδει κοινῶς καὶ τὰ δύο γένη, ἡγουν τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα, ὡς φαίνεται σαφῶς, ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς· «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτὸς.» (Γεν. α', 27).

ὑπὸ δὲ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ δηλοῦται κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀνάπτυξις καὶ τελειοποιήσις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων, ἃς παρὰ Θεοῦ ἔλαβε διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀγιότητος. Καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐλάβομεν παρὰ Θεοῦ ἀμέσως μετὰ τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν, τὸ δὲ καὶ ὁμοίωσιν ἀφ' ἡμῶν ἐξαρτᾶται ν' ἀποκτήσωμεν. «Τὸ εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ, λέγει Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἴδιόν ἐστιν ἡμῶν κατὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν· τὸ δὲ καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἡμετέρας θελησεως καὶ ἐνυπάρχει ἐν ἡμῖν μόνον κατὰ τὸ δυνατόν, ἀποκτιᾶται δὲ διὰ τῆς ἐνεργείας» (Λόγ. εἰς τὸ ποιήσωμεν ἄνθρωπον). «Τὸ μὲν κατ' εἰκόνα, λέγει καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, τὸ νοερὸν δηλαῖ καὶ αὐτεξούσιον, τὸ δὲ καὶ ὁμοίωσιν τὴν τῆς ἀρετῆς κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοίωσιν» (Ἐκθ. Πίστ. Β'. 12).

Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὠνομάζετο Ἀδὰμ (1) καὶ ἡ γυνή

οὗ αὐτῆ ἀνεφύη κατὰ τὸ 338 ἔτος ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν ἢ ἀνθρωπομορφιανῶν κατὰ τὸ 370.

(1) Ἀδὰμ εἰς τὸ Ἑβραϊκὸν σημαίνει γήινον ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ

(1) αὐτοῦ Εὐα (2)· καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν δύο κατὰγεται ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος (Πράξ. ιγ', 26). «Ἐποίησέν τε ἐξ ἐνός σαρκὸς πατρὸς γένος ἀνθρώπων, κατοικεῖν ἐπὶ πάντων τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, κτλ.»

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ψυχὴν σώματον καὶ ἀθάνατον.

(δ) Ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ θεοπνεύστου Μωϋσέως μανθάνομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύο ἔχει συστατικά, τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν (3). Καὶ τὸ μὲν σῶμα ἔπλασεν ὁ θεὸς χοῦν λαθῶν ἀπὸ τῆς γῆς, τὴν δὲ ψυχὴν ἔδωκεν αὐτῷ δι' ἐμφυσήματος. «Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαθῶν ἀπὸ τῆς γῆς· καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος· εἰς ψυ-

δὲρ σημαίνει γῆν ἐρυθράν, καθὼς φαίνεται ἐξηγεῖ αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος (Α'. Κορινθ. ιζ', 47) ἴδε καὶ (Γενεσ. β', 7), οὗτοι ὁ Ἑβραῖος λέγει· «Καὶ ἔπλασε Κύριος ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ (ἄνθρωπον) χοῦν ἐκ τῆς Ἀδαμᾶ (γῆς)». Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ Λατίνοι homo τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζουσιν ἐκ τοῦ humus, δὲρ σημαίνει τὴν γῆν.

(1) Ὄνομάσθη γυνὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀδὰμ, τῆς ὁποίας λέξεως ἡ παραγωγὴ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα εἶνε ἀσάφιστα, διότι τί θέλει νὰ εἴπῃ «Αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς (αὐτῆς) ἀλήφθη». Τὸ Ἑβρ. λέγει—κληθήσεται ἰσοῦς, ὅτι ἐκ τοῦ ἴσου ἀλήφθη, δὲρ προσφύεσται ὁ Σύμμαχος Ἀνδρὶς ἡρμηνεύσει.

(2) Εὐὰν ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Ἀδὰμ μετὰ τὴν παράθασιν, δὲρ οἱ Ἑβδομήκοντα ζωὴν μετέφρασαν, Γεν. γ', 20.

(3) Τὴν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου κηρύττει ἡ θεία Γραφή καὶ ἀλλαχοῦ. «Καὶ ἐπιστρέψει ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν, ὥς ἦν, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέψει πρὸς τὸν θεόν, ὃς ἔδωκεν αὐτό» (Ἑκκλ. ιβ', 7). — «Μὴ φοβηθῆτε, λέγει ὁ Ἰησοῦς, ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων βλάψαι» (Ματθ. Ι', 28). Τὴν διττὴν σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου κηρύττουσι καὶ οἱ Πατέρες καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀπεδέξατο. Ἡ δὲ λέξις πνεῦμα, δὲρ μεταχειρίζονται οἱ θεόπνευστοι συγγραφεῖς, κατὰ τὴν παραδεχθεῖσάν γνῶμην, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ αὐτὴν τὴν ψυχὴν. Περὶ τοῦτου πλείονα βλέπετε ἐν ἡμετέρᾳ πραγματείᾳ περὶ ψυχῆς.

αρχὴν ζωσαν (Γεν. 6', 7). Καὶ διὰ μὲν τῆς ἐκ χοδὸς πλάσεως ἐννοεῖται ἡ ἰδιαίτερα τοῦ Θεοῦ φροντίς εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ δὲ ἐμφύσημα δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν ὀλικῶς, μηδὲ νὰ νομίζωμεν ὅτι ἡ ψυχὴ τῶν συνίσταται ἀπὸ ἀέρος ἢ αἵμοῦ, ἀλλὰ πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἐκτίσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ εἶνε πλησιεστέρα αὐτῷ ἢ τοῖς λοιποῖς κτίσμασιν· ἀλλὰ πάλιν δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι εἶνε μέρος τῆς θείας οὐσίας, ὡς ἐδόξαζον οἱ Μανιχαῖοι (Φωτ. Βιβλ. κώδ. 179), καὶ πρὸ τούτων οἱ Ἕλληνες, ὀνομάζοντες τὸν νοῦν αἰθέρας ἀπομοίρας μέτοχον, ἀπόρροϊαν τοῦ διοικούντος τὸν κόσμον καὶ τὰ τοιαῦτα (Μαρκ. Ἀντ. Βιβλ. Β' καὶ Ε'). διότι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶνε ἀμέριστος. Ἄν δὲ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει μέρη, πρέπει καὶ αὐτὰ νὰ εἶνε ἄκτιστα, ὡς αὐτός.

§ 7. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας.

Ὁ Θεὸς κτίσας τὸν κόσμον δὲν ἐγκατέλιπεν αὐτόν, ἀλλὰ προνοεῖ πάντοτε ὑπὲρ αὐτοῦ, διατηρεῖ δὲ πάντα εἰς τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν καὶ ἐνέργειαν (α) καὶ κυθερνᾷ αὐτὰ πανσύφως διευθύνων ἕκαστον πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος (β).

(α) Καθὼς ὁ κόσμος δὲν ἐγένετο ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔχει λαβὼν τὴν ἀρχὴν παρὰ τοῦ Ὑψίστου Δημιουργοῦ, οὕτως οὐδὲ συντηρεῖ τὴν ἑαυτοῦ ὑπαρξιν, οὐδὲ κατορθοῖ μόνος τὸν σκοπὸν τῆς υπάρξεως, ἀλλὰ συντηρεῖται καὶ διατηρεῖται διὰ τῆς δυνάμεως καὶ θελήσεως τοῦ Δημιουργοῦ, ὅστις ἐποίησεν αὐτόν ἐκ τοῦ μηδενός. Ἡ τοιαύτη τῶν ὄντων συντήρησις ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ τῶν ἀπάντων καλεῖται πρόνοια. Ἡ πρόνοια αὕτη δι' ἧς τὰ ὄντα ὑφίστανται καὶ λαμβάνει ἕκαστον τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν κατὰ τὸν θεῖον Δασμακηνὸν, καὶ διατηροῦσι τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐνεργεῖν, δύναται νὰ ὀνομασθῇ *συνεχὴς δημιουργία* τῶν κτισμάτων· διότι εἴταν ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ παύσῃ, μετατρέπονται πάντα τὰ κτίσματα εἰς τὸ μὴ

ὅν ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ. Τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ὁρθὸς λό-
γος ἀποδέχεται καὶ ἡ ἁγία Γραφή ἀριθμητότατα ἀποδείκνυσι
λέγουσα «Ὑν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν (Πραξ.
ζ', 28). Καί· «Ὑμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ
πτεροῦσιν οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς τὰς ἀποθήκας,
καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τρεφεῖ αὐτὰ· οὐχ ὑμεῖς μάλ-
λον διαφέρετε αὐτῶν;» (Ματθ. στ', 26). Ὑὰν ὁ Θεὸς ἀπο-
στρέψῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὰ σύμπαντα καταστρέφονται·
«Ἀποστρέψαντός σου τὸ πρόσωπον παραχθήσονται, ἀντανε-
πλεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν
ἐπιστρέψουσιν» (Ψαλμ. ργ', 29). Τὴν πραγματικότητα τῆς
θείας προνοίας παρίστησιν ἡ ἱερὰ Γραφή καὶ ὅταν λέγῃ, ὅτι
ὁ Θεὸς ἐργάζεται. «Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καγὼ
ἐργάζομαι» (Ἰωάν. ε', 17).

(δ) Ὑπειδὴ τὰ κτίσματα εἶνε πρὸς ἄλληλα οὕτω συνδεδε-
μένα, ὥστε τὸ ἓν εἶνε χρήσιμον πρὸς τὸ ἄλλο καὶ φυλάττεται
ἡ διατήρησις τοῦ σύμπαντος κόσμου, ἔπεται ἐξ ἀνάγκης, ὅτι ἡ
διατήρησις αὕτη δὲν προέρχεται ἐξ αὐτῶν τῶν κτισμάτων,
ἅπερ οὔτε νοοῦσιν οὔτε θέλῃσιν ἔχουσιν, ἀλλ' ἐδόθη αὐτοῖς
ὑπὸ τοῦ παντοδυνάμου καὶ πανσόφου Θεοῦ, ὅστις διευθύνει
τὰς ἐνεργεῖας πάντων τῶν ἀναριθμήτων κτισμάτων πρὸς τὸ
βέλτιστον τέλος. Αὐτὸς φανερῶναι διὰ τούτου τὴν ἰδίαν αὐτοῦ
μεγαλωσύνην καὶ δόξαν, καθὼς ἐν ταῖς Πράξεσι (ιδ', 17) λέ-
γει, «Καίτοι γε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ἀγαθοποιῶν,
καὶ οὐρανόθεν ἡμῖν ὑετοὺς διδοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους,
ἐμπιπλὼν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν». Τοῦτο δὲ βεβαίον καὶ ὁ ργ' Ψαλμὸς ὁλόκληρος, ὅστις ἄρχεται
ἀπὸ τοῦ «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον. Κύριε ὁ Θεὸς ἐμε-
γαλύνθης σφόδρα.....»

Ὑπειδὴ λοιπὸν τὰ πάντα συντηροῦνται τῇ βουλῇ καὶ δυ-

ἡμῶν τοῦ Ὑψίστου, ἔπεται ἐντεῦθεν, εἴ τι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ
 δὲν ὑπάρχει οὔτε τυφλή τύχη οὔτε εἰμαρμένη, οὐδὲ συμβαί-
 νει τι ἐξ αὐτομάτου, ἡγουν χωρὶς τῆς θείας θελήσεως, ὡς ἐδό-
 ξαζον οἱ Ἐπικουρεῖοι (α). Ἀφθονία καὶ ἔνδεια, πλοῦτος καὶ πε-
 νία, εὐτυχία καὶ δυστυχία, πάντα προέρχονται ἀπὸ τῆς πατρι-
 κῆς βουλῆς καὶ σοφῆς τοῦ Θεοῦ θελήσεως. Ἄν ὅμως, τυχόν,
 εὐδρίσκωνται καὶ τινες εἰς ἡμᾶς φαινόμεναι ἀταξίαι,
 τοῦτο συμβαίνει, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ καταλάβωμεν τὸν ὅλον
 σύνδεσμον καὶ τὴν συνάρειαν τῶν πραγμάτων. Ἐὰν δὲ ἦτο δυ-
 νατὸν νὰ καταλάβωμεν τὴν συνάρειαν ταύτην, θὰ ἐθαυμάζο-
 μεν ἐκπληττόμενοι τὸ ἀνεξιχνίαστον βάθος τῆς θείας σοφίας
 εἰς πάντα τὰ πράγματα. Ἀρίστα περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας
 θεολογεῖ ὁ θεῖος Δαμασκηνός· «Χρὴ πάντα θαυμάζειν, πάντα
 ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξιτάτως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας
 ἔργα, καὶ πολλοῖς φαίνεται ἄδικα διὰ τὸ ἄγνωστον εἶναι καὶ
 ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν» (Ὁρθ. πίστ. Βιβλ.
 Β', κεφ. 29).

§. 8. Ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐκ ταύτης τῆς γενικῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐπεκτεινομέ-
 νης εἰς πάντα τὰ κτίσματα, ὁ ἄνθρωπος ὡς εὐγενέστατον τῶν
 λοιπῶν, ἀπολαμβάνει ἐξαιρέτου κηδεμονίας.

Ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια περὶ τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται ἐκ δύο
 τινῶν· Πρῶτον δείκνυσι τοῖς ἀνθρώποις διαφόρους ὁδοὺς καὶ
 μέσα πρὸς τὴν ἀρετὴν· τὸν μὲν ἐμποδίζει τῆς κακίας διὰ τοῦ
 φόβου, τὸν δὲ ὁδηγεῖ πρὸς τὰ ἀγαθὰ διὰ τῆς εὐεργεσίας καὶ

(α) Περὶ τῶν Ἐπικουρείων λέγει Γρηγόριος ὁ Νύσσης· «Τοῖς
 Ἐπικουρεῖοις οὐδὲν ὑπερκεῖσθαι δοκεῖ τῆς τῶν ὄντων συστάσεως
 οὔτε καὶ διοικήσεως, ἀλλ' αὐτομάτως τὰ πάντα φέρεσθαι, μηδεμίαν
 προνοίαν διὰ τῶν πραγμάτων ἡκούσης» (Λόγ. περὶ τῆς θεότη-
 τος τοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος).

ποῦτόν μὲν διορθώνει διὰ τῆς πενίας, τὸν δὲ ἄλλον διεγείρει
 πρὸς τὴν ἀρετὴν διὰ τοῦ πλούτου. Λέγει δὲ καὶ ἡ θεία Γραφή·
 «Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, κατὰγει εἰς ᾄδου καὶ ἀνάγει·
 Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοῖ καὶ ἀνυψοῖ» (Α' Βα-
 σιλ. β', 6. 7). Τῆς θείας Προνοίας ἔργον εἶνε καὶ ἡ προπαρα-
 σκευὴ ἐκείνη πρὸς τὸ μέλλον ἀγαθόν, ὅταν εὐδοκῇ νὰ γεννηθῶ-
 μεν ἐκ γονέων τιμίων καὶ ἐναρέτων, νὰ λάβωμεν ἀγαθὴν ἀνατρο-
 φήν, καὶ ὑπόταν δίδωσιν ἡμῖν ἀφορμὰς νὰ μορφώσωμεν ἡμᾶς
 αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῶν καλῶν παραδειγμάτων καὶ διὰ
 τῆς ἀναγνώσεως ἢ ἀκροάσεως ὠφελίμων βιβλίων. Ἐνταῦθα
 ἀνήκουσι καὶ αἱ μεγάλαι μεταβολαὶ τῶν κοσμικῶν διοικήσεων
 καὶ ἡ μετάθεσις μιᾶς βασιλείας ἐξ ἑνὸς εἰς ἕτερον ἔθνος.
 Ταῦτα δὲ πάντα συμβαίνουν μετ' ἐναργεστάτων ἀποδείξεων
 τῆς θείας προνοίας ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Ὅθεν καὶ ἡ Γραφή
 λέγει· «Αὐτὸς ἄλλοιοῖ καιροὺς καὶ χρόνους, καθιστᾷ βασιλεῖς
 καὶ μεθιστᾷ» (Δαν. β', 21). — «Ὁ ὑψιστος κυριεύσει τῆς
 «βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἂν δόξῃ δώσει αὐτῇ»
 (αὐτόθ. δ', 14 30). Φαίνεται δεύτερον ἡ θεία πρόνοια, ὅταν
 διευθύνῃ καὶ μετατρέπῃ εἰς τὸ ἀγαθόν τὰς κακίστας τῶν ἀν-
 θρώπων πράξεις καὶ ἐπιχειρήσεις. Οὕτω παρεχώρησε τοῖς
 ἀδελφοῖς τὸν Ἰωσήφ, ὅπως πωλήσωσιν αὐτόν (Γεν. ν', 20),
 τὴν πτώσιν τοῦ Δαβὶδ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀξίων πρὸς οἰκο-
 δομήν καὶ νοθεσίαν τῶν πιπτόντων εἰς ἁμαρτίας. Ἐνταῦθα
 ἀνήκουσιν αἱ διωγμοί, οἳς ὑπομένουσιν οἱ ἐνάρετοι παρὰ τῶν
 κακῶν, καὶ δι' ὧν φανεροῦται ἡ ἀρετὴ τῶν πρώτων (ἥτις
 χωρὶς τούτου ἤθελε μένει κεκρυμμένη), καταισχύνονται δὲ οἱ
 πονηροί, καὶ ὁδηγοῦνται ἀνεπαισθήτως εἰς τὸ γινώσκειν τὴν
 ἑαυτῶν κακίαν. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐδείχθη εἰς τὴν ὑπερθαύ-
 μαστον ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τοῦ ὁποῦ τοῦ
 πληθὸς τῶν ἁμαρτιῶν ἐφάνέρωσε τῆς θείας εὐσπλαχνίας

πὸ ἀπειρον· «Οὐδὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις,» λέγει δ' Ἀπόστολος (Ρωμ. έ, 20). Ἐνταῦθα δὲ ἀρμόζουσι καὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια «Οὐδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν» (αὐτόθ. ἡ, 28).

§ 9. *Περὶ τῆς Θείας λατρείας.*

Ἐκ τῶν προειρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὥς κτίσμα λογικόν (α), χρεωστεῖ νὰ λατρεύῃ ἐκ βάθους ψυχῆς καὶ ἀνυποκρίτως τὸν παντοδύναμον Δημιουργὸν καὶ ἀγαθὸν προνοητὴν αὐτοῦ τὸν Θεόν (β).

(α) Ὅλα τὰ κτίσματα χρεωστοῦσι ἀπαραιτήτως νὰ λατρεύωσι τὸν ἴδιον κτίστην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη λατρεία δὲν θύναται νὰ γείνη χωρὶς λόγου καὶ ζέσεως τῆς καρδίας, μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῶν ὁρατῶν κτισμάτων εὐρίσκεται στολισμένος δι' αὐτῶν τῶν χαρισμάτων, ἔπεται ὅτι καὶ μόνος αὐτὸς θύναται νὰ λατρεύῃ λογικῶς τὸν Θεόν· καὶ ὅτι διὰ τῆτο χρεωστεῖ ἀπαραιτήτως νὰ τὸν λατρεύῃ ὄχι μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ λοιπὰ κτίσματα, πρὸς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προσφέρηται ὥς ἐπιστάτης καὶ ὥς πατὴρ μιᾶς χώρας. Ὅταν θεωρῇ τὸν ἥλιον, πρέπει νὰ εὐχαριστῇ τὸν δημιουργόν, ὅστις διατηρεῖ τὸ φῶς τοῦ καὶ τὸν προσταζέει νὰ φέγγῃ πρὸς ὠφέλειαν τῶν κτισμάτων. Ὅταν βλέπῃ τὴν γῆν, πρέπει νὰ δοξάζῃ τὸν κτίσαντα αὐτὴν καὶ εἰς διαστροφὴν τῶν κτισμάτων διὰ γονιμότητος εὐλογήσαντα. Καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὡσαύτως. Ἄν ἀμελήσῃ τὸ τοιοῦτον καθήκον ὁ ἄνθρωπος, ὑβρίζει οὕτως εἰπεῖν, τὰ κτίσματα καὶ φαίνεται καὶ πρὸς τὸν Κτίστην ἀχάριστος. Τοῦτο ἐννοεῖ ὁ θεὸς Παῦλος ὅταν λέγῃ· «Τῇ γὰρ ματαίῳς τῇ τῆς κτίσεως ὑπετάγη» (Ρωμ. ἡ, 20).

(β) Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν δμολογίαν τῆς ὑποταγῆς ἡμῶν εἰς τὸ θελημα. Ἡ τοιαύτη ὑποταγὴ πρέπει νὰ εἶνε βαθυτάτη· ἐπειδὴ ἀποβλέπει τὸ

ὑψίστον Ὄν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔχομεν πάντα, ὅσα ἔχομεν. Πρέπει νὰ εἶνε ἀνυπόκριτος· ἐπειδὴ ἀναφέρεται πρὸς ἐκεῖνον, εἰς ὃν εἶνε φανεροὶ καὶ οἱ πλεόν ἀπόκριστοι λογισμοὶ τῆς ἡμετέρας καρδίας. Μᾶς παρακινεῖ πρὸς ταύτην τὴν λατρείαν πρῶτον αὐτὸς ὁ Θεός· ἐπειδὴ εἶνε μόνος ἄξιος νὰ λατρεύηται παρ' ἡμῶν· δεύτερον μᾶς ὑποχρεοῦσιν εἰς τὴν λατρείαν αὐτοῦ αἱ ἀναρίθμητοι εὐεργεσίαι, τὰς ὁποίας ἔδειξε πρὸς ἡμᾶς, οὐδ' ἔπλασε, καὶ ἐξαιρέτως ἡλευθέρωσε διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ διατηρεῖ καθ' ἑκάστην διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ προνοίας. Ἡ ἀγία Γραφή διδάσκει, ὅτι αἱ πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ εἶνε τοσαῦται, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ εὐχαριστήσωμεν αὐτὸν κατ' ἀξίαν· «Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι;» λέγει ὁ Δαβὶδ (Ψαλμ. ριέ, 3).

§ 10. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ διαιρεῖται εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν.

Ἡ θεία λατρεία γίνεται ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς (α). Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία ὑφίσταται (β) εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν δοξολογίαν τοῦ θείου αὐτοῦ δυνάματος, εἰς τὴν εὐχαριστίαν διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας του, εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας καὶ ἀθλιότητος, καὶ εἰς τὴν ἐπικλήσιν τῆς θείας αὐτοῦ βοηθείας. Ἡ ἐξωτερικὴ ἀπαιτεῖ (γ) τὴν ἐξωτερικὴν προσκύνησιν, τὴν ἀνάγνωσιν τῆς προσευχῆς, τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, τὴν χαρὰν καὶ ἡλαρότητα τοῦ προσώπου εἰς τὴν εὐχαριστίαν, τὴν ἐπίσκεψιν τῶν θείων Ναῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

(α) Ἡ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ λατρεία θεμελιούται ἐπὶ τῆς καρδίας· ἐπειδὴ ἡ ἐξωτερικὴ χωρὶς τῆς ἐσωτερικῆς ὄχι μόνον δὲν εἶνε λατρεία, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας λογίζεται βδελυρὰ ἀπόκρισις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὅμως ἡ ἐσωτερικὴ φανεροῦται δι' ἐξωτερικῶν σημείων, τότε

ὀνομάζεται ἐξωτερικὴ λατρεία. Ἡ ἐσωτερικὴ δύναται νὰ σταθῇ χωρὶς τῆς ἐξωτερικῆς· ἀλλὰ κατ' οὐδέναν τρόπον ἡ ἐξωτερικὴ χωρὶς τῆς ἐσωτερικῆς. Δὲν πρέπει ὅμως διὰ τοῦτο νὰ ἀρκώμεθα εἰς μόνην τὴν ἐσωτερικὴν εὐλάβειαν καὶ νὰ ἀμελῶμεν τὴν ἐξωτερικὴν· ὅχι μόνον διότι εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ φανερωθῇ εἰς τὰ ἔξω ἡ ἔνδον τῆς καρδίας εὐλάβεια (καθὼς εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκφέρῃ στεναγμοὺς ἢ δάκρυα μία μεγάλη θλίψις τῆς καρδίας), ἀλλὰ καὶ διότι τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα σημεῖα τῆς εὐλαβείας γίνονται παράδειγμα οἰκονομῆς καὶ μιμήσεως πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅταν μάλιστα ἡ τοιαύτη λατρεία γίνηται εἰς δημοσίας συνάξεις. Περὶ ταύτης τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας λέγει αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν· «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν κεν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Ιωάν. δ', 24).

(6) Ἡ Θεία λατρεία θεμελιούται καθ' ὅλα τὰ μέρη ἐπὶ τῆς θεωρίας τῶν Θεῶν ἰδιοτήτων. Διότι ἂν ὁ Θεὸς εἶνε τὸ ὕψιστον καὶ παντέλειον ἀγαθόν, πρὸς τὸ ὅποιον οὐδὲν δύναται νὰ συγκριθῇ, χρεωρεῖται ἡ καρδιά ἡμῶν νὰ ἐξάπτηται ἀπὸ τὸ καθαρῶτατον πῦρ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, καὶ νὰ σπουδάσῃ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ· ἂν εἶνε ὁ δίκαιος καὶ ἀπροσώποληπτος Κριτὴς, πρέπει νὰ προσέχωμεν νὰ μὴ ἐπισύρωμεν εἰς ἑαυτοὺς τὴν δικαίαν αὐτοῦ ὀργήν, παραβαίνοντες τὰς πικνύνουσ αὐτοῦ ἐντολάς· ἂν εἶνε ὁ Ἀγιώτατος, πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸ θεῖον αὐτοῦ ὄνμα μεθ' ὅλου τοῦ ὀφειλουμένου σεβασμοῦ καὶ νὰ μὴ δίδωμεν αἰτίαν διὰ τῶν πράξεων ἢ ἐπιχειρήσεων ἡμῶν νὰ βλασημῇται παρ' ἄλλων· ἂν εἶναι ὁ ἀγαθὸς εὐεργέτης καὶ φιλόσοφος Πατὴρ, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν εὐχαριστῶμεν ἀπὸ καρδίας· ἂν εἶνε ὁ Παντοδύναμος Θεός, ἡμεῖς δὲ ἐξ ἐναντίας τὰ ἀσθενῇ καὶ καθ' ἑκάστην ὥραν ἀμαρτάνοντα κτίσματα, πρέπει νὰ ὁμολογῶμεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν ἡμετέραν ἀθλιότητα δι' ἐγκαρδίῳ μετανοίας καὶ θλίψεως διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· ἂν εἶνε ὁ ἀγαθὸς καὶ πανταχοῦ παρὼν Θεός, πρέπει νὰ ζητῶμεν εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις τὴν προστασίαν αὐτοῦ, καὶ νὰ πρόσμενωμεν τὴν εὐκαιρόν του βοήθειαν. Ἡ ἀγία Γραφή βεβαιοῖ τὴν ἀληθειαν ταύτην πολλαχοῦ. Φαίνεται ὅμως ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἡ Θεία λατρεία μολύνεται ἀπὸ τῶν κακῶν πράξεων, καὶ ὅτι πρέπει νὰ εἶνε ἐνάρητος, ὁ θέλων νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν ἐν ἀληθείᾳ. Πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς λέγει ὁ Θεός· «Ἰνα τί σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ

ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου ἐπὶ σιδήματός σου; Σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω» (Ψαλ. μθ', 16, 17).

(γ). Τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὸν Θεὸν σέβας ἔχει σημεῖα ἐξωτερικά. πρῶτον τὴν προσκύνησιν διὰ τῆς μέχρης ἐδάφους κλίσεως, ἢ διὰ τῆς γονυκλισίας, δι' ἧς φανεροῦμεν τὴν ἡμετέραν πρὸς Θεὸν ὑποταγήν. Δεύτερον τὴν προσευχὴν τὴν γιγνομένην ἀπὸ βιβλίου ἢ ἐκ στήθους καθόσον ἡ ζέουσα καρδιά χορηγᾷ τὰ λόγια εἰς τὸ στόμα. Ἄν τὸ Εὐαγγέλιον κατακρίνῃ τὰς μακρὰς προσευχάς, δὲν πρέπει νὰ νομίσωμεν ὅτι αὗται εἶνε καθ' ἑαυτὰς ἀπόβλητοι ἅπασι! αἱ μακραὶ προσευχαὶ τότε μόνον εἶνε βδελυκταὶ εἰς τὸν Θεόν, ὅταν γίνωνται καθ' ὑπόκρισιν, καὶ ὅταν ὁ προσευχόμενος νομίζῃ ὅτι ἐτέλεσεν ἔργον μέγα πρὸς τὸν Θεόν διὰ τῶν τοιούτων προσευχῶν, ἐνῶς ἡ καρδιά αὐτοῦ δὲν ἡσθάνθη τὴν ἐλαχίστην κατάνοξιν, (Ματ. σ', 7.) (1). Τρίτον, τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα, τὰ ὅποια προέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζων προσεκτικῶς ἑαυτὸν γνωρίζῃ ὅτι εἶνε ἀσθενής, μεμολυσμένος ἀπὸ πολλὰς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο ἄξιός τῆς δικαίας ὀργῆς αὐτοῦ. Τέταρτον, τὴν χαρὰν τοῦ προσώπου, ἣτις προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐφροσύνην τῆς καρδίας, ὅταν αὐτὴ αἰσθάνεται τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ· καθὼς ὁ Δαβὶδ, ὅτε ἔφερεν εἰς τὴν σκηνὴν τὴν κιθαρὴν τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁρατὸν σημεῖον τῆς ἀοράτου αὐτοῦ παρουσίας, ἐχόρευε καὶ ἔκρουσεν ὄργανα μουσικά, χωρὶς νὰ αἰσχυρῇ δι' αὐτό· ἐπειδὴ τὸ ἔκαμνεν ἐνώπιον Κυρίου καὶ διὰ τὸν Κύριον (Β'. Βασιλ. σ', 21). Πέμπτον τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἱερῶν ναῶν· διότι, καίτοι δυνάμεθα κατ' οἶκον καὶ ἐν παντὶ τόπῳ νὰ ἐπικαλώμεθα τὸν Θεόν, μετὰ περισσοτέρας ὁμως εὐλαθείας καὶ ὠφελείας γίνεται ἡ προσευχὴ ἐν τοῖς ἱεροῖς Ναοῖς, ὅπου συναθροίζετα ἡ κοινότης, ἱεουργοῦνται τὰ μυστήρια καὶ ὑμνεῖται ἐνὶ σχεδὸν στόματι ὁ κοινὸς Δεσπότης. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Δαβὶδ· «Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα» (Ψαλμ. ρκ', 1).

§ 11 Ἡ θεία λατρεία δὲν μένει ποτὲ χωρὶς ἀμειβῆς.

Καθὼς ὁ Θεὸς, ἐπειδὴ εἶνε δίκαιος καὶ ἅγιος, ἀποστρέφεται τοὺς ἀμελοῦντας νὰ λατρεύωσι αὐτὸν καὶ ἐναντιουμένους εἰς τὸ Ἅγιόν του θέλημα, οὕτως ἐξεναντίας ἀγαπᾷ καὶ ἀνταμείβει τοὺς λατρεύοντας ἀνο-

(1) «Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ Ἑθνικοί, δοκοῦσι γάρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται».

ποκρίτως· καὶ σπουδάζοντάς νά ἐνωθῶσι μετ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρετῆς· ἄλλως θὰ ἦσαν ὁμοιοὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὁ δίκαιος καὶ ὁ ἀσεβής· ὅπερ ἄτοπον εἶναι νά συλλογιτῇ τις καὶ περὶ ἀνθρώπου τινὸς δικαίως, πολλῶ μᾶλλον περὶ Θεοῦ. Ἡ ἁγία Γραφή σαφηνίζει τοῦτο ἐξαιρέτως ἐν τῇ μετὰ τοῦ Ἀβραάμ συνομιλίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ λέγει πρὸς τὸν Θεὸν ὁ Ἀβραάμ· «Μὴ συναπολέσης δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής· μὴδαμῶς σὺ ποιήσης ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο, τοῦ ἀποκτεῖναι δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής· μὴδαμῶς! Ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν σὺ ποιήσεις κρίσει;» (Γενέσ. ιη', 23—25). Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Πιστεύσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἐστὶ καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται» (Ἑβρ. ια', 6).

§ 12. Περὶ μελλούσης ζωῆς.

Μετὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν πρέπει νά εἶναι μία ἄλλη ζωὴ ἄφθαρτος καὶ αἰώνιος, καθὼς καὶ εἶνε, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ μὲν δίκαιοι προσμένουσιν ἀμοιβὴν βεβαίαν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀναπόδραστον κόλασιν.

Ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ γίνεται κατάδηλον ἐκ τῶν ἐξῆς· Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ βλέπομεν ὅτι οἱ δίκαιοι καὶ εὐσεβεῖς οὐ μόνον δὲν ἀπολαμβάνουσι τὴν προσήκουσαν ἀμοιβήν, ἀλλὰ καὶ καταδιώκονται πολλάκις καὶ μυρίας διπομένουσι θλίψεσι. Βλέπομεν δὲ ἐξ ἐναντίας τοὺς ἀσεβεῖς διαφέροντας πολλάκις ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀπολαύσει παντὸς ἀγαθοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς εἶνε δίκαιος καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ, ὡς εἴπομεν, δὲν μένει χωρὶς ἀμοιβῆς, ἔπεται ἐξ ἀνάγκης, ὅτι, ὅταν ἡ ἀμοιβὴ δὲν συμβαίνει ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, εἶνε ἀνάγκη νά ὑπάρχῃ μία ἄλλη ζωὴ, ἐν ᾗ ἡ ἀρετὴ ἀπολαμβάνει τὴν προσήκουσαν ἀμοιβήν. Ἐπειτα εἶνε ἀνοίκειον καὶ ἀσεβὲς νά φαντασθῶμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ἵνα ὑπομένη ἐνταῦθα μυρίας δυστυχίας καὶ θλίψεως καὶ ἔπειτα νά ἀπολαβῇ αἰωνίως. Ἡ ὑπαρξὶς μελλούσης ζωῆς ἀποδεικνύεται καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἐντεῦθεν

πανταχοῦ τῆς γῆς οἱ λαοί, ἄρχαυοὶ καὶ νεώτεροι, ἐπίστευον καὶ πιστεύουσιν, ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν μένει χωρὶς ἀμοιβῆς. Ἐν-
τεῦθεν οἱ ἐθνικοὶ ἐπενόησαν τὰ Ἠλύσια πεδία καὶ τὰς νήσους
τῶν μακάρων, τόπους ἡδονικούς, ἐν οἷς διέτριβον αἱ ψυχαὶ τῶν
ἐναρέτων. Τὴν ἀλήθειαν μελλούσης ζωῆς ἀποκαλύπτει ἡμῖν
καὶ ἡ θεία Γραφή. Ἐν τῇ Π. Δ. ὁ θάνατος ἀποκαλεῖται π ρ ο σ-
θ ή κ η εἰς τ ῆς π α τ έ ρ ας (Γεν. μθ', 33.) Κ α τ ά θ α σ ις εἰς
ἁ ῥ ῶ (αὐτ. λζ', 35)· Κ ο ί μ η σ ις (Γ', Βασιλ. θ', 10). Ζῶσαν
πίστιν ἔχει ὁ Δαβὶδ (ψαλμ. ιζ', 15. σθ', 24. κτλ.). Ἐν τῷ Ἐκ-
κλησιαστικῷ λέγεται· «Καὶ ἐπιστρέψει ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς ἦν,
καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέψει πρὸς Θεόν, ὃς ἔδωκεν αὐτόν» (ιβ' 7 πρδ.
καὶ ζ', 14). Ἐν τῇ Σοφίᾳ Σολομῶντος λέγεται· «Δικαίων ψυχαὶ
ἐν χειρὶ Θεοῦ καὶ οὐ μὴ ἀφῆται αὐτῶν βάσανος» (γ' 1 πρδλ. α,
13-16, β', 1-4, 21-24). Περὶ πάντων δὲ τῶν δικαίων τῆς Π. Δ.
μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος· λέγων, ὅτι πάντες οὗτοι ἐνόμιζον ἑαυ-
τοὺς ξένους καὶ παρεπιδήμους ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ κρείττονος ὠρέ-
γοντο, τουτέστιν ἐπουρανίου (Ἐδρ. ια', 13—16). Ἐν δὲ τῇ
Κ. Δ. κηρύττεται ἀριδιηλότατα καὶ ἐμφανέστατα ἡ πίστις εἰς
τὴν μέλλουσαν ζωὴν· ὁ Ἀπόστολος καλεῖ τὸν θάνατον ἀ ν ά λ υ-
σ ι ν (Β' Τιμ. δ', 6. Φιλ. α', 23), εἴτε ἐ π ά ν ο ὀ σ ι ν ἔ ξ ἀ π ο-
δ η μ ί ας (Β'. Κορ. έ, β-8.)· εἴτε ἔ κ δ ο σ ι ν τ ο ὕ ἐ ν δ ύ μ α-
τ ος καὶ ἐ π έ ν δ ο σ ι ν κα ι ν ῶ (αὐτ. έ, 2-3)· καὶ κ ο ί μ η-
σ ι ν ἢ ὕ π ν ο ν, «Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ
ἐτῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ
μὴ ἔχοντες· ἐλπίζα» (Α'. Θεσσ. δ', 13—18). Καὶ ἡμεῖς ὀνο-
μάζομεν τὰ νεκροταφεῖα κοιμητήρια. Ἐάν δὲ δὲν ὑπάρχῃ
ἀνάστασις· «Κενὸν λέγει ὁ Ἀπόστολος, τὸ κήρυγμα ἡμῶν,
κενὴ ἄρα καὶ ἡ πίστις ἡμῶν» (Α'. Κορ. ιέ, 14, 19).

Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ὑπάρχει ἄλλος μέλλων βίος, ἡ παρούσα
ζωὴ ὀνομάζεται πανδοχεῖον, παροικία, ἀποδημία, στάδιον, καὶ
τὰ τοιαῦτα.

Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ παρηγορῇ τοὺς ἐναρέτους εἰς πᾶσαν προσβολὴν καὶ νὰ εὐφραίνει αὐτοὺς καὶ εἰς αὐτὰς τὰς δυστυχίας ἐλπίζοντας βεβαίως, ὅτι δὲν θέλει ποτὲ λησμονηθῇ ἡ ἀρετὴ αὐτῶν, ἀλλὰ θέλει ἐκλάμψει ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῷ πρέποντι καιρῷ. Τοῦτο συμβάλλει καὶ εἰς τὸ ἐνισχύειν αὐτοὺς εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀρετῆς, ἐλπίζοντας, ὅτι ἡ ἀρετὴ αὐτῶν θέλει ἀνταμειφθῇ ποτε διὰ τῶν αἰωνίων καὶ οὐρανίων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν ἔχουσι σύγκρισιν πρὸς τὰς δυστυχίας τῆς παρούσης. «Ὅκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν ἐμέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς», λέγει ὁ Ἀπόστολος (Ῥωμ. ἡ, 18).

§ 13. Ἡ ἀνθρωπίνη διαφθορά.

Ὁ ἄνθρωπος εἶνε τόσο ἀσθενὴς καὶ διεφθαρμένος, ὥστε οὐ μόνον δὲν δύναται νὰ λατρεύσῃ τὸν Θεὸν ἐξ οἰκείας δυνάμεως (α). ἀλλ' ἐξ ἐναντίας φαίνεται ἔμπροσθεν τῶν ἀγίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν ἀκάθαρτος καὶ καθημερινὸς παραδότης τοῦ νόμου του (β).

(α) Ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια καὶ διαφθορά εἶνε κατὰ τὴν δόξαν καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν βεβαία καὶ ἀναμφίβολος. Διότι πολλοὶ συγγραφεῖς ἐξ αὐτῶν ἐλβειολογοῦσι τὴν διαφθορὰν τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν, κατηγοροῦσι τὰ ἁδάρματα τῶν ἀνθρώπων πάθη, ἀγανακτοῦσι διὰ τὴν ἀκαταστασίαν, τὰς καταδυναστεύσεις καὶ ἀδικίας αὐτῶν καὶ παριστάνουσιν ἐναργῶς τοὺς σκληροὺς πολέμους, τὰς πανουργίας, τὰς ἀπάτας, τὰς συκοφαντίας, τὰς ἀθεμίτους ἡδονάς, τὴν γαστριμαργίαν, τὴν πλεονεξίαν, τὴν ὑπερηφάνειαν, τὸν φθόνον, τὸ πρὸς ἀλλήλους ἀσυμπαθὲς καὶ ἀκοινωνήτον, καὶ ἄλλας τοιαύτας κακίας (Ἴδε Ῥωμ. Α', 26—32). Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀρχαιότης ἐπενόησε τοὺς δύο ἐκείνους περιφήμους φιλοσόφους, τὸν Δημόκριτον καὶ τὸν Ἡράκλειτον, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐγέλα καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα, ὁ δὲ δεύτερος ἐκλαίει τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα. Βεβαίως πρὸς τέτοις τὴν διαφθορὰν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τέσσο, ὅτι, πρὶν εἰτε λάμψῃ πανταχοῦ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, ὅλος σχεδὸν ὁ κόσμος (πλὴν ὀλίγων

ἔθινῶν, εἰς τὰ ὅποια ἐφάνη τὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως); προσεκύει τὸ φθαρτὸν ξύλον, τὸν ἄργυρον καὶ τὸν χρυσόν, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τοιαῦτα εἰδῶλα, εἰς τὰ ὅποια οἱ ποιηταὶ ἀποδίδουσι τὰς αἰσχυροτάτας ἁμαρτίας· προσεκύει πολλά τετράποδα καὶ ἐρπετὰ ζῶα, οἷον κροκοδείλους, βόας καὶ γαλαῖς, εἶ δὲ σκόροδα καὶ κρόμμυα, εἰς τὰ ὅποια προσέφερε θυσίας, λατρεύων αὐτὰ ὡς Θεούς. Εἶνε δυνατόν νὰ φθάσῃ περαιτέρω ἢ τυφλότης τῶν λογικῶν ἀνθρώπων; ἢ εὐρίσκεται τάχα ἀπόδειξις ἄλλη σαφεστέρα καὶ λαμπροτέρα παρὰ ταύτην; Ἄφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι εἶχον περὶ Θεοῦ τοιαύτην ἀμυδρὰν ἔννοιαν, καὶ τὰ ἦθῃ αὐτῶν ἦσαν σύμφωνα, καὶ ὅλη αὐτῶν ἡ ζωὴ οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ μία ψηλάφησις ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτός. Ἐντεῦθεν ἐπροξενήθη ὁ ἀφανισμὸς καὶ ἡ καταστροφή τῶν μεγίστων βασιλείων, τῶν εὐτυχιστάτων δημοκρατιῶν, καὶ τῶν περιφανεστάτων δυναστειῶν. Καὶ ἂν οἱ ἄνθρωποι ἔθετον καὶ ἄλλους νόμους περισσοτέρους, καὶ μετεχειρίζοντο ὅλην τὴν προσηκουσαν αὐστηρότητα διὰ τὴν τήρησιν αὐτῶν, ἦτον ὁμως ἀδύνατον αὐτοῖς νὰ κρατήσωσι τὸν ὁρμητικὸν ποταμὸν τῆς κακίας, καὶ μᾶλλον ἤθελον ἀκυρωθῇ οἱ νόμοι ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης ἀνθρωπίνης κακίας παρὰ νὰ χαλινωθῇ ἡ κακία ὑπὸ τῶν νόμων. Καὶ τὴν σήμερον εἶναι μέγας εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῶν νόμων, τῶν δικαστηρίων, τῶν ψηφισμάτων, τῶν φυλακῶν καὶ τῶν κολάσεων, καὶ ὁμως ὅν ἐξεργιζώθῃ ὅλοτελῶς ἡ κακία· καὶ ὁμως ὑπερβάλλει ἡ δύναμις τῆς βασιλευσύνης ἐν τῷ κόσμῳ κακίας, καὶ ἡ ἁμαρτία παροξύνεται κατὰ πάσης ἀνθισταμένης ἐξουσίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἀναμφιδόλως ἡ ἄκρα διαφθορὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ ἐξαιρέτως, ὅταν παραβάλλωμεν τὰ εἰρημένα πρὸς ὅσα λέγει περὶ τοῦτου ἡ ἁγία Γραφή, ἡ ὅποια πολλαχοῦ κλαίει τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα. Οὕτως ἐν τῇ Γενέσει (ζ', 11, 12) λέγεται, «*Εφθάρη δὲ ἡ γῆ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπλήσθη ἡ γῆ ἀδικίας· καὶ εἶδε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρμένη κτ.ν*» Ὁ δὲ Ψαλμῶδὸς ἀνακράζει (Ψαλμ. ιγ', 2, 3)· Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστι συνιών, ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντε, ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἔω· ἐνόσ». Μαρτυρεῖ δὲ μάλιστα τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν καὶ διαφθοράν ὁ ἐντὸς ἡμῶν κινούμενος πόνεμος ἐκ τούτου φαινόμενος, ὅτι δὲν πράττομεν ὅπερ θέλομεν καὶ

κρίνομεν ὡς κακόν· διότι βασιλεύει ἐν ἡμῖν μία τυραννικὴ ἐξουσία. βιά-
ζουσα ἡμᾶς πρὸς τὴν κακίαν. «Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέ-
λεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου, καὶ ἀίχμαλω-
τίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου».
(Ρωμ. ζ', 23). Καὶ ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε λίαν
ταλαίπωρος· «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς με ῥύσεται ἐκ
τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» (Αἰτ. 24). Ὁθεν ἡ ἀγία
Γραφή ὀνομάζει τὸν ἄνθρωπον ταλαίπωρον, ἐλκεϊνόν, τυφλόν, καὶ
γυμνόν καὶ περιγράφει αὐτὸν τοιοῦτον, ὥστε χωρὶς τῆς χάριτος
τῆς ἀποκαλύψεως (α) δὲν δύναται νὰ πράτῃ οὐδὲν καλόν, ἀλλ' ἔχει
χρεῖαν πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρω-
πος μόνος καὶ διὰ μόνης οἰκείας δυνάμεως δὲν δύναται νὰ εὐαρε-
στήσῃ τῷ Θεῷ (β).

(β) Ἵνα φανῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ φοβερὸν τοῦ Θεοῦ κριτήριον δι-
καιος, ἔπρεπε νὰ εἶνε ἀναμάρτητος· ἀλλὰ τίς τῶν ἀνθρώπων δύναται
νὰ καυχῇ ἐπὶ τούτῳ; Ἐκαστος ἁμαρτάνει καθ' ἐκάστην ὥραν ἔργῳ,
λόγῳ καὶ διανοίᾳ, καὶ οὐδεὶς ἐφάνη τοσοῦτον ἅγιος, ὥστε νὰ μὴ ἁ-
μαρτήσῃ καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον. Ὁθεν λέγει καὶ ἡ ἀγία Γραφή·
«Ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν» (Α',
Ἰωάν. 1, 8) «Ἐπεὶ γὰρ πεσεῖται ὁ δίκαιος» (Παρ. κδ', 6).
καὶ «Ἐγεννήθημεν ὡς ἀκαθαρτοὶ πάντες, ὡς ῥάκος ἀποκαθημένῃς
πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν» (Ἡσαΐου ξδ', 6), καὶ «Οὐ δικαιοθῆσεται
ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν» (Ψαλμ. ρμθ', 2).

§ 14. Ἡ ἐκ τῆς πτώσεως ἀτέλεια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐκ τούτων ἀπάντων βλέπει ἕκαστος ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν

(α) Ἀποκάλυψιν ἐνταῦθα ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τὴν δήλωσιν τῶν ἀληθειῶν,
ἥτις γίνεται διὰ θαύματος ὑπὸ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀντιδιαστο-
λὴν τοῦ φυσικοῦ λόγου.

(β) Διὰ μόνης οἰκείας δυνάμεως· ἐπειδὴ, κατὰ πόσον δύναται
ἡ Εὐαγγελικὴ χάρις εἰς τὸν ἄνθρωπον, θὰ λαλήσωμεν μετὰ ταῦτα.
Πόθεν δὲ ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτὴ ἡ διαφθορά, θὰ ἐξετάσωμεν ὅταν ὁ-
μιλήσωμεν περὶ τῆς πτώσεως τῶν προπατόρων. Περὶ τῆς διαφθορᾶς
ταύτης τοῦ ἀνθρώπου ἐλαλήσαμεν πλατύτερον, καθότι ἡ θεωρία
αὐτῆς ὀδηγεῖ ἡμᾶς πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν χάριν.

ἔχει πλεόν ἐκείνην τὴν τελειότητα, ἣν ἔλαβεν κτισθεὶς παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ.

Εἰπομεν ἀνωτέρω (§. 6.) ὅτι ὁ Θεὸς εἶχε κτίσῃ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἰδίαν, τουτέστι σοφόν, ἄγιον, ἀθῶον, ἐπιρρεπῆ πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐστολισμένον διὰ πολλῶν τελειότητων. Ἐπειδὴ δὲ τὴν σήμερον ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὴν τελειότητα ἐκείνην, ἣν ἔλαβεν ὅτε ἐκτίσθη, ἀλλ' εὐρίσκεται εἰς χειρόνα κατὰστασιν, ἐν ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ἥ ὅτι δὲν ἐκτίσθη τέλειος ἢ ὅτι ἀπώλεσεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ χαρίσματα. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον εἶνε ἀπαράδεκτον καὶ ἀσεβέστατον. Διότι πῶς εἶνε δυνατόν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ σοφὸς καὶ ἀγαθὸς Δημιουργὸς ἔπλασεν τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα τοσαύτας ἐλλείψεις καὶ ἀσθενείας, ὅσας βλέπομεν σήμερον ἐν αὐτῷ; Πρέπει λοιπὸν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσεν ἰδίᾳ πταίσματι τὰς τελειότητας, ὅσας εἶχε χάρισιν εἰς αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ τὰς ὁποίας ἡ ἁγία Γραφή εἰκόνα Θεοῦ ὀνομάζει· «*Πάντες γὰρ ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ*» λέγει ὁ Ἀπόστολος (Ρωμ. γ', 23).

§ 15. Ἡ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἐνοχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπέπεσε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, ὡς προειπτή παραβάτης τοῦ θείου νόμου, ὑπὸ τὸ βάρος τῆς θείας ὀργῆς.

Εἰπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ τελεία λατρεία τοῦ Θεοῦ δὲν μένει χωρὶς ἀμοιβῆς καὶ ἐδίδεκαμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ εἶνε διεφθαρμένος, δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ τελείαν λατρείαν εἰς τὸν Θεόν. Ἐντεῦθεν εἰδὲν ἄλλο ἀναμένει αὐτόν ἢ ἡ θεία ὀργή· ἐκ δὲ τῆς θείας ὀργῆς ὁ ἄνθρωπος στερεῖται τῆς θείας χάριτος καὶ ἀπομακρύνεται τοῦ Θεοῦ. Ἐκ δὲ τῆς στερήσεως ταύτης ἔπονται μυρία κακά. Καίτοι δὲ ἡμεῖς δὲν δυσχυρίζομεθα, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εὐσπλαγχνίζεται τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα, μῆτε οἰκτεῖρει τὸν ἄνθρωπον, δὲν πρέπει ὅμως ἀφ' ἑτέρου νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε καθ' ἑαυτὸν ἄξιός τῆς τοιαύτης εὐσπλαγχνίας· διότι πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶνε Θεὸς δίκαιος, ἢ ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία αὐτοῦ εἶνε τυφλὴ εὐσπλαγχνία καὶ μεταχειρίζεται τὸν δίκαιον ὡς τὸν ἀσεβῆ, ὅπερ εἶνε αἰσχρὸν καὶ μόνον νὰ συλλογισθῇ τις περὶ Θεοῦ. Τίνι δὲ τρόπῳ γίνεται ἄξιός τῆς θείας εὐσπλαγχνίας ὁ ἄνθρωπος, θὰ εἰπώμεν κα-

τωτέρω· ὅτι δὲ εἶνε ἄξιος τιμωρίας διδάσκει ἡμᾶς ὁ ὁρθὸς λόγος καὶ ἡ ἁγία Γραφή λέγουσα· «*Ἐπικατάρατος πᾶς ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις τοῦ νόμου τούτου*» (Λευτ. κζ', 26 κ.τ.) καί, «*Θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν*» (Ῥωμ. θ', 9).

§ 16. *Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνακτήσεως τῆς θείας χάριτος.*

Καὶ ἐπειδὴ εἶνε φοβερόν νὰ πέσῃ τις εἰς χεῖρας τοῦ ζῶντος Θεοῦ. χρεωσται ὁ ἄνθρωπος νὰ ζητήσῃ μέσον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς θείας χάριτος, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν πρέπουσαν αὐτῷ τιμωρίαν.

Ὡς ὁ ἄρρώστος ζητεῖ τὸν ἱατρὸν καὶ ὁ δυστυχὴς τὸν λυτρωτὴν, οὕτω ὁ ἔνοχος καὶ ὁ πταίστης τὸν μεσίτην. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἵπομεν, πάσχων τοιαύτην πνευματικὴν ἀσθένειαν, τοσοῦτον εἶνε ταλαίπωρος καὶ ἔνοχος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἢ δὲ κατὰστασις αὐτοῦ εἶνε τοσοῦτον κακὴ καὶ ἀπεγνωσμένη, ὥστε δὲν ἔμνε πλεόν εἰς αὐτὸν ἐπιθυμία νὰ ζητήσῃ μέσον, ἢ καὶ νὰ δεχθῇ αὐτό, ἂν ἄλλος τις ἤθελε προσφέρῃ εἰς αὐτὸν ἵνα ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τῆς δυστυχοῦς ταύτης καταστάσεως. Τὴν ἀπεγνωσμένην ταύτην τοῦ ἀνθρώπου θέσιν ἀποδείκνυσι τοῦτο, ὅτι ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, μὴ γνωρίζοντες τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, καὶ πεπωρωμένοι ἐν πιστεύουσιν, ὅτι ἔχουσι χρεῖαν σωτήρος, (ἄπερ εἶνε νέα ἰσχυροτάτη ἀπόδειξις τῆς ἀνθρωπίνης διαστροφῆς) ἡμεῖς ἡμᾶς πρέπει νὰ βδελυτῶμεθα τοιαύτην πώρωσιν, καὶ διὰ τῆς ὁδηγίας τοῦ ὑγιαίνοντος λόγου καὶ τῆς βοήθειας τῶν ἁγίων Γραφῶν, πρέπει νὰ εἵμεθα πεπληροφορημένοι, ὅτι «*Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες*» (Ματθ. θ', 12), καὶ νὰ προσέχωμεν μὴ προσαρμόσωμεν εἰς ἑαυτοὺς ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Ἰωάννου· «*Ὅτι λέγεις, ὅτι πλούσιός εἰμι, καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρεῖαν ἔχω· καὶ οὐκ αἶδας, ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος καὶ ἐλεεινός· καὶ πτωχός καὶ τυφλός καὶ γυμνός*» (Ἀποκλ. γ, 17).

§ 17. *Τὸ ἀδύνατον τῆς ἀνακτήσεως τῆς θείας χάριτος.*

Ἀδύνατον εἶνε εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν νὰ εὑρῇ τοῦτο τὸ μέσον, ν' ἀποκτήσῃ τὴν θεῖαν χάριν καὶ νὰ ἀνακαινίσῃ τὴν διεφθαρμένην αὐτοῦ φύσιν.

ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε διεφθαρμένος, ἐγένετο φανερόν ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ· ἀλλ' ὅταν θελήσῃ νὰ συλλογισθῇ ἵνα εὕρῃ μέσον τι διαλλαγῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν τρόπον νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τῆς δυστυχίας, εἰς τὴν ἔπεσεν, εὐθὺς ἀμνηχανεῖ, καὶ δὲν εὕρισκει τρόπον βοήθειας.

Ἄν ὁμως νομίσῃ, ὅτι ἡ πλήρωσις τοῦ θείου νόμου καὶ ἡ μετάνοια εἶνε τὰ μέσα, δι' ὧν ἐπιτυγχάνει τὴν θείαν χάριν, ἀπατάται· διότι τὰ μέσα ταῦτα εἶνε ἀνίσχυρα καὶ δὲν ὠφελοῦσι τὸν ἄνθρωπον, ὅταν δὲν εἶνε πεφωτισμένος ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἡ πλήρωσις τοῦ θείου Νόμου τότε θὰ ᾔτο ἰσχυρόν μέσον, ἂν ἐπεμύνομεν σταθερῶς εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ δὲν παρεδαίνομεν τὸν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ νόμον· ἀλλ' ἐπειδὴ (ὡς προείπομεν) ἕκαστος ἀμαρτάνει ἐργῶ, λόγῳ καὶ διανοίᾳ, καὶ οὐδεὶς εὗρεθῇ μῆτε εὕρισκεται τοσοῦτον ἄγιος, ὥστε νὰ μὴ ἡμάρτησεν, ἔπεται, ὅτι εἶνε ἀνίσχυρον τὸ τοιοῦτον μέσον εἰς τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἀποκτήσῃ τὴν θείαν χάριν καὶ δικαιωθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο ἐνόησε καὶ ὁ Παῦλος λέγων, ὅτι «Ὁ δὲ δικαιῶνται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου» (Γαλατ. β', 16), καὶ ὅτι «Χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται», (Ῥωμ. γ', 21), καὶ, «Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάρται εἰσὶ» (Γαλατ. γ', 10). ὁ δὲ Δαβὶδ λέγει· «Καὶ μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν» (Ψαλμ. ρμ', 2). Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου (ὡς τινες ἐξήγαγον ἀπὸ τῆς δικαιοκαλίας τοῦ Παύλου), ὅτι δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ πληρῶμεν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Ἀπαγε ! Τοῦ Ἀποστόλου ὁ σκοπὸς εἶνε ἀπλῶς οὗτος, ὅτι δὲν πρέπει νὰ φανταζώμεθα, ὅτι δυνάμεθα νὰ δικαιωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔργων, (ὡς θὰ πραγματευθῶμεν περὶ τούτου πλατύτερον ἀκολουθῶν). Ἐπίσης ἀνίσχυρος εἶνε καὶ ἡ μετάνοια (ἢ ἰσως ἡθελέ τις νομίσῃ ὅτι εἶνε ἡ μόνη ἐλπίς τοῦ ἐνόχου καὶ ἡ παρηγορία τοῦ ἀμαρτωλοῦ)· διότι ἡ μετάνοια, δι' ἧς θέλει νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεὸν ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ εἶνε ἀληθὴς μετάνοια. Ὁ μετανῶν πρέπει νὰ ἐκκλίνῃ ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ νὰ κάμῃ βεβαίαν ἀπόφασιν ὅτι δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς αὐτό. Εἶνε ὁμως δυνατόν νὰ εὗρεθῇ τοιαύτη μετάνοια εἰς ἄνθρωπον ἐντελῶς διεφθαρμένον καὶ πολεμούμενον ὑπὸ πᾶν ἰδίῳ παθῶν; Κατ' οὐδένα τρόπον ! Τὸ μέτρον τῆς κακίας τοῦ

ἄνθρωπου εἶνε τσαρῦτον ὑπερβολικόν. ὥστε δὲν ἔξαρκεῖ μόνη ἡ ἐπι-
τροπή ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ἐπειτα ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀφ' οὗ γνωρίσῃ τὴν
ἁμαρτίαν αὐτοῦ, πίπτει καὶ πάλιν εἰς αὐτήν. καὶ ἂν ᾔθελεν ἔχῃ ὅλην
τὴν πρέπουσαν προσοχὴν· διότι ἡμεῖς ποτιζόμεθα τὴν ἁμαρτίαν ὡς
ὕδωρ, (1ῶδ' ιε', 16. λδ', 7. ψαλμ. ρθ', 18), καὶ εἴυεθα, ὡς λέγει ὁ
Ἀπόστολος «Πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν» (Ῥωμ. ζ', 14. Γ'
Βασ. κδ', 20—25. Ἦσ' ν', 1)· καὶ τοιαύτη διεφθαρμένη καὶ φιλα-
μαρτημῶν εἶνε ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν ὅσῳ ζῇ. Ἐνταῦθα δὲν πρό-
κειται περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς μετανοίας, ἥγουν περὶ τῆς μετανοίας
ἐνὸς ἀληθοῦς χριστιανοῦ, περὶ ἧς βραδύτερον θὰ πραγματευθῶμεν.
ἀλλ' ὁ λόγος εἶνε, ἂν ὁ ἄνθρωπος δύναται χωρὶς τῆς χάριτος τοῦ
Εὐαγγελίου νὰ δεῖξῃ μετάνοιαν ἀληθῆ.

Ἡ πρότασις βετι, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει δύναμιν ἱκανὴν ἀφ' ἑαυ-
τοῦ ν' ἀποκτήσῃ τὴν θεϊαν χάριν, ἐξ ἐνικτίας δὲ καὶ παροξύνει τὸν
Θεὸν εἰς ὀργὴν κατ' ἐκάστην, εἶνε μὲν εἰς τὸν φυσικὸν λόγον κατα-
ληπτῇ, φαίνεται δὲ εἶτι σαφέστερον ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς· οὕτω λέ-
γει ὁ Παῦλος (Ῥωμ. γ', 9), «Προηστιασάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε
καὶ Ἕλληνας πάντας ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι»· τοῦτέστιν, βλοῖ οἱ ἄνθρω-
ποι ἐκρημνίσθησαν εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἁμαρτίας καὶ δὲν δύνανται
νὰ ἐξέλθωσιν ἀπ' αὐτῆς ἐξ ἐνικτίας δυνάμεως. Τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἐντυ-
πώσῃ ἕκαστος εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ· ἐπειδὴ ἐκ τούτου φαίνεται,
πόσον εἶνε ἀναγκασιτάτη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ Εὐαγγελικὴ πίστις,
καθὼς διδάσκουσι περὶ τούτου σαφέστατα αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου
πρὸς Ῥωμαίους, Γαλάτας καὶ Ἑβραίους. Καὶ τῷ ὄντι, οὐδεὶς ζη-
τεῖ τὸν ἱατρὸν πρὶν ἐννοήσῃ ὅτι εἶνε ἀσθενής. Καὶ πρέπει λοιπὸν νὰ
πέσωμεν εἰς ἀπόγνωσιν, ἥθελεν ἐρωτήσῃ τις· Βεβαιότατα! ὅταν θεω-
ρήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς. Ὅταν ὁμῶς ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ἁμετρον
ἀγαθότητα καὶ ἄπειρον σοφίαν τοῦ Θεοῦ, εὐθὺς ἀφανίζεται ἡ ἀπό-
γνωσις καὶ ἀναζωοῦμεθα ἐκ τῆς ἐλπίδος. Θαρροῦντες εἰς τὴν θεϊαν
ἀγαθότητα, πρέπει νὰ ἐκφωνήσωμεν μετὰ τοῦ προφήτου Ἠσαΐου.
«Καὶ εἰμὶ Κύριος· Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα
ἂν ἐγεννήθημεν, καὶ ὡς Ἰόμορβρα ἂν ὠμοιώθημεν» (α', 9). Τοῦτο δὲ
τὸ εὐλογημένον σπέρμα εἶνε ὁ Χριστός, κατὰ τὸ Γαλάτ. γ', 16. «Τῷ
δὲ Ἀβραάμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ οὐ
λέγει καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἐνός, καὶ τῷ

σπέρματί σου, ὃ ἔστι Χριστός». Πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ ἐνθυμώμεθα ἐκεῖνα τοῦ Παύλου τὰ λόγια· «*Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν. Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας*» (Ῥωμ. γ', 21—22).

Τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ φυσικοῦ λόγου, καὶ πρὸς περισσοτέραν αὐτῶν σαφήνειαν ἐλήφθησαν καὶ κατάλληλοι μαρτυρίαι ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Τὸ ἐπόμενον μέρος θεμελιούται ἐπὶ μόνῃς τῆς ἁγίας Γραφῆς· συντείνει ὅμως πολλάκις πρὸς σαφήνειαν ταύτης καὶ ὁ φυσικὸς ἡμῶν λόγος.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ τῆς ἐξ Ἀποκαλύψεως πίστεως, ἥτοι τῆς Εὐαγγελικῆς.

§ 1. Περὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως.

Ἀποκάλυψις καθόλου μὲν σημαίνει κεκρυμμένων πραγμάτων φανέρωσιν, ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ δηλοῖ ἐνθεν μὲν τὴν δῆλωσιν τῶν ἀληθειῶν, ἥτις γίνεται διὰ θαύματος ὑπὸ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ φυσικοῦ λόγου, ἐτέρωθεν δὲ τὴν φανέρωσιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀδύνατον νὰ εὕρῃ μέσον καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν θείαν χάριν, καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν διεφθαρμένην αὐτοῦ φύσιν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν παντάπασιν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τοιαύτην ἄκραν ἀπόγνωσιν, ἐφάνερωσεν ὁ ὄϊος εἰς ἡμᾶς τὸ τοιοῦτον μέσον, ἥγουν τίνι τρόπῳ νὰ διαλλαχθῶμεν μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ ἀποκτήσωμεν πάλιν τὴν προτέραν ἡμῶν εὐδαίμονα κατάστασιν. Πρὸς τοῦτο ὁ Θεὸς ἐξε-

ἤξετο ἐπιτήδεια ὄργανα, τοὺς προφῆτας καὶ ἀποστόλους· ἐφώτισεν αὐτῶν τὸν νοῦν δι' ὑπερφυσικοῦ φωτός, καὶ ἀπεκάλυψεν αὐτοῖς τὰ κεκρυμμένα μυστήρια, τὰ ὅποια ἔγραφον κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἵνα μὴ λησμονηθῶσι ποτε. Τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν καὶ Ἀποστόλων ὀνομάζομεν Ἀγίαν Γραφήν. Αὐτὴ λέγει ῥητῶς, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἐκτίρουν «κατ' ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνους αἰωνίους σεσημημένους, φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ τῶν γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ» (Ῥωμ. ιστ', 25, 26)· ὁθεν καὶ ἀλλաχοῦ λέγει, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶνε ἐπωκοδομημένη «ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν» (Ἐφεσ. β, 20).

§ 2. Ἡ καθ' αὐτὸ βλῆ καὶ ὑπόθεσις τῆς ἁγίας Γραφῆς.

Ἡ καθ' αὐτὸ βλῆ καὶ ὑπόθεσις τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶνε ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός (α), ὅστις διωρίσθη πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰς δύοσαν ἡμῶν (β), ἐπηγγέλθη πρὸ καταβολῆς κόσμου (γ), προσεκλήροθη ὑπὸ τῶν Προφητῶν (δ), προεικονίσθη διὰ θυσιῶν καὶ τύπων (ε), προητοιμάσθη διὰ τοῦ νόμου (ς), καὶ ἐκλήροθη διὰ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον (η).

(α) Ἡ ἁγία Γραφή περιέχει διάφορα πράγματα, ἥγουν, ἐντολάς καὶ νόμους, διαταγὰς περὶ τῶν ἡθῶν, προφητείας, διηγῆσεις θεῶν ὑπασιῶν καὶ θαυμάτων, ἐπαγγελίας καὶ πράξεις ἀνθρωπίνους. Ὁ σκοπὸς ὅλων αὐτῶν εἶνε νὰ φανερώσῃ τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ βουλὴν περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τοιοῦτοτρόπως διδάσκει ἡμᾶς ὁ νόμος, ὅτι εἴμεθα πταῖσται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ προστάσσει νὰ ζητήσωμεν λυτρωτὴν, ὃν προσεκήρυσαν οἱ προφῆται, καὶ προεικόνισεν ἡ νομικὴ θυσία. Αἱ διάφοροι θεοφανεῖαι καὶ θεοσημεῖαι συνήρρησαν εἰς τὸ νὰ προητοιμάσῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὑποδοχὴν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἣ καὶ νὰ φανερώσῃ τὰς πράξεις τοῦ Χριστοῦ. Αἱ θεῖαι ἐπαγγελίαι βεβαιοῦσι τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς εἰς ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἡμετέρου Μεσίτου. Πλήρης μαρτυριῶν ταύτης τῆς ἀληθείας εἶνε ἡ ἁγία Γραφή, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν ὀλίγας. Οὕτω λέγει ὁ Φίλιππος

(Ίωάν. α, 46) «*Ὁν ἔγραψε Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ Προφῆται εὐρήκαμεν Ἰησοῦν*» καὶ ὁ Παῦλος (Β'. Κορινθ. α. 20) «*Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ (τῷ Χριστῷ) τὸ ναί, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν*» ἤχουν, ὅλαι τῆς θείας χάριτος αἱ ἐπαγγελίαι θεμελιούνται καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Χριστόν.

(6). Πᾶσαι μὲν αἱ βουλαὶ τοῦ Θεοῦ εἶνε ἀπ' αἰῶνος, ἐξαιρέτως δὲ ἡ βουλὴ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀπολυτρώσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Υἱοῦ. «*Ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν*» λέγει ὁ Παῦλος (Α', Κορινθ. β', 7. πρβλ. Ἑβρ. α, 3). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν ὀνομάζεται ἐν τῇ Ἀποκαλύψει «*Ἀρνίον ἐσφαγμένον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*» (Ἀποκ. ιγ', 8).

Ἡ Εὐαγγελικὴ πίστις ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

(γ). Ἀνήγγειλεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τὸν Ἀδὰμ, τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τῶν Εὐαγγελικῶν τούτων λόγων. «*Καὶ ἔχθραν θῆσω ἀνὰ μέσον σου [τοῦ ὄφεως], καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναίκος καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτὴ σου τηρήσει (=κεντήσει) κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν*» (Γεν. γ', 15). Ἡ ἐξήγησις τούτων εἶνε ἡ ἐξῆς· Ὁ ὄφις εἶνε ὁ διάβολος, σπέρμα τοῦ διαβόλου εἶνε ὅλοι οἱ ἀσεβεῖς καὶ διώκται τῆς ἀληθείας, καθὼς σπέρμα τῆς γυναίκος εἶνε ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ Γαλᾶτ β', 4., «*Ἐξάπεστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολαύωμεν*». Χριστοῦ δὲ σπέρμα εἶνε ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς καὶ φιλήρετοι. Ὁ Χριστὸς καταπατεῖ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως, ὅταν καταλύῃ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀφανίσῃ τοὺς ἀσεβεῖς· ὁ ὄφις ἐξ ἐναντίας ἐκέντησε τὸν Χριστόν εἰς τὴν πτέρναν, ὅτε διὰ τῶν ὑπαδῶν αὐτοῦ ἐθανάτωσεν αὐτόν σωματικῶς, καὶ ὁσάκις καταδιώκει τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν· ὕπερ ὅμως συμβαίνει χωρὶς βλάβης τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Ταύτην τὴν ἀξιόλογον ἐπαγγελίαν ἐδέχθη ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ (καθὼς ἔπρεπε) μετὰ χαρᾶς· καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἠκολούθησαν οἱ εὐσεβεῖς ἀπόγονοι

αὐτοῦ Ἀδάμ, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος ῥητικῶς εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. ιά, 2. «*Ὡς ἐν ταύτῃ [τῇ πίστει] γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι.*» Αὕτη τῆς πίστεως ἡ ἐπαγγελία ἀνεκρινίσθη μετὰ ταῦτα πολλαῖς πρὸς τὸν Ἀβραάμ. Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, διὰ τῶν λόγων τούτων «*Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς.*» (Γεν. κβ', 18). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει (Ῥωμ. κεφ. δ',) τὸν Ἀβραάμ οὐ μόνον πιστὸν καὶ δικαιοθέντα διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἀλλὰ καὶ πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων ὅπερ ἐμφαίνει ὅτι πάντες οἱ χριστιανοί, οἱ θέλοντες νὰ δικαιωθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ λάθωσιν εἰς ὑπόδειγμα τὸν Ἀβραάμ. Ἐντεῦθεν ἕκαστος βλέπει, ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

(δ). Ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου φανῇ καὶ σαφεστέρα καὶ πλέον ἀναμφιβόλως, ἠδδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ προκηρυχθῇ πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ὑπὸ διαφόρων Προφητῶν καὶ κατὰ διάφορον τρόπον. Πάντες οἱ Προφῆται ἐκήρυξαν τὴν χάριν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμοφώνως διὰ λόγων ὑψηλῶν καὶ τρανωτάτων. Ὁ θέλων νὰ ἴδῃ ἀκριδέστερον παραπέμπεται εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν. Γενέσ. κβ', 10. (1). Ψαλμ. οά, 6. Ἠσαίου κεφ. δ', κεφ. ιά, κεφ. ιγ', κεφ. ξ', Ἱερεμ. κγ', 6, καὶ λγ', 31, Ἰεζεκιήλ, λδ'. 23. Δανιήλ θ', 24. Ὡσηέ β', 18. Ἰωήλ β', 28. Ἀμώς θ'. 18 Ὀβδιού στίχ. 17. Ἰωῶ α', 17. Μιχ. έ, 2. Νουμ α', 15, Ἀθανου γ', 2. Σοφον. γ', 14. Ἀγγαίου β, 8. Ζαχαρ. θ'. 10 καὶ ιδ', 8. Μαλαχ. γ'. (2).

(ε). Οἱ Ἑθνικοὶ σφάζοντες διάφορα ζῶα, προσέφερον αὐτὰ θυσίαν εἰς τὰ εἶδωλα· τινὲς δὲ προσέφερον καὶ τὰ ἑαυτῶν τέκνα καὶ τὰ ἑκαιὸν· ὅπερ φαίνεται λαβὼν ἀρχὴν ἐντεῦθεν, ὅτι ἐγνώρισαν ἐνδὸν τῆς συνειδήσεως αὐτῶν ὅτι ἦσαν ἔνοχοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπληροφορήθησαν, ὅτι εἶνε ἄξιοι τῆς δικαίας αὐτοῦ ἀργῆς, ἣν ἐσπούδαζον νὰ ἐξιλεώσωναι διὰ τῶν θυσιῶν καὶ τῆς ἐκχύσεως τοῦ αἵ-

(1) Ἐνθα ὁ λόγος εἶνε περὶ τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ πραιρεκρινίζουσης τὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ.

(2) Ὁ Μαλαχίας εἶνε ὁ τελευταῖος συγγραφεὺς τῆς Παλ. Διαθήκης, καὶ ἀπὸ τῆς προφητείας αὐτοῦ περὶ τοῦ Προδρόμου α' 18 οὗ ἐγὼ ἀπὸ σελ λω π δ ν α ἄ γ γ ε λ ό ν μου κ. τ. » ἀρχεται ἡ ἱστορία τοῦ Εὐαγγελίου (Μαρκ. α, 2.) ἐξ οὗ φαίνεται ἡ ἐνότης τῆς Παλ. καὶ Νέας Διαθήκης.

ματος τῶν ζώων. Καίτοι δὲ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀφαιρεθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι δι' αἵματος ταύρων καὶ τράγων (κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἑβρ. 4, 4), ὁ Θεὸς ὁμως διέταξε διαφόρους θυσίας ἐν τῇ Μωσαϊκῇ νόμῳ. Ἐπειδὴ δὲ αἰτιαῦται θυσία εἶνε ἄχρηστοι εἰς καθαρισμὸν ἁμαρτίας κατὰ τὰ εἰρημένα λόγια τοῦ Ἀποστόλου καὶ κατὰ τὸ Ἑβρ. 4, 41, ἐνθα λέγει· «Καὶ πᾶς μὲν ἀρχιερεὺς ἔστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἷτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας» (ἅτινα ἀποβλέπουσιν ἰδίως τὴν Ἰουδαϊκὴν θυσίαν), ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ εἶνε ἄλλα αἷτια, δι' ἃ διέταξεν ὁ Θεὸς τὰς θυσίας.

Αἰτίαι τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν.

Δύο αἷτια τοῦτου εὐρίσκομεν ἐν τῇ Γραφῇ. Τὸ πρῶτον αἷτιον καὶ θεμέλιον τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν ἦτο, ἵνα γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶνε ἁμαρτωλὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀξίος θανάτου, καθ' ὃν τρόπον ἐθανατοῦτο καὶ τὸ προσφερόμενον εἰς θυσίαν ζῶον· διὰ τοῦτο καὶ εἶχε προστάξει αὐτὸς ὁ Θεός· «Καὶ ἐπιθήσουσιν οἱ πρεσβύτεροι τῆς συναγωγῆς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ μόσχου» (Λευίτ. 8, 15. πρὸς Ἑβρ. 10 — 19) (1). Ἡ γνῶσις δὲ αὐτῇ τῆς ἁμαρτίας ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὸν ἄνθρωπον ἀνεπαιοθῆτως εἰς τὸ ζητῆσαι λυτρωτὴν καὶ μεσίτην. Δεύτερον, ἐπειδὴ αἱ νομικαὶ θυσίαι ἦσαν τύπος τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Ὁ τύπος οὗτος ὑφίσταται εἰς τοῦτο· καθὼς τὸ ἐκχυθὲν αἷμα κινεῖ πρὸς συμπάθειαν, οὕτω καὶ πολλῶν περισσότερον τὸ ἄχραντον αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κινεῖ πρὸς οἶκτον καὶ εὐσπλαγχνίαν τὸν ὠροισμένον διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα. Ἄν τὸ αἷμα τῶν ζώων δύναται νὰ καθαρίζει ἀπὸ σωματικῶν ἀκαθαρσιῶν, πολλῶν μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναται νὰ πλύνῃ ἡμᾶς καὶ νὰ καθάρισῃ ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας τῆς ἁμαρτίας. Οὕτω συμπεραίνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ἑβρ. 9. καὶ

(1) Ἐσθμεινον δὲ διὰ τῆς ἐπιθέσεως ταύτης τῶν χειρῶν ὅτι ἦσαν αὐτοὶ σφαγῆς αἷτιοι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, τὰς ὁποίας ἐδέχετο ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὁ θυόμενος ὑπὲρ αὐτῶν μόσχος. Ὀμοίαν σχεδὸν τελετὴν μετεχειρίζοντο καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος βιβλ. 2. «Καταρέονται δὲ τὰδε λέγοντες πῆσαι κεφαλῇ»· εἰτι μέλλοι ἡ σφίσι τοῖσι θύουσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπᾷ κακὸν γενέσθαι, εἰς κεφαλὴν ταύτην [τοῦ ζώου] τραπέσθαι.

10), όπου πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει, ὅτι «Ὁ Νόμος εἶχε σκιάν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων» (1). Αἱ θυσίαι τῶν Ἑθνικῶν ἦσαν ὠφέλιμοι καὶ αὐταί, καθόσον ἐγένοντο αὐτοῖς αἰτία εἰς τὸ γνωρίσαι ὅτι εἶνε ἄξιοι τιμωρίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ βαθεῖαι τὴν εὐθείαν δόξαν, ἵνα φθάσωσιν εἰς τὴν δικαίωσιν. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐξωτερικὰ ἔθιμα καὶ αἱ ἱεροτελεστίαι τῶν Ἰουδαίων προεικόνιζον ὁρατῶς τὰς ἀοράτους ἐνεργείας τῆς Εὐαγγελικῆς χάριτος. Οὕτως ἡ περιτομὴ τῆς σαρκὸς ἐσήμαινε τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, ἤγουν τὴν ἀποβολὴν τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄμνος τοῦ Πάσχα ἦτο τύπος τοῦ ἀσπίλου ἁμοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν ἔπρεπε νὰ ἀπολαύσωμεν διὰ τῆς πίστεως. Ὁ χαλκοῦς ὄφρις ἐν τῇ ἐρήμῳ εἰκόνιζε τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ἀναρτηθέντα Λυπρωτὴν, ὅστις δύναται νὰ ἰατρεύσῃ τὰ σῆγματα τῆς συνειδήσεως ἐκείνων, ὅσοι βλέπουσιν εἰς αὐτὸν μετὰ πίστεως, (Ἰωάν. γ', 14. 15. Ἀριθ. κ', 8, 9) (2). Οὕτως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται, ὅτι αἱ θυσίαι καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθιμα ἔπρεπε νὰ ἔχωσι χώραν μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἔλαβον τὴν πλήρωσιν αὐτῶν, ὥς σαφέστατα λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅτι αὐτὰ ἦσαν «μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα» (Ἐβρ. θ', 10).

(1) Τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομος Ὁμιλ. 166. Τομ. 5. «Αἱ μὲν θυσίαι οὐκ ἦσαν ἀρεσταὶ τῷ Θεῷ οὐδὲ κατὰ γνώμην γινόμεναι, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν καὶ γενομέναις ἐπέθηκε τύπον κατ' εἰκόνα τῆς μελλούσης οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ, ἵνα, κἂν μὴ δι' ἐαυτὰς ὦσι δεκταί, κἂν γοῦν διὰ τὴν εἰκόνα ὧσιν εὐπρόσδεκτοι καὶ τίθῃσι διὰ πάντων εἰκόνα Χριστοῦ, καὶ σκιαγραφεῖ τὰ μέλλοντα κἂν πρόβατον ἦν θυόμενον, εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος, κἂν βοῦς εἰκὼν τοῦ Κυρίου, κἂν μόσχος, κἂν δάμαλις, κἂν ἄλλο τι τῶν προσφερομένων, κἂν περιστέρα καὶ τρυγὼν, πάντα εἰς τὸν Σωτῆρα τὴν ἀναφορὰν εἶχεν.»

(2) «Προτυποῦται τὸ σωτήριο πάθος ἐν τῷ ὄφρι τῷ χαλκῷ. Ὡς περ γὰρ ὁ χαλκοῦς ὄφρις ἰνδαλμα μὲν τῶν ὀφειῶν ἦν, οὐκ εἶχε δὲ τῶν ὀφειῶν τὸν ἴον· οὕτως ὁ μονογενὴς Υἱὸς σώμα μὲν εἶχεν ἀνθρώπινον, κηλῖδα δὲ ἁμαρτημάτων οὐκ εἶχε. Καὶ καθάπερ οἱ ὑπὸ τῶν ὀφειῶν δακνόμενοι τὸν χαλκὸν ἀποβλέποντες ὄφιν σωτηρίας ἀπῆλθον, οὕτως οἱ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας πληττόμενοι, τῷ πάθει τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνενδοιάστως πιστεύοντες, κρεῖττους ἀπὸ τῶν ὄντων τοῦ θανάτου, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαμβάνουσι.» Θεοδώρητος. Ἐφρωτῆς. 88. εἰς τοὺς Ἀριθ.

Οὐδείς δικαιούται διὰ Νόμου.

(ζ) Ὁ νόμος ἐδόθη βέβαια ἵνα δικαιωθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅς τις ἤθελε τηρήσῃ αὐτὸν ἀκριβῶς, καθὼς λέγεται ἐν τῷ Λευιτ. ιη', θ' ἡ Α' ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. (πρὸς Γαλ. γ' 12). Ἀλλ' ἐπειδὴ « Πάντες ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. » (Ρωμ. Γ', 23, καὶ ὁ νόμος ἀπώλεσεν ἐπομένως διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν τὴν δύναμιν νὰ δικαιώσῃ ἡμᾶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Γαλάτ. γ', 11. « Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιούται παρὰ τῷ Θεῷ, δῆλον ».

Ὁ σοφὸς ὁμοῦς Θεὸς ἐπενόησεν ἄλλο μέσον, δι' οὗ γίνεται χρίσιμος εἰς ἡμᾶς ὁ νόμος· μεταχειρίσθη δηλονότι τὸν νομὸν, εἰς τὸ προσεταιρᾶσαι ἡμᾶς εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ὑφίσταται δὲ ἡ προπαρασκευὴ αὕτη εἰς τοῦτο, ὅτι ὅταν ὁ νόμος δεικνύῃ εἰς ἡμᾶς, ὅτι εἴμεθα παραβάται καὶ τῆς Θείας ὁργῆς ἐνοχοί, χειραγωγεῖ τρόπον τινὰ πρὸς τὸν μεσίτην ἡμῶν, τὸν Χριστόν. Εὐρίσκονται περὶ τοῦτου ἐναργεῖς ἀποδείξεις ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ· οὕτω λέγει ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ (γ' 24). « Ὅστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς (1) ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν. ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν » καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους (ζ', 19). « Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος· ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίξομεν τῷ Θεῷ. » Ἐντεῦθεν ὁμοῦς δὲν πρέπει νὰ συμπράνωμεν, ὅτι δὲν ὀφείλομεν νὰ πληρώσωμεν τὸν νόμον· ἄπαγε! Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς πληρώσεως τοῦ νόμου θὰ ὁμιλήσωμεν ἀκολούθως ἐν ἐκτάσει.

(η) Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐκλεξάμενος τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους διέταξεν εἰς αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, (Μάρκ. ιε', πρὸς Ματθ. κη', 19. Λουκ. κδ', 47. Κολοσ. α', 23), ἤχουν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· διότι πάντες εἶχαν χρεῖαν νὰ σωθῶσι διὰ τοῦ οὐρανίου τοῦτου μεσίτου. Ταύτην τὴν προσταγὴν ἐξετέλεσαν ἀκριβέστατα οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου· αὐτοὶ περιήλθον πᾶσαν τὴν γῆν καὶ ἀφῆκαν πανταχοῦ ἀνεξάλειπτα ἔχνη τῆς σωτηρίου πίστεως· ὥστε δι καίως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶπε μετὰ τοῦ Διονύ· « Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρας τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν » (Ῥώμ. ι. 18. πρὸς ψαλμ. ν', 5).

(1) Ἰδὲ Θεοδῶρητον, Θεοφύλακτον καὶ Οἰκουμένιον ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ παρόντος ῥητοῦ.

§ 3. Περὶ τοῦ Σύμβολου τῆς πίστεως.

Τὰ δόγματα καὶ αἱ διδασκαλίαι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως περιέχονται κατ' ἑκτασιν μὲν ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, ἐν συντόμῳ δὲ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως, ἣν συνέθετο ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῇ Σύνοδος καὶ συνεπλήρωσεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Β'.

ΣΗΜ. Ἡ ἐπιτομή αὕτη ὠνομάσθη Σύμβολον ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων ἢ συνθημάτων, δι' ὧν διεκρίνοντο οἱ φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων. Καὶ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως εἶνε οἷον οἰκουμενικὸν διακριτικὸν τοῦ Χριστιανοῦ διακρίνον αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως.

Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως διαιρούμενον εἰς ἄρθρα δώδεκα ἔχει ὧς ἑξῆς :

1. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

2. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

3. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα.

5. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

6. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

8. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

9. Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

10. Ὁμολογῶ ἓν Βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

§ 4. Ἱστορία τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως συνετάχθη ὑπὸ τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ συνεπληρώθη ἀπὸ τοῦ 8ου ἄρθρου ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου συνελευσῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ἡ μὲν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνήλθεν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας κατὰ προσταγὴν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐν ἔτει 325 Μ. Χ, δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἄρειος ὁ πρωτοπρεσβύτερος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἦν καιρός, ὅτε οὐκ ἦν ἐπαμεινως ἐδίδασκεν, ὅτι ἦτο κτίσμα καὶ ποίημα. Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη διδασκαλία ἀνέτρεπεν ἄρδην τὰ θεμέλια τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπὲρ οὗ τσαῦτα ἐχυθῆσαν αἵματα, καὶ ἐτάραττε τὴν ἐκκλησίαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος πρὸς καταπαύσιν τῆς ἐριδος ταύτης, συνεκάλεσε τὴν Α' μεγάλην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἐν ᾗ παρῆσαν 318 Θεοφόροι Πατέρες. Ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ ἀνεκηρύχθη μὲν τὸ δόγμα, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ ἀπ' αἰῶνων γεννηθεὶς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ὁ δὲ Ἄρειος ἀνεθεματίσθη καὶ ἐχωρίσθη τῆς ποιμένης τῶν Χριστιανῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ἀκολούθως ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μακεδόνης ἐκήρυττε κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Θεοδόσιος ὁ Μέγας συνεκάλεσε τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν ἔτει 381, ἐν ᾗ παρῆσαν 150 ἅγιοι Πατέρες, οἵτινες τὸν μὲν Μακεδόνην ἀπεκήρυξαν, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἀνεκήρυξαν Θεὸν ὁμοούσιον τῷ Υἱῷ.

ΣΗΜ. Σύνοδος εἶνε συνάθροισις τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐκκλησίας

συνερχομένη ἐν ἑκτάτοις περιστάσεσι πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν ἀληθειῶν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐκρίζωσιν τῶν ζιζανίων.

§ 5. *Περὶ πίστεως.*

Τὸ Σύμβολον ἄρχεται ἀπὸ τῆς Πίστεως (α), ἥτις ὑφίσταται εἰς τὴν ἐγκάρδιον ἀποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου (β).

(α) Κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον πίστις ἐστὶν «*Ἐλπίζομένων πραγμάτων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων*», (Ἐβρ. ια', 1), τ. ἔ. πίστις ἡ πεποιθήσις περ ἀληθειῶν ὑπερφυσικῶν, αἵτινες ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τοῦ ἀνθρωπίνου νοός. Ἐντεῦθεν ἡ πίστις διακρίνεται τῆς γνώσεως, διότι ἡ μὲν γνώσις στηρίζεται ἐπὶ τῆς πείρας καὶ τῆς μαρτυρίας ἀνθρώπων, ἡ δὲ πίστις ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Θεοῦ Λόγου. Τὴν ἀξίαν τῆς πίστεως ἐκτίθην ἐν ἑκτάσει ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος, ὁ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος. «*Καὶ οὐ παρ' ἡμῖν γεμόνοις, τοῖς τὴν τοῦ Χριστοῦ προσηγορίαν ἔχουσι μέγα τὸ τῆς πίστεως ἀξίωμα· ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τελούμενα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων τῆς Ἐκκλησίας, τῇ πίστει τελεῖται. Πίστει τοὺς ἀποξενωμένους γαμικοὶ νόμοι συνάπτουσιν εἰς ταῦτόν· καὶ ἄνθρωπος ἀλλότριος, σωμάτων καὶ χρημάτων [ἀλλοτρίων] διὰ τὴν ἐν γαμικοῖς συμβολαίῳ, πιστίν, γίνεται κοινωνός. Πίστει καὶ γεωργία συνίσταται· ὁ γὰρ μὴ πιστεύων λήψεσθαι καρποφορίαν οὐχ ὑπομένει τοὺς καμάτους. Πίστει θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, μικροτάτῳ ἐύλογῳ πιστεύσαντες, τὴν ἄσπετον τῶν κυμάτων φορὰν τοῦ στεῤῥοτάτου στοιχείου, τῆς γῆς, ἀντικαταλλάττονται, ἀδελφί· ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες ἐλπίσι, καὶ πάσης ἀγκύρας ἀσφαλεστέραν ἐπαγόμενοι τὴν πίστιν. Κατὰ πίστιν τοίνυν συνέστηκε τὰ πλεῖστα τῶν ἀνθρώπων πράγματα· καὶ οὐ παρ' ἡμῖν μόνοις τοῦτο πεπίστευται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἐξῴθεν, καθὼς εἴρηται.*» (Κυρίλ. Κατήχ. ε', §. 2)

Εἶνε δὲ ἀναγκαῖα ἡ πίστις εἰς τὸν Χριστιανόν, διότι ἄνευ αὐτῆς ἀδύνατον νὰ προσκοιωθῇ πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, τοῦ ὁποῖου καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, καὶ ἡ γένεσις καὶ ἡ ἀνάπτυξις εἶνε θαῦμα, εἰ νέ τι ὑπερβαῖνον τὴν δύναμιν καὶ ἀντίληψιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

(β) Καὶ ταῦτα μὲν καθόλου περὶ τῆς πίστεως· ἰδίᾳ δὲ πίστις ὀρίζεται ἡ ἀποδοχὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου. Διὰ τῆς λέξεως Εὐαγγέλιον ἐννοεῖται, ὡς εἶπομεν, ἡ εὐφρόσυνος διδασκαλία περὶ τῆς

ἀπολυτρώσεως τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πιστεύει δὲ ὁ ἀποθεχόμενος τὴν διδασκαλίαν ταύτην μετὰ καρδίας μετανοήσεως, κατατάσσεται ὁ ἐν τοῖς ἀπίστοις ὁ ἀποθιάλλων αὐτήν. Ὁ Ἰησοῦς ἀποστείλλων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπε. «Περσευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει· ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται» (Μαρκ. ις', 15). τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Εὐαγγελίου εἶνε ἡ πίστις, ἡ δὲ ἀποβολὴ αὐτοῦ εἶνε ἡ ἀπιστία.

Ἀπαιτοῦνται δὲ ἀναγκαίως εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ἵγουν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν, δύο. Πρῶτον, νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶνε ταλαίπωρος καὶ πτωχὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὑπόκειται εἰς τὴν δικαίαν αὐτοῦ ὀργήν, καὶ ὅτι οὐκ ὀφείλει νὰ δικαιωθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπὶ τῆς δικαίας αὐτοῦ κρίσεως· διὰ τοῦτο ὁ Πρόδρομος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν (Ματθ γ' 2.), καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ (Αὐτ. γ', 17.) καὶ ὁ Ἀπόστολος αὐτοῦ Πέτρος (Πράξ. β', 28), ἄρχονται τοῦ κηρύγματος ἀπὸ τοῦ «Μετανοεῖτε». Δεύτερον, νὰ δεχθῇ ἀδιστακτικῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ νὰ πιστεύσῃ βεβαίως, ὅτι ὁ κηρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶνε ὁ Λεωτρωτὴς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Καὶ εἰς τοῦτο ὀφίσταται ἐξαιρέτως ἡ οὐσία τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως, καθὼς περὶ τοῦτου πληρέστατα μαρτυροῦσιν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου· οὕτω ἐν τῇ πρὸς Ῥωμ. ἐπιστολῇ (γ, 22), λέγει «Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας καὶ ἐπ' πάντας τοὺς πιστεύοντας»· τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ· καὶ πρὸς Γαλάτας, «Καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐν πίστει Χριστοῦ καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου» (β', 16).

Ἡ πίστις αὕτη ὀνομάζεται δικαιοῦσα πίστις· διότι δι' αὐτῆς δικαιούται ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ χωρὶς ἔργων νόμου, ὡς διδάσκει ὁ Παῦλος, (Ῥωμ. ια', 6). Επειδὴ τὰ ἀνθρώπινα ἔργα δὲν δύνανται νὰ δικαιώσωσι τὸν ἄνθρωπον, εἰμὴ ἀφοῦ πρῶτον ὁμολογήσῃ ὅτι εἶνε πταίστης καὶ τῆς θείας ὀργῆς ἄξιος. Εὐθὺς ὁμῶς, ἀφ' οὗ δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς πίστεως, χρεωστῇ νὰ δεῖξῃ τὴν ἰδίαν πίστιν διὰ τῶν ἔργων, καὶ νὰ φυλάξῃ τὴν ἀποκτηθεῖσαν δικαιοσύνην διὰ τῆς τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν· διότι ἡ πίστις πρέπει

ἡ δὲ εἶπε «Δὲ ἀγάπης ἐνεργουμένη» κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Γα^λ 5, 6).

Ἡ δὲ ἀγάπης ἐνεργουμένη πίστις ὀνομάζεται ζῶσα πίστις· διότι ὁ σπινθήρ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως ἀναζωπυρεῖται διὰ τῆς συνεχοῦς προκοπῆς εἰς τὴν ἀρετὴν. Ὅταν ὁμως ὁ ἄνθρωπος δὲν ἡκολούγησιν τὴν ἰδίαν ἀθλιότητα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, μήτε θέσῃ διὰ τὴν ἐλπίδα καὶ πεποιθήσιν τῆς σωτηρίας αὐτοῦ εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστόν, ἡ δὲ διάγῃ ζωὴν χριστιανικὴν, τοῦ τοιοῦτου ἡ πίστις εἶνε νεκρά, καθ' ὑπόκρισιν καὶ ματαία.

Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι ἡ πίστις κυριεύει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αἰχμαλωτίζει «Πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ». (Β', Κορινθ. α', 5)· καὶ ὁ πιστεύων ὡς ὁ Παῦλος δύναται νὰ λέγῃ μετ' αὐτοῦ· «Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τῷ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ» (Γαλάτ. β', 20).

Ἡ πίστις μένει μόνον ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου, καὶ δὲν ἔχει χώραν εἰς τὴν μέλλουσαν· ἐπειδὴ τότε θὰ ἴδωμεν τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ θέλει καταφωτίσῃ ἡμᾶς ὅλη τῆς δόξης αὐτοῦ ἡ λαμπρότης (Α', Κοριν. ιγ'. 12, 13.) Πρέπει δὲ νὰ σημειώσῃ ἕκαστος, καὶ νὰ ἐνθυμῆται καλῶς ὅσα εἶπομεν ἐνταῦθα περὶ πίστεως, διότι ἐπ' αὐτῆς θεμελιούται ὅλος ὁ Χριστιανισμός.

§ 6. Ἄρθρον πρῶτον.

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως διδάσκει ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνον Θεὸς κατ' οὐσίαν, ἀλλ' ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνούμενος καὶ γνωριζόμενος. Μανθάνομεν δὲ πρὸς τούτοις ὅτι ὁ ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνούμενος Θεὸς εἶνε δημιουργὸς πάντων τῶν κτισμάτων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων. Προστίθεται δὲ εἰς τὸ Σύμβολον, τὸ πατήρ, ἵνα δηλωθῇ συγχρόνως ἡ προσωπικὴ ιδιότης τοῦ Θεοῦ, ὅτις εἶνε μὲν εἷς, ἀλλὰ τρισυπόστατος· εἶνε οὐ μόνον πατήρ

τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ κυρίως εἶνε ὁ πατὴρ τοῦ Μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐπέμφθη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Τὸ Σύμβολον λοιπὸν τῆς πίστεως διδάσκει ἡμᾶς περὶ τοῦ μεγάλου μυστηρίου τῆς ἀγιωτάτης Τριάδος.

§. 7. *Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος.*

Οὐδεμία ἐρμηνεία δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὸ ἀκατάληπτον μυστήριον τῆς ὑπεραγίας Τριάδος· διότι ὁ μὲν Θεός ἐστιν ἄπειρος, ὁ δὲ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου εἶνε τοσοῦτον πεπερασμένος καὶ ἡ γνῶσις ἡμῶν εἶνε εἰς τοσοῦτον στενὰ θρία περικεκλεισμένη, ὥστε πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν μετὰ τοῦ Σολομῶντος τὸ «Καὶ μόνῃς εἰκάζομεν τὰ ἐπὶ γῆς καὶ τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκομεν μετὰ πόνου, τὰ δὲ ἐν οὐρανοῖς τίς ἐξιχνίασε; Βουλὴν δὲ σου τίς ἐῖγνω, εἰ μὴ Σὺ ἔδωκας σοφίαν καὶ ἐπεμψας τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα ἀπὸ ὑψίστων;» (Σοφ. Σολ. θ', 16. 17.). Οὐδεμία ἐπομένως σύγκρισις δύναται νὰ γείνη, δι' ἧς νὰ πλησιάσωμεν πρὸς τὸ μυστήριον τοῦτο. «Τίνοι με ὁμοιάσατε; ἢ μετὰ τίνας συγκρίνετε; (Ήσ. μς', 5). Τὸ Πνεῦμα ὅμως τὸ ἅγιον πρὸς παρηγορίαν καὶ ἡσυχίαν ἡμῶν ὑπόσχεται νὰ φωτίσῃ τὸν ἡμέτερον νοῦν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν διὰ μιᾶς τελείας καὶ ζωσῆς γνώσεως. Ὅτι νῦν βλέπομεν ἀμυδρῶς καὶ ὡς ἐν αἰνίγματι, τότε θέλομεν ἰδεῖ σαφῶς καὶ ἀνακεκαλυμμένως καὶ θέλομεν εὐφρανθῆ λαμβάνοντες τὴν ἔντιμον ἀμοιβὴν διὰ τὴν ὑπομονὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως. «Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγινώσκω» (Α. Κορ. ιγ. 12) «Οἶδαμεν δὲ ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὁμοιοὶ αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὁφόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστίν» (Ἰω. Α', γ'. 2). Τὸ μυστήριον τοῦτο κοινωνούμενον ἡμῖν σήμερον κατὰ θέλαν εὐσπλαγχνίαν ἐν τῇ Π. Δ. ἀμυδρῶς ἐμφαίνεται· οὕτω λέγει ὁ Θεός· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν» (Γεν. α', 26). Καὶ «Ἰ-

ἐδοῦ Ἀδὰμ γέγονεν, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν» (Αὐτ. γ', 22). Τὸ τρί-
 σάγιον ἁγίος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ, πλήρης πᾶσα
 ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ» (Ψα. σί', 3) καὶ ἄλλα χωρία ἐκ τῶν
 ψαλμῶν καὶ ἄλλων τῆς ἁγίας Γραφῆς βιβλίων ὑποδηλοῦσιν
 ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο ἐδηλοῦτο εἰς τοὺς ἁγίους ἄνδρας κεκα-
 λυμμένως. Ἐν δὲ τῇ Κ. Δ. σαφῶς καὶ τρανῶς διδάσκεται καὶ
 μαρτυρεῖται ἡ ἁγία Τριάς. Ὁ Σωτὴρ ἀποσέλλων τοὺς μαθητάς
 αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον παραγγέλλει νὰ βαπτίζωσι τοὺς ἀνθρώ-
 πους «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος» (Ματθ. κη', 19). Ὅτε δὲ Σωτὴρ ἐβαπτίζετο, δὲ
 μὲν Πατὴρ ἄνωθεν ἐμαρτύρει, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέβη
 ἐν εἵδει περιστερᾶς (Ματθ. 17, 17). Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάν.
 Εὐαγγελίῳ (ιέ, 26) λέγει ὁ Σωτὴρ, «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παρά-
 κλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα
 » τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρ-
 τυρήσει περὶ ἐμοῦ». Ἐν γένει δὲ ἐν πλείστοις χωρίοις τῆς
 Κ. Δ. λαμπραὶ πρόκεινται μαρτυρίαι περὶ τοῦ μυστηρίου
 τοῦτου.

Ἐκ τῆς οὐρανίου ταύτης διδασκαλίας διδασκόμεθα ἵνα πι-
 στεύωμεν καὶ ὁμολογῶμεν, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν,
 ἐν τρισὶ προσώποις ἢ ὑποστάσεσι προσκυνούμενος· Θεὸς ὁ Πα-
 τὴρ, Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, πλὴν δὲν εἶνε τρεῖς
 Θεοί, ἀλλ' εἷς· διότι καὶ μία ἡ οὐσία. Κύριος ὁ Πατὴρ, Κύριος
 ὁ Υἱός, Κύριον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν εἶνε τρεῖς Κύριοι,
 ἀλλ' εἷς Κύριος· καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὁ Πατὴρ οὔτε γεννᾶται
 οὔτε ἐκπορεύεται ἐξ ἄλλης ὑποστάσεως· ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ πρὸ
 αἰώνων γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ δὲν ἐκπορεύεται· τὸ δὲ
 ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ
 Υἱοῦ. Καὶ ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος εἶνε ἐξ αἰδίου καὶ ἀκατάληπτοι εἰς τὸν ἡμέτερον

νοῦν. Ὅθεν ἄς πιστεῦωμεν ἀπλῶς καὶ χωρὶς ἐρεῦνης καὶ ἄς ἀκολουθῶμεν μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ τὴν ἀλήθειαν τῆς θείας ἀποκαλύψεως.

ΣΗΜ. Α'. Περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν προσόντων τοῦ Θεοῦ ἐγένετο λόγος ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς Κατηχήσεως.

ΣΗΜ. Β'. Ὑπόστασις ἢ πρόσωπα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶνε ταυτόσημα, καθὼς φύσις καὶ οὐσία λαμβάνονται ἀδιαφόρως. Τὰ τρία πρόσωπα ἢ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἔχουσι προσωπικὰς καὶ οὐσιώδεις ἰδιότητες. Καὶ προσωπικαὶ μὲν ἰδιότητες εἶνε ἐκεῖναι, δι' ὧν τὸ ἐν πρόσωπον διαφέρει τοῦ ἐτέρου οὕτως, ὥστε τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς δὲν δύναται νὰ εἶνε καὶ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὔτε ὁ Υἱὸς δύναται νὰ εἶνε Πατὴρ, ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα Υἱός. Αἱ δὲ οὐσιώδεις ἰδιότητες εἶνε ἐξ Ἰσου κοιναὶ καὶ ἴδιαι καὶ τῶν τριῶν προσώπων· καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶνε ἐξ Ἰσου αἰδίοι, ἀναρχοι, τέλειοι καὶ τὰ τοιαῦτα.

§ 8. Περὶ τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας καὶ ἰδία
περὶ τῶν Ἀγγέλων.

Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως διδάσκει ἡμᾶς προσέει, ὅτι ὁ Θεὸς Πατὴρ, ὅστις καλεῖται Παντοκράτωρ, διότι τὰ πάντα κρατεῖ καὶ ἐξουσιάζει, εἶνε ὁ ποιητὴς πάντων τῶν χτισμάτων, ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων.

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς Κατηχήσεως ἐδιδάχθημεν ὅτι ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν παρόντα κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ· τὰ νῦν μένει νὰ διδάξωμεν περὶ τῶν ἀοράτων ἥτοι περὶ τῶν Ἀγγέλων. (α) Οἱ Ἄγγελοι εἶνε πνεύματα ἀσώματα, νοῦν· θέλησιν καὶ δύναμιν ἔχοντα. «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα» (ψαλμ. ργ', 4). Ὡνομάσθησαν δὲ ἄγγελοι, οἶονεῖ ἀγγελιαφόροι, διότι ὁ Θεὸς ἀποστέλλει αὐτοὺς πρὸς διακονίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. «Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;» (Ἐβρ. α', 14). Οἱ ἄγγελοι βλέπουσι διὰ παντός τὸ λαμπρὸν τοῦ Θεοῦ πρόσωπον (Ματθ. ιη', 10), καὶ ποιοῦσι τὸ θέλημα αὐτοῦ (Ψαλμ. ρδ', 21), Φωλάττουσιν ἔθνη καὶ ἀνθρώπους.

«Ὁ ὁφιστος ἔστησεν θρία ἐθνῶν κατ' ἀριθμὸν ἀγγέλων» (Δευτ. 32, 8), καὶ ἕκαστος ἔχει τὸν ἄγγελον τὸν φύλακα τῆς ψυχῆς.

Οἱ ἄγγελοι καίτοι ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας δημιουργίας τεθέντες δὲν ᾔσαν ἀπηλλαγμένοι μεταβολῆς, ὡς πεποικισμένοι καὶ αὐτοὶ αὐτῶν βουλήσει. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ἐδύναντο νὰ ἐκπέσωσιν. Ἐκ τούτων ὁ προστάτης τῆς περιγείου τάξεως, ὁ Ἐωσφόρος, ἐπαρθεὶς κατὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν Θεοῦ ἐξέπεσε τῆς θείας δόξης καὶ ἐγένετο Σατανᾶς ἡ Διάβολος, τ. ἔ. συκοφάντης. «Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν, λέγει ὁ Σωτήρ, ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα» (Λουκ. 10, 18). Τῷ Σατανᾷ ἠκολούθησε καὶ πληθὺς ἀγγέλων ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων. Οὗτοι εἶνε οἱ Ἀγγελοι «οἱ μὴ τηρήσαντες τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν, ἀλλ' ἀπολειπόντες τὸ ἴδιον οἰκητήριον» (Ἰουδ. Ἐπιστ. 6). Ὁ Διάβολος προσπαθεῖ νὰ δελεάσῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐμπνέῃ αὐτοῖς ἐπιθυμίας βλαβεράς καὶ λογισμοὺς ἐσφαλμένους· διότι «Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἔστηκεν» ὅτι οὐχ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. «Ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ» (τοῦ ψεύδους) (Ἰωάν. 8, 44). Κατὰ τῶν πειρασμῶν τοῦ Διαδόλου ὅπλον ἰσχυρότατον εἶνε ἡ νηφαλιότης καὶ ἡ ἐγρήγορις· «Νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος, περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ» (Πέτρ. Α. 5, 8)· καὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ νηστεία. «Τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰμὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.» (Ματθ. 17, 21).

ΣΗΜ. Ὁ Μωϋσῆς δὲν μνημονεύει τῆς δημιουργίας τῶν ἀγγέλων, διότι ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτα νὰ διηγηθῇ τὴν δημιουργίαν τῶν ὁρατῶν καὶ φαινομένων κτισμάτων (Χρυσ. εἰς ψαλμ. 148, 4. Ἰδὲ τὸν μοναχὸν παρὰ τῷ Φωτίῳ Βιβλ. κώδ. 222, σ. 597), καὶ ἵνα μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰδολολατρείας τοῖς Ἰουδαίοις (Ἀθανασ. Ἐρωτ. 4 πρὸς Ἀντιοχ. πρὸλ. καὶ Θεοδώρ. Ἐρωτ. 6 εἰς τὴν Γένεσ. καὶ Χρυσ. ὁμιλ. 4, εἰς τὴν Γένεσ.). Πότε δὲ ἐκτίσθησαν οἱ ἄγγελοι διαφέρουσιν αἱ γνώμαι τῶν θεολόγων. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὁ Δαμασκηνός καὶ ἄλλοι διδάσκουσιν ὅτι ἐκτίσθησαν πρὸ τῶν ὁρατῶν κτισμάτων. Ὁ Θεοδώρητος νομίζει ὅτι ἐκτίσθησαν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. Τούτῳ συμφωνεῖ καὶ ὁ ἱερός Ἐπιφάνιος. Ἐκ τοῦ Ἰωδ (λῆ, 7) ἐξάγεται ἀπλῶς ὅτι τῇ τετάρτῃ

ἡμέρᾳ ὑπάρχον οἱ ἄγγελοι. Σημειωτέον δὲ ὅτι περὶ ὧν ἡ ἁγία Γραφή θὲν λέγει ῥητῶς εἶνε ἀσφαλέστερον ἢ ν' ἀπέχωμεν ἐντελῶς ἢ νὰ δεχώμεθα τὴν πιθανωτέραν γνώμην, ὅταν ποριζώμεθα ταύτην ἐξ αὐτῆς τῆς Γραφῆς.

§ 9. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Προνοίας.

Ὅτι ὁ Θεὸς προνοεῖ ὑπὲρ τοῦ κόσμου καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου ἐδιδάξαμεν ἐν ἐκτάσει ἐν τῇ πρώτῃ τμήματι (§ 7 καὶ 8), ἐνθα καὶ παραπέμπομεν.

§ 10. Ἡ ἐξαίρετος τοῦ Θεοῦ πρόνοια ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡξιώθη ὁ ἄνθρωπος κτιζόμενος μὲν τῆς ἐξαίρετου τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος (α), κτισθεὶς δὲ τῆς ἐξαίρετου προνοίας (β).

(α) Ἡ ἀγαθότης, ἥς κοινωνὸς ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, ὅτε ἐκτίζετο, ὑψίσταται εἰς τὸ «Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» (Γενέσ. α', 26.), διότι θὲν ἐδόνατο νὰ λάβῃ ἄλλο μεῖζον προτέρημα, ἢ ν' ἀξιώθῃ νὰ φέρῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Ὑψίστου καὶ ἀφθάρτου Θεοῦ. Μετὰ τῆς εἰκόνης ταύτης ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ τὸ λαμπρότατον φῶς τοῦ νοός, ἡ ἀκηλίδωτος ἀγιότης τῆς θελήσεως, ἡ τελειοτάτη συμφωνία τῶν κλίσεων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, μία ἀτάραχος ἡσυχία, ἡ ἀθανασία, ἡ θεοποιεῖα ἐπὶ τῶν ζώων, καὶ αἱ λοιπαὶ τελειότητες, αἱ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἀποτελοῦσαι. Ἐν ὧν ὁ ἄνθρωπος εὕρισκετο ἐν τῇ εὐδαίμονι ταύτῃ καταστάσει ἔχαιρεν ἐπὶ τῇ ἐναργεστάτῃ θεωρίᾳ τοῦ τελειοτάτου Θεοῦ, καὶ ἦτο ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ ἀγαπητότατον πάντων τῶν κτισμάτων. Αὕτη ἡ πρώτη εὐδαίμων τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις φαίνεται οὕσα γνωστὴ καὶ τοῖς ἐθνικοῖς, οἱ ὅποιοι χρυσοῦν αἰῶνα φνόμασαν αὐτήν. Ἡ ἁγία Γραφή λαλεῖ περὶ ταύτης πολλαχοῦ, καὶ ἐν τῷ Ψαλμ. ἡ, ἐν ᾧ λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ἔδειξε μάλιστα τὴν μεγαλοσύνην καὶ ἀγαθότητα αὐτοῦ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ὃν ἡλάττωσε βραχὺ τι παρ' Ἀγγέλους, καὶ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν δόξῃ καὶ τιμῇ.

(β) Ὅποια εἶνε ἡ ἐξαίρετος τοῦ Θεοῦ πρόνοια, ἥς ἡξίωσε τὸν ἄνθρωπον, ἀφοῦ ἔκτισεν αὐτὸν θὰ δειχθῇ ἐκ τῶν ἐπομένων.

§ 11. Ὁ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀφορῶν σκοπὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἔργον τῆς ἐξαιρέτου προνοίας τοῦ Θεοῦ ἦτο, ἀφοῦ ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν εὐδαίμονα κατάστασιν, νὰ εὐδοκῇσῃ προσέτι ἵνα ἐπιμείνῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν (α). Ὅθεν ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐντολήν, περιέχουσαν τὸ μέσον, δι' οὗ αὐτὸς ἠδύνατο νὰ φυλάξῃ πάντοτε σώαν τὴν εὐδαίμονα ἐκείνην κατάστασιν, ἐν ᾗ ἔκτισθη (β).

(α) Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ὁ Θεὸς κτίσας τὸν ἄνθρωπον εὐδαίμονα, ἠθέλησε καὶ νὰ μείνῃ αἰωνίως ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ εὐδαίμονι ταύτῃ καταστάσει. Τοῦτο δὲ βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ἣτις ἀπῆται, ἵνα καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἐν ᾗ ἔκτισθῃ ὁ ἄνθρωπος, εἴνε κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ αἰώνιος· φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ (Γενέσ. β', 17), ἐν οἷς ἀπειλεῖ, ὅτι ἀπὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς ἔμελλον ν' ἀκολουθήσωσι πᾶσαι αἱ δυστοχίαι, καὶ τὸ χεῖριστον ὁ θάνατος. Συμπεραίνεται λοιπόν, ὅτι ἤθελε μείνῃ αἰωνίως αὐτὴ ἡ εὐδαιμονία, ἂν δὲν ἐκωλύετο ἀπὸ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς. Καὶ ὅντως, πῶς ἦτο πρέπον εἰς τὴν ἀπειρον τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα, νὰ κτίσῃ τὸν ἄνθρωπον νὰ εἴνε εὐδαίμων ἐπ' ὀλίγον χρόνον, ἔπειτα δὲ νὰ ἀπολέσῃ πάντα, καὶ τέλος ν' ἀφανισθῇ διὰ τοῦ θανάτου; Ἡ ἀγία Γραφή λέγει σαφῶς περὶ τοῦτου ὅτι, «Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ» (Σοφ. Σολ. β', 23). Ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἂν μὴ ἤθελε διαρρήξαι τὸν δεσμόν, δι' οὗ ἦτο συνηγμένος μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἤθελε διαῖεσι ζωὴν εὐδαιμονεστάτην ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τελευταῖον ἤθελε κατὰ θεϊαν οἰκονομίαν μετακομισθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἵνα εἴνε αἰωνίως μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς φαίνεται ἀπὸ τοῦ Ἐνώχ (Γεν. ε', 24).

(β) Ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ὧν ἕκαστον ἔχει κλίσεις ἰδίας. Ἡ ψυχὴ, ὡς πνεῦμα καθαρὸν, κλίνει εἰς ὅσα προστάσει ὁ λόγος, καὶ εὐαρεστεῖται νὰ εἴνε μετὰ τοῦ Θεοῦ ἡνωμένη διὰ τῆς ἀρετῆς.

Πότε δὲν εἴνε ἁμαρτωλαὶ αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων.

Αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων ἐνασχολοῦνται εἰς ὅσα εἴνε ἀρεστὰ εἰς

εἰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀμαρτωλοὶ ἢ ὀλέθριοι, ὅταν κυβερνώνται ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ δὲν ἐμποδίζωσι τὴν ἀρετὴν. Εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν κλίσεων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία καὶ διὰ ταύτης ἀποκτᾶται. Ἡ εὐδαιμονία σώζεται, ἐν ὅσῳ μένει ἡ συμφωνία· ἀλλ' ὅταν αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων κατισχύσωσι τοῦ λόγου, ὁ ἄνθρωπος ἐκβαίνει τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ κρημνίζεται εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς κακοδαιμονίας.

Ποῖα εἶνε τὰ πάθη, αἱ κακίαι καὶ αἱ ἀμαρτίαι.

Αἱ κλίσεις ὅταν ὑπερισχύσωσι τοῦ λόγου, ὀνομάζονται *πάθη*· καθόσον δὲ διαστρέφουσι τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ὀνομάζονται *κακίαι*· καὶ καθόσον διὰ τούτων παραβαίνεται ὁ θεῖος νόμος, ὀνομάζονται *ἀμαρτίαι*. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται ἐν τῇ μακαρίᾳ ἐκείνῃ καταστάσει ἐν ᾗ ἐκτίσθη, εἶχεν ἐξαιρέτως καὶ τοῦτο· ἡγουν, εὐρίσκεται τότε ἐν αὐτῇ ἐντελεστοτάτῃ συμφωνίᾳ τῶν κλίσεων τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἃς ἐκυβέρνησα καὶ τὰς δύο ὁ λόγος. Ἐντεῦθεν ἕκαστος βλέπει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς κτίσμα λογικὸν καὶ ἔχον θέλησιν ἐλευθέραν, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ τὴν εὐδαιμονίαν. Ἐπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ πάσα αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ἵνα μὴ ὑπερισχύσωσι τοῦ λόγου αἱ κλίσεις τοῦ σώματος· ἐπειδὴ ὁ κίνδυνος ἦτο φανερός, ὅτι ἔμελλε διὰ τούτου νὰ πέσῃ εἰς τὴν μεγίστην κακοδαιμονίαν. Διὰ τοῦτο ἔδωκε καὶ ὁ πανάγαθος Θεὸς εἰς αὐτὸν τὴν σωτήριον ἐκείνην παραγγελίαν, ἣν εὐρίσκωμεν ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ (Γενέσ. β', 16 - 17). «Ὁ Θεὸς κατήκισε τὸν πλάσθέντα ἄνθρωπον εἰς τόπον, ἐν ᾧ εὐρίσκεται ἡ ἀφθονία παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἡ πολυτέλεια, καθὼς ἔπρεπεν εἰς τὸ ἐξαίρετον πλάσμα τῶν θείων αὐτοῦ χειρῶν. Ἡ ἁγία Γραφὴ ὀνομάζει τὸν τόπον τοῦτον διὰ τὴν ἀφθονίαν, τερπνότητα, ὡραιότητα τῶν δένδρων, καὶ τὸν ἡδύπνουν καὶ καθαρῶτατον ἀέρα, *Παράδεισον*, (Γενέσ. β', 8). Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὡραιότης καὶ ἡ τερπνότης τοῦ Παραδείσου ἡδύναντο (παρὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ) νὰ γείνωσιν ἀφορμὴ πλάνης εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ προτιμῇ τὴν ὁρεγτὴν ταύτην καὶ ἐπίγειον ὡραιότητα ἐκείνης, ἣν εὐρίσκειν ὁ λόγος ἐνὸς ἡτο ἔτι ἀδιάφθορος εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς ἵνα ἐμποδίσῃ τὰ ὀλέθρια ταῦτα ἐπακολουθήματα, παρήγγειλεν εἰς τὸν ἄνθρωπον κατ' ἐξαίρετον πρόνοιαν καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν φανερά, ὅτι ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις ἦτο νὰ μὴ ἐνα-

αχολῆται κατ' οὐδένα τρόπον ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα πρὸς βλάβην τοῦ λόγου, ἀλλὰ νὰ προτιμᾷ πάντοτε, ὅσα συντελοῦσιν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τῆς δοθείσης ἐντολῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ Παραδείσῳ.

Ὁ ἄνθρωπος, ἂν ᾔθελε νὰ εἶνε εὐδαίμων, δὲν ἔπρεπε νὰ ἀθετήσῃ τὴν δηλωθεῖσαν εἰς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ θέλησιν, ἥγουν τὴν ἐντολήν, ἣτις περιέχεται ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τῆς ἁγίας Γραφῆς· «*Ἀπὸ πᾶντος ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ*» (Γενέσ. β', 16—17). Καὶ ἵνα ἡ ἐντολὴ μᾶλλον ἐντυπωθῇ εἰς τοὺς προπάτορας, εἶπε πρὸς αὐτούς, ὅτι, ἂν παραβῶσιν αὐτήν, θ' ἀπολέσωσιν τὴν ἀποκτηθεῖσαν εὐδαιμονίαν καὶ θὰ πέσωσιν εἰς ἀβλιωτάτην κατάστασιν, γινόμενοι δοῦλοι τῶν ἰδίων παθῶν καὶ ὑποκείμενοι εἰς διαφόρους θλίψεις καὶ πειρασμούς· τὸ σῶμα αὐτῶν ἀφ' οὗ ὑπομείνῃ πολλοὺς πόνους καὶ ἀσθενείας, θέλει τελευταῖον χωρισθῇ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ θέλει διαφθαρῇ· ἡ δὲ ψυχὴ θέλει ἀποβληθῇ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αἰωνίως. «*Ἦ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε* (Αὐτ. 17.). Καὶ διὰ τῆς παραγγελίας ταύτης ἐδείξεν ὁ Θεὸς φανερά, πόσῃν πρόνοιᾳ εἶχεν ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πόσον ᾔθελε τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ.

§ 12. *Ἡ παραβάσις τῆς ἐντολῆς καὶ τ' ἀποτελέσματα αὐτῆς.*

Ὁ ἄνθρωπος παραβὰς τὴν ἐντολήν, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός (α), ἀπώλεσε τὴν εὐδαιμονίαν τῆς θείας εἰκόνης, ἣν ἔλαβεν ὅτε ἐκτίσθη (α).

(α) Τίς ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐντολὴ ἐρρέθη ἀνωτέρω. Γνωστὴ δὲ εἶνε ἡ ἱστορία τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅπου καὶ παραπέμπομεν.

(β) Ἄλλ' ἐκ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς ὁ ἄνθρωπος ἐξέπεσε τῆς εὐδαιμονίας εἰς ἐλθεινὴν καὶ ἀξιοδίαχυτον κατάστασιν. Αἱ τοῦ γὰρ δυνάμεις ἠσθένησαν καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἐσκοτίσθη· ἡ ἀγιότης τῆς θελήσεως ἐμολύνθη, ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς ἐταράχθη καὶ ἠνεψύθη ῥύτως εἰπεῖν, ἡ θύρα εἰς τὰ πάθη, ἅτινα πάντοτε πολεμοῦσι πρὸς τὸν λόγον καὶ κατέστη ὁ ἄνθρωπος θέατρον τραγικὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ.

τούτου πολέμου. Τὰ πάθη ἔφερον τοὺς ἀνθρώπους εἰς πολλὰς κακίας καὶ αἱ κακίαι ἐπὶ ἡνεγκον διαφόρους νόσους, εἰς δὲ ὁ ἄνθρωπος ὑπόκειται, καὶ αἵτινες ἐξασθενίζουσι τὸ σῶμα, ὥς αἱ δυστυχίαι καὶ αἱ μέριμναι καταβάλλουσιν αὐτό. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ὁ σωματικὸς θάνατος, ὃν ὁ Θεὸς ἠπειλήσε μετὰ τὴν παράδοσιν.

Μετὰ σωματικοῦ θανάτου ἦτο ἡνωμένος καὶ ὁ φρικώδης πνευματικὸς θάνατος, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος χωρίζεται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, διότι ὁ θεσμός, δι' οὗ ἦτο ἡνωμένος ὁ ἄνθρωπος μετὰ τοῦ Θεοῦ (ἦγουν τὸ καθαρὸν φῶς τοῦ νοός, καὶ ἡ ἄσπιλος ἀγιότης τῆς θελήσεως) διεprήχθη ὑπὸ τῆς παραβάσεως. Τὴν κατάστασιν ταύτην ὀνομάζει ἡ ἁγία Γραφή πολλαχοῦ κατὰστασιν τῆς πτώσεως, τῆς ἁμαρτίας, τῆς σαρκός, τῆς δυστυχίας, τοῦ σκότους, τῆς ἀγνοίας, τῆς δουλείας καὶ τοῦ θανάτου. Διὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου κατηράσθη καὶ αὐτὴ ἡ γῆ παρὰ τοῦ Θεοῦ, «Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν ταῖς ἔργοις σου» ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὴν πάντα τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου» (Γενέσ. γ', 17), ἦγουν ὑπέπεσε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν δυστυχίαν, νὰ μὴ δύναται πλέον ἔκτοτε διὰ τὴν δακρυρίαν καὶ βραθυμίαν τῶν ἀνθρώπων, νὰ λάβῃ τὴν πολυτέλειαν ἐκείνην καὶ καλλονὴν ἣν εἶχεν ἐν τῇ καιρῷ τῆς κοσμογονίας καὶ νὰ μεταχειρίζωνται οἱ ἄνθρωποι (ἀπὸ κακίας ἢ ἀγνοίας) ἐπὶ κακοῦ, ὅσα εἶνε καθ' ἑαυτὰ ἀγαθὰ.

§ 13. Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτοῦ.

Διὰ τῆς παραβάσεως ταύτης ἡ ἁμαρτία κατέστη κοινὴ εἰς τὸν κόσμον (α), ἐμόλυνεν ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἔρριψεν εἰς μεγίστην ἀθλιότητα (β).

(α) Εἵπομεν ἀνωτέρω (Τμῆμα α', § 13,) εἰς ποίαν φθορὰν κατήντησε τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τὴν ἁμαρτίαν· δὲν ἐξήτάσαμεν ὁμῶς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πηγὴν ταύτης τῆς δυστυχίας. Τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου διδάσκει ἡ ἁγία Γραφή. Ἐπειδὴ, λαλοῦσα περὶ τῆς εὐδαμονίας εἰς ἣν ἔκτισθη ὁ ἄνθρωπος, διηγεῖται προσέει καὶ τίνι τρόπῳ ἀπώλεσε ταύτην, καὶ πῶς ἐγένετο αἰτία θανάτου εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος ἡ τοιαύτη ἀπώλεια. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει σαφέστατα (Ῥωμ. ε', 12.) «Δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρ-

των. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἔθνη καὶ, ὅσοι τυφλοὶ καὶ ἄν ἦσαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι εἶνε διεφθαρμένον ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τοῦτο δὲ εἶνε τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ ἐξαίρετον πλεονέκτημα, ὅτι δείκνυει τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἔρρυσεν ὁ ποταμὸς τῆς ἀνομίας καὶ κατέκλυσεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

(β) Καίτοι πρῶτος ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἤμαρτεν, ἡ δύναμις ὅμως τῆς ἁμαρτίας κατεδυναστεύσεν οὐχὶ τόσο ἀυτὸν, ὅσον τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ. Ἐν αὐτῷ ἔμεινεν ἔτι σπινθήρ τις ἐκείνου τοῦ πρώτου φωτός, ὅπερ ἔλαθεν ἐν τῇ πλάσει, καὶ ἡ εἰς τὸ ἀγαθὸν κλίσις δὲν ἠφανίσθη ὁλόκληρος ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκείνης πληγῆς· προϋόντος ὅμως τοῦ χρόνου, καθάσον ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, τοσοῦτον ἐπερίσσευε καὶ ἡ ἁμαρτία, ἠϋζανε δὲ καὶ ἡ ἀδικία. Εὐθύς μετὰ τὴν πτώσιν ἐμόλυνεν ὁ Κεῖν τὰς χεῖρας ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀθώου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ἀβελ (Γενέσ. 8', 8)· καὶ μετὰ παρέλευσιν ἡλίγων ἑκατονταετηρίδων ἐπερίσσευσεν ἡ κακία τῶν ἀνθρώπων (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς) τοσοῦτον, ὥστε «ἐπλήσθη ἡ γῆ ἀδικίας — καὶ ἦν διεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς» (Γενέσ. 6', 11—12). Συμφωνεῖ πρὸς ταῦτα καὶ ὁ θεὸς Παῦλος διὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν (ἀ, 21—32) παριστάνει τὴν βδελυρὰν κακίαν εἰς τὴν ἐδυθίσθησαν οἱ ἄνθρωποι, Ἐν ἐνὶ λόγῳ δὲν ἔμεινεν ἔχνος τῆς θείας εἰκόνας εἰς τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον· διότι, ἀκαλουθούντες οἱ ἄνθρωποι μόνον τὰ αἰσχρὰ αὐτῶν πάθη, ἐπλανήθησαν εἰς τὸ φρικτῶδες σκότος ὁδοῦ, ἧτις κατεκρήμυσεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἄβυσσον. Πόσον ἀξιοθρήνητος εἶνε τοιαύτη κατάστασις, δὲν εἶνε ἀναγκαῖον νὰ παραστήσωμεν· διότι νὰ ἐλαττωθῇ τὸ φῶς τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, καὶ νὰ μακρυνθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ ἐπομένως ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, εἶνε δυστυχία μεγίστη.

§ 14. Ἡ ἀσθένεια τοῦ ἀνθρώπου ν' ἀποφύγῃ τὴν θείαν ὁργὴν καὶ νὰ βοηθήσῃ ἑαυτὸν.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐδύνατο ν' ἀποφύγῃ τὴν θείαν ὁργὴν (α) καὶ νὰ ἐλευθερωθῇ οἰκεῖα δυνάμει ἀπὸ τῆς ἀβλιότητος, εἰς ἣν ἔπεσεν (β).

(α) Εἰπομεν ἀνωτέρω (Τμῆμ. ἀ, § 11), ὅτι ὁ Θεὸς ὡς δίκαιος

πραγὰ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἀποστρέφεται τοὺς πονηροὺς. Ἡ ἀπο-
στροφή αὕτη τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε φρικώδης δυστυχία,
διότι συνεπισύρει πάσαις τὰς ἄλλας. Πρὸς τὸν ἐργάτην τοῦ κακοῦ λέγει
ἡ θεία Γραφή «*θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶ-
σαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν*» (Ῥωμ. 6', 9).

(6) Ὁ νεκρὸς δὲν δύναται νὰ ἀναστήσῃ ἑαυτὸν, καὶ ὁ εἰς ἄδυσσον
πεσὼν ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτῆς χωρὶς τῆς βοήθειας ἄλλου·
ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὡς λέγει ὁ Παῦλος (Ἐφεσ. 6', 5.), ἦτο «*Νεκρὸς τοῖς
παραπτώμασι καὶ αἰσχροῦς*» ἐκ βόθου κατὰ τὴν παραβολὴν
τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. 16', 11). Ὅθεν ἦτο ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ ἐλευ-
θερωθῇ ἀπὸ τῆς διαφθορᾶς ταύτης ἐξ οὐκείας δυνάμεως. Εἴπομεν ἄνω
τέρῳ (Τμημ. α', § 17), ὅτι δύο μόνον μέσα δύναται τις νὰ ἐπινοήσῃ
εἰς ἀνάκτησιν τῆς θείας χάριτος, ἡγουν τὰ καλὰ ἔργα καὶ τὴν με-
τάνοιαν. Ἄν καὶ τὰ μέσα ταῦτα φαίνωνται ἱκανῶς δυνατὰ, εἶνε ὅμως
(ὅταν ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς καὶ ἀναγνώσωμεν τὴν θείαν Γραφὴν μετ'
ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς) ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυρα· διότι ἂν θεωρήσω-
μεν τὰ καλὰ ἔργα, ἔπρεπε ὁ ἄνθρωπος, ἵνα ἐξελείσθῃ δι' αὐτῶν τὸν
Θεόν, νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν Θεῖον νόμον κατὰ πάντα καὶ νὰ μὴ ἁμαρ-
τήσῃ ποτέ. Ἀλλὰ τίς ἐκ τῶν ἀνθρώπων τῆς διεσθαρμέννης ταύτης
κρίσεως (ἣν εἶδομεν ἄνωτέρῳ), δύναται νὰ καυχηθῇ ἐπὶ τοιαύτῃ ἀγί-
οιᾳ; Δὲν πρόκειται περὶ τῶν εἰς Χριστῶν ἐπιστρέψαντων, ἀλλὰ περὶ
τῶν μὴ ἀναγεννηθέντων ἀνθρώπων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν μετάνοι-
αν, ἀδύνατον εἶνε νὰ εὐρεθῇ ἀληθὴς μετάνοια εἰς ἀνθρώπους ἀπί-
στους καὶ διεσθαρμένους, διότι τὰ μέχρι τέλους ζωῆς διαμένοντα
κακὰ ἔργα καθιστάνουσιν ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυρον τὴν μετάνοιαν, καὶ ἡ
προηγούμενη μετάνοια ἐξαλείφεται εὐθὺς ἐξ ἄλλων παραβάσεων.
Ὡσαύτως δὲν πρόκειται οὐδὲ περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς, ἡγουν Χριστια-
νικῆς μετανοίας, ἥτις εἶνε λίαν διάφορος, καὶ θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον
τὴν δύναμιν αὐτῆς. Ἀλλ' ἴσως ἤθελέ τις εἶπει ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔχει
ἀνεξάντηλον εὐσπλαγχνίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εἶνε ἡ αὐτοευσπλαγ-
χνία, ἡδύνατο διὰ μόνην αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ
εἴην ἁμαρτίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐπιστροφήν εἰς τὴν κακίαν, νὰ
πογγωρήσῃ αὐτὸν καὶ καταστήσῃ μέτοχον τῆς αἰωνίου μακαριότητος.
Ἀλλὰ τοιοῦτοι λογισμοὶ εἶναι ταπεινοὶ καὶ κακοί· διότι νομίζουσι τὴν
εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ τυφλὴν εὐσπλαγχνίαν, καὶ δὲν συλλογίζαν·

καὶ πρὸς τοῦτοις τὴν ἄπειρον καὶ ἀδέκαστον αὐτοῦ δικαιοσύνην, ἀλλ' ὑποθέτουσιν ὅτι ὁ Θεὸς ἐξίσου θεωρεῖ τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ, ὅπερ εἶναι φρικτῶδες καὶ νὰ συλλογισθῇ τις. Διὰ τίνος λοιπὸν μέσου (ἤθελεν ἐρωτήσῃ τις) δύναται νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ αἰωνίου θανάτου; Τὸ μέσον αὐτὸ ἔπρεπε νὰ εἶναι τοιοῦτον μέσον κατὰ τὴν γνώσιν τῆς θείας σοφίας, ὅπερ εἰς τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας νὰ συμφωνήσῃ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν τελείαν ἱκανοποίησιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Ἡ ἁγία Γραφή ἀνακαλύπτει τοῦτο τὸ μέσον ἐν τοῖς ἑξῆς.

§ 15. Ὁ Θεὸς σώζει τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ Θεὸς ἠδύνατο κατὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ νὰ καταδικάσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς αἰώνιον κόλασιν (α), ἔστειλεν ὁμοῦ εἰς αὐτὸν τὸν λυτρωτὴν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, κατὰ τὴν ἀνεκδιήγητον εὐσπλαγχνίαν καὶ κατὰ τὴν βουλήν τῆς ἀπειρου αὐτοῦ σοφίας (β).

(α) Τὸ πταίσμα ἐπισύρει πάντοτε τὴν τιμωρίαν. Ὅθεν ἡ θεία δικαιοσύνη ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτεῖ ν' ἀποδληθῇ αἰωνίως ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ἐκλύσις παραβάτης καὶ καταφρονητῆς τοῦ νόμου, ὅπερ καὶ θὰ ἐγίνετο ἂν ἡ σοφία αὐτοῦ δὲν ἐπενόει μέσον, ἵνα καταστήσῃ μέτοχον τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ τὸ ταλαίπωρον τοῦτο πλάσμα, χωρὶς νὰ βλάψῃ διόλου τὴν δικαιοσύνην. Περὶ ταύτης τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ εὐρίσκομεν πολλὰς μαρτυρίας ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ· οὕτω λέγει ὁ ψαλμωδὸς (Ψαλμ. 93, 1) «Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος, ὁ Θεὸς ἐκδικήσεων ἐπαρρησιάσατο» καὶ «Ἐμοὶ ἐκδικησας, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος» (Ῥωμ. ιβ', 19. πρβλ. Δευτ. λδ', 35).

(β) Εἶναι γνωστοὶ αἱ λόγοι οὓς ὁ Θεὸς εἶπε διὰ τοῦ Ἡσαΐου (μβ', 15) «Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔκχονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; εἰ δὲ ταῦτα ἐπιλάβηται γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου, εἶπε Κύριος». Ἡ ἀγάπη καὶ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλα τὰ κτίσματα καὶ ἐξαιρέτως πρὸς τὸν ἄνθρωπον εἶναι τόσοσιν μεγάλη, ὥστε δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ ὁ νοῦς ἡμῶν. Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατόν μία τοιαύτη ὑπὲρ νοῦν ἀγαθότης νὰ ἀφήσῃ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἐξαίρετον καὶ εὐγενέστατον κτίσμα, ὅπερ κατὰ τὸν οὐρανόν

πὸν τοῦ Θεοῦ ἐκτίσθη διὰ τὴν αἰώνιον μακαριότητα, νὰ ἀφήσῃ αὐ-
τὸν (λέγω) νὰ ἀπωλεσθῇ ; Ἐπρεπεν ὁμως ἀφ' ἐτέρου νὰ ικανοποι-
ηθῇ καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. ἦτις εἶναι εἰς αὐτὸν ἐπίσης ἰσχυρά
ὡς καὶ ἡ οὐσπλαγχνία· καὶ ἐνταῦθα ἀρμόζει ἡ Εὐαγγελικὴ ῥῆσις «Τὰ
ἀδύνατα παρ' ἀνθρώποις δυνατὰ ἐστί παρὰ τῷ Θεῷ» Διότι ! πῶς
ἦτο δυνατόν νὰ λείψωσι μέσα εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν, εἰς τὴν καὶ αὐ-
τὰ τὰ κρυπτότατα εἶνε σαφῇ καὶ ἀνακεκαλυμμένα ; Αὐτὴ εἶδεν,
ὅτι ἐκ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἦτο μέσον πρόχειρον πρὸς τὴν ἀπολύτρω-
σιν ταύτην· διότι πάντες εἶχον χρεῖαν βοηθείας καὶ λυτρώσεως. Ἀγ-
γελος δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ ταιούτον ἔργον, ὅπερ ἀπῆται ἄπει-
ρον δύναμιν. Δὲν ἔμεινε λοιπὸν ἄλλο, ἢ νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ὁ Θεός Ὁ-
θεν ἀπεφροσίσθη εἰς τὴν ἀγιωτάτην καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀγγέλους ἀ-
κατάληπτον βουλὴν τῆς ἁγίας Τριάδος, ν' ἀναδεχθῇ αὐτὸς ὁ Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ τὸ ἐνδοξον ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γέ-
νους. Ὁ κόσμος δὲν δύναται ποτὲ νὰ ἐκτίσῃ ἄλλο θεῖον ἔργον ἐν-
δοξότερον, αξιοθαυμαστότερον καὶ εὐσπλαγχνικώτερον τῆς ἀποστο-
λῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ θεῖος Παῦλος εὐρίσκει ἐν αὐτῷ ἀνεκδιή-
γητον σοφίαν καὶ ἐκφωνεῖ * Ὁ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώ-
σεως Θεοῦ ! ὡς ἀνεξερυνητὰ τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ
ὁδοὶ αὐτοῦ ! » (Ρωμ. ια', 33). Ὁ δὲ Θεολόγος Ἰωάννης, θαυμάζων
τὴν ἀκατάληπτον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, λέγει (Γ', 15) * Ὅβτω γάρ ἡ-
γάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδω-
κεν ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώ-
νιον». Πῶς δὲ ὁ Θεὸς Μεσίτης ἱκανοποίησε τὴν δικαιοσύνην τοῦ
Θεοῦ, καὶ ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς τὴν Θεῖαν εὐσπλαγχνίαν μανθάνομεν
ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς

** Ἀρθρον δεύτερον.*

Καὶ εἰ: ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ
τον μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν
αἰώνων.

§ 46. *Περὶ τοῦ Δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος.*

Τὸ δεύτερον ἄρθρον τῆς πίστεως διδάσκει ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν καὶ
εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, διότι «Ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν οὐδὲ τὸν Πα-
τέρα ἔχει» (Α'. Ἰωάν. ἑ', 23.) Καὶ «Ὁὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱόν,

πειρή ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν Ποτέρα τις ἐπιγινώσκει εἰμὴ ὁ Υἱός, καὶ ἢ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. » (Ματθ. ια', 27). Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶνε ἀδιαίρετος τοῦ Πατρὸς κατ' οὐσίαν. «Ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί» (Ἰωάν. ιδ', 10)· καὶ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑαμέν» (Ἰωάν. Ι, 30). Οὐδέποτε ὁ Θεὸς Πατήρ ἦτο ἄνευ Θεοῦ τοῦ Υἱοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ λέγεται· «Γεννηθεὶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων». Ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ εἶνε ἀπρόσιτος καὶ ἀκατάληπτος εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος» (Ἰωάν. α, 1). Προστίθεται δὲ ἡ λέξις Κύριος, διότι ἐν τῇ θεῇ Γραφῇ διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου καλεῖται ὁ Θεὸς διὰ τὴν παντοκρατορικὴν αὐτοῦ κυριαρχίαν. Ἐπειδὴ δὲ εἷς μόνος ὑπάρχει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατ' οὐσίαν, οἱ δὲ ἄνθρωποι, οἱ ἄγιοι, ὀνομάζονται υἱοὶ κατὰ χάριν (α), διὰ τοῦτο προσετέθη ἐν τῷ Συμβόλῳ καὶ τὸ Μονογενὴς, κατὰ τὸ «Ὁ Μονογενὴς Υἱός, υἱὸς ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (Ἰωάν. α. 18.)

Μετά τῶν θεῶν ὀνομάτων τοῦ Κυρίου προσετέθησαν καὶ τὰ ἀνθρώπινα, Ἰησοῦς Χριστός. ἵνα διὰ τῆς βαθμολογίας αὐτῶν τῶν ὀνομάτων ἀνυψωθῶμεν πρὸς τὸ μυστήριον τῆς σαρκώσεως. Τὸ εβραϊκὸν ὄνομα Ἰησὺς σημαίνει Σωτήρ καὶ ἐδόθη ὑπὸ τῆς ἀγγέλου τῆς εὐαγγελίσαντος τὴν γέννησιν αὐτοῦ. «Καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν» (Ματθ. α, 21). Τὸ Χριστὸς σημαίνει τὸν κεχρισμένον καὶ ἐλήφθη καθ' ὁμοίωσιν τοῦ χρίσματος, δι' οὗ ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ προσφῆται (Α', Βασ. Δ. Ι. ιστ', 13. Ἔξοδ. λ'. 30. Γ', Βασ. ιθ. 46). Αὕτη ἡ χρῆσις ἐσήμαινε πρῶτον ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, δεύτερον δὲ ὅτι ἐλάβανον διὰ τῆς χρίσεως, ὡς δι' ὀρατοῦ σημείου, πνευματικὴν δόναμιν οἱ χρισμένοι εἰς τὸ ἐκκληροῦν αἰῶς τὴν ἑαυτῶν διακονίαν. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας ἀνέλαβεν αὐτὰς τὰς τρεῖς ἀξίας. Ὁ Χριστὸς ὡς βασιλεὺς κυβερνᾷ τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς παντοδυνάμου αὐτοῦ ἰσχύος, καὶ ὑπερασπίζει αὐτὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς κατὰ τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου· «Δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν αἶον Ἰακώβ εἰς

(α) Ἡ χάρις αὕτη ὑπόκειται διὰ τοῦ Μονογενοῦς· «Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, (Ἰωάν. α, 12).

τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος (Λουκ. α. 32, 33). «Ὡς ἱερεὺς διήλαξεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. • Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ» (Ἐβρ. έ, 6). Καὶ τελευταῖον ὡς προφῆτης ἐφανέρωσεν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα. «Προφῆτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα • ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς» (Πραξ. γ', 22. Πρβλ. Δευτερ. ιη', 15). Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας ἀξίας ἐχρίσθη ὁ Χριστὸς οὐχὶ διὰ σωματικοῦ ἐλαίου, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτους ἄψουσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν» (Λουκ. δ', 18). Ἐπομένως ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶνε ἀνώτερος τῶν ὁμοίως χρισθέντων βασιλέων, ἱερέων καὶ προφητῶν. «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου» (Ψαλμ. μδ', 8). Ἐκ τοῦ Χριστοῦ ὠνομάσθημεν καὶ ἡμεῖς Χριστιανοί. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο ὑποσχέθη ὁ Θεὸς τοῖς πιστοῖς διὰ στόματος τοῦ Προφήτου. «Τοῖς δουλεύουσιν ἐμοὶ κληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ ἐδλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς» (Ἠσ. ξξ, 15 - 16). Μετὰ τὰ ἀνθρώπινα ὀνόματα τοῦ Κυρίου ἀκολουθεῖ πάλιν ἡ βεβαίωσις περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐπαναληφθῇ ἡ ἀσεβεία τοῦ Ἀρείου διδασκαλίας. Τὰ φῶς εἶναι διττόν, τὸ μὲν αἰσθητὸν καὶ ὕλικόν, ὡς ὁ ἥλιος ὁ ποιηθεὶς μετὰ τῆς λοιπῆς κτίσεως, τὸ δὲ πνευματικόν, αἰώνιον, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Κύριος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς καὶ «χαράκτηρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ» (Ἐβρ. α, 3, ὀνομάζεσθαι ἐν τῇ Συμβόλῃ. «Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινός, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθεὶς οὐ ποιηθεὶς», διότι ἄλλως δὲν ἐδύνατο νὰ εἶνε «Ὁμοούσιος τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο». Ὡς ἀπόδειξις τοῦ ὁμοουσίου προτείνεται αὐτὸ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας διὸ καὶ ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ τοῦ Ἰωάννου λέγεται «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν. (Ἰωάν. α, 13.)

Ἀρθρον τρίτον.

Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος

τοῦ ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

§ 17. Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Μετὰ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου τὸ τρίτον ἄρθρον διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατελθὼν ἐξ οὐρανοῦ ἔλαβε σάρκα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Παρθένου τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐγένετο ἀληθὴς ἄνθρωπος.

Ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶνε πανταχοῦ παρών, δὲν κινεῖται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἐπομένως ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶνε μεταβολὴ τόπου, ἀλλ' ὑφίσταται μόνον εἰς τὴν θέλησιν νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐν ᾗ αὐτὸς ἀόρατος κατὰ τὴν Θεότητα, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη· (Βαρούχ γ', 38). Ὅτε ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς ἔλαβε σάρκα ἐν τῇ γαστρὶ τῆς εὐλογημένης Παρθένου Μαρίας, ἥς τὴν παρθενίαν ἐφύλαξε σῶαν. Ἡ μυστηριώδης αὕτη καὶ ἀκατάληπτος ἐνανθρώπησις ἐγένετο τῇ παντοδυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ, τὸ ὅποιον καὶ μόνον γινώσκει τὸν τρόπον αὐτῆς. Ἡμεῖς ὅμως εἰμεθα περὶ ταύτης πεπληροφορημένοι ἐκ τῆς ἀψευδοῦς μαρτυρίας τοῦ θείου λόγου, ὃν εἶπε πρὸς τὴν Μαρίαν ὁ Ἀγγελος: «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι», (Λουκ. α', 35). Διὰ ταύτης τῆς συλλήψεως εἰς τὴν παρθενικὴν κοιλίαν ἐπληρώθη ἐκείνη ἡ προφητεία: «Ἰδοὺ ἡ Παρθέ- νος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ «Ἐμμανουήλ.» (Ἠσ. ζ', 14. Ματθ. α', 23). Ἡ σύλληψις αὕτη τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ὑπὲρ φύσιν καὶ ἦτο ἄχραντος· ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἡ δικαιοσύνη ἀπῆτει νὰ εἶνε «Κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν», ὅστις ἦλθε νὰ καθάρσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν (Ἐδρ. ζ', 26).

Αἰτία δὲ ἃς ἐπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἦτο δὲ χρεῖα νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ ἑξῆς: Πρῶτον, ἵνα δυνηθῇ ὁ οὐράνιος Πατὴρ νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ἡμέτερον μεσίτην καὶ ἐγγυητὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, ὥς εἰ ἦτο αὐτὸς ὁ ἀμαρτήσας ἄνθρωπος, οὗ προσέλαβε τὴν φύσιν τοῦτο δὲ ἦτο ἀδύνατον, ἂν αὐτὸς δὲν ἐγίγνετο ἀληθῶς ἄνθρωπος. «Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ» (Β', Κορινθ. ε'. 21). Δεύτερον, ἵνα

δυναθῇ ὁ Σωτὴρ αὐτὸς τῇ ὁρατῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἀνθρώπους, νὰ φανερώσῃ πρὸς αὐτοὺς ἐκ στόματος τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς, καὶ νὰ δείξῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν μακαριότητα. «Θυξέτι ἡμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δούλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς δὲ εἶρηκα φίλους· ὅτι πάντα, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγνώρισα ὑμῖν», λέγει ὁ Χριστός, (Ἰωάν. ιε', 15). Τρίτον, ἵνα δυναθῇ νὰ πληρώσῃ ἐντελῶς τὸν νόμον, καὶ διὰ ταύτης τῆς πληρώσεως οὐ μόνον νὰ ἀναπληρώσῃ, ὅσον ἔλειψεν ἐξ ἡμῶν εἰς τὴν πληρώσιν τοῦ νόμου, ἀλλὰ νὰ ἀφῇσῃ προσέτι ἡμῖν παραδείγματα καὶ κανόνα εἰς ὅλας ἡμῶν τὰς πράξεις τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διαγωγὴν, ἣν χρεωστοῦμεν νὰ μιμώμεθα, ἂν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν. Δὲν ἠδύνατο δὲ νὰ πράξῃ τοῦτο χωρὶς νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· «Ἐξάπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ», λέγει ἡ ἁγία Γραφή (Γαλάτ. δ', 5). Τέταρτον, ἵνα ἀποθάνῃ, καὶ ἀφ' οὗ ἔκλυται τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου· ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς τῆς πρεπούσης τιμωρίας, καὶ ἀξιώσῃ τῆς αἰωνίου ζωῆς· «Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκε σαρκὸς καὶ αἱματος καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτέστι τὸν διὰ θόλον, καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἦσαν δουλείας» (Ἐβρ. β', 14—15). Αὐτὰ εἶνε τὰ κυριώτερα αἷτια, δι' ἃ ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐνανθρώπησις αὕτη τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ἑκατονταετηρίδας τινας μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου· διότι ὁ Θεὸς ἡμῶν Μεσίτης δὲν ἠθέλησε νὰ φανῇ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν σαρκὶ εὐθὺς μετὰ τὴν πώσιν, ἀλλὰ προητοίμασε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ διὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ γαστροῦ νόμου, διὰ τῶν Προφητῶν, διὰ πολλῶν κολάσεων τῶν ἀσεβῶν, καὶ συνηχῶν ἀμοιβῶν καὶ ἐπαγγελιῶν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι, καταφρονήσαντες πάντων τούτων, ἔωρμησαν πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν φθορὰν καὶ ἀπώλειαν, ἣ δὲ ἁμαρτία ἐγένετο κοινή, καὶ δὲν ἐφαίνετο ἐλπίς σωτηρίας πρόχειρος, ἐξ ἐναντίας δὲ ἐπέκειτο ἡ ὁργὴ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀφ' οὗ τέλος ἐπληρώθη ὁ διωρισμένος εἰς τὴν ἀπόκρυφον βουλὴν τοῦ Θεοῦ καιρὸς, «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς Προφήταις

ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Ἰϊφῷ. (Ἐβρ. δ', 1—2). Αὕτη ἡ μετὰ τινος ἑκατονταετηρίδας ἔλευσις τοῦ Σωτῆρος ἐν σαρκί δὲν ἔδωκε καθόλου τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἀγίων ἀνδρῶν τῶν ζηράντων πρὸ τῆς ἐλεύσεως· διότι καθὼς ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν ἐλθόντα, οὕτως ἐκεῖνοι ἐπίστευσαν εἰς τὸν ἐλευσόμενον Λυτρωτὴν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις αὐτῶν δὲν ἦτο διάφορος κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς ἡμετέρας· «Ἐν ταύτῃ γὰρ (τῇ πίστει) ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι» (Ἐβρ. ια', 2), καὶ «Ἰησοῦς Χριστὸς γθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Αὐτ. ια', 8). Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ὄχι μόνον ὀνομάζει πιστὸν τὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ προβάλλει αὐτὸν παραδειγμα εἰς τοὺς θέλοντας νὰ δικαιωθῶσιν ἐκ πίστεως (Ῥωμ. δ', 16).

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν πρόσωπον εἰς δύο φύσεις.

(6) Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ ἠνώθη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις μετὰ τῆς θείας εἰς τρόπον ἀκατάληπτον καὶ μυστηριώδη· ἐκ δὲ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ταύτων φύσεων ἐγένετο ἐν θεῷ πρόσωπον, ὁ Θεάνθρωπος Χριστός. Αὐτὸς δὲν εἶνε δύο, ἀλλ' εἰς Χριστός ὁ αὐτὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱὸς τῆς Μαρίας· γενόμενος ἀνθρώπος δὲν ἔπαυσε νὰ εἶνε Θεός, ἀλλ' ἔμεινεν ἀληθὴς Θεὸς καὶ ἀληθὴς ἀνθρώπος. Αἱ δύο αὗται φύσεις καίτοι ἠνώθησαν εἰς ἓνα Χριστόν, δὲν συνεχύθησαν ὁμῶς διὰ τοῦτο· καὶ τῶν δύο φύσεων αἱ θελήσεις, αἱ ἐπιθυμίαι καὶ πράξεις ἔμειναν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμέναι καὶ ἀσύγχυτοι. Ὅταν λοιπὸν ἀναγινώσκωμεν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ, ὅτι ὁ Χριστὸς (καθὼς αὐτὸς λέγει περὶ ἑαυτοῦ, Μάρκ. ιγ', 32) δὲν γινώσκει τὴν τελευταίαν ἐκείνην ἡμέραν καὶ ὥραν, καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ αὐτοῦ εἶνε μείζων αὐτοῦ (Ἰω. ιδ', 28), καὶ ὅτι ἐδεήθη ἐκείνου, ὅστις ἠδύνατο νὰ λυτρώσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ θανάτου (Ἐβρ. ε', 7), τὰς τριαύτας ρήσεις πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ὅτι ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν. Ὅτι ὁ Χριστὸς εἶνε ἀληθὴς ἀνθρώπος, φαίνεται σαφῶς ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου (Κεφ. β', 14), ἐνθα λέγει· «Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἱματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν». Περὶ δὲ τῆς Θεότητος αὐτοῦ μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ αὐτὸς Παῦλος λέγων· «Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν!» (Ῥωμ. θ', 5), καὶ «Μεγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί» (Α', Τιμοθ. γ', 16).

§ 18. 'Ο ἐπὶ γῆς βίος τοῦ Ἰησοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διήλθε τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐν ἐντελεστάτῃ πληρώσει τοῦ Νόμου, ἀπέδειξε διὰ λαμπρῶν θαυμάτων τὴν ἰδίαν θεότητα καὶ ἐφανέρωσε κατὰ πλάτος τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανοῦ Πατρός.

Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ ζωὴ ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν διωγμῶν. Αὐτὸς ἀντιτάφη ὑπὸ τῆς εὐλογημένης αὐτοῦ μητρὸς· «*Ἡῤῥανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενος σοφίας καὶ χάρις Θεοῦ ᾧ ἐπ' αὐτῷ*» (Λουκ. ἑ', 40). Ἐν ἡλικίᾳ ἑτῶν δώδεκα κατήσχυεν διὰ τῶν σοφῶν ἐρωτήσεων αὐτοῦ τοὺς ἐπιφανεστάτους διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἀκούοντες αὐτὸν ἐξίσταντο διὰ τὴν ἀνέσιν αὐτοῦ (Λουκ. §, 46). Τὸ τριακοστὸν ἔτος ἔλαβε τὸ βάπτισμα ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ἰωάν. νου, τοῦ μεγίστου πάντων τῶν Προφητῶν, οὐχὶ διότι εἶχε χρεῖαν βαπτίσματος ὁ ἀναμάρτητος, ἀλλ' ἵνα ἁγιασθῇ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὸ θεῖον τοῦτο λουτρόν, ὥστε εἶχε προσδιορίσει εἰς καθαρισμὸν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, καὶ δεῖξῃ εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος πόσον ἀναγκαῖον εἶναι εἰς ἡμᾶς τὸ βάπτισμα.

Σύνοψις τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας.

Μετά τὸ βάπτισμα ἠνέφραν (οὕτως εἰπεῖν) ὄλην τὴν πηγὴν τῆς θείας αὐτοῦ σοφίας· ἐφανέρωσε τὴν οὐράνιον αὐτοῦ φιλοσοφίαν, καὶ διέδωκε τὴν καθαρωτάτην διδασκαλίαν τοιαύτην, ὅταν δὲν ᾔδοντῃ ποτὲ νὰ ἀκούσῃ παρά τινος τὸ ἀνθρώπινον γένος. Αὐτὸς ἔδειξε, ποῖα εἶναι ἡ ἀληθὴς τῶν ἀνθρώπων εὐδοκίμωνία, ἣν ἔβηκεν ἐν τῇ πνευματικῇ πτωχείᾳ, ἐν τῇ ὑπομονῇ τῶν θλίψεων, ἐν τῇ ταπεινώσει, ἐν τῇ πραότητι καὶ συμπαθείᾳ, καὶ ἐν τῇ ὑπομονῇ τοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς συκοφαντίας διὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Αὐτὸς διώρισε τὴν ἀληθῆ καὶ κυρίαν ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ ἔδειξεν ὅτι τὸ ἀληθὲς τῶν δύο δὲν πρέπει νὰ ζητῇται ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ, ἀλλ' ἐν τοῖς σκοποῖς καὶ λογισμοῖς τῆς καρδίας. Αὐτὸς ἐφανέρωσε πόσον εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ μεταξὺ Θεοῦ καὶ κόσμου, ἀληθείας καὶ ψεύδους, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Αὐτὸς ἐστηλότευσε τὴν αἰσχρὰν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Αὐτὸς ἐπανήγαγε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ἐσχυρογνωμοσύνης, ἀπιστίας καὶ τῶν ἄλλων πλανῶν, καὶ ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς τὸ μέσον ἵνα ἀποκτήσωσι τὴν θεῖαν χάριν. Αὐτὸς ἐδεδαίωσε περὶ τῶν ἀνεκκαλή-

των τῆς ἄλλης ζωῆς ἀγαθῶν, καὶ ἐκήρυξεν ὅτι αὐτὸς εἶνε ὃ ἀπεσταλμένος Σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁλὴν αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν (ἣτις εἶνε καθ' ἑαυτὴν πάσης ἀποδοχῆς ἀξία) ἐστερέωσε διὰ λαμπρῶν θαυμάτων, ὅποια ἦσαν, νὰ ἱατρύσῃ ἀσθενεῖς καταλειμμένους ἀπὸ πάσης ἀνθρωπίνης βοηθείας, νὰ θεραπεύῃ τυφλοὺς, νὰ ἐκβάλλῃ δαιμόνια καὶ νὰ ἀναστήσῃ νεκροὺς. Διὰ τούτων δὲ ἀπέδειξε σαφῶς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ θεότητα, ὥστε νὰ λέγωσι θαυμάζοντες οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ· «Οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῇ Ἰσραήλ» (Ματθ. θ', 33). Ὅλαι αὐταὶ αἱ διδασκαλίαι τοῦ Μεσοῖου ἦσαν τοσοῦτον μᾶλλον ἰσχυραὶ καὶ δραστήριαι, καθ' ὅσον ὅλαι αἱ πράξεις καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ ζωὴ ἐμαρτύρησαν τὴν ἀρετὴν του· ἐπειδὴ αὐτὸς «Ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ» (Δ', Πέτρ. β', 22) καὶ διὰ τούτων ἐπλήρωσεν ἐντελῶς τὴν προφητικὴν αὐτοῦ διακονίαν. Αἱ σωτηριῶδεις τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαι περιέχονται πᾶσαι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, τὸ ὅποιον χρεωστούμεν νὰ πιστεύωμεν ὡς ἐντελέστατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς.

§. 19. *Περὶ τῆς Θεοτόκου.*

*Ἄλλο δόγμα τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσης σταθερὸν καὶ ἀναμφίλεκτον εἶνε, ὅτι ἡ Παρθένος γενομένη κατὰ σάρκα μήτηρ Θεοῦ καὶ τούτου ἕνεκα ὀνομαζομένη ἀξίως Θεοτόκος, ἐν τῷ τοκετῷ ἐφύλαξε τὴν παρθενίαν αὐτῆς, καὶ τοῦτο αὐτὸ ἦτο σημεῖον, ὅτι τὸ γεγόμενον ἐξ αὐτῆς ἁγίως ἦτο Υἱὸς Θεοῦ. Ἡ Θεοτόκος διέμεινε παρθένος καὶ μετὰ ταῦτα μέχρι τῆς μακαρίας κοιμήσεως καὶ ἐν τῇ κοιμῇσει δὲν κατέλιπε τὸν κόσμον τὸν προστρέχοντα εἰς τὴν σκέπην αὐτῆς. Τὸ ὄνομα Θεοτόκος ἐλήφθη ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἡσαίου τοῦ προφήτου. «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσκει τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευσόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός», (Ματθ. α', 23). Ἡ δὲ Ἐλισάβετ ὀνομάζει τὴν Παρθένον μητέρα τοῦ Θεοῦ· «Καὶ ἐπόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς με;» (Λουκ. α', 43) Ἐντεῦθεν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν τὴν μητέρα τοῦ Θεοῦ ὑπερυψοῖ ὑπεράνω τῶν ἀγγέλων ἀποκαλοῦσα «Τιμιωτέραν τῶν Χερουβίμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεὶμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον.»

**Ἀρθρον τέταρτον.*

Σαυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

§. 20, Περὶ τῶν παθῶν καὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου
τοῦ Σωτῆρος.

Οἱ Ἰουδαῖοι, εἰς οὓς παλλακίς ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη τὸν Μεσσίαν ὡς
Αὐτρωτὴν τοῦ κόσμου, δὲν ἐδύναντο ν' ἀμφισβάλωσι περὶ τῆς ἐλευ-
σεως αὐτοῦ. Αὐτοὶ συνεχῶς προεικόνιζον ἐν ταῖς θυσίαις καὶ προ-
ετύπουσαν αὐτὸν ἐν πάσαις ταῖς ἱεροτελεστίαις· αὐτοὶ ἐγνώριζον ἐκ τῶν
προφητειῶν τὰ σαφέστατα σημεῖα τῆς σωτηριώδους αὐτοῦ ἐλευσεως
καὶ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἔμελλε νὰ ἔλθῃ· ἀλλ' ἀντὶ νὰ δεχθῶσι τὸν
Σωτῆρα τοῦ κόσμου κινούμενοι ἀπὸ φθόνου καὶ τυφλότητος ἀπέβα-
λον αὐτὸν καὶ κατεδίωξαν μέχρι θανάτου. «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, λέγει
»ὁ ἡγαπημένος μαθητῆς, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον» (Ἰωάν.
ἀ, 11). Καὶ δὲν ἐδέχθησαν αὐτόν, διότι ἦσαν πονηρὰ τὰ ἔργα αὐ-
τῶν. «Ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἡγάπησαν οἱ ἄν-
»θρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ
»ἔργα» (αὐτ. γ', 16).

Συλλαμβάνουσι λοιπὸν τὸν Ἰησοῦν καὶ ἀπάγουσιν αὐτὸν εἰς τοῦ
Καϊάφα τοῦ ἀρχιερέως, ὅστις ἔσχισε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, διότι ὁ Ἰη-
σοῦς ὡμολόγησεν ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ὑβρισθεὶς δὲ μεγάλως ἀ-
πήχθη εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἰουδαίας Πόντιον Πιλάτον. Τὸ ὄνομα τῷ
Πιλάτου ἐτέθη ἐν τῷ Συμβόλῳ, ἵνα δειχθῇ ὅτι ἡ προφητεία τοῦ πα-
τριάρχου Ἰακώβ ἐπληρώθη· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡ-
»γούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ὥς ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται· καὶ αὐ-
»τὸς προσδοκία ἔθνων» (Γεν. μβ', 10). Ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τότε δὲν
ὑπῆρχεν ἡγεμὼν ἐκ τοῦ Ἰούδα, ἀλλὰ ξένος καὶ τούτου ἕνεκα τὸ Σύμ-
βολον ἐπειδείκνυσι τὸν Χριστὸν ἐλπίδα τῶν ἐθνῶν.

Ὁ Πιλάτος μικροψυχῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὸν Ἰησοῦν. Νίψας
τὰς χεῖρας παραδίδωσιν αὐτὸν εἰς ὕβρεις καὶ μαστιγώσεις καὶ ἔπειτα
εἰς τὸν Σταυρὸν. Τὸν Σταυρὸν φέρει μόνος ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ. Ἀ-
γυφούται ἐπ' αὐτοῦ ἐν μέσῳ δύο ληστῶν· διαμερίζουσι τὰ ἱμάτια αὐ-
τοῦ καὶ βάλλουσι κλήρον. Διψήσας ζητεῖ νὰ πῖν καὶ ποτίζουσιν αὐ-
τὸν χολὴν καὶ ὄξος. Τέλος παραδίδωσι τὸ πνεῦμα κράζας μεγάλην
τῇ φωνῇ — Τετέλεσται. Τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ ἐλα-
βον τέλος τῆς Π. Δ. αἱ θυσίαι, τὰ μυστήρια, αἱ ἱεροτελεστίαι καὶ αὐ-
τὸς ὁ νόμος. «Τέλος γὰρ νόμου Χριστός» (Ῥωμ. Ι', 4).

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ ὁ ἥλιος σκοτίζεται, ἡ γῆ τρέμει, τὰ

καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω καὶ πολλὰ σώματα κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθησαν καὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ὁ παρεστηκὼς ἐκατόνταρχος ταῦτα ἰδὼν ἀνακράζει· «*Ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος Υἱὸς ἦν Θεοῦ*» (Μαρκ. ιε', 39). Οἱ στρατιῶται τῶν μὲν δύο ἄλλων ληστῶν κατέαζαν τὰ σκέλη, τὸν δὲ Ἰησοῦν δὲν ἐγγίζουσιν, ἀλλ' εἰς αὐτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν ἔνοξε καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, εἰς τύπον τῶν δύο μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας.

Ὁ Ἰωσήφ αἰτήρας τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τοῦ Πιλάτου ἔλαθεν αὐτὸ καὶ ἔθαψε μετὰ τοῦ Νικοδήμου καὶ κατέθηκεν ἐν μνημεῖῳ καινῷ, ὅπερ ἦτο λεηλοτημένον ἐν τῇ πέτρᾳ. Οἱ Φαρισαῖοι σφραγίζουσι τὸν τάφον καὶ στρατιῶται φυλάττουσιν αὐτόν, ἵνα μὴ, ὡς ἔλεγον, οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ κλέψωσι τὸ σῶμα νυκτός. Ὁ Ἰησοῦς λοιπὸν ἔπαθε καὶ ἐτάφη. «*Καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.*» Ἐπαθε δὲ οὐχὶ ἡ θεότης, οὐδὰ ἀλλοτρία τοῦ πάθους, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἐτάφη μετὰ τῆς σαρκός, ἵνα μὴ ὁ θάνατος αὐτοῦ νομισθῇ ὅτι ἐγένετο κατὰ φαντασίαν.

Ὁ νόμος εἶχεν ἐπικατάρατον πάντα κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου (Λευτ. κβ', 23). Ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εὕρισκει ἐν τῷ Σταυρικῷ θανάτῳ μέγα μυστήριον. Καὶ ἡμεῖς ἤμεν ὑπὸ κατάραν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἀλλ' ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνέλαθεν εἰς ἑαυτὸν τὴν κατάραν κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου, ἵνα ἡμεῖς σωθῶμεν. «*Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.*» «*ἡγεγραπται γάρ· ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου·*» ἵνα εἰς «*τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*» (Γαλ. γ', 13, 14).

§. 21. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶνε ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θυσία.

Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶνε ἡ ἀληθὴς θυσία, δι' ἧς κατηλλάγημεν μετὰ τοῦ Θεοῦ (α), καὶ οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Θεῖον Μεσίτην δικαιουῦνται καὶ σώζονται (β).

(α) Εἵπομεν ἄνωτέρῳ πολλάκις, ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, δι' ἣν αὐτὸς ἀποστρέφεται τὸν ἁμαρτωλόν, ἔπρεπε νὰ ἱκανοποιηθῇ· καὶ ὅτι ἦτο ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς νὰ ἀποφύγωμεν δι' ἰδίας ἡμῶν ἱκανοποιήσεως τὴν αὐστηρότητα τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Εἶνε ἐπίσης ὁῦλον, ὅτι ἡ

Θυσία (ὀφισταμένη εἰς προσφοράς ζώων) δὲν ἦτο κατ' οὐδένα τρόπον ἱκανὴ νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. «Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμέτερος Μωσίουτῆς ἀνέλαθεν ὅλα ταῦτα εἰς ἑαυτόν· τὰ πάθη, ἡ ἔκχυσις τοῦ αἵματος, καὶ ὁ ὀδυνηρὸς αὐτοῦ θάνατος ἐφάνησαν εἰς τὸν Πατέρα αὐτοῦ ὡς ἂν ἔπαρχεν αὐτὸς ὁ ἁμαρτήρας ἄνθρωπος· καὶ ἡ τιμωρία τοῦ αἰῶνου Σωτῆρος, κατὰ τὴν ἀνεξιχνίαστον θείαν βουλὴν, ἐλογίσθη εἰς ἡμᾶς ἀντὶ τῆς πρεπούσης ἡμῖν ποιότης. Οὕτω κρίνει περὶ τοῦτου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Β', Κορινθ. ἐ, 14.) λέγων· «*Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς κρίναντας τοῦτο· ὅτι, εἰ εἴ: ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον*» καὶ στίχ. 21. «*Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν (ἤγουν παρέδωκεν αὐτὸν εἰς θάνατον ὡς ἁμαρτωλόν), ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ*» καὶ «*Ἡσάτου νγ', 5. Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν*» «Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶνε θυσία· διότι αὐτὸς προσέφερεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θυσίαν καὶ ἐσφάγη ὡς ἄμνός ἄνακος, ἵνα ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. Αὐτὸς ἐφλέγετο ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ λυτρώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἐγένετο πρὸς τὸν Θεὸν τὸν Πατέρα αὐτοῦ καταθύμιον ἐλοκαῦτωμα καὶ θέατρον τῆς ἀγάπης. Ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ ἦτο ἀληθὴς θυσία· ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ προλαβοῦσαι θυσίαι ἦσαν σκιαὶ μόνον καὶ προεικονίσματα ταύτης. Αὕτη μόνη ἐδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γείνῃ ἀξία τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ, νὰ καθαρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ νὰ προσξενήσῃ πάλιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπολασθεῖσαν πρώτην εὐδαιμονίαν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἁγία Γραφή, λέγουσα· «*Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειότερας σκευῆς οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐσφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐρόμενος. Εἰ γὰρ τὸ αἷμα «*σταύρων καὶ τράγων καὶ σποδῶς δαμάσσεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωνωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον «*τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, δις διὰ Πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἁμωμον τῷ Θεῷ, καθαρῶς τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι*»» (Εβρ. 9, 11—14). Διὰ τῆς**

Θυσίας ταύτης ἔλαβε τέλος καὶ ἡ θυσία τοῦ Ἀαρών, ἤγουν τῆς Π. Δ. καὶ ὁ Χριστὸς ἦτο ὁ μόνος καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς· διότι πλὴν αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλη θυσία, καὶ διότι κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου (Ἑβρ. ζ', 24). «Διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην· ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν.» Οὗτος ὁ μέγας Ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς, ὄχι ὁμῶς κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ (Ἑβρ. ε', 10) (α)

Ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς ἀπολυτρώσεως ἔργῳ φανεροῦνται αἱ ἐξῆς ἁπείροι τοῦ Θεοῦ ιδιότητες, ἤγουν, ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ σοφία αὐτοῦ. Ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε παρέδωκεν εἰς θάνατον τὸν μονογενῆ καὶ ὁμοούσιον αὐτοῦ Υἱὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἔμεινε τόσο ἀλόγητος, ὥστε δὲν συνεχωρήθη τὸ ἡμέτερον πταίσμα ἄλλως ἢ διὰ τῆς τελειοτάτης ἱκανοποιήσεως. Ἡ Σοφία αὐτοῦ ἐφάνη κατὰ τοῦτο, ὅτι εὗρηκεν τόσο ὑπερβαύμαστον μέσον ἵνα ἐκχύσῃ (οὕτως εἰπεῖν) εἰς ἡμᾶς τὸν ποταμὸν ὕλον τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὴν δικαιοσύνην. «Ὁ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ!» (Ρωμ. ια', 33) Τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον εἶνε «Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἑλλήσι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ τοῖς σωζομένοις Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία» (Α', Κορινθ. α', 23—24) καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο καυχώμεθα μετὰ τοῦ Πούλου «Εἰ μὴ ἐν τῷ Σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλατ. ζ', 14). Ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἐλπίζομεν πᾶν ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ· διότι «Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται;» (Ρωμ. γ', 32). Ἐπειδὴ δὲ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ὑποχρεοῖ ἔνθεν μὲν τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα ν' ἀξιώσῃ τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πάντας, ἐτέρωθεν δὲ τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ νὰ εἶνε πάντοτε εὐγνώμονες πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νὰ πληρῶσι τὸ θέλημα αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡ Νέα Διαθήκη ὑφίσταται ἐν τῷ ἀμοιβαίῳ τούτῳ δεσμῷ καὶ θεμελιούται ἐπὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χρι-

(α) Τὴν ἔνοιαν τῶν λόγων τούτων ἐλεπέτω ὁ βουλόμενος ἐν τῇ περὶ Μελχισεδέκ μελέτῃ τοῦ συγγραφέως καταχωρισμένη ἐν τῷ τέλει.

στοῦ, καθὼς αὐτὸς λέγει· «Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Και-
νῆς Διαθήκης» (Ματθ. κζ', 28).

(6) Εἶπε μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ Χριστὸς «Ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων»
(Β', Κορινθ. έ, 15)· καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει, ὅσον ἁμαρτωλὸς καὶ ἂν εἶνε,
μὴ δυνάμενος νὰ σωθῇ διὰ ταύτης τῆς χάριτος. ἀλλ' ἵνα γείνη εἰς
ἡμᾶς ἡ χάρις αὕτη δραστήρια, εἶνε ἀναγκαῖα ἡ πίσις, ἥγην νὰ ὁμολο-
γῇσωμεν ἐν εὐθύτητι καρδίας τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἡμέτερον λυτρωτὴν,
καὶ νὰ πιστεύσωμεν ἀδιστάκτως, ὅτι μόνον δι' αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ γείνω-
μεν κοινωνοὶ τῆς θείας χάριτος· ἄλλως οὐδόλως ὠφελεῖ ἡ δραστι-
κωτάτη τοῦ Χριστοῦ ἀξιουσιθία, μήτε δυνάμεθα νὰ σωθῶμεν, ὡς
σαφέστατα μαρτυρεῖ ἡ ἁγία Γραφή πολλαχοῦ· «Ὅστις γὰρ ἠγάπη-
σεν (λέγει) ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ
ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπολῇται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν
αἰώνιον» (Ἰωάνν. γ', 16)· καὶ «Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται,
ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται» (Αὐτ. σιχ. 18). Πίστιν δὲ λέγον-
τες ἐννοοῦμεν τὴν ἀνυπόκριτον, ὁρθὴν καὶ ζωσαν πίστιν, ἥγουσαν πρίσιν
«Δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην» (Γαλάτ. έ, 6).

Ἄρθρον πέμπτον.

Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

§ 22. Περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος.

Τὸ πέμπτον ἄρθρον διδάσκει νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς
Χριστὸς ἀνέστη κατὰ τὰς Γραφάς, τ. έ. ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς
ἀπέθανε καὶ ἂν ἐστὶ καὶ ὡς προεβρέθη ἐν ταῖς ἁ-
γίαις Γραφαῖς.

Τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος περιεγράφησαν μετὰ πολλῆς
ἀκριβείας ὑπὸ τοῦ προφήτου «Ἠσαΐου»· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη
διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν κ.τ.λ. (Ἠσ. νγ') Περὶ τῆς ἀναστάσεως
τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἀναφέρει τὰ τοῦ Ψαλμῶδου.
«Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδου, οὐδὲ δώσεις τὸν δοῖόν
σου ἰδεῖν διαφθοράν», (Πραξ. έ', 27). Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς προεῖπε
τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ θὰ ἐγερθῇ (Ματθ. ιστ', 21.
Μαρκ. ή, 30. Λουκ. θ', 21). Σημεῖον δὲ τῆς τριτημέρου αὐτοῦ ἀνα-
στάσεως ἔδωκε τὸ τοῦ Ἰωνᾶ. «Ὡς περ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοι-
νῳίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ

καρδίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς· τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας» (Ματθ. ιε', 39—40). Αἱ λέξεις τοῦ Συμβόλου «Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς», ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· «Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαθον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς· καὶ ὅτι ἐτάφη καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς» (Α.Κορ. ιε', 3-4). Ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνέστη ἀληθῶς μαρτυροῦσιν οἱ τὸν τάφον φυλάττοντες στρατιῶται, οἵτινες ἔντρομοι ἐγνώρισαν τὰ γενόμενα· διότι ἄγγελος Κυρίου ἀπεκάλυψε τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ μνημείου καὶ ἐγένετο συγχρόνως σεισμὸς μέγας (Ματθ. κη', 1—). Οἱ ἄγγελοι ἐκήρυξαν τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν Μαρίας τῇ Μαγδαληνῇ καὶ ἄλλαις γυναῖκιν (ἀποκθ. 5 πρὸλ. Μαρκ. ς', 1. Λουκ. κδ', 1. Ἰωάν. κ', 1). Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐφάνη α) εἰς τὴν Μαγδαληνὴν (Μαρκ. ις', 9—11· Ἰωάν. κ', 14—18). β) εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ μνημείου ἐπιστρεφούσας γυναῖκας (Ματθ. κη', 9—10)· γ) εἰς τὸν Πέτρον κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν (κδ', 34) καὶ τὸν Παῦλον (Α' Κορ. ιε', 5)· δ) ἐφάνη εἰς τοὺς πορευομένους εἰς Ἐμμαοὺς (Μάρκ. ις', 12, 13. Λουκ. κδ', 13—15)· ἐφάνη τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως ὁψίας οὔσης τοῖς μαθηταῖς συνηγμένοις καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ (Ἰωάν. κ', 19—23). Ἐκτὸς τῶν φανερώσεων τούτων ἐφάνη καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Σωτὴρ μέχρι τῆς ἀναλήψεως.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἔδειξεν, ὅτι ἐνίκησε τὸν θάνατον, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατῆται ὑπὸ τοῦ θανάτου ὁ ζωῆς καὶ θανάτου κυριεύων. Ὁν ὁ Θεὸς ἀνέστησε λύσας τὰς ψδῆνας τοῦ θανάτου, καθ' ὅτι οὐκ ἦν δυνατόν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ αὐτοῦ» (Πράξ. β', 24). Ἐν τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου στηρίζεται καὶ τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων· «Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα πτὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ ἡ πίστις ἡμῶν» (Α. Κορ. ιε', 14)· καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει τοῦ Σωτῆρος θεμελιούται καὶ ἡ ἐλπίς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως· «Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας ἔξει σὺν αὐτῷ» (Α', Θεσσ. δ', 14).

Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐφαίνετο καὶ συναναστρέφετο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ διδάσκων αὐτοὺς τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· διήνοιξεν αὐτοῖς τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς Γραφάς καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς νὰ περιμένωσι τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν, τ. ἔ. τὴν

ἀποστολὴν τοῦ Παρτακλήτου. «Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτόν, ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὁπτανόμενος αὐτοῖς καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ «Θεοῦ».» (Πραξ. α', 3).

Σημειωτέον δὲ πρῶτον διὰ τὸ Ἰησοῦς Χριστὸς καίτοι ὡς ἄνθρωπος ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ ἡ ἀγία αὐτοῦ ψυχὴ ἀπεχωρίσθη τοῦ παναχράντου σώματος, ἡ θεότης ὅμως αὐτοῦ δὲν ἀπεμακρόνετο ἀμφοτέρων καὶ ὡς Θεὸς ἦτο μετὰ τοῦ Πατρὸς. Τοῦτο δὲ χαρακτηρίζει ἡ ἐξῆς ψόδη. «Ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ἄδου δὲ μετὰ ψυχῆς, ἐν «παραδείσῳ δὲ μετὰ ληττοῦ καὶ ἐν θρόνῳ ὑπάρχες, Χριστέ, μετὰ «Πατρός καὶ Πνεύματος, πάντα πληρὼν ὁ ἀπερίγραπτος.» Δεῦτερον δὲ, διὰ τὸ Χριστὸς κατέβη εἰς ἄδην ἵνα κηρύξῃ καὶ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην καὶ ἐλευθερώσῃ τὰς ψυχάς, ὅσαι πίστει προσδόκουν τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἐξῆς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. «Ὅτι καὶ Χριστὸς ἁπᾶς περὶ ἁμαρτιῶν ἔπαθε, «δικαίως ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς «μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυ- «ηλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν,» (Α', Πέτρ. γ' 18. 19).

** Ἀρθρον ἔχον.*

§. 23. Περὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Αἱ λέξεις αὗται τοῦ Συμβόλου ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ἐξῆς χωρίων τῆς ἀγίας Γραφῆς. «Ὁ καταβάς αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω «πάντων τῶν οὐρανῶν» (Ἐφ. ε', 10). Καὶ «Τοιοῦτον ἔχομεν ἀρ- «χιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλυσύνης ἐν οὐρα- «νοῖς,» (Ἐδρ. ἡ, 1). «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐμαρτύρησε περὶ τούτου λα- «βὼν τὴν ῥῆσιν τοῦ Προφητάναχτος. «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ «μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον «πτερῶν ποδῶν σου» (Ματθ. κδ', 44. πρδλ. ψαλμ. ρθ', 1). «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνελήφθη ἐν οὐρανοῖς τῷ ἰδίῳ σώματι, ἔμεινε καὶ μένει ἐν «ᾧ ἀνέστη ὡς ἄνθρωπος, διότι ὡς Θεὸς ἦτο πάντοτε ἐν οὐρανοῖς καὶ «ἀπανταχοῦ οὕτως ἔλεγε τῷ Νικοδήμῳ. «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν «οὐρανόν, εἰμὶ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν

«τῷ οὐρανῷ» (Ἰωάν. γ', 13). Τὸ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς νοητέον οὐχὶ σωματικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς, ἔχουν δὲ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔλαβε τὴν θείαν δύναμιν καὶ δόξαν, ἥτις ἦτο ἰδίᾳ μὲν εἰς αὐτὸν πάντοτε καὶ ἀπ' αἰῶνος, ἐκρύπτετο δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς ἀνθρωπότητος. «Καὶ νῦν δόξασόν με σύ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῇ τῇ δόξῃ ἣ ἔχουν πρὸ τοῦ τὸν κόσμον τοῦτον εἶνε παρὰ σοί» (Ἰωάν. ιζ'. 5).

Πρὶν ἢ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀναληφθῇ εἰς οὐρανοὺς ὑποσχέθη τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ νὰ πέμψῃ τὸν Παράκλητον, ὅστις ἔμελλε νὰ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν. «Καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου» (Πράξ. α', 4).

Ἀρθρον ἑβδόμον.

§ 24. *Περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεως.*

Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Περὶ τῆς μελλούσης τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ ἱερὰ Γραφή λέγει· «Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν» (Πράξ. α', 11). «Χριστοῦ παρουσίαν καταγγέλλομεν, λέγει ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, οὐ μίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δευτέραν, τῆς προτέρας ἡπολύ καλλίονα· ἡ μὲν γὰρ ὑπομονῆς εἶχεν ὑπόδειξιν, ἡ δὲ θείας βασιλείας φέρει τὸ διαῖδημα· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον πάντα διπλᾶ παρὰ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ· διπλῇ ἡ γέννησις, μία ἐκ τοῦ Θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων καὶ μία ἐκ Παρθένου· διπλαῖ αἱ καθόδοι, μία ἡ ἀσυμφανής· ἡ ὡς ἐπὶ πόκον (δρόσος), καὶ δευτέρα ἡ ἐπιφανής, ἡ μέλλουσα. Ἐν τῇ προτέρᾳ παρουσίᾳ ἐσπαργανώθη ἡ ἐν τῇ φάτνῃ· ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀναβάλλεται τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον· ἐν τῇ προτέρᾳ ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας· ἐν τῇ δευτέρᾳ ἔρχεται ὑπὸ στρατιᾷ ἀγγέλων δορυφορούμενος καὶ δοξαζόμενος. Οὐχ ἵσταμέθα τοίνυν ἐπὶ τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δευτέραν προσδοκῶμεν.... Ἐρχεται ὁ Σωτὴρ οὐ δικασθῆναι πάλιν, ἀλλὰ δικάσαι τοὺς δικάσαντας» (Κυρίλλ. Κατηχ. ιε', α').

Ἡ πρώτη ἔλευσις τοῦ Κυρίου ἐπὶ τῆς γῆς ὑπῆρξε ταπεινὴ· ἡ

δευτέρα θὰ εἶνε ἔνδοξος· ἡ πρώτη ἦτο εὐσπλαγγική, ἡ δευτέρα θὰ εἶνε φορικώδης· ἐπειδὴ κατὰ τὴν πρώτην ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον· ἐν τῇ δευτέρᾳ θὰ ἔλθῃ ἵνα κρίνῃ αὐτὸν, καθὼς αὐτὴ ἡ αἰώνιος ἀλήθεια λέγει (Ματθ. κέ, 31—32)· “Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μετ’ αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ· καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη·”

Ἡ αἰτία τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ εἶνε ἡ πλήρωσις τῆς ἀδεκάστου τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης, ἵν’ ἀποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ν’ ἀπαρτίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως· διότι ἡ ἀποκτηθεῖσα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐλπιζομένη ὑπὸ τῶν ἀληθινῶν χριστιανῶν εὐδαιμονία δὲν εἶνε ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ φυλάττεται ἐν οὐρανοῖς, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· “Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεοῦ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὅμᾳς θλίψιν, καὶ ὁμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ’ ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ’ οὐρανοῦ μετ’ Ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ, (Β’, Θεσσαλονικ. δ, 6—7)· Ἡ κρίσις λοιπὸν αὕτη θὰ εἶνε φοβερά εἰς μόνους τοὺς ἀπίστους· εἰς δὲ τοὺς μέχρι τέλους μείναντας σταθεροὺς εἰς τὴν πίστιν χαρῶποιά καὶ παρήγορος· ἐκεῖνοι μὲν θὰ τρέμωσιν, ὅταν ἐκχυθῇ ἐπ’ αὐτῶν τὸ ποτήριον τῆς θείας ὀργῆς· οὗτοι δὲ θὰ χαίρωσιν ἀπολαμβάνοντες τὴν ἔνδοξον ἀμοιβὴν διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, καὶ ἐνούμενοι μετὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ φοβερά αὕτη κρίσις θὰ συμβῇ ἐξαίφνης· ἐξαίφνης θὰ κλονισθῇ ἡ γῆ, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη θὰ σκοτισθῶσιν, οἱ ἀστέρες θὰ πέσωσιν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν θὰ σαλευθῶσιν· ἡ σάλπιγξ τῶν Ἀρχαγγέλων θὰ ἤχησιν· πάντες οἱ νεκροὶ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ θὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τῶν μνημάτων καὶ θ’ ἄρπαγῶσιν ἐν νεφέλαις προσμένοντες τὴν θείαν κρίσιν. Ἐν τῇ φοβερᾷ ταύτῃ ἀλλοιώσει τῆς φύσεως θὰ θρηνήσωσι πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς καὶ θὰ συμβῇ θλίψις μεγάλη, ὅσα δὲν ἐγένετο ἀπ’ ἀρχῆς κόσμου, μήτε θέλει γένει· οἱ ἄνθρωποι θ’ ἀποθάνωσιν ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἀπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ, καὶ δὲν θὰ εὐρίσκωσιν εἰς ἄλλο τι σωτηρίαν, ἢ εἰς τὴν πίστιν τὴν δι’ ἀγάπης ἐνεργουμένην (Δαν. ζ’, 8—10). Μετὰ τὰ σημεῖα ταῦτα τῆς ἐλεύσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ θὰ τεθῇ θρόνος καὶ θ’ ἀνοιχθῶσι βιβλία (Ματθ. κδ’, κέ. Μαρκ. εφ’. Λουκ ιζ’, 20—37. κἀ, 8—36. Α’ Θεσ. δ’, 15—17), δι’ ὧν θὰ ἐ-

ἐυπνίστη ἢ συνειδήσει ἐκάστου· καὶ τότε θὰ ἴδωσι τὸν *Ἰδὸν* τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν ὡς ἀστραπὴν (ἡ ὅποια ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, ἔως δυσμῶν) μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Μετὰ ταῦτα θὰ χωρισθῶσιν οἱ δίκαιοι ἀπὸ τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ὁ ποιμὴν χωρίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐριφίων· καὶ οἱ μὲν δίκαιοι θὰ σταθῶσιν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐξ εὐωνύμων. Ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ δὲν θὰ εἶνε μήτε κατήγοροι, μήτε μάρτυρες, μηδὲ ἐξέτασις μακρά· θὰ γείνη, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Κριτὴς εἶνε καρδιογνώστης, εἰς δὲ ἄδὲν θὰ εἶνε κρυπτόν. Αὐτὸς θὰ ἴδῃ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ υἱοὺς, τοὺς υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως, μετὰ πατρικῶν καὶ φιλοστόργων ὄφθαλμῶν, θὰ ὀνομάσῃ αὐτοὺς *δούλους πιστοῦς, φίλους, πρόβατα ἴδια καὶ εὐλογημένους*· θὰ ἐπαινέσῃ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῶν καὶ σταθερότητα εἰς τὴν πίστιν, τὴν πλήρωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ καὶ τὰς εὐεργεσίας, αἷς ἔδειξαν εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ἐν τῷ προσώπῳ τῶν πτωχῶν· ἔπειτα θὰ μεταθέσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν κατάστασιν τῆς αἰωνίου χαρᾶς πρὸς ἀμοιβήν, καὶ θὰ ἀναδείξῃ μετόχους τῶν ἀγαθῶν αἰ *Ἄ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε καὶ οὐ· οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη*. (Α' Κορινθ. 6', 9). Ἐξ ἐναντίας πάλιν θὰ ἴδῃ τοὺς ἀσεβεῖς μετ' ὀργῆς· θὰ ὀνομάσῃ αὐτοὺς *ἀχάριστα, πεπωρωμένα καὶ κατηραμένα κτίσματα*· θὰ ἐλέγξῃ διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτῶν, διὰ τὰς ὕβρεις καὶ τὴν ἀσπλαγχνίαν, ἣν ἔδειξαν εἰς αὐτὸν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν πτωχῶν καὶ θὰ ἐξορίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον τοῦ *κλαυθοῦ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν δδόντων*, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, εἰς τὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἵνα βασανίζωνται αἰωνίως διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν. Καὶ ἡ ἀπόφασις αὐτῇ τοῦ Κριτοῦ εὐθὺς θὰ πραγματοποιηθῇ· διότι *«Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται· λέγει ὁ Χριστός, (Ματθ. κδ', 35), οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι»*. Κατωτέρω θὰ εἰπωμεν ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων καὶ τῆς κολάσεως τῶν ἀσεβῶν.

Καί τοι ἡ ἀγία Γραφή δὲν ἠθέλησε νὰ φανερώσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν καιρὸν τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβερᾶς, καὶ τοῦτο ἵνα ὦμεν πάντες ἕτοιμοι, ἔδωκεν ὅμως ἡμῖν σημεῖα φανερά, δι' ὧν δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν προσέγγισιν τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

Εἰς τὰ πολλὰ προγνωστικὰ σημεῖα, αὐτὰ ἀπαριθμεῖ ἡ ἀγία Γραφή, εἶνε καὶ ταῦτα ὡς πρῶτα καὶ ἀναμφίβολα· Ὅταν ἴδωμεν μίαν

φανερὰν καταφρόνησιν τῆς θρησκείας καὶ παντελῆ διαφθορὰν τῶν ἡθῶν. Μικρὸν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ θὰ πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, καὶ ψυχθήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν (Ματθ. κδ', 12). ἡ θρησκεία θὰ καταφροντηθῇ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου θὰ ἐξουθενισθῇ. «Ὅτι, ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ δὲν θὰ ἔλθῃ. (Β', Θεσσαλον. β', 3). Αὕτη δὲ ἡ ἀποστασία εἶναι, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου, ἡ ἀπὸ τῆς πίστεως ἀποστασία. «Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως» (Α, Τιμ. δ', 1). Περιγράφει δὲ τοὺς ὑστέρους τούτους καιροὺς ὁ Ἀπόστολος τοιούτους, εἰς οὓς θὰ συμβῇ ἡ ἄκρα διαφθορὰ τῶν ἡθῶν καὶ ἡ καταφρόνησις τῆς ἀρετῆς, καὶ θὰ πληθυνθῶσιν αἱ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι. «Τοῦτο δὲ γίνωσκε (λέγει) ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποὶ ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ΑΧΑΡΙΣΤΟΙ, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διαβολοὶ, ἄκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι» (Β', Τιμοθ. γ', 1—4). Ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως πληρωθῇ τῆς κακίας τὸ μέτρον, οὐδὲν ἄλλο μένει ἢ νὰ ἔλθῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἵνα ἐκκριθῶσιν αὐτήν. Ὁ πάλαι κατακλυσμὸς, ἡ καταστροφή τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας καὶ ὁ ἐξολοθρευμὸς τῶν Ἀμορραίων (Γενέσ. ιβ', 16) εἶνε φανερά παραδείγματα τούτου τοῦ πράγματος. Ἡμεῖς ὅμως θεωροῦντες τὴν ἀειτίλογον διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, χρεωστοῦμεν κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου, νὰ παρακινῶμεν Ἀλλήλους εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὰ καλὰ ἔργα, καὶ τοσούτῳ περισσώτερον, ὅσῳ βλέπομεν τὴν ἡμέραν ἐγγιζουσαν (Ἐδρ. ι', 24—25).

Σημειωτέον ὅτι αἱ λέξεις τοῦ Συμβόλου «κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς» ἐρρέθησαν κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον εἰπόντα «Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ» (Β', Τιμοθ. δ', 1). Λέγει δὲ ὅτι θὰ κρῖνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, ἐννοῶν ζῶντας μὲν τοὺς δικαίους, νεκρούς δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς (Διότι ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, ἡ λέξις νεκρὸς λαμ-

(α) Περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ χωρίου τούτου βλέπε Οἰκουμέν. ἐξήγ. Τόμ. 5 σ. 497 Φαρμακ. ἐκδόσ. καὶ Ἰσιδωρ. Πηλουσ. Ἐπιστ. 222, βιβλ. Α'.

θάνεται ἐπὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀσεβοῦς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνικάνου πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν· ἢ ὀρθότερον νεκροὺς μὲν τοὺς προαπελθόντας, ζῶντας δὲ τοὺς μήπω τελευτήσαντας, διότι κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον «Πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσονται, πάντες δὲ ἀλλαγήσονται» (Α' Κορ. ιε', 15) (α):

Ἄρθρον ὄγδοον.

§. 25. *Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.*

Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιόν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

Τὸ ὄγδοον ἄρθρον διδάσκει ἡμᾶς περὶ τοῦ τρίτου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, ἥτοι περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐστὶν ἅγιον, κύριον, ζωοποιόν, ὅτι ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἐλάλησε διὰ τῶν Προφητῶν. Ἐλήφθησαν δὲ αἱ λέξεις ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἐνθα τὸ Πνεῦμα ὀνομάζεται ἅγιον (Πραξ. ε', 3—4), κύριον καὶ ζωοποιόν, διότι ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέει ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. «*Ὅταν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ*» (Ἰωάν. γ', 6). «*Ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, λέγει ὁ Ἰησοῦς Χριστός· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ*» (Ἰωάν. ιε', 26). «*Ἡ ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρὰ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐδεβαιώθη καὶ ἐκυρώθη ὑφ' ὅλων τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· οἱ δὲ παπισταὶ προσθέντες καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque), παρενόησαν οὐ μόνον τὴν ἁγίαν Γραφὴν, ἀλλὰ καὶ ἐτάλησαν νὰ προσθέσωσιν εἰς τὸ Σύμβολον ἐναντίον τῶν διατάξεων τῶν θεοφόρων Πατέρων καὶ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων.*»

Ἐν τῇ Συμβόλῃ τῆς πίστεως προσετέθη ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶνε «*τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν*», ἵνα διασκεδασθῇ πᾶσα ἁμ-

(α) Τὴν ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου τούτου ἴδὲ ἐν Οἰκουμ. τόμ. 5. σ. 497, καὶ Ἰακ. Ὁρ. Πηλους. ἐπιστ. 222, βιβλ. Α'.

φιλολία περί τῆς θεοπνευστίας τῆς Γραφῆς τῆς τε Π. καὶ Κ. Διαθήκης· διότι τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἅγιον καὶ ἐν Προφήταις, τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Ἀποστόλοις. Εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ Π. καὶ Κ. Διαθήκης, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐν Πνεῦμα ἁγίῳ διὰ Προφητῶν μὲν περὶ Χριστοῦ κηρύξαν καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐλθόντος καταβάν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους. Μηδεὶς λοιπὸν χωριζέτω τὴν Π. ἀπὸ τῆς Κ. Δ. Μηδεὶς λεγέτω ἄλλο τὸ Πνεῦμα ἐκεῖ καὶ ἄλλο ὧδε· διότι προσκρούει τῇ ἁγίῳ Πνεύματι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ Γραφή, ὅτι διὰ τῶν Προφητῶν τῶ ὄντι ἐλάλησεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· «Ὁδὸν θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι· ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι» (Β', Πέτρο. δ', 21).

§ 26. Τὰ χαρίσματα καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔστειλε τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥγουν εἰς πάντας τοὺς πιστοὺς, καθὼς περὶ τούτου προεφήτευσεν ὁ Προφήτης Ἰωὴλ (δ', 28). «Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα καὶ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πάντα σάρκα».

Εἶνε δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἱ ἐνέργειαι, δι' ὧν ἀπρητίσθη ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, διάφοροι. Τὸ Πνεῦμα προσκαλεῖ διὰ λόγου εἰς τὴν πίστιν τοὺς πλανωμένους καὶ προσληγμένους εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοὺς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν ἀνθρώπους· διδίδει αὐτοῖς διαφόρους ἀφορμὰς εἰς ἐπιστροφὴν· κινεῖ καὶ μαλακύνει τὴν σκληρὰν καρδίαν αὐτῶν, καὶ ἀνάπτει ἐν αὐτῇ τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Τὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἐν τῇ βαπτίσματι καὶ ἀνακαινίζει τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ μετανοίᾳ. Τὸ Πνεῦμα ἐνώνει μετὰ τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας εὐχαριστίας καὶ διὰ τῆς σταθερᾶς ἐπιμονῆς εἰς τὴν πίστιν. Τὸ Πνεῦμα βοηθεῖ αὐτὸν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, παρηγορεῖ καὶ διευθύνει εἰς ὅλους τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς θλίψεις, καὶ πληροφορεῖ τὴν καρδίαν αὐτοῦ περὶ τῆς μεγάλης πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπης τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς.

Αὗται αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζονται ἐνέργειαι τῆς χάριτος· καὶ ἐπειδὴ εἶνε διάφοροι, λαμβάνει διαφόρους ὀνομασίας καὶ ἡ χάρις. Αὕτη ὀνομάζεται προηγουμένη, διεγείρουσα, δι-

καίουσα καὶ συνεργοῦσα· διότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τῆς χάριτος δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν πνευματικῶς νεκρὸν, ἡ πνευματικὴ ζωὴ· ὅθεν καὶ ὀνομάζεται ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως ζωοποιὸν ὡς χορηγὸς τῆς χάριτος ταύτης· ἐν δὲ τῷ Ἑσάτῳ (Κεφ. ια', 2), λέγεται· «Πνεῦμα σοφίας, καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνῶσεως καὶ εὐσεβείας—Πνεῦμα φόβου Θεοῦ». Τὰ δὲ σημεῖα καὶ οἱ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ κατοικίῃ ἐν τῷ ἄνθρωπῳ, εἶνε ὡς λέγει ὁ Παῦλος, «Ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλατ. ε', 22).

§ 27. Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων, καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας

Διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκήρυξαν οἱ Ἀπόστολοι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ συνήθροισαν ἐξ ὅλων τῶν ἐθνῶν μίαν Ἐκκλησίαν.

Ἡ ἀξιοθαύμαστος ἐπίδοσις καὶ προκοπὴ, ἣν ἔλαβε τὸ Ἀποστολικὸν κήρυγμα, φανερώνει σαφέστατα ὅτι εἶχε συνεργοῦσαν τὴν θεϊαν δύναμιν. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ἄνθρωποι χωρὶς ὑπολήψεως ἢ δυνάμεως, χωρὶς ὅπλων, χωρὶς σοφίας καὶ ἐδγλωττίας ἀνθρωπίνης, ἐπέστρεψαν καθ' ὅλον τὸν κόσμον ἀνθρώπους περιφανεῖς, ἰσχυροὺς καὶ σοφοὺς εἰς μίαν πίστιν, ἥτις ἦτο ἐκ διαμέτρου ἐναντία εἰς τὰς παλαιὰς ὑπολήψεις καὶ δόξας τοῦ κόσμου, ἥτις κατήργησε τὴν συνειθισμένην παρ' αὐτοῖς πάντοτε θεϊκὴν λατρείαν, ἥτις δὲν ἐσυμφώνει κατ' οὐδένα τρόπον πρὸς τοὺς φαντασιώδεις καὶ μωροὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἥτις ἀντὶ τῆς θεραπείας τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν, ἐκήρυττεν εἰς τοὺς λαμβάνοντας αὐτὴν ζωὴν μετὰ διωγμῶν καὶ θλίψεων. Ἦτο λοιπὸν ἐλπίς νὰ λάβῃ εὐτυχὴ ἔκδοσιν τοιαύτῃ ἐπιχειρήσει; Καὶ ὅμως «Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατὰ ἔστι παρὰ τοῦ Θεοῦ» (Λουκ. ιη', 27). Ὁ ᾄδης ἐξωπλίσθη ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἀνθρωποσωτήριον ταύτην ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συντρίψῃ τὴν πέτραν, ἥτις εἶνε ὁ Χριστός, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐθεμελιώθη ἡ πίστις. Ὁ Θεὸς Παῦλος ἐκπληττόμενος ἐπὶ τῇ ὑπερβαυμάστῃ προκοπῇ τοῦ

Εὐαγγελίου λέγει· «Τὰ μαρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς κατασχόνῃ· καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα κατασχόνῃ τὰ ἰσχυρά· καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενή-
μένα ἐξελέξατο, ὁ Θεός καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ὅπως μὴ καυχώσονται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ» (Α', Κορινθ. α', 27). Ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν τὸ Εὐαγγέλιον πάντα τὰ ἔθνη, ἐκ τῶν πιστευσάντων· ἐγεννήθη ἡ ἁγία Κοινότης τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, ἡ γοῦν ἡ Χρι-
στιανικὴ Ἐκκλησία, ἣτις δὲν εἶνε περιωρισμένη, ὡς ἡ Ἰουδαϊκὴ, εἰς ἓν μόνον ἔθνος, ἀλλὰ συνίσταται ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν πανταχοῦ τῆς γῆς εὐρισκομένων ἔθνων καὶ γενῶν· διὰ τοῦτου δὲ ἐπληρώθη· ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι ἐν τῷ σπέρματι αὐ-
τοῦ ἔμελλον νὰ εὐλογηθῶσι πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς· (Γενέσ. κβ', 18).

Ἄρθρον ἔννατον.

Εἰς μίαν, ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

§ 28. Τί ἐστὶν Ἐκκλησία;

Ἡ συνέλευσις τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· εἶνε καὶ λέγεται Ἐκκλησία.

Ἐκκλησίαι κοινῶς ὀνομάζονται οἱ ναοὶ καὶ οἱ ἀδελφoὶ οἰκοί, ἐπειδὴ εἰς αὐτοὺς συνέρχονται οἱ πιστοὶ εἰς τέλεσιν τῆς θείας λα-
τρείας· κυρίως δὲ ἡ Ἐκκλησία λέγεται ἡ συνάθροισις τῶν ἐχόντων ἀληθῆ καὶ ζῶσαν πίστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν (1)· καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος (Β', Κορινθ. ζ', 16.) «Γυμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε· ζῶντες».

§ 29. Περὶ τῶν διαφορῶν τῆς Ἐκκλησίας καταστάσεων.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐθεμελιώθη, ἀπὸ καταβολῆς κό-

(1) Σημαίνει κυρίως ἡ Ἐκκλησία τὸ συνάθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, καθόσον οὗτοι θεωροῦνται ἡνωμένοι μετὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν, τοῦ Χριστοῦ. Ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἔνωσις εἶνε οὐσιώδης γνώρισμα τῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν ὁ Χρι-
στός ὀνομάζεται ποιμήν, ὅταν αὐτὴ θεωρῆται ὡς ποιμνὴ ἀρογωναῖος λίθος, ὅταν αὐτὴ παρομοιάζεται πρὸς οἰκοδομὴν, καὶ κεφαλὴ, ὅταν αὐτὴ λέγηται σῶμα· Ἴδε καὶ Κλήμεντ. Ἀλέξ. Στρωματ. ζ'. Ἰγνάτ. πρὸς Τραλλιαν. Ἰσίδ. Πηλουσι-
ἐπιστολ. 246 καὶ Μητροπ. Κριτοπ. Ὀμολ. Ἀνατολ. Ἐκκλ. Κεφ. ζ'.

πμου· ἐκυβερνᾶτο κατ' ἀρχὰς διὰ τῶν ἀπὸ στόματος παραδόσεων τῶν θείων ἀποκαλύψεων (α), ἔπειτα διὰ τοῦ γραπτοῦ νόμου (β) καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ Εὐαγγελίου (γ).

(α) Ἐλπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ Χριστιανικὴ πίστις· ἔλαβε ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τοῦ κόσμου. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἀρχαιότερον ἄλλο τῆς πίστεως, ἣτις ἐκηρύχθη πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις κατέχει τὸν ὕψαινον τῆς πίστεως. Ἡ Ἐκκλησία εἶνε ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μία μόνη καὶ ἡ αὐτὴ καὶ θὰ διαμείνῃ μέχρι τέλους τοῦ κόσμου ἡ αὐτή, καθὼς καὶ ἡ πίστις, ἣν κατέχει, εἶνε πάντοτε ἡ αὐτή· ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· (Ἐβρ. ix' 8).

Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς κατάστασιν ἔλαβε τρεῖς διαφόρους περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος εἶνε ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, ἡ δευτέρα ἀπὸ Μωσέως μέχρι Χριστοῦ, καὶ ἡ τρίτη ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἐκυβέρνηα ὁ Θεὸς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῶν ἀπὸ ζωῆς φωνῆς ἀποκαλύψεων, ὡς λαθὼν ὁ Ἀδὰμ παρὰ Θεοῦ παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους μέχρι τοῦ Νῶε. Τοῦτο δὲ ἦτο εἰς αὐτὸν εὐκολον διὰ τὴν μακροβιότητα. Ὁ Νῶε πάλιν παρέδωκεν αὐτὰς εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους· «*Ἐν ταύτῃ γὰρ [τῇ πίστει] ἐμαρτυρήθησαν οἱ προεσφύτεροι,*» (Ἐβρ. ix', 2). Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ θεῖαι αὐταὶ ἀποκαλύψεις ἐλησμονήθησαν καὶ ἡμελήθησαν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰσῆλθη ἀντ' αὐτῶν ἡ αἰσχιστος εἰδωλολατρεία (Ἰησ. Ναυῆ κβ', 2), ἡρῴδης πάλιν ὁ Θεὸς ν' ἀνανεώσῃ αὐτὰς (ὡς τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων,) πρὸς τὸν Ἀδραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακώβ, καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν μέχρι Μωσέως. Ἦτο δὲ ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀποκαλύψεων τούτων Εὐαγγελικὴ, ἥγουν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ὡς διαλλακτὴν καὶ Μεσίτην μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεόσοφος Παῦλος ὁμιλῶν περὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν λέγει, ὅτι πάντες ἀπέβλεπον «*εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν*» (Ἐβρ. ix' 2).

(β) Αἱ μεγάλαι ἀσάξαι τῶν ἀνθρώπων ἐκκλινάντων ἐντελῶς τῆς ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας ἐκίνησαν τὸν εὐσπλαγγνον Θεὸν νὰ βοηθήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔτοιμον εἰς πτώσιν. Ἡ βοήθεια αὕτη ἦτο ὁ γραπτὸς νόμος, περιέχων διαταγὰς καὶ κανόνας, καθ' ὅς χρεια

στοῦσιν αἱ ἄνθρωποι νὰ ζῶσι, καὶ ἦτο εἰκὼν ἐναργῆς τοῦ ἀμαρ-
ρωθέντος διὰ τῆς κακίας ἐσωτερικοῦ τῆς καρδίας νόμου. Ἐξελέξατο
δὲ ὁ Θεὸς τὸν ζηλωτικώτατον Μωϋσῆν, εἰς ὃν ἔδωκε τὸν Νόμον
καὶ διὰ τοῦ Μωϋσεως ἐκαινώνησεν αὐτὸν ἀμέσως μὲν εἰς ὅλον τὸ
Ἰουδαϊκὸν ἔθνος, ἐμέσως δὲ εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἄλλι
ἐπειδὴ καὶ ὁ νόμος οὗτος δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ χαλινώσῃ τῶν ἀν-
θρώπων τὴν εἰς τὸ κακὸν κλίσιν, ἔστειλεν ὁ Θεὸς τοὺς Προφῆτας,
οἵτινες δι' ἀπειλῶν τῆς θείας ὀργῆς καὶ μεγάλων ἐπαγγελιῶν ἐζήτη-
σαν νὰ διορθώσωσι τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα
τῆς Ἐκκλησίας περιόδος ἀπὸ Μωσέως ἕως Χριστοῦ, ὅτε ἐκυδερνᾶτο
διὰ τοῦ νόμου καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Προφητῶν.

Ἐνταῦτα πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὁ Θεμέλιος τοῦ Μωσαϊκοῦ
νόμου καὶ τῶν Προφητῶν ὡς καὶ πάντων τῶν ζΗΣάντων ὑπὸ τὸν νό-
μον, ἦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ μόνη τῶν ἀνθρώπων ἐλπίς, ἵνα φθά-
σωσιν εἰ τὴν σωτηρίαν· διότι λέγει ὁ Παῦλος (Α' Κορινθ. ι. 3. 4)
«Καὶ πάντες (οἱ πατέρες ἡμῶν) τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔ-
φαγον· καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπιον γὰρ
ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χρι-
στός» (1).

(γ). Ἡ τρίτη τῆς Ἐκκλησίας περίοδος, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ
τελειοτάτη, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἅμα τῇ ἐλεύσει τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν,
ὅτε ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου, οὗ ἀρχὴ καὶ Θεμέλιος ἦτο αὐτὸς
ὁ Χριστός, ἐκηρύχθη διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ
ἐσπράγισθη διὰ τοῦ αἵματος ἀναριθμήτου πλήθους μαρτύρων. Θεμε-
λιοῦται δὲ ἡ Ἐκκλησία κατὰ ταύτην αὐτῆς τὴν περίοδον ἐπὶ τοῦ
ἀγιωτάτου Εὐαγγελίου, καὶ στηρίζεται ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς χά-
ριτος. «Οὐ γὰρ ἔστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν» λέγει ὁ Παῦλος
(Ῥωμ. 5, 14). Δὲν βλέπομεν πλέον διὰ κεκαλυμμένων προφητειῶν
καὶ σκοτεινῶν τύπων, ἀλλὰ κατοπιριζόμεθα «*Ἀνακεκαλυμμένη προ-*

(1) «Ἄμα μυστικός τις καὶ ἀπόρητος οὗτος ὁ λόγος, σφόδρα πιθανός, ἐμοὶ
γόν· καὶ πᾶσι τοῖς φιλοθέοις, μηδὲνα τῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας τελειω-
θέντων, ὅλα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τούτου τυχεῖν· ὁ γὰρ λόγος ἐπαρρησιάζη
μὲν ὕστερον καιροῖς ἰδίαις, ἐγνωρίσθη δὲ καὶ πρότερον τοῖς καθαροῖς τὴν διάνοιαν
(Γρηγ. Θεολόγ. λόγ. κβ'). Ἐὰν αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομος ὁμιλ. ριά. Τομ. 6,
καὶ ὁμιλ. 7, εἰς τὸν Ἰωάν. καὶ ὁμιλ. 6, εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους.

αὐτῶν τὴν δόξαν Κυρίου» (Β'. Κορινθ. γ', 18). Ἡ τελευταία αὕτη περίοδος θέλει διαμείνῃ μέχρι τῆς συντελείας, «Ὅταν (ὁ Χριστὸς) παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν» (Α' Κορινθ. ιε', 24).

§ 30. Ἡ ἐκκλησία καταδιώκεται, ἀλλὰ δὲν ἐξαλείφεται.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐδιώχθη πάντοτε, καὶ θέλει διωχθῆ ἔτι μέχρι τῆς συντελείας (α), ἀλλ' ἐδέποτε θὰ ἐξαλειφθῇ (β).

(α) «Ὡς ἔλαθεν ἀρχὴν ἢ κατέχουσα τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως Ἐκκλησία, εὐθὺς ἐδιώχθη διότι μεταξὺ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀπιστίας, τῆς εὐσεβείας καὶ ἀσεβείας, μεταξὺ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ὑπῆρχε πάντοτε αἰώνιος καὶ ἄσπονδος ἔχθρα. Πρῶτος διώκτης ἐγένετο ὁ Κἄιν, φονεύσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀδελφόν Ἀβελ, (Γενέσ. Δ'). καὶ «Τῇ ὁδῷ τοῦ Κἄιν ἐπορεύθησαν» (Ἰουδ. στίχ. 11) πάντες οἱ διώκται. Ἀπὸ τοῦ Κἄιν κατήγετο τὸ γένος τῶν ἀσεβῶν, ὡς ἀπὸ τοῦ Σὴθ οἱ εὐσεβεῖς, οὗς ἡ Γραφὴ υἱοὺς τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει (Γενέσ. έ. 4). Οἱ πρῶτοι ὑπῆρξαν ἐχθροὶ ἀδιάρρακτοι τῶν δευτέρων (Αὐτ. στίχ. 11) καὶ ἐπνίγησαν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ κατακλυσμοῦ. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, καθὼς ἐπληθύνθησαν πάλιν οἱ ἄνθρωποι, ἐπλεόνασεν ὁ ἀριθμὸς τῶν κακῶν, ὧν ἀρχηγὸς ἐγένετο τὸ γένος τοῦ ἀσεβοῦς Χάμ (Αὐτ. ε', 11). Ὁ Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ ὑπέμειναν σταθερῶς πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ διωγμοὺς. Τὰ αὐτὰ ἔπαθε καὶ ὁ Λῶτ ἐπὶ τῶν Σοδομιτῶν, ὁ Ἰωσήφ ἐπὶ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, οἱ Ἰσραηλῖται ἐπὶ τῶν Αἰγυπτίων, ὁ Μωυσῆς ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ ὁ Δαβὶδ ἐπὶ τοῦ Σαουλ. Πάντες οἱ Προφῆται εὗρον πανταχοῦ ἀντιλογίαν καὶ διωγμοὺς καὶ πάντες οἱ ἰσχυροὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγιώτατοι ἄνδρες ἔτρωγον τότε τὸν ἄρτον αὐτῶν μετὰ θακρῶν, καὶ ἔπινον τὸ ποτήριον τῆς θλίψεως. Ἐνὶ λόγῳ τὸ δίκαιον αἷμα ῥέετο χυνόμενον ἀπὸ Ἀβελ τοῦ δικαίου (Ματθ. κγ', 35), μέχρις Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Προδρόμου τῆς χάριτος. Πάντα ταῦτα συνέθρηνον ἐν τῷ καιρῷ τῆς Π. Διαθήκης· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς Νέας ἀποκαλυφθείσης χάριτος ἀνέλαβε πρῶτος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸν ἄγιον τοῦτον πόλεμον, καὶ ἐλόγησε δι' ἡμᾶς τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς συντείνοντα σταυρικὰ πάθη. Περί τῆς ζωῆς καὶ τοῦ Σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ εἶπομεν ἀνωτέρω. Οἱ Ἀπόστολοι αὐτοῦ ἐμιμήθησαν αὐτὸν ὡς διδάσκαλον,

καρὸς οὐ καὶ ἐστάλησαν αἱ ὤ: πρόδοτα ἐν μέσῳ λύκων (Ματθ. ιζ', 16), εἰς ὅλον τὸν κόσμον· καὶ ἦσαν, ὡς λέγουσιν αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν, (Α', Κορινθ. δ', 9, 18) αἱ ὤ: περικαθάρματα τοῦ κόσμου — θέατρον τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. Μετὰ τοὺς Ἀποστόλους πληθὺς ἀναριθμητὸν χριστιανῶν ἔλαβε τὴν αὐτὴν τύχην. Οἱ αὐτοκράτορες τῶν Ῥωμαίων, καὶ οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου τούτου ἐξωπλίσθησαν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα ἐβαλεῖψωσιν αὐτούς, οὓς καὶ ἔσφαζον ὡς πρόδοτα. Δέκα μεγάλους διωγμοὺς ἀπαραριθμεῖ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία· πρῶτον ἐπὶ Νέρωνος, συμβάντα τῷ 64 μ. Χ. Ἦτο δὲ τοσοῦτον σκληρόν, ὥστε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φαίνεται αἰνιττόμαχος τὸν Νέρωνα διὰ τοῦ Ἀντιχρίστου· δευτέρον ἐπὶ Δομιτιανοῦ, συμβάντα τῷ 95 ἔτει· τρίτον ἐπὶ Τραιανοῦ, τῷ 111 ἀπὸ Χριστοῦ γενόμενον· τέταρτον ἐπὶ Ἀδριανοῦ, ἐν ἔτει 126· πέμπτον ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων ἐν ἔτει 162· ἕκτον ἐπὶ Σευήρου, ἐν ἔτει 202· ἕβδομον ἐπὶ Μαξιμίνου, ἐν ἔτει 235· ὄγδον ἐπὶ Δεκίου, ἐν ἔτει 250· ἔννατον ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ, ἐν ἔτει 258 καὶ δέκατον ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, ἐν ἔτει 302.

Σπαράττεται ἡ καρδία παντὸς συλλογιζομένου τὰ σκληρὰ μαρτύρια τὰ εἰς αὐτοὺς γινόμενα. Τὰ ἐλαφρότερα ἦσαν, ἡ στέρνησις τῆς τιμῆς καὶ τῶν ὑπαρχόντων, νὰ πέμπωσιν αὐτοὺς εἰς τὰ μεταλεῖα ἵνα σκάπτωσι τὴν γῆν, ἡ μαστιγώσας, ἡ τομὴ τῆς γλώσσης, ἡ ἐκκοπή τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, ἀφοῦ πρῶτον ἐξεσπῶντο οἱ δάδοντες, καὶ ἐξωρύττοντο οἱ ὀφθαλμοί. Ἐρραπτον εἰς δέρματα ζῶων καὶ ἔρριπτον αὐτοὺς εἰς τὰ θηρία ἵνα σπαραχθῶσι· συνέτριβον αὐτῶν πάντα τὰ μέλη καὶ ἐκρέμων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· ἔρραπτον αὐτοὺς εἰς ψιάθους καὶ ἔπνιγον εἰς τὰ ὕδατα· ἔκαιον εἰς τὸ πῦρ, ἔβαπτον ζῶντας εἰς τὴν γῆν ἢ ἐλιθοβόλουν αὐτούς· ἐνέκλειον εἰς χαλκοὺς ἐκπεπρωμένους βόας· συνέτριβον καὶ αὐτὰ τὰ ὀστέα αὐτῶν, καὶ ἐσπάραττον τὰ ἐντόσθια αὐτῶν· ἐφόνευον ἐπιχέοντες εἰς τὸ στόμα βραστὸν μύλυθρον ἢ πίσσα· κατεκρήμνιζον αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ὀρέων ἢ κατέκοπτον μεληρόν· ἐνὶ λόγῳ ἔδειξαν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν, ἣν δύναται τις νὰ ἐπινοήσῃ. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι οἱ μάρτυρες αὐτοὶ μόνον ἔδειξαν ἐν ταῖς μαρτυρίαις ἀκαμπτον σταθερότητα, ἀλλὰ καὶ ὑπέμειναν μετὰ θαυμαστοῦ μεγαλοψυχίας, χωρὶς νὰ ταραχθῶσιν ἢ νὰ ὀργισθῶσιν.

ἐναντίον τῶν διωκτῶν αὐτῶν· ὅπερ εἶνε ἀπόδειξις ἰσχυρὰ τῆς ἀλη-
θοῦς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως. Οὗτοι οἱ φανεροὶ διωγ-
μοὶ διέμειναν μέχρι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου· καί τοι δὲ οὗτος ὁ
τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ προσήλυτος αὐτοκράτωρ κατήγγησε τὸ περὶ τῶν
διωγμῶν ψήφισμα, δὲν ἔπαυσαν ὁμῶς οἱ κρύφιοι διωγμοὶ οὓς ὑπέ-
μειναν ἐν παντὶ καιρῷ οἱ εὐσεβεῖς ἀπὸ τῶν ἀσεβῶν· Ἐκτὸς τῶν
διωγμῶν καὶ φόνων, οὓς ὑπέμειναν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τῶν ἀπίστων
καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἀνέφηθη πάλιν πρὸ ὀλίγων ἑκατονταετη-
ρίδων τὸ πῦρ τοῦ διωγμοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτε εἰς τὰς ἐμ-
φυλίους διχονοίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Μωάμεθ δουλώ-
σας τὴν Ἀνατολήν, ἐπολέμησε τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἡ Δύσις
ἐκυψε τὸν ἀσθένειαν εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ Πάπα. Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων
διωκτῶν, οὓς καὶ ἐξωτερικοὺς δύνανται τις νὰ ὀνομάσῃ, ἀνεφύησαν
ἄλλοι διώκται οἰκεῖοι, οὕτως εἰπεῖν καὶ ἐσωτερικοί, περὶ ὧν λέγει
ὁ Ἰωάννης, (Α', Ἐπιστ. θ', 19) «*Ἐξ ἡμῶν ἐξήλθον, ἀλλ' οὐκ
ἦσαν ἐξ ἡμῶν*», οἱ αἵρετικοί, οἵτινες προφάσει τοῦ ὑπερασπίζεσθαι
τὴν ἀλήθειαν καταθλίβουσι αὐτὴν διὰ τῶν ἀλλοκότων καὶ ὀλε-
θρίων αὐτῶν δοξῶν. Εἶνε πλήρεις πάντες οἱ αἰῶνες τοιούτων τε-
ράτων, σπαραξάντων μάλιστα τὰ σπλάγχνα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκ-
κλησίας. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος ἀνεφύησαν καὶ ἄλλαι καὶ
ἰδίαι αἱ ἐξῆς αἱρέσεις, τῶν Σιμωνιανῶν, τῶν Βαλεντιανῶν, τῶν Μον-
τανιστῶν, τῶν Μανιχαίων, τῶν Ἀρειανῶν, τῶν Πελαγιανῶν, τῶν
Νεστοριανῶν, τῶν Εὐτυχιανῶν, καὶ ἄλλων πολλῶν, περὶ ὧν ἐν ἐκ-
τάσει πραγματεύεται ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Οἱ ἐσωτερικοὶ καὶ
οἱ ἐξωτερικοὶ διωγμοὶ θέλουσι μείνῃ μέχρι τῆς συντελείας, ἤγουν
ἕως οὗ νὰ ἀποστείλῃ «*Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ,
καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς
ποιούντας τὴν ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ
πυρός.*» (Ματθ. γ', 41. 42.)

Ἡ ἁγία Γραφή τοὺς διώκτας τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάζει Ἀντιχρί-
στους. Εἶνε δὲ οὗτοι ὅσοι ἀντιφέρονται εἰς τὸν Χριστὸν (Ἰωάν. Α',
θ', 18), ὧν ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κακία θὰ ἐξαπλοῦται ἐγγιζούσης τῆς
ἡμέρας τῆς κρίσεως. Ἡ σοφὴ τοῦ Θεοῦ πρόνοια συγχωρεῖ τοὺς
διωγμούς, ἵνα φανερωθῶσιν οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ· διότι ἡ αὐστηρότης
τῶν διωγμῶν φανερῶναι τὴν σταθερότητα τῆς πίστεως, παρακινεῖ

τοὺς λοιποὺς εἰς μίμησιν, καὶ διπλασιάζει τὸν μισθὸν αὐτῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· αἱ αἱρέσεις δὲ πάλιν καὶ τὰ σχίσματα φανεροῦσι μᾶλλον τοὺς ἐπιμένοντας ἐδραίους καὶ ἀμετακινήτους εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α', Κορινθ. ια', 19)· «Δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δοκιμοὶ φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.» Ἄλλ' οὐαὶ εἰς ἐκεῖνον, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται! καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ παρακαλῶμεν ἀδιαλείπτως τὸν οὐράνιον Πατέρα, ἵνα μὴ εἰσενέγκῃ ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, καὶ νὰ ἐκριζώσῃ κατὰ μικρὸν τὰ σκάνδαλα καὶ τὰς αἱρέσεις, ἵνα μὴ φαρμακευθῶμεν καὶ ἡμεῖς ἀπ' αὐτῶν, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπικινδύνοις τούτοις καιροῖς, καθ' οὓς ὁ Χριστιανισμὸς εἶνε μεμερισμένος εἰς διαφόρους αἱρέσεις.

(β) Ὁ μόνος σκοπὸς τῶν διωκτῶν ἦτο τὸ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶνε θεμελιωμένη ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ὡς ἐπὶ πέτρας, καθ' ἧς «Πύλαι ᾧου οὐ κατισχύουσιν» (Ματθ. ζ', 18), διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθησαν μήτε θὰ δυνήθωσι νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ αὐτῶν.

§ 31. Αἱ ἰδιότητες τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας

Αὕτη ἡ Ἐκκλησία εἶνε μία (α), Ἀγία (β), Καθολικὴ (γ) καὶ Ἀποστολική (δ)

(α) Εἶπομεν ἀνωτέρω (§ 29), ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ὅτι καίτοι ἔλαβε διαφόρους καταστάσεις, ἡ οὐσία ὁμῶς τῆς πίστεως ἦτο πάντοτε ἡ αὐτή· καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ Σωτῆρος ἔλευσιν, ἐπειδὴ συνηθροίσθησαν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀποστόλων πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, ἐγένετο ἐνδοξότερα καὶ λαμπρότερα. Ἐπομένως εἶνε ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τοῦ νῦν μία καὶ ἡ αὐτὴ Ἐκκλησία, καὶ θὰ μένῃ μέχρι τέλους τοῦ κόσμου ἡ αὐτή.

Ἡ Ἐκκλησία εἶνε μία μόνη· διότι ἦτο πάντοτε μία μόνη πίστις· εἰς μόνος θεμέλιος τῆς πίστεως, μία μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, μία μόνη πρὸς σωτηρίαν ὁδός, εἰς ἣν πάντες ἐλπίζουσιν. Ὁ Θεὸς λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος. «Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· εἰς Κύριον, μία πίστις» (Ἐφεσ. δ', 4). Χωρίζονται δὲ ἀπὸ τῆς ἐνότητος ταύτης τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι ἢ δὲν δέχονται καθόλου τὸν θεῖον λόγον, ἢ μὴ γινύσκουσιν

ἐν αὐτῇ τὰς ἀλλοκότους αὐτῶν δόξας. Ὅθεν καὶ ἡ κοινότης τοιοῦ-
των ἀνθρώπων δὲν εἶνε Ἐκκλησία, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον συνάθροισις
κακοδόξων κυθερωμένων οὐχὶ ὑπὸ πνεύματος Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ
πνεύματος τῆς ἔχθρας καὶ τοῦ μίσους. Κατὰ τοὺς παρόντας καιροὺς
ὑπάρχουσι τρεῖς κύριαί αἱρέσεις, ἡ τῶν Παπιστῶν, ἡ τῶν Λου-
θηρανῶν καὶ ἡ τῶν Καλδινιστῶν. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἀντιφέρονται
πρὸς ἀλλήλας. Ὁ Παπισμὸς εἶνε πλήρης ὀλεθριωτάτων δεισιδαιμο-
νιῶν καὶ ὑποτάσσεται τυφλῶς, ἐναντίον τοῦ Θεοῦ λόγου, εἰς τὰς ἀ-
ποφάσεις τοῦ Πάπα. Αὗτοι παρεξηγοῦσι τὸ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος δόγμα ἐναντίον τῶν φανερῶν μαρτυριῶν τῆς ἁγίας Γρα-
φῆς, στεροῦσι τοὺς λαῖκοὺς τὸ ποτήριον τῆς Θείας Κοινωνίας, καὶ
δὲν συγχωροῦσιν αὐτοῖς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς. Αὗ-
τοι πιστεύουσι καθαρτήριον πῦρ, γέννημα τῆς ἑαυτῶν φαντα-
σίας (1) καὶ οἰκειοποιούμενι μίαν κυριαρχίαν ἀγνώριστον εἰς τὸ
Εὐαγγέλιον, καταδικάζουσι διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας τοὺς μὴ θέλον-
τας νὰ συμφωνήσωσι πρὸς αὐτούς. Οἱ Λουθηρανοὶ καὶ οἱ Καλδινι-
σταὶ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῶν Παπιστῶν διὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ
Καλδίνου· θέλοντες ὅμως νὰ ἀπορρίψωσι τὰς Παπιστικὰς δεισιδαι-
μονίας, ἀπέβαλον ὡσαύτως καὶ τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις. Αὗτοι
κοινῶς ἐκράτησαν τὴν δόξαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐκπο-
ρεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ,
ἰδίως δὲ οἱ μὲν Λουθηρανοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ
τὴν πανταχοῦ παρουσίαν, ἥτις εἶνε τῆς Θεότητος μόνῃς ἰδίᾳ (2)· οἱ δὲ
Καλδινισταὶ ὑποβάλλουσι τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις εἰς ἓνα βέβαιον
καὶ ἀναπόδραστον προορισμόν.

Ἡ ἀλήθεια τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀλήθεια δὲ τῶν δύο τούτων Ἐκκλησιῶν στηρίζεται ἐπὶ ἀπο-

(1) Ὅτι τὰ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς τῶν Λατίνων εἶνε λῆρος καὶ μῦθος ἀνα-
γινώτῃ ὁ βουλόμενος τὸν Θεοτόκην (ὁμιλ. περὶ τοῦ πλασθέντος καθαρτηρίου πυ-
ρὸς εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ. ἐπιστ. τοῦ Παύλου τὴν ἀναγιγνωσκόμενην τῇ Θ' Κυ-
ριακῇ) τὸν Μηνιάτην (Πέτρ. σκανδάλου)· τὸν Στυλιανὸν Βλασόπουλον ὑπερά-
σπισιν τῆς Γραικικῆς Ἐκκλησίας.

(2) Ἐννοεῖται ἡ δόξα τῶν Λουθηρανῶν περὶ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου τῆς Θείας
Εὐχαριστίας, δοξαζόντων ὅτι ἐνοῦνται τρόπον μυστηριώδει τὸ ἀληθὲς σῶμα
τοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ἄρτου, καὶ τὸ ἀληθὲς αἷμα μετὰ τοῦ οἴνου, τὴν ὁρίαν
ἔχουσαν ὀνομάζεσθαι συνουσίαν. —

θεϊσων ἀναμφιβολων· διότι ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τοῦ νῦν ἐφά-
λασαν σῶαν οὐχὶ μόνον τὴν ὑπ' αὐτῶν κηρυχθεῖσαν πίστιν, ἀλλὰ
προσέτι καὶ τὰς παραδόσεις τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἑλλάς
ἐδιδάχθη τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου·
ἐφύλαξε τὴν ὑπ' αὐτοῦ διδασκαλίαν ἀλήθειαν σῶαν κατὰ τοὺς μετέ-
πειτα αἰῶνας, καὶ ἐξεβρίζωσε διὰ οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνό-
δων ὅλας τὰς ἀπατηλάς αἱρέσεις, ὅσαι ἐσπούδαζον νὰ εἰσαχθῶσιν
εἰς αὐτήν. Διὰ ταύτης τῆς ἀμωμήτου καὶ καθαρᾶς διδασκαλίας ἡ-
δόχησεν ὁ Θεὸς ἔπειτα νὰ φωτίσῃ καὶ τὴν Ῥωσσίαν (1). Οὕτε ἐν
τῇ Ἑλλάδι οὔτε ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ ἔλαβέ ποτε μεταβολὴν τινα αὐτὴ ἡ
διδασκαλία, ὅταν βλέπομεν ὅτι ἔλαβεν ὁ Παπισμὸς ἐπὶ τοῦ Λουθή-
ρου. Ἄν δὲ εἴς τινας ἡμῶν εὐρίσκωνται δεισδαίμονοι καὶ καταχρή-
σεις, ἡ Ἐκκλησία ὁμως δὲν ὑπερασπίζει τὰ τοιαῦτα ἄτοπα, ἀλλ' οἱ
κτείνει, ἐλέγχει καὶ διορθώνει τοὺς οὕτω φρονούντας· ἔπειτα δὲν
δύνανται νὰ προσάψωσι μῦμον εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν αἱ κακο-
δοξίαι τινῶν, ἀγνοούντων τὴν ἀλήθειαν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν συμπε-
ραίνομεν ὅτι ἡ ἡμετέρα ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶνε οὐ μόνον ἡ ἀλη-
θής, ἀλλὰ καὶ ἡ μόνη καὶ ἡ αὐτὴ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Εἶνε
δὲ ἡ αὐτὴ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, διότι οὐδέποτε ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς
ἀρχαίας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· ἡ Ἀποστολικὴ δὲ πάλιν Ἐκκλη-
σία ἦτο ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν Ἐκκλησίαν τῆς Π. Διαθήκης, ὡς
πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς πίστεως· καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Π. Διαθήκης θεμε-
λιοῦται ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους,
ἣν ἀδιστακτικῶς ἐπίστευσαν οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ μετὰ τὸν
κατακλυσμὸν ἅγιοι Πατριάρχαι· ἐπομένως ἔχει ἡ ὁρθόδοξος Εὐαγ-
γελικὴ ἡμῶν Ἐκκλησία τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τοῦ

(1) Οἱ Ῥῶσοι, πιστεύσαντες πρῶτον εἰς τὸν Χριστὸν κατὰ τοὺς χρόνους
Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (ὅστις ἐβασίλευσεν ἐν ἔτι 867.) διὰ τῶν διδασκάλων,
οὓς ἐστειλε πρὸς αὐτοὺς Ἰγνάτιος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐπέστρε-
ψαν ἔπειτα πάλιν εἰς τὴν πατριὸν θρησκείαν, μέχρις οὗ Βλοδομίρος ὁ Δοῦξ αὐ-
τῶν, λαβὼν εἰς γυναῖκα Ἀνναν τὴν ἀδελφὴν Βασιλείου τοῦ Προφυρογεννήτου
Αὐτοκράτορος Ῥωμαίων, κατηχήθη παρ' αὐτῆς, καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς ἐν ἔτι
987 (ἀλλ. 990.), καὶ κατὰ μικρὸν ἔπειτα ὅλον τὸ ἔθνος. Ἰδε Μοσέμιον Ἐκκλησι-
στορ Ἐκατονταετηρ. Θ', Μέρ. 4, κεφ. 8, §. 4. καὶ Ἐκατονταετ. Γ', Μέρ. 4,
κεφ. 4, § 5. καὶ Δάμπ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. Βιβλ. Β', κεφ. 7, § 11.

κόσμου, καὶ θέλει μείνῃ (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς) ἡ αὐτὴ μέχρι τέλους τοῦ κόσμου.

(β) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται Ἀγία πρῶτον, ἐπεὶ πάντες οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ ἡγιασθήσαν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ὡς γράφει ὁ Παῦλος: «Καὶ ταῦτά τινες ἦτε (ἤγουν εἶχετε τὰς κακίας τῶν ἀκαθάρτων ἐθνικῶν). ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιασθήτε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν» (Α', Κορινθ. σ', 11). Δεύτερον, ἐπεὶ οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοὶ σπουδάζουσι τῇ συνεργείᾳ τῆς θείας χάριτος νὰ ἀφῇσιν τὴν ἁμαρτίαν, νὰ νεκρώσωσι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, καὶ νὰ ἐνωθῶσι διὰ τῆς εὐσεβοῦς διαγωγῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγιωτάτου ὄντος: «Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα, ἀρνησάμενοι τὴν ἀσεβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι» (Τίτ. β', 11, 12). Καὶ εὐρίσκονται μὲν καὶ τὴν σήμερον ἁμαρτωλοὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ὅμως ὁμολογοῦντες τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λαμβάνουσι τὴν εὐμενῆ συγχώρησιν αὐτῶν διὰ τῆς ἀληθινῆς μετανοίας, ἥτις στηρίζεται ἐπὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως: οἱ δὲ ἀμετανόητοι καὶ πεπωρωμένοι δὲν εἶνε μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

(γ) Ἡ Ἐκκλησία εἶνε *Καθολικὴ*, ἤγουν εὐρίσκεται εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτου ἐννοοῦμεν τὴν κοινότητα τῶν ἀληθινῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι εἶνε διεσπαρμένοι εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοί, πανταχοῦ καὶ πάντοτε, εἶνε μέλη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διότι εἶνε μία καὶ ἡ αὐτὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, ἣν ἐδέχθησαν πάντες αὐτοὶ πολεμοῦσιν ὑπὸ ἑνα ἀρχηγόν· ἀκολουθοῦσιν πάντες τὴν σημαίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔχουσι τὸν αὐτὸν ὄρον καὶ σκοπόν, πρὸς ὃν τρέχουσιν. Ἐν ταύτῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος (Γαλατ. γ', 28.) «Οὐκ ἔστι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἔστι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἔστι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ἡ Χριστιανικὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας, περιωρισμένης εἰς ἕν μόνον ἔθνος· ἀπὸ τοῦ περιωρισμοῦ δὲ τοῦτου ἡλευθερώθη ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅστις λέγει· «Ἐρχεται ὥρα, ὅτε αὐτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσηκύνῃ

εἰ, 6.) σονθηθροίσθησαν ἑπτὰ ἤγουν ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ, ἡ δευτέρᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει (παρὶ ὧν εἶπομεν ἀνωτέρω), ἡ τρίτη ἐν Ἐφέσῳ (1), ἡ τετάρτη ἐν Χαλκιδόνι, (2) ἡ πέμπτη ἐν Κωνσταντινουπόλει (3) ἡ ἕκτη ἐν Κωνσταντινουπόλει (4) ἡ ἑβδόμη ἐν Νικαίᾳ (5). Αὗται αἱ Σύνοδοι διωρίσθησαν ὑπὸ εὐσεβῶν βασιλέων ὧν τινὲς καὶ παρόντες εὐρέθησαν ἐν αὐταῖς, καθότι οἱ χριστιανοὶ βασιλεῖς εἶνε οἱ πρῶτοι προνοηταὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ χρεωστοῦσι νὰ φροντίξωσι ὑπὲρ αὐτῆς, καθὼς καὶ διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Καθήκοντα τῶν βασιλέων.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν βασιλέων, πρῶτον, νὰ καταλαμβάνωσι τὸν θεῖον νόμον (Δευτ. ιζ', 8—20), δεύτερον νὰ γίνωνται παράδειγμα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς εἰς τοὺς ἄλλους. τρίτον νὰ προσέχωσι νὰ κυβερνᾶται ἡ Ἐκκλησία εὐτάκτως καὶ νὰ θαρρύνωσι τοὺς πιστοὺς οἰκονόμους καὶ κυβερνήτας· τέταρτον νὰ ἐμποδίσωσι τὰ σχίσματα, καὶ νὰ φυλάττωσι τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν διωκτῶν καὶ τῶν βλασφημῶν· πέμπτον νὰ ἐξαπλοῦται ἡ θεία διδασκαλία καὶ νὰ ἔχωσι οἱ διδάσκαλοι ταύτης ἱκανὰ τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα· ἕκτον, νὰ ἐπιστρέψωσι τὰ ἄπιστα ἔθνη εἰς τὴν πίστιν. Ἐντεῦθεν βλέπει ἕκαστος πόσον εἶνε σφικτὰ ἡνωμένοι ἡ πολιτικὴ κοινωνία καὶ ἡ Ἐκκλησία· ἐπειδὴ, ἵνα πληρώσῃ ὁ πολίτης τὰ ἴδια καθήκοντα καὶ ν' ἀπέχῃ ἀπὸ τοῦ κακοῦ, πρέπει νὰ ἔχῃ συνειδήσιν· ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνειδήσιν, ἥ ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρούς; Εἶνε δὲ ἡ πίστις ὠφέλιμος εἰς τὸν βασιλέα μαχιστα· ἐπειδὴ ὑποτάσσει αὐτὸν εἰς τὸν νόμον αὐτῆς, ὅτε αὐτὸς δὲν ὑπόκειται

(1) Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ ἐν ἔτει 431 ἐκ διακοσίων Πατέρων, κατὰ Νεστορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ἀνθρωπολάτρου· ἐπειδὴ αὐτὸς ἔλεγε φίλὸν ἀνθρώπων τὸν Χριστόν.

(2) Ἐπὶ Μαρκιανῷ, ἐν ἔτει 451· ἐκ Πατέρων ἑξακοσίων τριάκοντα, κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχῶς τῶν Μονοφυσιτῶν.

(3) Ἐπὶ Ἰουστινιανῷ, ἐν ἔτει 553, ἐκ Πατέρων ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε, κατὰ τῶν δογματῶν Ὀριγένης, Εὐαγρίου, Δεδόμου καὶ ἄλλων.

(4) Ἐπὶ Κωνσταντίνῳ τοῦ Πρωγωνάτου, ἐν ἔτει 680 ἐκ διακοσίων ὀγδοήκοντα ἑννέα (κατ' ἄλλους ἑκατὸν ἑβδόμηκοντα) Πατέρων κατὰ Μονοθελητῶν.

(5) Ἐπὶ Εἰρήνῃ τῆς βασιλείας ἐν ἔτει 787 ἐκ τριακοσίων πενήκοντος ἑξῶν Πατέρων, κατὰ τῶν Εἰκονομάχων.

εἰς ἀνθρωπίνους νόμους, καὶ οὕτω συνέχει αὐτὸν εἰς τὰ ὅρια τῆς ἁγίας ἀληθείας, καὶ εὐκολώνει αὐτὸν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων. Πρὸς τοῦτοις ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει ἐπὶ τῆς γῆς ἄλλον ἀνώτερον αὐτοῦ, μήτε δύναται τις ν' ἀνταμείψῃ αὐτὸν διὰ τοῦς κόπους, ἢ πίστις μόνῃ ἐνθαρρύνει, ὑποσχομένη αὐτῷ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀσφαλεστάτην, πολύτιμον καὶ μεγίστην ἀμοιβήν.

Ἄρθρον δέκατον.

Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

§. 34. Περί τῶν μυστηρίων καθόλου.

Ἐπειδὴ τὸ βάπτισμα εἶνε μυστήριον, διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν ἐν ταῦθα περί μυστηρίων καθόλου. Εἶνε δὲ μυστήριον ἡ μυστήρια τελεῖται ἱσραὶ, ἐν αἷς δι' ὁρατῶν ἢ αἰσθητῶν σημείων μεταδίδονται εἰς τοὺς πιστοὺς ἢ ἀόρατος χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος.

Δύο λοιπόν τινα ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς μυστηρίοις, τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα, ἀλλὰ πιστευόμενα. Καὶ βλεπόμενα μὲν εἶνε ἡ ἐξωτερικὴ τελετὴ ὑπὸ τῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας· οὕτως ἐν τῷ βαπτίσματι βλεπόμενα μὲν εἶνε τὸ ὕδωρ καὶ ἡ ἱεροπραξία ὑπὸ τοῦ ἱερέως· οὐ βλεπόμενα δὲ, ἀλλὰ πιστευόμενα, εἶνε ἡ ἀόρατος ἐνέργεια· δι' ἧς ὁ Θεὸς ἐκπλύνει ἐσωτερικῶς τὸν βαπτιζόμενον καὶ καθαίρει τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Εἶνε δὲ τὰ μυστήρια τοσαῦτα, ὅσα ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται, αὔξεται καὶ τρέφεται σωματικῶς, γεννᾶται, αὔξεται καὶ τρέφεται πνευματικῶς διὰ τῶν τριῶν μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Μύρου καὶ τῆς Μεταλήψεως· ἐπειδὴ ἀσθενεῖ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς, ἀπαλλάττεται τῶν μὲν σωματικῶν παθῶν διὰ τοῦ Εὐχελαίου, τῶν δὲ ψυχικῶν διὰ τῆς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως. Ἐπειδὴ εἶνε ἀνάγκη νὰ τηρῇται καὶ αὐξάνῃ ἡ κοινωρία, διωρίσθῃ ὡς ὄργανον τοῦτου ὁ γάμος· ἐπειδὴ δὲ ἀπαιτοῦνται καὶ ὄργανα πρὸς τέλεσιν τῶν μυστηρίων, διωρίσθῃ τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης.

§. 35. Αἷτια τῆς τῶν μυστηρίων διαταγῆς.

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ ἐντυποῦνται εἰς τὴν ψυχὴν ἰσχυρότερον ὅσα ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εἶνε ὁρατὴ κοινότης ἐπὶ τῆς γῆς,

διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προνοητὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας οὐράνιος ἡμῶν Πατὴρ ἠδῶκεν νὰ διορίσῃ τὰς ὁρατὰς ἱεροτελεστίας, ἥτοι τὰ μυστήρια. Διὰ τῶν ἱεροτελεστιῶν τούτων ὁ μὲν Θεὸς ἐπικυροῖ τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ἐπαγγελίας, ὁ δὲ Χριστιανὸς μαρτυρεῖ καὶ βεβαιοῖ ἐνώπιον πάντων τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἐνοῦται μετὰ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας περισσότερον, ἢ δὲ Ἐκκλησία διακρίνεται πάσης ἄλλης κοινότητος. Ἐδύνατο μὲν ὁ Θεὸς καὶ χωρὶς τῶν ὁρατῶν αὐτῶν σημείων νὰ γνωρίσῃ τὴν ἡμετέραν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν, καὶ νὰ πληροφορήσῃ ἡμᾶς περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν του· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὁρατὰ σημεία ἐνεργοῦσι δραστηκώτερον εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ἐξεγείρουσιν αὐτὴν καὶ καθιστῶσι προσεκτικὴν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀοράτου χάριτος, διὰ ταῦτα ὥρισεν τὰ μυστήρια. Ἐὰν τὰ ὁρατὰ σημεία ἔλειπον, ἡμεῖς μὴ γνωρίζοντες τὸ πότε καὶ τίνας ἔνεκα δίδεται ἡμῖν ἡ χάρις, θὰ εἴμεθα ἀνέτοιμοι καὶ ἐπομένως ἀνάξιοι τῶν θείων χαρισμάτων.

Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἐν τῇ Π. Δ. ὑπῆρχον δύο Μυστήρια, ἡ Περιτομὴ καὶ τὸ Πάσχα. Ἡ περιτομή, διαταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τῆς ἀπογόνου αὐτοῦ, ἦτο ἱεροτελεστία, δι' ἧς ὁ Θεὸς ἐδόχετο τοὺς περιτεμνομένους εἰς τὴν διαθήκην αὐτοῦ (Γενέσ. ιζ', 10,) καί, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Παύλου (Ῥωμ. ε', 29), ἦτο σημεῖον τῆς ἐσωτερικῆς περιτομῆς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, ὡς πρέπει νὰ ἀρνηθῇ ὁ θέλων νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Ἐντεῦθεν ἐννοοῦμεν, διὰ τί πάντες οἱ πιστοὶ ὀνομάζονται τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· διότι χρεωστοῦσι νὰ φυλάττωσιν ἐπιμόνως τὴν πνευματικὴν περιτομήν· ἡς τὰ σημεία ἔλαβεν ὁ Ἀβραάμ. Ὅτε ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τελειωτὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἐκαθάρισεν ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, προσενεγκὼν ἑαυτὸν εἰς θυσίαν, — τότε κατηργήθη καὶ ἡ Ἰουδαϊκὴ περιτομὴ τῆς σαρκὸς καὶ ἔπαυσεν ὁ σκιῶδης τύπος, ἀφ' οὗ ἐφάνη αὐτὸ τὸ σῶμα, τὸ προεικονισθὲν διὰ τοῦ τύπου. Οὕτω γράφει ὁ Ἀπόστολος πρὸς Κολοσσ. ε', 11. «Ἐν ᾧ (Χριστῷ) καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῃ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ». Ἀντὶ δὲ τῆς παλαιᾶς περιτομῆς εἶνε σήμερον εἰς ἡμᾶς τὸ Βάπτισμα. Τὸ δεύτερον μυστήριον τῆς Παλ. Διαθήκης ἦτο ἡ βρώσις τοῦ πασχαλίου προβάτου, ἧς ἡ διαταγὴ περιγράφεται κατὰ πλάτος ἐν τῇ

Ἐξόδῳ (Κεφ. ιβ'). Ἡ τελετὴ αὕτη ἐνομοθετήθη ἐν τῷ καιρῷ τῆς Ἐξόδου τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξ Αἰγύπτου ῥητῶς διὰ τοῦτο, ἵνα διεγείρῃ τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς μνήμην τῆς εὐεργεσίας, ἣν ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός, ἐλευθερώσας αὐτοὺς ἀπὸ τῆς σκληρᾶς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων (Ἐξόδ. ιβ', 27.). Αὕτη ἦτο τύπος σαφῆς τοῦ ἀμώμου καὶ ἀγίου ἀμνασθ, τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ ἐνούμεθα διὰ τῆς πίστεως· ὅθεν ἔπαυσεν ὡσαύτως εὐθύς, ἀφ' οὗ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, διέταξεν ἀντ' αὐτῆς τὴν ἀγίαν Εὐχαριστίαν καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

§. 36. *Περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος.*

Τὸ Βάπτισμα εἶνε μυστήριον ἐν ᾧ, ὅταν τὸ σῶμα πλύνηται διὰ τοῦ ὕδατος, λούεται καὶ ἡ ψυχὴ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο διεσάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅτε ἀποστείλας τοὺς μαθητάς εἰς τὸν κόσμον εἶπεν αὐτοῖς «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». (Ματθ. κή, 19).

Τὰ ὁρατὰ σημεῖα ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Βαπτίσματος εἶνε α) ὕδωρ ἀπλοῦν καὶ καθαρὸν ἁγιαζόμενον δι' ἱεροτελεστίας, ὡς σύμβολον τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῆς καθαιρούσης τὸν ῥυπον τῆς ἁμαρτίας· τὸ ὕδωρ ὡς μόνην ὕλην τοῦ Βαπτίσματος ὑπέδειξεν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγων «Εάν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». (Ἰωάν. γ', 5). Ἐν ὕδατι ἐβαπτίσθη αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὕδωρ μετεχειρίζοντο καὶ οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἡ Ἐκκλησίᾳ ἀπεδοκίμαζε πάντα τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ βαπτίσματος τὰ παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς ἐν χρήσει. β) Οἱ λόγοι «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος (Ματθ. κή, 19). γ) ἡ ὁρατὴ πράξις τ. ἔ. ἡ τριτὴ καταδύσις εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἡ τριτὴ καταδύσις εἶνε σύμβολον ἔνθεν μὲν τῆς ταφῆς, ἐτέρωθεν δὲ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. «Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν» συνετάφημεν αὖν αὐτῷ διὰ τοῦ Βαπτίσματος εἰς

«τὸν θάνατον» καὶ «Εἰ γὰρ σύμφωτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ
 «θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα» (Ῥωμ.
 σί, 3. 4. 5). Οἱ ὀρθόδοξοι ἄρα τελοῦσι τὸ Βάπτισμα ὀρθότερον καὶ
 σύμφωνα πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν· διότι τοῦτο σημαίνει ἡ λέξις
Βαπτίζειν. οὕτως ἐδραπνίζετο ὁ λαὸς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου καὶ αὐτὸς
 ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς (Μάρκ. α, 10)· οὕτω καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐδραπνι-
 ζον (Πράξ. 7, 36, 39). Τοῦτο μαρτυροῦσι προσέτι καὶ τὰ ἐν τοῖς
 Ναοῖς Βαπτιστήρια.

Τὰ πρὸ τοῦ Βαπτίσματος.

Ὁ Βαπτιζόμενος στρέφεται πρὸς δυσμὰς, σύμβολον τοῦ σκότους
 καὶ ἀποτάσσεται τῷ Σατανᾷ καὶ ἀρνεῖται πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ
 πᾶσαν τὴν πομπὴν αὐτοῦ· καὶ ἐμφυοῦ μὲν ἵνα δείξῃ, ὅτι ἀποδιώκει
 αὐτόν, ἐμπτῦει δέ, ἵνα δείξῃ ὅτι βδελύσσεται αὐτόν καὶ τὰ ἔργα αὐ-
 τοῦ. Ἐπαναλαμβάνει δὲ ὁ βαπτιζόμενος τὸ «Ἀποτάσσομαί σοι, τῷ
 „Σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ σου». Μετὰ
 τὴν ἀποταγὴν ταύτην στρέφεται ὁ βαπτιζόμενος πρὸς Ἀνατολάς,
 ὅπου τὸ φῶς, καὶ συντάσσεται τῷ Χριστῷ, ἤγουν ὑπόσχεται νὰ
 γείνη μαθητὴς καὶ ἀκόλουθος καὶ νὰ φυλάξῃ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ.
 Ἐπειτα ὁμολογεῖ ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἀπαγ-
 γέλλων τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Ὅταν δὲ πλησιάσῃ πρὸς τὸ
 Βάπτισμα ἐκδύεται τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ἀπορρίπτει
 «Τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς
 „ἀπάτης» (Ἐφεσ. δ', 22. 24)· καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐνδύεται λευ-
 κα ἐνδύματα, σύμβολον τῆς καθαρότητος καὶ ἀγνείας, ἐνδύεται δηλ.
 «Τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα (ἄνθρωπον) ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι
 τῆς ἀληθείας» (αὐτοῦ. 24). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ γυνή, ἡ ἀλείψασα τὴν
 Κύριον μύρῳ «Πρὸς τὸ ἐνταριᾶσαι αὐτόν ἐποίησε» (Ματθ. κατ',
 12), καὶ διὰ τῶν ἀρωμάτων τοῦ Ἰωσήφ καὶ τοῦ μίγματος τῆς σμύρ-
 νης καὶ ἀλόης τοῦ Νικοδήμου πρῶτον ἠλείφθη τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ,
 ἔπειτα ἐτάφη ἐν τῷ καινῷ μνημείῳ, διὰ τοῦτο καὶ ὁ βαπτιζόμενος,
 ἐν ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ, ἐλαίῳ ἀλείφεται τὸ σῶμα
 αὐτοῦ πρὶν ἢ ἐνταφιασθῇ εἰς τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας.

§. 37. Ἡ ἀναγκαιότης τοῦ βαπτίσματος.

Ἐπειδὴ χωρὶς βαπτίσματος δὲν ὑπάρχει σωτηρία· «Εἰ μὴ τις

γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ἰωάν. γ', 5), τὸ βάπτισμα ἄρα εἶνε ἀναγκαῖον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ νήπια· διότι καὶ αὐτὰ γεννῶνται μετὰ τοῦ Προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς ἀποδοχὴν τοῦ Βαπτίσματος ἀπαιτεῖται ἐνθεν μὲν πίστις, διότι «Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται» (Μάρκ. 16'), καὶ ἀποταγὴ τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ ὑπόσχεται εἰς τὸ συνταχθῆναι τῷ Χριστῷ καὶ ζῆν κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐτέρωθεν δὲ γνώσις τῶν θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως π. ἑ. κατήχησις, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν ἡδὴ χρόνων ὥρισεν ἵνα οἱ ἀνάδοχοι ἐκκληρώσιν, ὅτι τὰ νήπια δὲν δύνανται· οἱ ἀνάδοχοι δηλ. ἀναδέχονται ἥτοι ὑποσχεῖνται νὰ κατηχήσωσιν αὐτοὶ ἐν καιρῷ τὰ βαπτιζόμενα νήπια· ὁ ἀνάδοχος δὲν παραλαμβάνεται εἰς τὸ Βάπτισμα ἢ ὡς ἐγγυητής, ἵνα τελειώσῃ ὕστερον ἐκεῖνο, ὅπερ ἦτο ἀδύνατον νὰ γείνῃ πρὸ τοῦ Βαπτίσματος.

§. 38. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος.

Αὐταὶ εἶνε αἱ ὁραταὶ τελεταὶ εἰς τὸ Βάπτισμα· αἱ δὲ ἀόρατοι καὶ ἐκ τῆς πίστεως προερχόμεναι ἐνέργειαι τοῦ Βαπτίσματος εἶνε αἱ ἐπόμεναι. Πρῶτον, ἀπολοῦσθαι ὁ βαπτιζόμενος διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ πάσας τὰς ἁμαρτίας· τουτέστι συγχωρεῖ ὁ οὐράνιος Πατήρ εἰς τὸν βαπτιζόμενον πιστὸν τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ διὰ τὴν ἀξιωμασίαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου Μεσίτου. Δεύτερον, ἐμδαίνει εἰς τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὑποσχεῖται εἰς τὸν Θεὸν ν' ἀφιερώσῃ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς τὴν λατρίαν αὐτοῦ· ἐπειδὴ τοῦτο σημαίνουν οἱ λόγοι α *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*· ἀποκτᾷ δὲ ἐνταυτῷ ὁ βαπτιζόμενος καὶ τὸ δικαίωμα νὰ κληρονομήσῃ τὴν αἰώνιον ζωὴν. Τρίτον, ἀναγεννᾷται κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. γ', 5), τουτέστι λαμβάνει νέαν πνευματικὴν κλίσιν καὶ δυνάμιν πρὸς τὸ καλόν· ὁ νοῦς φωτίζεται διὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας, ἣ δὲ καρδίᾳ πληροῦται τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, καὶ πληροφορεῖται περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς πρὸς αὐτόν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ βάπτισμα δὲν ἐπαναλαμβάνεται· διότι κατὰ

ὥς ὁ ἄνθρωπος ἅπας γεννᾶται σωματικῶς, οὕτω καὶ μία εἶνε ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις. Ἐντεῦθεν καὶ λέγεται ἐν τῷ Συμβόλῳ. Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα.

§. 39. Περὶ τοῦ Χρίσματος.

Τὸ Χρῖσμα εἶνε μυστήριον, ὕπερ διὰ τῆς χρίσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος τῷ Μύρῳ ἐπιχέει εἰς τὸν βαπτισθέντα τὸ πνευματικὸν μύρον, ἡγοῦν τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα καὶ ἡ μεταδιδομένη χάρις διὰ τοῦ μύρου.

Καὶ ὁρατὰ μὲν σημεῖα εἶνε α) ἡ ὕλη, ἣτις εἶνε τὸ Μύρον κατασκευασμένον ἐξ ἐλαίου, οἴνου, βαλσάμου καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρωμάτων, ἐξεικονιζόντων τὴν ἡδύτητα καὶ ποικιλίαν τῶν πνευματικῶν δώρων, καὶ τελούμενον κατὰ διατεταγμένους τύπους ὑπὸ ἐπισκόπων. β) Αἱ ἀπαγγελλόμεναι λέξεις, ὅταν χρίωνται μέλη τινὰ τοῦ σώματος, Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου Ἀμήν. καὶ γ) ἡ ἐξωτερικὴ πράξις, ἣτις εἶνε ἡ σταυροειδῶς χρίσις τοῦ μετώπου, τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν μυκτήρων, τῶν νώτων, τῶν χειλέων, τοῦ στήθους, τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν τοῦ βαπτιζομένου.

Ἡ δὲ μεταδιδομένη χάρις ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ εἶνε α) ἡ ἁγιασμός, τ. ἔ. ἡ ἐπισφράγισις καὶ καθιέρωσις τῷ Θεῷ ἁπάσης τῆς τε σωματικῆς καὶ πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου. β) ἡ ἐμπέδωσις καὶ παγίωσις ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ καὶ πάντα τὰ ἀναγκαιῶντα τῷ Χριστιανῷ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέδειαν (Β', Πέτρ. α', 3). «Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν πρὸς Χριστὸν καὶ χρίσας ἡμᾶς, Θεός· ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν» (Β'. Κορ. α', 21, 22). «Τμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου καὶ οἴδατε πάντα (Α. Ἰωάν. β', 20).

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥωσσίας μύρῳ χρίει τοὺς προσερχομένους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἑτεροδόξους, οἷον Δουτικούς καὶ Διαμαρτυρομένους, δὲν ἀναβαπτίζει δὲ αὐτοὺς, διότι νομίζει ὅτι τὸ Βάπτισμα αὐτῶν καὶ τοι δὲν γίνεται κατὰ τοὺς ἀπαιτούμενους τύπους, ὅμως γίνεται ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος. (α)

(α) Περὶ τοῦ μύρου πλεῖον βλέπεται ὁ ἀγαγνώστης ἐν σ. 27, σημ. 4. τοῦ συγγράμματος τοῦ Μ. Οἰκονόμου περὶ τῶν τριῶν Ἱερατ. τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν.

§. 40. Τὸ μυστήριον τῆς ἀγίας Εὐχαριστίας.

Ἡ ἀγία Εὐχαριστία εἶνε μυστήριον, ἐν ᾧ ὁ πιστὸς λαμβάνει ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ οἴνου αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Τὸ ἐξαίρετον τοῦτο χριστιανικὸν μυστήριον διετάχθη, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Α', Κορινθ. ια'. 23—26.) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἐξῆς· «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἑμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὡσάκεις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσάκεις γάρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ». Ἀφ' οὗ ἐτέλεσε τὸ δεῖπνον τοῦτο, εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ· «Οὐκέτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ» (Λουκ. κβ', 16.), τουτέστι, τὸ δεῖπνον τοῦτο εἶνε πρόγευμα τοῦ οὐρανίου δεῖπνου, ἐν ᾧ θ' ἀπολαύσωσιν ἀνεκλάλητον μακαριότητα οἱ πιστεύοντες ἀληθῶς εἰς ἐμέ. Τὴν σωτηριώδη ταύτην διαταγὴν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ἐδέχθησαν οἱ μαθηταὶ μετ' εὐχαριστίας, καὶ ἐτελείωσαν τὴν ἱερὰν ταύτην τελετὴν διὰ καταλλήλου θεοῦ ὕμνου (Ματθ. κατ', 30). Ἡ διαταγὴ ὅμως τοῦτου τοῦ μυστηρίου ἀφορᾷ ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν· ἐπειδὴ ἡ δοθεῖσα περὶ τοῦτου ἐντολὴ τοῖς Ἀποστόλοις «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» διεδόθη εἰς ὅλους ὡσαύτως τοὺς Χριστιανούς· ἐξαίρετως δὲ ἐπειδὴ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπε σαφῶς, ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο θὰ γίνηται ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ, ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δὲν πρέπει νὰ ἱερουργῇ τὸ μυστήριον τοῦτο ἄλλως ἢ ὡς διάταξεν αὐτὸ ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ θεσπότης αὐτῆς· Ἰησοῦς Χριστός. Αὐτὸς ἔλαβε τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον εἰς τὰς ἀγίας αὐτοῦ χεῖρας, εὐλόγησε, ἡῤῥατο καὶ εὐχαρίστησε τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα· ἔκοψε τὸν ἄρτον, καὶ διεμέρισεν αὐτὸν εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ· καὶ προσέταξεν αὐτοὺς νὰ πῶσιν πάντες καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου. Τὸν

αὐτὸν τρόπον ἱερουργεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ ἡ ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία. Ἐπειδὴ, εὐθύς ὅταν συναθροισθῇ ἡ Κοινότης τοῦ Κυρίου εἰς τὸν ναόν, ψάλλονται εἰς δοξολογίαν τοῦ Ὑψίστου οἱ ψαλμοὶ ἔπειτα ὁ ἱερεὺς, μετὰ τὴν ἀνάγνωσίν τινων περικοπῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἄρχεται, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ, νὰ δοξολογῇ καὶ νὰ εὐχαριστῇ τὸν οὐράνιον Πατέρα· νὰ διεγῆται τὰς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσίας αὐτοῦ· ἐξαιρέτως δέ, ὅτι ἐξαπέστειλεν ἐπὶ γῆς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, καὶ παρέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ πάντων ἡμῶν· καὶ εὐχαριστεῖ θερμότατα διὰ πάσας αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας τὸν Θεὸν ἐξ ὀνόματος πάσης τῆς Ἐκκλησίας· μετὰ ταῦτα εὐλογεῖ τὰ ἅγια δῶρα, ἐπικαλεῖται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, λαμβάνει πρῶτος αὐτὸς τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἔπειτα διαμερίζει εἰς πάντας καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη. Ποίαν λοιπὸν ἀπολογία νὰ δώσῃ ὁ Πάπας, ὅστις, ἐναντίον τῶν φανερῶν λόγων τῆς διαταγῆς ταύτης, στερεῖ τοὺς λαϊκοὺς τὸ ποτήριον, μερίζων εἰς αὐτοὺς μόνον τὸν ἄρτον; Ἡ ἁγία Εὐχαριστία προξενεῖ εἰς ἡμᾶς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Χριστοῦ. Πᾶς χριστιανὸς πρέπει νὰ πιστεύῃ ἀδιστακτικῶς, ὅτι εἰς τοῦτο τὸ μυστήριον δὲν λαμβάνει ψιλὸν ἄρτον καὶ ψιλὸν οἶνον, ἀλλὰ μεταλαμβάνει ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου, τὸ ἀληθὲς σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ προσηνέχθη ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ κατεκλάσθη ὡς ἄρτος διὰ τῶν διαφορῶν παθημάτων, καὶ ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἡγιασμένου οἴνου τὸ ἀληθὲς αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ ἐξεχύθη ἀπὸ τῆς παναγίας αὐτοῦ πλευρᾶς καὶ ἐκαθάρισεν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Διότι ὁ Χριστὸς εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅτε ἔδιδεν αὐτοῖς τὸν ἄρτον, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ ὅτε ἔδιδε τὸν οἶνον, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου. Ἐπομένως γίνεται ὁ μεταλαμβάνων τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἐν πνεύμα μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς αὐτὸς λέγει· «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ.» (Ἰωάν. ζ', 56).

§. 41. *Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα.*

Ταῦτα δὲ εἰς α) ἡ ὅλη, ὁ πρὸς τοῦτο παρασκευασμένος ἔνζυμος ἐκ σίτου ἄρτου καὶ ὁ κόκκινος οἶνος ἐξ ἀμπέλου μετὰ ὕδατος μεμιγμένος πρὸς ἀνάμνησιν τῶν λόγων τοῦ Εὐαγγελίου. «Εἰς τῶν στρατιωτικῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἐνόησε καὶ εὐθύς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ» (Ἰωάν. ιθ', 34). β) ἡ Εὐλογία ἢ ἐπιτεγομένη μετὰ τὰς λέ-

ἔεις τῆς συστάσεως τοῦ μυστηρίου (α Λάβετε, φάγετε τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Καί· «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Κ. Δ. τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν») καὶ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· παρὰ τοῦ Πατρὸς· «Καὶ ποιήσων αὐτὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ». γ, Αἱ ὁραταὶ πράξεις, ἧτοι ἅπαντα ἡ λειτουργία, χωρὶς τῆς ὑποκείμενης εἰς ἐκείνην δυνατῆς τοῦ μυστηρίου ἢ τέλεως.

§ 42 Αἷτια τῆς διαταγῆς τῆς Εὐχαριστίας.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Σωτῆρος διατάξαντος τὸ μυστήριον τοῦτο ἦτο (ὡς διδάσκουσιν ἡμᾶς οἱ Εὐαγγελισταὶ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος) ἵνα ἐνθυμώμεθα ἀδιαλείπτως ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ τελετῇ πάσας τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν ἔδειξεν ἡμῖν ἐλευθερώσας ἡμᾶς καὶ παρασχὼν ἡμῖν διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν αἰώνιον μακαριότητα· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὅσκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Ἐκ δὲ τῆς ἀναμνήσεως ταύτης γινομένης μετὰ καθαρᾶς πίστεως γεννῶνται αἱ σωτηριώδεις ὠφέλειαι, ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κληρονομησαί τὴν αἰώνιον ζωὴν. Διότι ὁ λαμβάνων τὸν Χριστὸν λαμβάνει σύναμα μετ' αὐτοῦ πᾶσαν τὴν χάριν τὴν πηγὴν. «Ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πῖντε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς» λέγει ὁ Χριστός. (Ἰωάν. 6', 53.)

§. 43. Προετοιμασία διὰ τὴν μετάληψιν τῆς Εὐχαριστίας.

Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. (Α', Κορινθ. 11. 28.)

Ἵνα μεταλάβῃ τις ὀλίως τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἀνάγκη εἶναι νὰ προετοιμασθῇ ὡς πρέπει. Ἡ προετοιμασία δὲ αὕτη ὑφίσταται, κατὰ τὰς λόγους τοῦ Ἀποστόλου, εἰς τὸ δοκιμάσαι ἑαυτόν· πρέπει δηλαδὴ νὰ ἐξετάζωμεν, ὅποια εἶναι ἡ διαγωγή ἡμῶν· ὅποιαν φροντίδα ἔχομεν περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς ἡμῶν, καὶ τίνι τρόπῳ πληροῦμεν τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια ὑπεσχέθημεν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ βαπτίσματος. Ἄν εὐρωμεν, ὅτι παρέδωκεν ἐν πολλοῖς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, πρέ-

πει νὰ λοπηθῶμεν ἐκ καρδίας, νὰ ὁμολογήσωμεν ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς
 θείας ὀργῆς, καὶ νὰ φανερώσωμεν τὴν πληγὴν διὰ τῆς ἐξομολογή-
 εις τὸν ἱσρέα. Πρέπει δὲ νὰ συλλογισθῶμεν ἐν ταυτῇ καὶ τὴν ἀνεξιγ-
 νίαστον εὐσπλαγγίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἁμαρτωλόν, καὶ νὰ θαρ-
 ρῶμεν εἰς αὐτήν, πιστεύοντες ἀδιστακτως, ὅτι ἡ ἀξιωμασία τοῦ Χρι-
 στοῦ καὶ ὁ πολύτιμος αὐτοῦ θάνατος εἶνε ἱκανὰ ἵνα καθαρίσωσιν
 ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καὶ μὴ ἀφήσωσιν ἔξω τῆς διαθήκης τῆς
 χάριτος. Τοιαύτην ἐσωτερικὴν γνῶσιν, ἡνωμένην μετὰ τῆς φανερᾶς
 ὁμολογίας, ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία, ὅταν μεταλαμβάνωμεν
 τὴν θεϊαν Εὐχαριστίαν, τὴν ὁποίαν κοινωνοῦμεν λέγοντες ταῦτα· «*Πι-
 στεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς
 τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σω-
 σαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ.*» Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐμποδίζων-
 ται ἀπὸ τοῦ μυστηρίου τούτου οἱ ψευδοχριστιανοί, οἱ φανεροὶ ἁσε-
 βεῖς καὶ ἀπωλεσμένοι ἁμαρτωλοί, ὡς διδάσκει ἡμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον
 λέγον· «*Μὴ ὁπτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ βάλῃτε τοὺς μαργαρίτας
 ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς
 ποσὶν αὐτῶν.*» (Ματθ. ζ', 6.). Ὅταν ὅμως οἱ τοιοῦτοι ἀνόσοι κατα-
 τολμῶσι νὰ μεταλάβανσι τοῦτο τὸ μυστήριον, ἐπισπῶσιν εἰς ἑαυ-
 τοὺς διὰ τῆς μεταλήψεως περισσοτέραν ὀργὴν καὶ καταδίκην, ὡς κα-
 ταφρονηταὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Κυρίου· «*Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων
 ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ
 Κυρίου.*» (Α', Κορινθ. ια', 29). Ἄν θεωρήσωμεν τὰς μεγάλας ὠφε-
 λείας τῆς μεταλήψεως τῆς Εὐχαριστίας καὶ τὸ πλῆθος τῶν εὐεργε-
 σιῶν τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι χρεωστῇ ὁ χρι-
 στιανὸς νὰ μεταλαμβάνῃ συνεχῶς τὸ θεῖον τοῦτο μυστήριον. Οἱ
 χριστιανοὶ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας μετελάμβανον τὴν ψυχικὴν ταύ-
 τον τροφὴν καὶ ἑκάστην ἑβδομάδα, καὶ οὐδέποτε ἐγένετο λειτουρ-
 γία, χωρὶς νὰ ᾔσαν παρόντες κοινωνοί. Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους
 μετελάμβανον τοὐλάχιστον κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτὰς (1)· τὸ εὐσεβές

1) Καὶ νῦν ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια τοῦ νὰ λειτουργῶμεν καὶ ἑκάστην ἡμέραν,
 νὰ κοινωνῶμεν δὲ τετράκις μόνον τοῦ ἔτους. Ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι ἐπ' αὐ-
 τοῦ πολλοὶ μετελάμβανον ἀπᾶς τοῦ ἑνιαυτοῦ, ἄλλοι δὲ δις, ἄλλοι δὲ πολλάκις.
 Ὁμολ. 17 ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστ. Κατηγορεῖ δὲ τοὺς νομίζοντας χρέος
 ἀπαραίτητον νὰ κοινωνήσωσι κατὰ τοὺς διωρισμένους τούτους καιροὺς τοῦ

τοῦτο παράδειγμα τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας πρέπει νά μιμώμεθα καί ἡμεῖς, ἵνα μὴ φαίνεται, ἐκ τῆς σπανίας μεταλήψεως τοῦ μυστηρίου, ἡ ψυχρότης τῆς ἡμετέρας καρδίας πρὸς τὸν Χριστόν.

§. 44. *Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐξομολογήσεως.*

Ἡ Ἐξομολόγησις εἶνε μυστήριον, δι' οὗ συγχωροῦνται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἱερέως αἱ ἁμαρτίαι τῶν πιστῶν, ὅταν οὗτοι ἐξομολογῶνται εἰλικρινῶς καὶ πιστεύωσιν ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ Χριστοῦ.

«Ἐάν εἴπωμεν, ὅτι ἁμαρτιάν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν» (Α', Ἰωάν. α', 8). Ὅταν λοιπὸν ὁ χριστιανός, καθαρισθεὶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, διὰ τοῦ Βαπτίσματος καὶ ἐμβὰς εἰς τὴν διαθήκην τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, πέσῃ πάλιν εἰς ἁμαρτίαν, οὐδὲν ἄλλο μέσον ἔχει πρὸς ἀνάκτησιν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εὐσπλαχνίας, ἢ τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν ἐξομολόγησιν, ἣ ὅποια εἶνε ἡ θεραπεία τῶν πληγῶν τῆς ψυχῆς.

§. 45. *Ἡ θεόθεν σύστασις καὶ τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα τοῦ μυστηρίου.*

Τὸ μυστήριον τοῦτο διδάσκεται ἐν τῇ Π. Δ. (Ἀριθ. ε', 7 Λευϊτ. ε', 5). Οἱ προσερχόμενοι εἰς τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου ἐξομολογοῦντο τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν (Ματθ. γ', 6, Μάρκ. α', 5). Τέλος δὲ αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς μετέδωκε τοῖς Ἀποστόλοις τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀφιεῖναι ἁμαρτίας. «Ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῇ Οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένα ἐν τῇ Οὐρανῷ» (Ματθ. ιγ', 18. Ἰωάν. κ', 21—23). Τὴν ἐξουσίαν ταύτην μετεχειρίσθησαν οἱ Ἀπόστολοι ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Μετανοίας (Πράξ. ιθ', 18). Μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ἡ Ἐκκλησία μετεχειρίζετο τὴν μετάνοιαν ὡς μυστήριον (Καν. Αποστ. 51. Κλημ. ὁ Πρώμος

χρόνου, οἳ καὶ ἂν ᾔτο ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς αὐτῶν. «Ἄν ἐπιστῇ ὁ τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς καιρὸς, ἢ ἡ τῶν Ἐπιφανείων ἡμέρα, ὅςος ἂν ᾔ τις, μετέχει τῶν μυστηρίων.» (Ὁμιλ. 3. εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσο. σελ. 608) καὶ ἀλλαχού λέγει «Ἀποδέχομαι οὐτε τοὺς ἀπαξ μετέχοντας, οὐτε τοὺς πολλὰς, οὐτε τοὺς ἐλιγὰς, ἀλλὰ τοὺς μετὰ καθαροῦ συνειδότος κ.τ.λ.» (Ὁμιλία 122. τόμο. 5: σελ. 809.

Ἐπιστολ. πρὸς Κορινθ. Εἰρην. κατὰ αἵρεσ. 7, 6, 3. Ὁριγ. ὁμιλ. εἰς τὸν 5 ψαλμ. 38 καὶ ὁμιλ. 2 εἰς τὸ Λευϊτ. Κυπριαν.)

Ὅρατά δὲ σημεῖα εἶνε α) Προφορικὴ καὶ λεπτομερὴς ἐξομολόγησις πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν. Εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἁμαρτιῶν προηγεῖται ἡ ἀληθὴς μετάνοια. Αὕτη δὲ πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἔχῃ τὰ ἐπόμενα πρῶτον, τὴν ὁμολογίαν τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν· δεύτερον νὰ κατηγορήσῃ ὁ ἁμαρτωλὸς ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· τρίτον νὰ συλλογισθῇ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἀποβάλλει τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλόν, ἀλλὰ θέλει τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ζωὴν αὐτοῦ, ὡς διδάσκει ἡμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ ἀσώτου υἱοῦ καὶ τοῦ πλανηθέντος προβάτου· τέταρτον, νὰ πιστεύῃ ἀδυστάκτως, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὅτι ἐπροξένησε διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὴν χάριν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς εἰς πάντας τοὺς ἐλπίζοντας καὶ πιστεύοντας εἰς αὐτόν· πέμπτον νὰ λάθῃ βεβαίαν ἀπόφασιν νὰ διωρθώσῃ ἑαυτὸν, καὶ νὰ μεταβάλλῃ βίον.

β) Αἱ συγχωρητικά! λέξεις αἱ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀπαγγελλόμεναι μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν· «Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τῆς ἀφ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας συγχωρήσά σοι» καὶ τὰ ἐξῆς.

§. 46. Ἡ ἐξομολόγησις πρέπει νὰ γίνηται ἐνώπιον ἱερέως.

Ἡ ἐξομολόγησις πρέπει νὰ γίνηται ἐνώπιον ἱερέως· πρῶτον, ἵνα λάθῃ ὁ ἐξομολογούμενος παρὰ τοῦ ἱερέως πνευματικὴν ὁδηγίαν καὶ συμβουλὴν, τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ· δεύτερον, ἵνα ἐξαγγεῖλῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλόν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ βεβαιώσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου περὶ τῆς θείας εὐσπλαγχνίας, καὶ ὅτι ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας· Ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἁμαρτιῶν δὲν πρέπει νὰ γίνηται διὰ λόγων γενικῶν, ἀλλὰ δι' ἀκριβῶν καὶ ὠρισμένων σημείων τῆς ἁμαρτίας (1),

1) Ὁ σκοπὸς τοῦ πανιερωτάτου Συγγραφέως δὲν εἶνε, ὅτι πρέπει νὰ ἀνακαλύπτωμεν εἰς τὸν ἱερέα ὅλας τὰς περιστάσεις τῆς ἁμαρτίας, τὰ πρόσωπα φέρ' εἰπεῖν, μεθ' ὧν ἐγείνεν ἡ ἁμαρτία, τὸν τρόπον καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ φανερώσωμεν τὸ εἶδος τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ὅχι ν' ἀρκώμεθα εἰς λόγους γενικοὺς· παραδείγματος χάριν, ἀν ὁ ἀδελφομύκτης εἴπῃ ἀπλῶς ἐξομολογούμενος, ὅτι ἡμάρτησε μετὰ γυναῖκάς, αὐτὸς ἐξηγόρευσε τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ

ἔστι ἔνοχος εἶνε δ' ἐξομολογούμενος· διότι αἱ κρυπταὶ καὶ ἀφανεῖς πληγαὶ δὲν θεραπεύονται· καὶ ἐξαιρέτως διότι αἱ ἁμαρτίαι δὲν ἐξομολογούνται εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν, τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς· καὶ πρὸς τοῦτοις δὲν πρέπει νὰ αἰσχυνώμεθα νὰ φανερώσωμεν εἰς ἄνθρωπον τὴν ἁμαρτίαν, ἣν δὲν ἐφροδῆθμεν νὰ πράξωμεν ἐνώπιον τῶν ἀγιωτάτων ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐξομολόγησις πρέπει νὰ γίνηται, ὡσάκις τύπτει ἡμᾶς ἡ συνείδησις δι' ἁμαρτίαν, ἢ καὶ ὡσάκις προετοιμαζόμεθα εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν. Ἐπειδὴ δέ, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, εἰς τὴν ἐξομολόγησιν συγχωροῦνται παρὰ Θεοῦ τ' ἁμαρτήματα μόνον τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀποθανόντα διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἡ ἐξομολόγησις ἐπομένως τῶν μὴ πιστευόντων εἰς τὸν Σωτῆρα δὲν εἶνε ἀληθὴς ἐξομολόγησις.

§. 47. Τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης.

Τὸ ὄξϊμα τῆς Ἱερωσύνης εἶνε μυστήριον, ἐν ᾧ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθιερεῖ διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακόνων (1) τὸ ἐκλεχθὲν ἐπιτήδειον μέλος εἰς αὐτὴν τὴν διακονίαν. ἵνα ἱερουργῇ τὰ μυστήρια καὶ νὰ ποιμαίνῃ τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο διατάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐκλεξάμενος τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους ἀποστέλλει αὐτοὺς εἰς τὸ

καὶ λόγων γενικῶν, καὶ ὁ ἱερεὺς, ἂν δὲν ἐρωτήσῃ αὐτὸν περισσότερον, δὲν θά δύνηται νὰ θεραπεύσῃ αὐτόν· διότι, καί τοι αἱ παρὰ τὸν νόμον μίξεις εἶνε ἁμαρτίαι, διαφέρει ὅμως πολὺ νὰ πράξῃ τις τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἐπιτιμῶν κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ ἁμαρτήματος· καὶ ἡ μὲν πορνεία ἐπιτιμᾶται ἔτη 7, ἡ δὲ μοιχεία 15, ἡ δὲ ἀδελφομείζια 20. Ἴδε τὸν μέγαν Βασιλεῖον περὶ τίτλ. καὶ χρόν. ἁμαρτημάτων. Σύμφωνος πρὸς τὸν Συγγραφεὰ περὶ τοῦτου εἶνε καὶ Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος (ὁμολογ. τῆς Ἀνατολ. Ἐκκλησι. κεφ. 10). «Ἐρωτῶσι μὲν (λέγει) οἱ ἀχροαταὶ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἐξομολογήσεως κατ' εἶδος τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὴν τούτων ποιότητα, ἵνα τὸ πρόσφορον φάρμακον ἐπιδώσῃ τῇ νοσοῦντι ἐπειδὴ καὶ ἱατρὸς οὐκ ἂν θεραπεύσειεν ὅσον δὴ ποτε νόσημα, μὴ κατανοήσας πρότερον τὸ παῖν τοῦ νοσήματος. Οὐ μὴν δὲ καὶ τὰ πρόσωπα, μεθ' ὧν ἡ ἁμαρτία ἐπρόσβη, τὸν τε τρόπον καὶ τόπον περιττὸν γὰρ τοῦτο, καὶ λίαν πονηρὰν ὑπόληψιν τῇ πολυπραγμονεῦντι καὶ περιεργαζομένῳ προσάπτειν.

1) Τὸ ὄνομα τῶν διακόνων ἐνταῦθα λαμβάνεται πλατύτερον, καθ' ὅσον σημαίνει καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἐπισκόπους.

κλήρυγμα δούς αὐτοῖς πρότερον Πνεῦμα ἅγιον. «Καθὼς ἀπέσταλκέ
 ἡμε ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε καὶ
 ἔλεγεν αὐτοῖς, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· ἃν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας
 ἁφίενται αὐταῖς, ἃν τινων κρατῆτε κεκρατηνται. (Ἰωάν. κ', 21, 23).
 Οἱ Ἀπόστολοι μετεδίδοσαν τὴν χάριν εἰς τινες τῶν μαθητῶν δι' ἐ-
 πιθέσεως τῶν χειρῶν (Πραξ. ιγ', 3, ιδ', 23, στ', 6 Α', Τιμοθ. ε', 22).
 Ὁ Παῦλος γράφων πρὸς Τίτον παραγγέλλει αὐτῷ. «Νά καταστήσῃ
 κατὰ πόλεις πρεσβυτέρους.» (ἀ, 5) Τῶν Ἀποστόλων τὸ παράδειγ-
 μα ἠκολούθησε πάντοτε ἡ Ἐκκλησία,

§. 48. Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα καὶ ἡ μεταδιδομένη χάρις.

Καὶ ὁρατὰ μὲν σημεῖα εἶνε α) ἡ ἐπιθέσις τῶν χειρῶν ὑπὸ ἀρχιερέως
 ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ προχειριζομένου καὶ β) αἱ ἀπαγγελλόμεναι λέξεις
 ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως ἐπὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς
 τοῦ χειροτονουμένου. «Ἡ θεία χάρις ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύ-
 ούσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται κ.τ.λ.»
 Ἡ δὲ μεταδιδομένη χάρις εἶνε ἐν γένει ἡ ποιμαντικὴ ἐξουσία ἐπὶ
 τῆς ποιμένης τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης τελούν-
 ται καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια, ὁ ἁγιασμός καὶ ἡ σωτηρία τῶν πιστῶν
 καὶ διατηρεῖται ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

§. 49. Οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης καὶ τὰ προσόντα
 τοῦ χειροτονουμένου.

Ἡ Ἱερωσύνη ἔχει βαθμοὺς τρεῖς, τὸν τοῦ Διακόνου, τοῦ πρεσβυ-
 τέρου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου. Καὶ ὁ μὲν διάκονος οὐδὲν ἐπιτελεῖ μυσ-
 τήριον, ἀλλὰ διακονεῖ τελουμένων αὐτῶν. Ἐχει δὲ τὸ δικαίωμα
 τοῦ κηρύττειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ κυβερνᾶν τὴν ἐμπιστευθεῖ-
 σαι αὐτῷ ποιμήν, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ μεταδίδῃ τὴν Ἱερωσύνην
 εἰς ἄλλους καὶ ὑπεῖκει εἰς τὸν Ἐπίσκοπον. Ὁ δὲ Ἐπίσκοπος ἔχει
 τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς Ἱερωσύνης, διότι καὶ μυστήρια ἐπιτελεῖ
 καὶ χειροτονεῖ ἄλλους ἱερεῖς. Τρεῖς βαθμοὺς Ἱερωσύνης εἶχεν ἡ Ἐκ-
 κλησία ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν ἡδὴ χρόνων, ὥστε ἀλόγως οἱ Δια-
 μαρτυρόμενοι ἀπέρριψαν τὸν τοῦ Ἐπισκόπου καὶ Διακόνου βαθμὸν.

Ὁ εἰς χειροτονίαν προσερχόμενος ὀφείλει α) νὰ εἶνε ἀνεπιληπτός
 τὴν διαγωγὴν, διὰ νὰ εἶνε τύπος καὶ ὑπογραμμός, ὡς λέγει ὁ Ἀπό-
 στολος Παῦλος «Τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστοφῇ

ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγναίᾳ. (Α΄. Τιμοθ. δ', 12, Τιτ. α', 7). β) ὀφείλει νὰ ἔχῃ νόμιμον ἡλικίαν καὶ νόμιμον ἐκλογὴν καὶ ἔγκρισιν· γ) νὰ ἔχῃ τοιαύτας καὶ τοσαύτας γνώσεις, ὅσας ἀπαιτοῦσιν αἱ ἀνάγκαι τοῦ ποιμανίου του. Ὅθεν ὁ ἐν μεγάλαις πόλεσι πρέπει νὰ γνωρίζῃ πολὺ πλεόνον ἢ ὁ ἐν κωμοπόλεσι καὶ χωρίοις (1).

Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ γάμος δὲν ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς ἱερεῖς ἢ ἐπιβολὴ τοῦ ἀγάμου βίου εἰς τοὺς κληρικούς εἶνε παρὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀγαμία τότε εἶνε συγχωρητή, ὅταν γίνηται ἐκουσίως καὶ δὲν ἐπιβάλλεται. Τοιαύτην ἀγαμίαν ἐννοεῖ καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λέγων· «Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἡ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ιθ', 12)· οἱ Δουτικὲς λοιπὸν ἐπιβάλλοντες τὴν ἀγαμίαν ἐνομοθέτησεν νόμον καὶ παρὰ τοὺς κανόνας καὶ τὴν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐναντίον τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου.

§. 50. Τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου.

Ὁ Γάμος εἶνε μυστήριον ἐν ᾧ διὰ τῶν εὐχῶν καὶ τῆς εὐλογίας τοῦ ἱερέως κατέρχεται ἐπὶ τῶν συζευγνυμένων προσώπων, ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἡ χάρις ἦτις κρατύνει καὶ ἀγιάζει τὸν ἐλευθερον σύνδεσμον αὐτῶν εἰς ἀμοιβαίαν ἀντίληψιν καὶ νόμιμον τεκνογονίαν καὶ ἀνατροφὴν τῶν τέκνων.

Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου καθιερώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ (Γεν. α', 28, β. 23 24). Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκύρωσε τὸν γάμον εἰπὼν· «Ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω» (Ματθ. ιθ', 6.). Παρέστη δὲ καὶ εἰς τὸν ἐν Κανᾷ γάμον (Ἰωάν. β', 1.) Ὁ Ἀπόστολος καλεῖ τὸν γάμον ῥητῶς μυστήριον ὡς τύπον τοῦ ἁγιοτάτου μυστηρίου τῆς ἐνώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ψυχῆς ἐκάστου τῶν πιστευόντων. «Τὸ μυστήριον

1) Δὲν εἶνε δυνατόν βεβαίως νὰ ὁρισθῇ τὸ ποσὸν τῶν γνώσεων τοῦ χειροτονουμένου. Ἐπειδὴ αἱ παρούσαι περιστάσεις εἶνε τοιαῦται, ὥστε οἱ ἀπιστοὶ πανταχόθεν προσβάλλουσι τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἐπειδὴ ἐκ διδασκαλιῶν τῶν ἀπίστων μολύνονται οἱ πολλοί, διὰ τοῦτο ὁ ἱερεὺς πρέπει νὰ εἶνε εἰς κατάστασιν ν' ἀπαντᾷ εἰς πᾶσαν ἐρώτησιν, νὰ διδῇ λόγον περὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως (Α΄ Πέτρ. γ', 15) καὶ νὰ γνωρίζῃ τοὺς τῶν ἐναντίων λόγους, ὥστε ἡ πίστις αὐτοῦ νὰ εἶνε ἐν λόγῳ καὶ νὰ μὴ ταλαντεύηται.

τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν·
(Ἐφεσ. ε', 31. 32).

§. 51. *Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα καὶ ἡ ἐν τῷ μυστηρίῳ
τοῦ γάμου μεταδιδόμενη χάρις.*

Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα εἶνε α) ἡ ἀπὸ στόματος ἐν τῷ ναφῷ
παρόντων τῶν πιστῶν συναίνεσις τῶν συζευγνυμένων εἰς τὴν τοῦ γά-
μου κοινωνίαν· β) ἡ πανηγυρικὴ εὐλογία ἐπὶ τῶν ἐρχομένων εἰς
γάμου κοινωνίαν, ἐπιλεγομένη ὑπὸ τοῦ Ἱερέως, καὶ αἱ λέξεις ἐπὶ
τοῦ ἀρραβῶνος, δι' οὗ ἄρχεται τὸ μυστήριον, καὶ ἐπὶ τοῦ στεφανώ-
ματος, δι' οὗ ἐπισφραγίζεται.

Ἡ δὲ μεταδιδόμενη χάρις εἶνε α) ὅτι διὰ τοῦ μυστηρίου στερε-
οῦται ὁ γάμος καὶ καθίσταται ἄλυτος, ὡς μαρτυρηθεὶς ἐνώπιον τῆς
Ἐκκλησίας καὶ εὐλογηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Ἱερέως· «Ὁ οὖν ὁ
Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω» (Ματθ. ιθ', 6). β) ὅτι δι'
αὐτοῦ ἀγιάζεται ὁ σκοπὸς τοῦ γάμου, ἡ τεκνοποιία, καὶ διὰ τοῦτο
ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος,
πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός» (Ἐβρ. ιγ', 4).

Σημειωτέον δὲ α) ὅτι εἰς γάμου κοινωνίαν συνέρχονται μόνον δύο
πρόσωπα, ἀνὴρ καὶ γυνή· ἡ πολυγαμία ἀπαγορεύεται ὑπὸ τοῦ Χρι-
στιανισμοῦ, διότι ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν
(Μάρκ. ι, 6)—β) ὁ γάμος εἶνε ἄλυτος, ἐκτὸς διὰν παραβαίνηται ἡ συ-
ζυγικὴ πίστις (Ματθ. ιθ', 3—9), καὶ γ) ὁ ἀνὴρ πρέπει ν' ἀγαπᾷ τὴν
γυναῖκα, ὡς ἰδίαν αὐτοῦ σάρκα, ἡ δὲ γυνή νὰ τιμᾷ καὶ σέβηται τὸν
ἄνδρα (Ἐφεσ. ε', 33).

§. 52. *Περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχέλαιου.*

Τὸ Εὐχέλαιον εἶνε μυστήριον, ἐν ᾧ ὁ ἱερεὺς ἀλείφει ἐλαίῳ
τὸν ἀσθενῆ, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ θεραπεύσῃ αὐτὸν καὶ
νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ.

Ἡ τελετὴ αὕτη ἐπιστηρίζεται ἐπὶ τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου
Ἰακώβου· «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους
τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐ-
λαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν
κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· κὰν ἁμαρτίας ᾗ πεπονηκώς, ἀ-
φεθήσεται αὐτῷ» (Κεφ. ε' 14. 15).

§. 53. Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα καὶ ἡ μεταδιδομένη χάρις.

Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα εἶνε α') ἡ ὕλη, τὸ ἔλαιον ὀηλ. ὡς ἄρμα-
διώτατον σύμβολον τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος· β') αἱ λέξεις, εἴτε
ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως ἢ ἐπιλεγομένη ὑπὸ τοῦ ἱερέως χρίοντος τὸν
ἄρρωστον ἐλαίῳ· καὶ γ') ἡ ὁρατὴ πράξις. Εἶνε δὲ αὕτη ἡ σταυροειδὴς
ἐπίχρσις τοῦ ἀσθενοῦντος ἐπὶ τοῦ μετώπου, τῶν μυκτῆρων, τῶν πα-
ρειῶν, τῶν χειλέων, τοῦ στήθους καὶ τῶν χειρῶν.

Ἡ δὲ μεταδιδομένη χάρις εἶνε κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἡ ἄφεσις
τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἡ τοῦ σώματος ὑγεία. Ἄλλ' ἂν μὴ τὸ σῶμα λαμ-
βάνῃ πάντοτε τὴν ἴασιν, ἡ ἄφεσις ὅμως τῶν ἁμαρτιῶν δίδεται πάν-
τοτε εἰς τὸν ἀληθῶς πιστεύοντα καὶ μετανοοῦντα.

§. 54. Περὶ παραδόσεων καὶ συνηθειῶν.

Ἐκτὸς τῶν εἰρημένων μυστηρίων ἔχει πρὸς τούτοις ἡ Ἐκ-
κλησία παραδόσεις τινὰς καὶ συνηθείας, αἱ ὅποια φυλάττονται
ἢ διότι συντελοῦσιν εἰς βελτίωσιν τῶν ἡθῶν, ἢ διὰ τὴν εὐπρέ-
πειαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διατάχθησαν ὑπὸ τῶν Αποστόλων, ἡ καὶ τῶν
διαδόχων αὐτῶν πολλὰ ἔθιμα καὶ ἐφυλάχθησαν ὑπὸ πάσης τῆς ἁ-
γίας ἀρχαιότητος. Ἐκ τῆς τηρήσεως αὐτῶν δὲν ἐξήρτηται μὲν ἀ-
ναγκαιῶς ἡ σωτηρία ἡμῶν, ἔχουσι ὅμως ἰκανὰς ὠφελείας· διὰ τοῦ-
το χρεωστοῦμεν νὰ φυλάττωμεν αὐτὰ μετὰ σεβασμοῦ. Τισαῦται πα-
ράδοσεις, π. χ. εἶνε νὰ φορῶν οἱ ἱερεῖς ἐξαίρετον εἶδος σε-
μνοῦ ἐνδύματος, ὅταν ἐπιτελῶσι τὴν θείαν λατρείαν· ν' ἀνάπτων-
ται φῶτα ἐν τῇ καιρῷ τῆς θείας λατρείας εἰς σημεῖον τῆς δια-
πύρου πίστεως· νὰ θυμιῶμεν μετὰ λιθάνου εἰς σημεῖον τῆς πρὸς τὸν
θεὸν ἀναδαινούσης προσευχῆς· νὰ προφέρηται ὁ Σταυρὸς εἰς ση-
μεῖον, ὅτι πιστεύομεν εἰς τὸν ἐν αὐτῇ σταυρωθέντα· νὰ ἀγιαζῇται
τὸ ὕδωρ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Βαπτίσματος ἡμῶν·
νὰ στολίζωνται οἱ θεῖοι ναοὶ διὰ σεμνῶν εἰκόνων, ἵνα μιμώμεθα τὰ
πρωτότυπα, βλέποντες αὐτά· νὰ ἐορτάζωμεν διαφόρους ἐορτάς,
ἵνα ἐνθυμώμεθα τὰς πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας, ἢ νὰ μνημο-
νεύωμεν τὴν ζωὴν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, καὶ νὰ παρακινώμεθα διὰ
ταύτου εἰς περισσότερον ζῆλον τῆς εὐσεβείας. Ταύτας καὶ ἄλλας
παραδόσεις φυλάττει ἁγίως ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἀπαθάλπει ὅμως

τὰς δεισιδαιμονίας, ἤγουν τὰς παραδόσεις ἐκείνας, δοσε ἢ ἀντιφρόνται εἰς τὴν θείαν Γραφήν, ἢ εἶνε ἄγνωστοι εἰς τὴν ἀγίαν ἀρχαιότητα.

**Ἀρθρον ἐνδέκατον.*

Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

§. 54. *Περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.*

Τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον διδάσκει ἡμᾶς νὰ προσδοκῶμεν τ. ἔ. νὰ ἐλπίζωμεν καὶ νὰ πιστεύωμεν, ὅτι τὸ σῶμα τοῦτο ἐν κοιρῷ τῷ θένοντι ἐγερθήσεται καὶ πάλιν ἐνωθήσεται μετὰ τῆς ψυχῆς αἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ᾧ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν* (Β', Κορινθ. ἐ, 10).

Εἶνε βέβαιον ἀναμφισβόλως (ὡς ἐβρέθη Γμῆμ. α', §. 12), ὅτι, ὁ φυλάξας μέχρι τέλους ζωῆς τὴν πίστιν ἀμώμητον δὲν θὰ μείνῃ χωρὶς ἀμοιβῆς· διότι ἡ πίστις ἀναφέρεται, κατὰ τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς, εἰς τὸ μέλλον· καὶ αὕτη ἡ δικαιοσύνη καὶ αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ θὰ ἐματαιοῦντο, καὶ ὁ Θεὸς λόγος θὰ ἦτο πλάσμα, ἂν ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς δὲν εἶχε βεβαίαν ἐλπίδα ν' ἀπολαύσῃ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μετὰ θάνατον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος γυμνάζεται ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς εὐσεβείας οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ σῶμα, καὶ βαδίζει τὴν στενὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ζωὴν, διὰ τοῦτο χωρίζεται μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα διὰ τοῦ θανάτου, καὶ βαίνει εἰς τὴν φθοράν, θ' ἀναστηθῇ ὅμως ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως, καὶ θέλει πάλιν ἐνωθῇ μετὰ τῆς ψυχῆς, αἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ᾧ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν* (Β', Κορινθ. ἐ, 10) τυτέστιν, ἡ διὰ νὰ γείνη τελεῖως εὐδαίμων, ἡ διὰ νὰ κολασθῇ αὐστηρῶς ὁλοῦς ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ κατὰ τὸ σῶμα. Ἡ ἀγία Γραφή βεβαίῳ ἡμᾶς σαφέστατα περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Οὕτω λέγει ὁ Χριστὸς (Ἰωάν. ἐ, 25.) αἵμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται* καὶ στίχ. 29. «Καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶνε ἀρχηγὸς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως, οὕτω θέλει γείνη καὶ τελειωτῆς τῆς αὐτῆς* αἵτις πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται

τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» (Αὐτ. 28). Δὲν θ' ἀναστήθωσιν ὁμοῦ μόνον οἱ καλοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ κακοὶ, οἱ πιστοὶ μετὰ τῶν ἀπίστων, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ· «Καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Τὸ «οὐκ ἀναστήσονται ἀσθεῖς ἐν κρίσει» (Ψαλμ. α', 5), καί, «Ὅτι ὁ πιστεύων εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» (Ἰωαν. ε', 24), σημαίνει δι' ὡς οἱ ἀσθεῖς θ' ἀναστήθωσι, ἀλλ' ὅχι εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν δικαίων δὲν θὰ εἴνε ἀνάστασις κρίσεως. Πῶς δὲ θὰ γείνη ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐφθαρμένου καὶ μεταβληθέντος εἰς χοῦν σώματος, ὁ ἀσθενὴς ἡμῶν νοὺς ἀδυνατεῖ νὰ καταλάβῃ. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι, ἐρμηνεύοντες εἰς τὰς ἰδίαις αὐτῶν δόξαις, καί, ἡ μὴ συλλογιζόμενοι καθόλου τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ περιγράφοντες αὐτὴν εἰς στενώτατα ὅρια, ἐχλεύαζον τὸν Παῦλον, διδάσκοντα αὐτοὺς περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν (Πράξ. ιζ', 32). Ἄλλ' ἡμεῖς ἔχοντες τῆς θείας Γραφῆς τὴν ἀλήθειαν ὑπερέραν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, πιστεύομεν ἀδιστακτικῶς τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν. Ἡμεῖς χρεωστοῦμεν νὰ πιστεύωμεν αὐτὴν· ποῖα δὲ μέσα θὰ μεταχειρισθῇ ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ, ἵνα τελέσῃ τὴν ἀνάστασιν, δὲν εἶνε ἔργον ἡμέτερον. Αὐτὸς ἐδυνήθη νὰ παραγάγῃ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὰ σύμπαντα, καὶ πῶς δὲν θὰ δυναθῇ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτὰ πάλιν εἰς τὸ πρότερον εἶδος, ἀφ' οὗ μεταβληθῶσιν εἰς ἕτερον; Τοιαύτην ἀπόδειξιν μεταχειρίζεται ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἵνα ἐλέγξῃ τὴν ἀφροσύνην τῶν διισταζόντων περὶ τούτου· «Ἀλλ' ἔρει τις, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; Ἄφρον, οὐ εἰ σπεῖρεις, οὐ ζωοποιεῖται ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ, καὶ ὁ σπεῖρεις οὐ τὸ σῶμα τὸ γεννησόμενον σπεῖρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου. ἢ τίνος τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησεν» (Α', Κορινθ. ε', 35—38).

Τινι τρόπῳ θὰ μεταβληθῶμεν μετὰ τὴν ἀνάστασιν;

Ἡ κοινὴ ἀνάστασις θὰ συμβῇ συγχρόνως τῇ δευτέρᾳ ἐλεύσει τοῦ Χριστοῦ, διότι τότε «Ἀποστελεῖ τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης (οἱ ὅποιοι θὰ κράξωσιν, ἐγείρεσθε οἱ νεκροὶ καὶ ἔρχεσθε εἰς κρίσιν, Ματθ. κ', 16. Α', Θεσ. δ', 17), καὶ ἐπισυναΐξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἅκρας

ἡδρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν» (Ματθ. κδ', 31). Εἰς τὴν φωνὴν ταύτην τῆς θείας παντοδυναμίας, θὰ ἐγερωθῶσιν ὡς ἐξ ὕπνου πάντες οἱ νεκροί, καὶ θ' ἀρπαγῶσιν «Ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα» (Α', Θεσσαλ. δ', 17) καὶ θὰ παρασταθῶσιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Χριστοῦ· ὅσοι τότε εὐρεθῶσιν ἔτι ζῶντες, δὲν θ' ἀποθάνωσιν, ἀλλὰ θὰ πάθωσι ἀπροσδόκητον καὶ θαυμασίαν ἀλλοίωσιν· «Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα» (Α', Κορινθ. ιε', 51). Τὸ Σκεῦος τῆς ἐκλογῆς περιγράφει τὴν μυστηριώδη ταύτην ἀλλοίωσιν οὕτω· «Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει· σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν... Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν ταῦτα ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν» (Α', Κορινθ. ιε', 42—44. 53). Θὰ εἶνε λοιπὸν τὰ σώματα τῶν δικαίων· Πρῶτον, *ἀφθαρτα καὶ ἀθάνατα*, ἥγουν οὐδέποτε θὰ χωρισθῶσι πλέον ἀπὸ τῆς ψυχῆς, οὐδὲ θὰ δοκιμάσωσιν ἀλλοίωσιν. Δεύτερον, *δεδοξασμένα*, ἥγουν ἐστολισμένα δι' ὅλων τῶν χαρισμάτων καὶ θὰ ἔχωσι τὴν λαμπρότητα ἀμαράντι κάλλους, ἐν τελείᾳ ἡλικίᾳ· «Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν.» (Ματθ. ιγ', 43). Τρίτον, *ἰσχυρά*, ἥγουν δὲν θὰ ὑπόκεινται εἰς ἀβρώστιας ἢ πάθη· δὲν θὰ δοκιμάζωσι μῆτε τῆς νεότητος τὰς ἀσθενείας, μῆτε τὰς ἀδυναμίας τοῦ γήρατος, ἀλλὰ θὰ εἶνε πάντοτε εὐρωστα, ὑγιῆ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει. Τέταρτον, *πνευματικά*, ἥγουν τοιαῦτα σώματα, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσι χρεῖαν τροφῆς ἢ ἐνδυμάτων, ὕπνου δι' ἀνάπαυσιν, ἢ ἀέρος διὰ ἀναπνοήν, ἢ φωτὸς ἵνα διακρίνωσι τὰ πράγματα· ὅτι αὐτοὶ ὁ Κύριος θὰ εἶνε εἰς αὐτοὺς *φῶς αἰώνιον* (Ψαλμ. ξ', 19). Ὡσαύτως δὲν θὰ ἔχωσι χρεῖαν γάμου· «Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐγκαμίζονται· ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι» (Ματθ. κβ', 30). Τοσαύτη θὰ εἶνε ἡ δόξα τῆς ἀναστάσεως, μεθ' ἣν πάντες οἱ ἀναστάντες θὰ παρασταθῶσιν εἰς τὴν θείαν κρίσιν (περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐλαλήσαμεν) καὶ μετὰ τὴν κρίσιν οἱ μὲν δίκαιοι θὰ λάθωσι τὴν πρέπυσαν ἀμοιβήν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θὰ κολασθῶσι.

Ἄρθρον δωδέκατον.

Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

§. 55. Περὶ τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων καὶ
τῆς κολάσεως τῶν ἀσεβῶν.

Μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, οἱ μὲν δίκαιοι θὰ κληρονομήσωσι τὴν αἰώνιον ζωὴν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θὰ καταδικασθῶσιν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἣν θὰ κληρονομήσωσιν οἱ δίκαιοι πρὸς ἀμοιβὴν τῆς σταθερᾶς αὐτῶν πίστεως, ὑφίσταται εἰς τὴν μακαρίαν κατάστασιν ἀτελευτήτου χαρᾶς, ἡ ὁποία θὰ εἶνε ἀληθινή, μόνιμος καὶ μεγίστη χαρὰ, ἥς θὰ μετέχη καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ θέλησις. Ὁ νοῦς θὰ ἔχη τὸ καθαρῶτατον φῶς τῆς θείας γνώσεως· «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἑσοπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (Α', Κορινθ. ιγ', 12) καὶ «Ὁφόμεθα αὐτὸν καθὼς ἔστι» (Α', Ἰωάν. γ', 2).

Ἡ ὑφίστη καὶ μακαριωτάτη Θεότης θὰ φανερωθῇ τότε μεθ' ὧν αὐτῆς τῶν ἀπειρῶν καὶ ἐνδόξων τελειοτήτων. Εἰς δὲ τὸ φωτεινὸν ἑσοπτρον τῆς θείας σοφίας θὰ θεωρήσωμεν καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα ἕκαστον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τελειότητα, καθόσον δύνатаι νὰ χωρήσῃ ὁ περιορισμένος ἡμῶν νοῦς. Εἰς τὴν θέλησιν θέλει εἶσθαι μία τελεία ἀγιοσύνη καὶ ἀτάραχος γαλήνη· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ὑπεσχέθη «Ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἐνδοξον, τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ἡ ἀγία καὶ ἄμωμος» (Ἐφεσ. έ, 27). Ὅθεν θὰ ἐνωθῶσιν οἱ μακάριοι μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν δύο τούτων ἰσχυρῶν δεσμῶν τοσοῦτον, ὥστε νὰ εἶνε ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ Θεῷ, καὶ νὰ θεωθῶσι, οὕτως εἰπεῖν· ἦ, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος θὰ εἶνε ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι (Α', Κορινθ. ιε, 28), ἧγουν θὰ γείνη εἰς τὸν νοῦν φῶς, εἰς τὴν καρδίαν χαρὰ, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡδονή, εἰς τὰ ὅσα εὐφροσύνη, εἰς τὸ σῶμα κάλλος, τροφή, καὶ στολή, τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ τότε θὰ πληρωθῇ ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαίου· «Καὶ ἤξουσιν εἰς Σιών μετ' εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάματος αἰωνίου· ἐπὶ κεφαλῆς γὰρ αὐτῶν αἰνέσεις, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς· ἀπέδρα δόδυνη, λύπη καὶ στεναγμός (νά, 11.). Ἡ αἰώνιος αὕτη χαρὰ θὰ εἶνε τοσοῦτον μείζων, ὅσην θὰ συγκατοικῶμεν μετὰ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, μετὰ τῶν Προφητῶν, μετὰ τοῦ χοροῦ τῶν Ἀποστόλων, τῶν Μαρτύρων, καὶ πάντων τῶν ἐστεφανωμένων Ἀγίων, καὶ τῶν δικαίων ψυχῶν, ὧν ἡ

πυρρὰν ἀστροφὴν θὰ προξενῇ ἡμῖν μεγάλην ἡδονὴν καὶ εὐφροσύνην, καὶ μετὰ τῶν ὁποίων θ' ἀλαλάζωμεν ἀγαλλόμενοι αἰωνίως. Πα-
ραίνομεν τὸν λόγον διὰ τῆς μαρτυρίας τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτι
« Ἄ ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀν-
θρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν (Α',
Κορινθ. 6, 9). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων

Οἱ δὲ ἀσεβεῖς, οἱ καταφρονήσαντες τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πίστιν,
καὶ διατρίψαντες ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν ἀμετανοήτως εἰς τὰς ἀμαρ-
τίας, θ' ἀποβληθῶσιν αἰωνίως ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ καὶ
δημιουργοῦ αὐτῶν· καὶ θὰ στερηθῶσι πᾶσαν ἐλπίδα τῆς εὐσπαγγλίας
αὐτοῦ. Αὐτοὶ θὰ εἶνε εἰς φρικωδεστάτην κατάστασιν, καὶ θὰ ἐξορι-
σθῶσιν εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυθοῦ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὁδόντων,
εἰς τὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, εἰς τὸν τόπον τῶν αἰω-
νίων βασάνων « Ὅπου ὁ σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ
σβέννυται » (Μαρκ. 9, 44). Καὶ τότε θὰ πληρωθῇ ὁ λόγος τοῦ
Χριστοῦ « Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι (οἱ ἀσεβεῖς) εἰς κόλασιν αἰώνιον·
οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον » (Ματθ. κε', 46).

« Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν
διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν
ἐσχήκαμεν τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἐστήκαμεν καὶ καυ-
χώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ » (Ῥωμ. ε', 1. 2.). Ἐν τοῖς
λόγοις τούτοις περιέχονται ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν
ἐλπίδα, τὰς κεφαλαιώδεις ἀρετὰς τῶν χριστιανῶν,

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΝΟΜΟΥ.

§ 1. *Ἡ Πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν. (Γαλῶβ. β'. 20).*

Τὸ ἅγιον Σύμβολον περιέχει τὴν διδασκαλίαν τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἑλπίδος. Μετὰ τῶν δύο τούτων ἀρετῶν εἶνε συνδεδεμένη ἡ Ἀγάπη, ἥτις καθίστησιν αὐτὰς ἐνεργοὺς καὶ δραστηρίους; καὶ εἶνε ὁ θεμέλιος τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῆς θεοσεβοῦς ζωῆς.

Ἡ ἀναγκαιότης τῶν καλῶν ἔργων πρὸς σωτηρίαν.

Ἀναμφίδολον εἶνε, ὅτι τὰ καλὰ ἔργα εἶνε εἰς τὸν χριστιανὸν ἀπαρατήτως ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν. Ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ὁ θεὸς νόμος ὑποσχομένου τοῖς μὲν ἐναρέτοις πρόσκαιρον εὐδαιμονίαν, εἰς δὲ τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου ἀπειλῶν κόλασιν αἰώνιον, ἀπαιτεῖ ζωὴν σύμφωνον καὶ κατέλληλον πρὸς τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ. «Ὁδὸ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» λέγει ὁ Χριστός. (Ματθ. ζ', 21). Δεύτερον, ἡ εὐγνωμοσύνη, ἣν ὀφείλομεν εἰς τὸν Λυτρωτὴν ἡμῶν, τὸν ἐξαγοράσαντα ἡμᾶς ἐκ τῆς ἁμαρτίας ὑποχρεώνει νὰ ἐκπληρώμεν ἀκριβῶς τὰς ἀγίας αὐτοῦ προσταγὰς. Διὰ τοῦτο κατῆλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐσαρκώθη, ἔπαθε καὶ ἀπέθανεν, ἵνα ἐξαγοράσῃ καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ οὕτω νὰ δικαιώσῃ καὶ νὰ καταστήσῃ ἡμᾶς θερμῆς ὁπαδοῦς τῆς ἀρετῆς ὑποσχομένου ἐξαιρέτως νὰ βοηθήσῃ διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Οὕτω κρίνει ὁ Παῦλος περὶ τούτου λέγων «Οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; ἢ ἄγνοεῖτε, ὅτι, ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν»; (Ῥωμ. ζ', 2.). Καὶ πάλιν «Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεῦειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ» (Αὐτ. στίχ. 6.). Διὰ τοῦτο ὁ μὴ περιπατῶν κατὰ τὰς

ἐντολὰς τοῦ Κυρίου ὑβρίζει τὸν Θεὸν καὶ γίνεται ἔνοχος τῆς παιδείας αὐτοῦ· ἀρνείται τὴν πίστιν, καταφρανεὶ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ καὶ στερεῖται τῆς αἰωνίου μακαριότητος.

Ἡ πίστις δὲν ἀποκλείει τὰ καλὰ ἔργα.

Καίτοι ὡς διδάσκει ὁ ἀπόστολος Παῦλος «Ὁὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ», τοῦτο ὅμως δὲν ἀποκλείει τὴν ἄσκησιν τῶν καλῶν ἔργων, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας καὶ προστάσσει. Διότι, καὶ τοι ὁ ἄνθρωπος ἐπιστρέφων εἰς τὸν Θεὸν καὶ προβάλλων αὐτὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς Κριτὴν, εὐρίσκει τόσον δολίγον ἀγαθὸν ἐν ἑαυτῷ, ὥστε πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι εἶνε ἔνοχος ὀργῆς· καίτοι ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ δὲν ἔχει νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλο ἢ εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα τὴν εἰς τὸν Χριστὸν, ἀποθανόντα διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ παρασχόντα ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρός· χρεωστῇ ὅμως, ἀφ' οὗ δικαιοθῇ διὰ τῆς πίστεως καὶ καταστήσῃ εἰς ἑαυτὸν δραστηρίους τὰς ἐνεργείας τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ν' ἀποδείξῃ ἐξάπαντος τὴν ἰδίαν ἐπιστροφὴν διὰ τῶν καρπῶν τῆς ἀράπης καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν συνέργειαν τῆς χάριτος εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν καλῶν ἔργων. Περὶ τοῦτου γράφει σαφέστατα ὁ ἀπόστολος Παῦλος (Ἐφεσ. β', 8.) λέγων μὲν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶνε ἐκ τῆς πίστεως, προστιθεὶς δέ, ὅτι καὶ τὰ καλὰ ἔργα εἶνε ἐπακολούθημα τῆς πίστεως. «Τῇ γὰρ χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις καυχῆσται· αὐτοῦ γὰρ ἔσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς.»

Εἶνε πρὸς τοῦτοις ἀναγκαῖον νὰ γινώσκωμεν τί ἐννοεῖ ὁ Ἀπόστολος λέγων ἐν τῇ πρὸς Ῥωμ. ε', 14· «Ὁὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν». καὶ αὐτ. ζ', 6. «Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατεχόμεθα». Διὰ τούτων ὁ Ἀπόστολος δὲν ἀποβάλλει τὸν θεῖον νόμον. ἅπασι αὐτὸς λέγει μόνον πρῶτον, ὅτι οἱ πιστεύοντες ἀληθῶς, δὲν εἶνε ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου, ὥστις ἀπειλεῖ κατάραν εἰς τὸν ἁμαρτωλόν. Δεύτερον, ὅτι ὁ χριστιανὸς ἁμαρτάνει μὲν ἐξ ἀσθενείας, ἡ χάρις ὅμως δὲν παραδίδωσιν αὐτὸν εἰς τὴν ἀστηρότητα τοῦ νόμου, ἀλλὰ δέχεται τὴν μετάνοιαν καὶ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ.

§. 2. Περὶ τοῦ Νόμου.

Ὁ θεὸς Νόμος δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν ἔργων.

Ὁ νόμος εἶνε διαταγή, δεικνύουσα τῷ ἀνθρώπῳ τί πρέπει νὰ πράττῃ καὶ τί νὰ μὴ πράττῃ. Ὅθεν καλὸν ἔργον εἶνε ὃ,τι συμφωνεῖ πρὸς τὸν νόμον, κακὸν δὲ ὃ,τι ἐναντιοῦται πρὸς αὐτόν. Τὸ καλὸν ἔργον ὀνομάζεται ἀρετὴ, τὸ δὲ κακὸν κακία, ἁμαρτία, ἀσέβεια. Τοιαύτη διαταγή, διορίζουσα τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν καὶ κακῶν ἔργων, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ μόνος ὁ Θεὸς εἶνε ἀπ' αἰῶνος ἀναμάρτητος καὶ μόνος αὐτὸς γινώσκει παῖον εἶνε ἀληθῶς καλὸν ἢ κακόν. Πρὸς τούτοις ἐπειδὴ χρεωστὲί ὁ ἄνθρωπος νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ φεύγῃ τὸ κακόν ἐκ συνειδήσεως, μόνος δὲ ὁ Θεὸς δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι δὲν δύνανται νὰ ὑποχρεώσωσι, εἰμὴ καθ' ὅσον εἶνε σύμφωνοι πρὸς τὸν θεῖον νόμον, καὶ θεμελιοῦνται κατὰ τινα τρόπον ἐπ' αὐτοῦ.

§. 3. Ὁ θεὸς νόμος εἶνε γεγραμμένος ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκάστου, καὶ ἐμπεριέχεται εἰς τὰς ἐπομένας δέκα ἐντολάς, ἃς ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν. (Ἐξοδ. κεφ. κ', 2—17 Δευτ. 6—21).

Ἐντολὴ Α'. Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλην ἐμοῦ.

Β', «Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς».

Γ', «Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ».

Δ', «Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἁγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἑργᾶς, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ, Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

Ε', Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι

γέννηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.»

Ζ', «Οὐ φονεύσεις».

Ζ', «Οὐ μοιχεύσεις».

Η' «Οὐ κλέψεις».

Θ', «Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

Ι', «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἄγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί.»

Περὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου.

Ἐν τῇ καρδίᾳ πάντων εἶνα ἐντετυπωμένος ὁ φυσικὸς νόμος, ἥγαν ἡ φυσικὴ δύναμις νὰ διακρίνωμεν τὸ καλὸν τοῦ κακοῦ. Ὅσον καὶ ἂν εἰνέ τις ἀμαθής, γνωρίζει ὅμως ὅτι εἶνα καλὸν νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν, ν' ἀγαπᾷ αὐτὸν καὶ νὰ ἐπικαλῆται εἰς βοήθειαν· ὅτι εἶνα ἐπαινετὸν νὰ τιμᾷ τοὺς ἰδίους γονεῖς, νὰ εἶνα πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐγνώμων, νὰ μὴ βλάβῃ τὸν πλησίον· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅτι εἶνα κακὸν νὰ βλασφημῇ τὸν Θεόν, καὶ νὰ κακοποιῇ τὸν πλησίον· καὶ μὴ νὰ ἀμφιβάλλῃ διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο. «Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης, ἡγουν, μὴ πράξης πρὸς ἄλλον ὅτι δὲν θέλεις νὰ πράξῃ ἄλλος πρὸς σέ (1).

Συνείδησις.

Ὁ νόμος οὗτος ὀνομάζεται *φυσικὸς καὶ ἔμφυτος*· καὶ ἡ κρίσις, ἡν

(1) Τρία εἶνε τὰ γενικά ἀξιώματα, ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ φυσικὸς νόμος, καὶ τὰ ὁποῖα χρεωστεῖ ν' ἀκολουθῇ ὁ θέλων νὰ μὴ πλανηθῇ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς. 1) Δίδε εἰς ἕκαστον ὅ,τι ἀνήκει· 2) Σπούδαζε νὰ βελτιωθῇ καθ' ὅσα θέλεις νὰ βελτιῶνται οἱ ἄλλοι. 3) Προσφέρου πρὸς τοὺς ἄλλους, ὡς θέλεις νὰ προσφέρωνται ἄλλοι πρὸς σέ. Τὰ ὁποῖα προβάλλονται καὶ οὕτω· 1) Ὅ,τι θέλεις νὰ γίνῃται πρὸς σέ, μὴ πράττε σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. 2) Ὅ,τι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλλοι πρὸς σεαυτὸς, πράττε καὶ σὺ πρὸς σεαυτὸν. 3) Ὅ,τι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλλοι πρὸς σέ, πράττε καὶ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. Τὸ πρῶτον ὀνομάζεται ἀξίωμα τοῦ δικαίου, τὸ δεῦτερον ἀξίωμα τοῦ τιμίου, καὶ τὸ τρίτον ἀξίωμα τοῦ καθήκοντος ἢ πρέποντος.

καθ' ἑαυτῇ κάμνει τις κατὰ τῆτον τὸν νόμον, ὀνομάζεται *συνείδησις*. Ἡ συνείδησις εὐφραίνει μὲν τὴν ψυχὴν, ὅταν πράττῃ τὸ καλόν, κεντᾷ δὲ καὶ ταράσσει αὐτὴν ἐνεργοῦσαν τὸ κακόν. (1) Καὶ τοιαύτη χαρὰ εἶνε φυσικὴ καὶ παντοτεινὴ ἀμοιβὴ τῆς ἀρετῆς, καθὼς ἡ λύπη εἶνε κόλασις τῆς κακίας. Περὶ τοῦ νόμου τούτου γράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος. «Ὅταν γὰρ ἔθνη, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμωρτουρούσης αὐτῶν τῆς συνείδησεως, καὶ μετοξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων» (Ῥωμ. β', 14). Ὁ φυσικὸς νόμος καὶ ἡ ἐξήγησις αὐτοῦ περιέχονται ἐν ταῖς δέκα ἐντολαῖς, αἱ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ. Γνωστὸν εἶνε ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξελέξατο εἰς λαὸν περιούσιον (2) τὸν Ἰσραὴλ, ἤγειν τοὺς Ἰουδαίους ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐφανερώσε διὰ τῆς ἐξαιρέτου κυβερνήσεως αὐτῶν, τὴν θεῖαν αὐτοῦ βουλὴν εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ὁ Θεὸς ἔδωκε τῷ Ἰσραὴλ διὰ τοῦ Μωϋσέως νόμον, ὅστις ἦτον τριπλοῦς, *ἱερουργικὸς, πολιτικὸς καὶ ἠθικὸς*. Ὁ ἱερουργικὸς νόμος ἀπέβλεπε τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας· καὶ ἐπειδὴ ἦτο τύπος καὶ χειραγωγία πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν χάριν,

(1) Ἡ συνείδησις εἶνε ἐκείνη τῆς ψυχῆς ἡ δύναμις, δι' ἧς ἡ ψυχὴ κρίνει, ἀν αἱ πράξεις αὐτῆς εἶνε σύμφωναι πρὸς τὸν νόμον ἢ ὄχι. Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τούτου φαίνεται, ὅτι ἡ συνείδησις εἶνε τέλειος συλλογισμὸς, οὗ ἡ μέλζων περιέχει τὸν νόμον, ἢ ἐλάσσων τὴν πρᾶξιν, καὶ τὸ συμπέρασμα τὴν ψῆφον ἀν ἡ πρᾶξις εἶνε σύμφωνος πρὸς τὸν νόμον ἢ ὄχι. Παραδείγματος χάριν, ἡ συνείδησις ὡς βιβλὸν τοῦ νόμου λέγει· ὁ κλέπτων ἁμαρτάνει· ἰδοὺ ἡ μέλζων. Ἡ συνείδησις τοῦ κλέπτου μαρτυρεῖ τὴν ἐλάσσονα, λέγουσα· Ἰγὼ κλέπτω. Καὶ αὐτὴ ἡ συνείδησις ἐπιφέρει τὴν ψῆφον εἰς τὸ συμπέρασμα· ἄρα ἁμαρτάνει. Ἐντεῦθεν καταλαμβάνεται, κατὰ τί ὀνομάζεται ἡ συνείδησις κανὼν των πράξεων, κατηγορος μάρτυς καὶ κριτῆς, τὰ ὅποια αἰνίσσεται καὶ τὸ Ἀποστολικὸν ῥητόν, Ῥωμ. β', 14.

(2) Ἡ λέξις περιόδοις εὔρηται ἐν Ἐξάδου ιβ', 5. καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Παλ. Διαθ. τὴν ὁποίαν προσαρμύζει ὁ Παῦλος εἰς τὸν νέαν Ἰσραὴλ. Τίτ. β', 14. Σημαίνει δὲ (καθὼς λέγει ὁ Θεοφύλακτος) τὸν οἰκτεῖον, οἷον ἐξαιρεγμένον, ἐξαίρετον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιποὺς τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπόστολος Πέτρος Α, β', 9. λαὸν εἰς περιποίησιν ὀνομάζει.

(3) Οὕτω τὸν ὀνομάζει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματ. Ι. σελ. 354. οὐναιται δὲ νὰ ὀνομασθῇ καὶ θρησκευτικὸς ἢ τελετουργικὸς.

ἔπρεπε διὰ τοῦτο νὰ καταργηθῇ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ πολιτικὸς νόμος περιεῖχεν ἐκείνας τὰς διαταγὰς, ὡς ἔπρεπε νὰ φυλάττη ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς· ὅθεν δὲν ὑποχρεώσκει, ἢ μόνον τοὺς Ἰουδαίους. Ὁ ἠθικὸς νόμος περιέχει τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον, καὶ πρὸς ἑαυτόν· καὶ οὗτος ὁ νόμος εἶνε ἀμετάβλητος καὶ αἰώνιος· καθότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσιν νὰ ἐκπληρώσωσιν αὐτόν. Οὗτος ὁ γραπτὸς ἠθικὸς νόμος εἶνε ἔκτοπον, ἡγουν ἀντίγραφον τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἐπειδὴ οὐδεμίαν περιέχει διαταγὴν, περὶ ἧς δὲν εἶνε πεπληροφορημένη ἡ συνείδησις ἐκάστου.

Εἶδομεν ἀνωτέρω (τμ. 6', §. 2, 5) διατί ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον. Γνωρίζομεν πρὸς τούτοις ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐν ὧσιν δὲν εἶνε πεφωτισμένος διὰ τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου, ἔχει ἀμυδρὰν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς· ὅτι, κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ κλίσιν πρὸς τὸ κακόν, ὀνομάζει καλὰ τὰ ἴδια παταίσματα, καὶ πολλάκις δίδωσιν εἰς τὴν ἀρετὴν τὸ ὄνομα τῆς κακίας, καὶ εἰς τὴν κακίαν τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς· νομίζει π. χ. τὴν φιλοφροσύνην δειλίαν, τὴν εὐσέδειαν δεισιδαιμονίαν, καὶ ὀνομάζει μεγαλοψυχίαν μίαν ἀχαλίνωτον καὶ ἀδιάκριτον τόλμην. Ἐντεῦθεν ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ ἐγγράφως τὸν νόμον αὐτοῦ, ἵνα βλέπῃ πάντοτε ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἐν κατόπῳ τί πρέπει νὰ πράττῃ καὶ τί πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ.

§. 4. Ὁλος ὁ νόμος καὶ αἱ ἐντολαὶ θεμελιοῦνται ἐπὶ δύο πραγματίων, ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον.

Ἡ Δεκάλογος τοῦ Μωϋσέως περιέχει τὰς δέκα ἐντολάς, ἐξ ὧν αἱ μὲν τέσσαρες πρῶται ἀναφέρονται εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, αἱ δὲ λοιπαὶ ἑξ εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον. Τὴν διαίρεσιν ταύτην μετεχειρίσθη καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὅτε ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων δύο ἐντολάς ἐμνημόνευσε, τουτέστι τὴν ἐντολὴν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον. «Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ Προφῆται κρίμανται» (Ματθ. κβ', 38). Καὶ τῷ ὄντι ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, αὐτὸς ἐπλήρωσεν ὅλας τὰς ἐντολάς. Διότι, ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας λατρεύει αὐτὸν ὀρθῶς, δοξολογεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ ἐνσυχάζει πάντοτε εἰς τὸ δεῖκναι σημεῖα τῆς πρὸς τὸ ὕψιστον Ὀμ

λατρείας. Ὡσαύτως ὁ ἀληθῶς ἀγαπῶν τὸν πλησίον ἀπονέμει τὸ εὐ-
φαιλούμενον ἐκάστῳ σέβας, βοηθεῖ αὐτὸν ἐν ἀνάγκαις, δὲν ἀφαιρεῖ τὰ
τῶν ἄλλων, καὶ δὲν βλάπτει τινὰ λόγῳ, ἔργῳ, ἢ διανοίᾳ. Ἡ ἀληθι-
νὴ ἀγάπη οὐδὲν συγχωρεῖ ἐξ ὧων βλάπτεται ὁ πλησίον· διὰ τοῦτο
ὠνομάσθη πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος. (Ῥωμ.
ιγ', 9 Κολ. γ', 14).

Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων καθηκόν-
των, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἐνίοτε
θεωρεῖται ἐναντιότης, ὁσάκις εἶνε ἀδύνατον νὰ φυλάξῃ τις τὴν πρὸς
τὸν πλησίον ἀγάπην, χωρὶς νὰ ἀθετήσῃ τὴν πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ φυ-
σικὸς νόμος ὑποχρεοῖ ἡμᾶς νὰ φυλάττωμεν τὴν ἰδίαν ζωὴν, συμ-
βαίνει ὁμοῦ ἐνίοτε νὰ μὴ δύνανται τις νὰ φυλάξῃ ἀμώμητον τὴν εἰς
Θεὸν πίστιν, χωρὶς νὰ προσφέρῃ τὴν ἰδίαν ζωὴν εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῆς
ἀληθείας. Ὡσαύτως ἕκαστος χρεωστεῖ κατὰ τὸν νόμον τῆς συνειδή-
σεως νὰ τιμᾷ τοὺς ἰδίους γονεῖς, νὰ ὑποτάσσεται εἰς τοὺς ἡγεμό-
νας, ν' ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, ἀλλὰ συμβαίνει ἐνίο-
τε νὰ μὴ δύνανται τις νὰ ἐπιμείνῃ σταθερὸς καὶ ἀμετακίνητος εἰς τὴν
εὐσεβείαν κατ' ἄλλον τρόπον, ἢ ἀπειθῶν εἰς τοὺς γονεῖς καὶ ἡγεμό-
νας, μάλιστα ὁσάκις οἱ μὲν ἡγεμόνες διδουσι προσταγὰς ἐναντίας εἰς
τὸν θεῖον νόμον, οἱ δὲ γονεῖς ζητοῦσι νὰ παρατρέψωσι τὰ ἴδια τέκνα
τῆς ὁδοῦ τῆς σωτηρίας, ὡς συνέβη ἐν τῷ καιρῷ τῶν διωγμῶν. Εἰς
τοιαύτας περιπτώσεις προτιμητέα ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη πάντων τῶν
ἄλλων. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ καταφρονήσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ πο-
λυτιμότερα πράγματα τῆς παρούσης ζωῆς, ὅταν γίνωνται ἐμπόδιον
εἰς τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. Τοῦτο ἐν-
νοεῖ καὶ ὁ Σωτὴρ λέγων· «Εἴ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν
πατέρα ἑαυτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ
τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ
δύνανται μοι μαθητῆς εἶναι.» (Λουκ' ιδ', 26).

Τοῦτα δὲ ἐπλήρωσεν ἀληθῶς ὁ ἀπόστολος Παῦλος, λέγων· «Ἡ-
γοῦμαι (πάντα) σκύδαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω» (Φιλιπ. γ',
8), καὶ τοῦτο εἶνε τὸ νὰ ἀρνηθῇ τις τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτὸν του.
Τοιαύτη ἐναντιότης δύναται νὰ εὑρεθῇ καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν πλησίον
ἀγάπῃ, ἐν ᾗ ὀνόματι περιέχονται πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐν διαφόροις
βαθμοῖς. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὁ πατήρ ἢ ὁ συγγενὴς εἶνε πλησιέστε-

ρῶι ἡμῶν τοῦ ξένου ἢ τοῦ ἀγνωρίστου, ὁ ὁρθόδοξος τοῦ ἑτεροδόξου, ὁ συμπολίτης τοῦ ξένου, ὁ εὐεργέτης καὶ φίλος τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀντιπάλου. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, ὀφείλομεν ν' ἀγαπῶμεν πάντας καὶ νὰ θέλωμεν τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν· ὅταν ὅμως εἴνε ἀδύνατον νὰ ἀγαθοποιήσωμεν πάντας ἐξ ἴσου, προτιμητέος ὁ συγγενὴς τοῦ ξένου, ὁ ὁρθόδοξος τοῦ ἑτεροδόξου κτλ. Τὴν διάκρισιν ταύτην ποιεῖται καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγων· « Ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως, » (Γαλάτ. ε', 10), ἤγουν πρὸς τοὺς ὁμοπίστους ἡμῶν, καὶ πάλιν· « Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἥρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων » (Τιμόθ. Α' ε', 8). Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ περὶ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπης. Καὶ τοι δὲ αὕτη ἡ ἀγάπη εἶνε φύσει ἰσχυρὰ καὶ διδασκόμεθα ν' ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτούς, καὶ ὅχι περισσώτερον, πρέπει ὅμως ἡ ἀγάπη τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἣγουν τῆς σωτηρίας μιᾶς Κοινότητος νὰ προτιμᾶται ἀπὸ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπης (!)

§. 5. Πρώτη Ἐντολή.

Ἡ πρώτη ἐντολή διδάσκει ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν ἐκ καρδίας καὶ νὰ ὁμολογῶμεν διὰ στόματος, ὅτι εἶνε εἰς μόνος Θεός· περὶ

(1) Πρὸ τῆς ἐξηγήσεως τῶν Ἐντολῶν ἀναγκαῖον νομίζω νὰ ὑπομνήσω τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ἵνα καταλάβῃ τὰς ἐντολάς, πρέπει νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ τοὺς τρεῖς ῥεπομένους κανόνας. Πρῶτον δὲν πρέπει νὰ νοῶμεν τὸν Δεκάλογον ἀπλῶς κατὰ τὸ γράμμα, μῆτε νὰ περιορίζωμεν τὴν ἐννοίαν τῶν ἐντολῶν εἰς μόνας τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις, ἀλλὰ νὰ ἐκτείνωμεν καὶ εἰς αὐτάς τὰς ἐσωτερικὰς, ἣγουν τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς ἐπιθυμίας· α' Ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν» (Ῥωμ. ζ', 14) καὶ πνευματικῶς ἐξηγήθῃ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ ὑπερβαυμάστῃ ἐκείνῃ ὁμιλίᾳ ἐπὶ τοῦ ὄρους, περιεχομένη ἐν τῷ πέμπτῳ, ἔκτῳ καὶ ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τοῦ Ματθαίου. Δεύτερον ὅταν μίᾳ ἐντολῇ προστάσῃ μίαν ἀρετὴν, ἀπαγορεύει ἐνταυτῇ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς κακίαν· καὶ ὅταν ἀπαγορεύῃ μίαν κακίαν, προστάσσει ἐνταυτῇ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς ἀρετὴν. Τρίτον, ἐπειδὴ αἱ ἐντολαὶ εἶνε σύντομοι, ὅταν μίᾳ ἐντολῇ ἀπαγορεύῃ μίαν κακίαν, πρέπει νὰ νοῆται, ὅτι ἀπαγορεύει ἐπίσης καὶ ὅλα τὰ εἶδη, τοὺς βαθμοὺς καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς αὐτῆς κακίας, καὶ ὅσα ὁποιοῦσι πρὸς αὐτήν· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν προστάσῃ μίαν ἀρετὴν, ὅτι προστάσσει ὅλα τὰ καθήκοντα, ὅσα ἀγαφέρονται εἰς αὐτήν.

δὲ τῶν θεῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων νὰ δεχόμεθα καὶ νὰ πιστεύω-
μεν ὅσα περὶ τούτων φανερῶνται ἡ ἁγία Γραφή.

Περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ καὶ περὶ τῶν θεῶν αὐτοῦ
ἰδιοτήτων ὠμιλῆσαμεν ἐν ἀρχῇ τοῦ α'. μέρους §. 5. καὶ ἐξ. ἐν ᾧ ἐδειξα-
μεν ἐκ τοῦ φυσικοῦ λόγου καὶ ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὁποίαν ἔννοιαν
πρέπει νὰ ἔχωμεν περὶ τῆς θείας μεγαλωσύνης. Οὕτω πιστεύοντες
περὶ Θεοῦ, καὶ διευθύνοντες κατ' αὐτὸ τὴν διαγωγὴν ἡμῶν ἐκπλη-
ροῦμεν τὴν πρώτην ἐντολὴν. Ἐναντίον ταύτης τῆς ἐντολῆς ἁμαρτά-
νουςιν.

1. Οἱ ἄθεοι, οἵτινες κατὰ τὴν ἀναπολόγητον καὶ πεπληνημένην
αὐτῶν δόξαν τολμῶσι νὰ λέγωσιν ὅτι οὐκ ἔστι Θεός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ
ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶνε καθ' ἑαυτὴν ἐναργεστάτη καὶ ἐν
τῇ καρδίᾳ ἐκάστου τεστοπωμένη βαθύτατα, ἀμφιβάλλουσι δικαίως
πολλοί, ἂν εὐρίσκωνται ἄθεοι, ὧν ἡ συνειδήσις δὲν εἶνε πεπληροφο-
ρημένη τὸ ἐναντίον. Μετὰ τῶν ἀθέων συναριθμοῦνται καὶ οἱ ὀνομά-
ζοντες Θεὸν τὸν κόσμον τοῦτον, ἢ τὴν φύσιν τῶν ὄντων.

2. Οἱ Πολύθεοι, καθὼς πολλοὶ τῶν ἐθνικῶν, οἵτινες ἐδέχθησαν
πολλοὺς θεοὺς καὶ ὑπέταξαν εἰς τὴν δεσποτείαν αὐτῶν διάφορα κτί-
σματα. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, κατέστησαν τὸν Δία θεὸν ἐν τῷ οὐρανῷ,
τὸν Πλούτωνα ἐν τῷ ᾄδῃ, τὸν Βάκχον θεὸν τοῦ οἴνου, καὶ τὴν Ἀ-
φροδίτην τῆς ἡδονῆς· καὶ ἠλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ
ἐν ὁμοιωματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπό-
δων, καὶ ἐρπετῶν (Ῥωμ. α', 23).

3. Οἱ Ἐπικούρειοι, οἵτινες πιστεύουσι μὲν, ὅτι εἶνε εἷς Θεός, ἀρ-
νοῦνται ὅμως τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ καὶ δοξάζουσιν, ὅτι ὅλα τὰ ἐν τῷ
κόσμῳ συμβαίνουσιν οὐχὶ ἐκ τῆς θείας προνοίας καὶ σοφῆς κυβερνή-
σεως, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τυφλοῦ αὐτομάτου, ἢ ἐξ ἀναποδράστου ἀνάγκης,
ἢν ὀνομάζουσιν *Εἰμαρμένην*. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ὁμολογοῦσι μὲν τὴν
πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ διὰ λόγων, ἀρνοῦνται ὅμως αὐτὴν διὰ τῶν ἔργων·
ταῦτοιοι δὲ εἶνε οἱ ζῶντες ὡς εἰ μὴ ἐπίστευον, ὅτι μετὰ θάνατον θὰ
βραβευθῇ ἡ ἀρετὴ καὶ τιμωρηθῇ ἡ κακία.

4. Οἱ Μάγοι, οἵτινες ψιθυρίζοντες λόγους τινὰς ὑπόσχονται τοῖς
ἀνθρώποις εὐτυχίαν ἢ νόσον ἰατρείαν· οἱ βλάπτοντες ἄλλους διὰ
τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ διαβόλου· οἱ χειρομάνται, ὅσοι δηλ-
δοιχοῦνται ὅτι προβλέπουσι τὸ μέλλον ἐπὶ τῶν χειρῶν τῶν ἀν-

θρώπων (Ήσ. μζ', 12 — 14. Ἀποκαλ. κβ', 8)· οἱ κρεμῶντες χαρτία γεγραμμένα ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῶν ἄλλων ἢ ἄλλα πράγματα, δι' ὧν φαντάζονται, ὅτι ἀποδιώκουσι τὰς δυστυχίας· ἢ ὅσοι μεταχειρίζονται ἄλλας ἐπινοίας σατανικὰς ἵνα πλανῶσι τοὺς ἀπλουστέρους· ἐπίσης ἀμαρτάνουσι καὶ οἱ προστρέχοντες καὶ ἐλπίζοντες εἰς τὴν βοήθειαν αὐτῶν (1).

5. Οἱ Δεισιδαίμονες, οἵτινες παρατηροῦσιν ἐκ τινων πραγμάτων ἢ προσώπων οἰωνισμοὺς καὶ προμηνύματα, ἢ ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὰ κρυπτὴν δύναμιν· συναριθμοῦνται μετὰ τούτων οἱ ὄνειροκρίται καὶ οἱ πιστεύοντες αὐτοῖς· οἱ ἡμεροκρίται, ὅσοι διακρίνουσι τὰς ἡμέρας καὶ νομίζουσιν ἄλλας εὐτυχεῖς καὶ ἄλλας δυστυχεῖς (2). Τούτων δὲ χεῖ-

(1) Ἐνταῦθα ἀνάγονται αἱ νεκρομαντεῖαι, λεκανομαντεῖαι, τὰ φυλακτήρια, τὰ γοητεύματα τῶν κακῶν γράιδων καὶ ὅλαι αἱ σατανικαὶ ἐφευρέσεις, ὥς μεταχειρίζεται ὁ κοινὸς λαός· καθὼς εἶνε αἱ δεισιδαιμονικαὶ παρατηρήσεις περὶ τὰς λογείας τῶν γυναικῶν, τὰ περιδέματα καὶ ψιθυρίσματα εἰς ἰατρειὰν ἀσθενειῶν, νὰ καπνίζωνται μὲ μέρος ἐνδύματος εἰς ἀποτροπὴν βασκανίας, νὰ πύωσιν εἰς τὸν κόλπον, νὰ κόπτωσι τοὺς δυνυχας καὶ μέρος ἐνδύματος καὶ νὰ νὰ θέτωσιν εἰς τόπους, ὅπου προσκυνεῖται Ἄγιος, Ἡ ἐορτὴ τῆς πρώτης τοῦ Μαΐου, αἱ κληθόντες τῆς εἰκοστῆς τετάρτης τοῦ Ἰουνίου κτλ. τὰ ὅποια ὅλα εἶνε δεισιδαμονίαι ἐθνικαὶ (ἴδε Θεόφραστ. περὶ δεισιδαιμον. τὰς κωμῶδ. Ἀριστοφαν. Λουκιαν. Φίλοφειδ. ἢ ἀπιοτ. καὶ ἄλλους) ἐναντίαι εἰς τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ λατρείαν. Ταῦτα δὲ ἀποβάλλει ὁ θεὸς νόμος Λευϊτ.) ιβ', 31. Δεοτερονομ. ιη', 9—12. ε'. Παραλειπομ. λγ') καὶ ἡ Ἐκκλησίαι καθυποβάλλει εἰς βαρύντα ἐπιπλήμια ἴδε 61. 26 καὶ 65. κανὼν τῆς ἐν Τροβόλφ Συνόδου, τὸν 36. τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, τὸν 24 τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, τὸν 2. 65. καὶ 88 τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, καὶ τὸν 2. τοῦ Νύσσης.

(2) Πῶτω, παραδείγματος χάριν, οἱ ναυτικοὶ δὲν τολμῶσι νὰ κινήσωσιν ἀπὸ λιμένος τῇ τρίτῃ τῆς ἐβδομάδος ἡμέρᾳ· αἱ γυναῖκες νὰ νήθωσι τῇ παρασκευῇ ἐνῷ ἐργάζονται ὅλας τὰς λοιπὰς ἐργασίας. Δὲν εἶνε μικροτέρα καὶ ἡ δεισιδαμονία τῶν ἐξηγγόντων τὰ ὄνειρα ἢ πιστευόντων εἰς αὐτὰ καὶ ἐκείνων ὅσοι ἀπὸ φωνῶν ὀρνέων ἢ ὕλαγμῶν κυνῶν προβλέπουσι δυστυχίας. Ὅσοι φοβοῦνται τὰ φάσματα, τὰ κοινῶς λεγόμενα στοιχεῖα, τοὺς βρυκόλακας, τοὺς καλλικανθάρους· ὅσοι φαντάζονται ὅτι βλέπουσι τὴν πανώλην ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ σχήματα, ἀκούουσι νυκτερινοὺς λιθοβολισμοὺς, ὅταν αὐτὴ ἡ νόσος ὑπάρχῃ εἰς πόλιν τινά, καὶ τοιαύτας ἄλλας πολλὰς ἀθλιότητας, ὥς οἱ τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων δεχόμενοι Πνευματικοὶ πατέρες πρέπει νὰ σπουδάζωσιν ὅσον εἶνε δυνατόν νὰ ἐκρίζωσιν ἀπὸ τῶν καρδιῶν τῶν χριστιανῶν, παριστάγοντες αὐτοῖς, ὅτι εἶνε μακρὰν τοῦ Θεοῦ οἱ φοβούμενοι τοιαῦτα. Αὐτὸς εἶνε Θεὸς ζηλωτὴς, καὶ δὲν θέλει νὰ φοβώμεθα ἄλλον ἢ αὐτόν. Αὐτὸς ἐδίδαξεν ἡμᾶς νὰ μὴ φοβώμεθα ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ ἀν-

ῥόνες εἶνε οἱ περιορίζοντες τὴν εὐσέθειαν εἰς ἐξωτερικά τινα πράγματα· ὅσοι π. χ. προσεύχονται μακράς καὶ ὑποκριτικὰς προσευχὰς μόνον ἵνα νομισθῶσιν ἅγιοι· ἢ προσεύχονται μὲν οὐχὶ καθ' ὑπόκρισιν οὐδὲ ἐκ καρδίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ στόματος (Ματθ. ιε', 8, κγ', 14), ἢ φαντάζονται ὅτι λατρεύουσι τὸν Θεὸν διὰ τοιούτων προσευχῶν, δι' αὗτ' ἡ ἀγία Γραφή ἐλέγχει τοὺς Φαρισαίους· ὥσαύτως καὶ οἱ προσάπτοντες ἀγιότητά τινα εἰς ἐξαίρετον εἶδος ἐνδύματος, ἢ εἰς τὴν κερὰν τῶν τριχῶν· ἢ οἱ ποιοῦντες διάκρισιν παλαιῶν καὶ νέων βιβλίων. Ἐπίσης ὀλεθρίως εἶνε καὶ ἡ δεισιδαιμονία τῶν ἐλπίζοντων ὑπερφηφάνως εἰς τὰ ἐκυτῶν ἀγαθοεργήματα· διότι καίτοι τὰ καλὰ ἔργα εἶνε ἀναγκαῖα, πρέπει ὅμως καὶ διὰν πράττει αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐλπίσῃ εἰς μόνην τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (Λουκ. ιζ', 10, Ἰωάν. ιε', 5, Β', Κορινθ. γ', 4, 5). Εἶνε δὲ ἡ δεισιδαιμονία ἐναντία τῇ ἐντολῇ ταύτῃ καὶ διὰ τοῦτο προσέτι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐλπίζων εἰς ἑαυτὸν μακρύνεται τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας.

6. Οἱ αἵρετικοὶ καὶ κακόδοξοι, οἱ κιβδηλεύοντες τὴν ἀλήθειαν διὰ τῶν ὀλεθρίων αὐτῶν δοξῶν, καὶ ὀθρίζοντες τοιοῦτον τρόπον τὴν θείαν μεγαλειότητα, καὶ πλανῶντες καὶ ἄλλους τῆς εὐθείας ὁδοῦ.

7. Οἱ ἀποβάλλοντες τὴν ἁγίαν Γραφὴν, ἢ δεχόμενοι αὐτὴν λεπτολογουσαὶ ὅμως καὶ κρίνουσιν ἄνευ ἀνάγκης, ἡγοῦν ἐρευνῶσι τὰς κεκρυμμένας αἰτίας καὶ ἀφορμὰς τῆς μυστηριώδους βουλῆς τοῦ Θεοῦ· ἢ οἱ ἀμφιβάλλοντες εἰς ἄρθρα τινὰ τῆς πίστεως, ἢ χλευάζοντες ἐκκλησιαστικά τινα ἔθιμα, καὶ παρεξηγῶντες αὐτά. Ἀπαντες οὖτοι ἐλαττοῦσι τρόπον τινὰ καὶ ἀτιμάζουσι τὴν θείαν μεγαλειότητα.

8. Ἀμαρτάνουσι πρὸς ταῦτοις εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν οἱ ἐλπίζοντες εἰς τὸν ἴδιον πλοῦτον, φρόνισιν ἢ ἀγχίνουσαν, εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἢ τὴν ἰδίαν αὐτῶν, δὲν συλλογίζονται διόλου τὴν παντοδύναμον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζητοῦσι τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἀπὸ ξένης βοήθειας. Περὶ τῶν τοιούτων λέγει ὁ Θεὸς προφήτης· Ἱερεμίας, Ὁ ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον, καὶ στηρίζει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστῇ ἡ καρδία αὐτοῦ. (Κεφ. ιζ', 5)

ναμένων ἀποκτεῖναι, καὶ ὅτι εἶνε καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ἡμῶν πᾶσαι ἡριθμημέναι. Ματθ. ι, 28—31.

5). Ἐν ὀλίγοις λόγοις ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην οἱ ἔχοντες δόξαν πεπλανημένους καὶ ἐναντίας περὶ Θεοῦ ἢ πιστεύοντες πράγματα μὴ συμφωνοῦντα πρὸς τὴν τιμὴν τῆς θείας μεγαλειότητος· ἢ προσηλωμένοι ὄντες εἰς κτίσμα τοσοῦτον, ὥστε εὐαρεστοῦνται καὶ ἐλπίζουσιν εἰς μόνον αὐτό.

Διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἀποθανόντων Ἀγίων δὲν παραδαίνομεν τὴν ἐντολὴν ταύτην· διότι ἡ ἐπικλησις τῶν Ἀγίων (καθὼς ἡ ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία ἐννοεῖ αὐτὴν) διαφέρει πολὺ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Θεοῦ. Ἐμεῖς ἐπικαλούμεθα τὸν Θεὸν καὶ τὸν λυτρωτὴν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ὄψιστον Κύριον καὶ παντοδύναμον τῶν ἀπάντων Δεσπότην· τοὺς Ἀγίους δὲ, ὡς δούλους αὐτοῦ, οἵτινες συγκατοικοῦσι μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ αἰδίῳ ἐκείνῃ μακαριότητι. Ἡ ἐπικλησις τοῦ Θεοῦ εἶνε βαθυτάτη ὑπόκλησις εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ μεγαλωσύνην, καὶ καθολικὴ ἐλπίς εἰς μόνον αὐτόν· ἡ δὲ τῶν Ἀγίων ἐπικλησις εἶνε ἔννοια τῶν ἡμετέρων προσευχῶν μετὰ τῶν προσευχῶν αὐτῶν. Ἀπόδειξιν τοῦτου σαφῆ ἔχομεν τοῦτο, ὅτι οἱ Ἅγιοι, ἔτι ζῶντες ἐπὶ τῆς γῆς, προσευχήθησαν ὑπὲρ ἄλλων καὶ παρεκάλεσαν ἄλλους νὰ προσευχηθῶσι ὑπὲρ αὐτῶν, (Ρωμ. ιε', 30. Β', Κορινθ. α. 11. Φιλιππη. α. 4. καὶ Πράξ. ιε', 5). Πολλῶς μᾶλλον μετὰ θάνατον, ὅταν εἶνε πλησιέστεροι τῷ Θεῷ, ἤγουν ἡνωμένοι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀπολαύωσιν ἀδιαλείπτως τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, πολλῶς μᾶλλον θὰ ἔχωσι διάπυρον ἐπιθυμίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν πιστῶν, οὓς γινώσκει ὁ Θεός. Τοῦτου δὲ οὕτως ἔχοντος, τί ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ νὰ ἐνώσωμεν τὴν ἡμετέραν προσευχήν, ἤγουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ προσευχὴν τοῦ ἁγίου Παύλου ἢ ἄλλου τινὸς Ἀγίου; Εἰς τοῦτο δὲ ὑφίσταται ἡ ἐπικλησις τῶν Ἀγίων. Διὰ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης δὲν ἀποβάλλεται ἡ κραταιοτάτη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεριμναὶ διότι αὕτη εἶνε ὁ ἐδραῖος καὶ ἀναγκαῖος θεμέλιος καὶ τῆς ἡμετέρας προσευχῆς καὶ τῆς πρεσβεΐας τῶν Ἀγίων. Μὴ νομίζωμεν ὅμως, ὅτι τὸ προσφερόμενον εἰς τοὺς Ἀγίους σέβας δόναται νὰ ὠφελήσῃ ἡμᾶς ἐν ὅσῳ ἐπιμένομεν ἐν τῇ ἀπιστίᾳ καὶ ἀμετανοήσιᾳ. Ἡ μεγίστη τιμὴ, ἣν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν τοῖς Ἀγίοις, εἶνε νὰ σπουδάζωμεν νὰ μιμώμεθα τὴν ζωὴν αὐτῶν, καὶ νὰ ἔχωμεν τὰς ἐλπίδας εἰς μόνον τὸν Θεόν, εἰς δὲ ἠλπίσαν καὶ αὐτοί. Ἀναπολόγητοι λοιπὸν καὶ κολάσεως ἄξιοι εἶνε

οἱ προσφέροντες τοῖς Ἁγίοις τιμὴν ἰσόθεον, ἐλπίζοντες εἰς αὐτοὺς ὁχεδὸν ὡς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν· κατευθύνοντες τὰς προσευχὰς αὐτῶν συνεχέστερον πρὸς τοὺς Ἁγίους ἢ πρὸς τὸν Θεόν· οἱ ἑορτάζοντες τὰς ἑορτάς τῶν Ἁγίων διὰ περισσοτέρας εὐλαθείας ἢ τὰς ἑορτάς τοῦ Κυρίου· οἱ τιμῶντες τὰς εἰκόνας αὐτῶν περισσότερον ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος· διότι, ὅσον μεγάλοι καὶ ἂν εἴνε οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, εἴνε δοῦλοι Θεοῦ καὶ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐπομένως ἡ διαφορὰ μεταξὺ Θεοῦ καὶ αὐτῶν εἴνε ἄπειρος. Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέχῃ ἕκαστος ἐπιμελῶς, ἵνα μὴ πέσῃ εἰς ταύτην τὴν πλάνην.

Ἵνα ἀποφύγωμεν τὰ σφάλματα, ὅσα εἴνε ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν, χρήσιμοι εἴνε αἱ δύο ἐπόμεναι προφυλακαί· πρῶτον, ν' ἀφήσωμεν πάσας τὰς προλήψεις, ὅσαι κρατοῦσι τὴν ψυχὴν ἢ ἀπὸ κακῆς συνηθείας, ἢ ἀπὸ τῆς συναναστροφῆς τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως βιβλίων, ἢ ἀπὸ τῆς φυσικῆς κλίσεως. ἦν ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ κρίνειν τολμηρῶς περὶ πάντων· καὶ νὰ ἀκολουθῶμεν τὸν ὁρθὸν καὶ ὀρθὸν λόγον διὰ τῆς συναναστροφῆς τῶν φρονίμων ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὠφελίμων βιβλίων. Δεύτερον, νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς Ἀπακαλύψεως, ἥγουν νὰ μεταχειριζώμεθα τὸν θεῖον λόγον ὡς κανόνα τῶν ἡμετέρων λογισμῶν, καὶ νὰ ἀκολουθῶμεν αὐτὸν ὡς ὁδηγὸν κατὰ πάντα. Τούτο εἴνε τὸ ἀσφαλέστερον μέσον· καὶ πλανῶνται τῆς εὐθείας, ὅσοι ἢ ἀποβάλλουσιν αὐτό, ἢ ἀκολουθοῦσι τὴν ἑαυτῶν τολμηρὰν περιέργειαν· ἐπειδὴ καλῶς ποιῶμεν (καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος Πέτρος) προσέχοντες τῇ λόγῳ τοῦ Θεοῦ *Ὡς λύχνῳ φαίνονται ἐν ἀσχημῶς τύπῳ* (Β'. α, 19).

§. 6. Ἐντολὴ δευτέρα.

Ἡ δευτέρα Ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν Εἰδωλολατρειάν, καὶ πάντας τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς Θείας λατρείας.

Ἦσαν τὸ πάλαι βλατὰ ἔθνη (εἴνε δὲ καὶ σήμερον τινὰ) ἐν τοιαύτῃ πλάνῃ, ὥστε ἐθεοποίησαν ἐκ μὲν τῶν κτισμάτων τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὸ πῦρ, ἐκ τῶν ζώων τοὺς βόας, τὰς γαλαῖς, τοὺς κροκοδείλους κτλ. καὶ ἐκ τῶν φυτῶν, τὰ σκόραδα καὶ τὰ κρόμμυα, προσφέροντες αὐτοῖς θυσίας καὶ ἄλλας θείας τιμὰς καὶ κατεσκεύαζαν αὐ-

ἑωλα εἰς εἶδος ἀνθρώπων καὶ ἄλλων ζώων, καὶ προσεκύνησαν αὐτὰς ὡς θεοῦς. Ἀπὸ τῆς αἰσχρᾶς ταύτης καὶ βδελυρᾶς πλάνης ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ (Α΄. Πέτρ. δ', 3.).

Ὅμοιοι πρὸς τοὺς Εἰδωλολάτραις εἶνε καὶ οἱ δουλεύοντες τῷ Μαρμῳῇ ἢ τῇ κοιλίᾳ αὐτῶν, ἥγουν, ὅσοι καταγίνονται καθ' ἑκάστην εἰς τὸ συναθροίζειν πλοῦτον ἄπειρον ἢ θεραπεύειν τὰς σαρκικὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας. Τῶν τοιούτων ὁ Μαρμωνᾶς ἢ ἡ κοιλία εἶνε τὸ εἰδωλον, ὅπερ λατρεύουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀγία Γραφή ὀνομάζει εἰδωλολατρείαν τὴν πλεονεξίαν (Κολοσσ. γ', 5.) καὶ κατηγορεῖ τῶν λατρεύοντων ὡς θεὸν τὴν ἰδίαν κοιλίαν (Φιλιππησ. γ', 19).

Ἀπαγορεύει πρὸς ταῦτοις ἡ ἐντολὴ αὕτη πάντας τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ. Καθὼς ὅταν νομίζωμεν ὅτι λατρεύομεν τὸν Θεὸν διὰ τινων πραγμάτων, εἰς αὐτὸν δυσαρεστεῖται ὁ Θεός, καὶ τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε διατεταγμένα ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ. Τοιαύτη ἦτο ἡ λατρεία τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκείνων, οἵτινες προσέφερον μὲν πολυτελεῖς θυσίας εἰς τὸν Θεόν, διῆγον ὁμῶς ζωὴν ἀσεβῆ· ὅθεν καὶ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, (Κεφ. α', 11.) τὴν προσφερομένην ἀπὸ τοιούτων χειρῶν σερμίδαλιν ὀνομάζει ματαίαν, τὸ θυμίαμα βδέλυγμα, καὶ τὸ στέαρ τῶν αἰτευτῶν ἀκάθαρτον. Παραβαίνουσι λοιπὸν τὴν ἐντολὴν ταύτην.

1) Οἱ προσευχόμενοι μακρὰς προσευχὰς (ὅπερ καθ' ἑαυτὸ εἶνε καλὸν καὶ ἐπαινετόν), καὶ νομίζοντες, ὅτι εἰσακούονται, διότι αἱ προσευχαὶ αὐτῶν εἶνε μακραί, ἐνῷ προσεύχονται χωρὶς τινος εὐλαθείας ἢ διαθέσεως τῆς καρδίας. Ὅμοιοι πρὸς τοῦτοις εἶνε καὶ οἱ ὑποκριταί, οἵτινες ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ σπουδάζουσι νὰ φαίνωνται ζηλωταὶ τῆς τιμῆς τοῦ θεοῦ ὀνόματος, ζηλωταὶ τῆς πίστεως, ζηλωταὶ τῆς τιμῆς καὶ ὠφελείας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅσοι ἐν πάσῃ συναναστροφῇ ἀνθρώπων λαλοῦσι περὶ πνευματικῶν πραγμάτων (τὸ ὁποῖον εἶνε ἐπαινετόν, ὅταν γίνηται κατὰ Θεόν) ἢ διὰ κενοδοξίαν, ἢ διὰ τὰ ἑαυτῶν συμφέρον· ἢ, καὶ ἂν δὲν εἶνε αὐτὰ τὰ αἷτια, ὑφίσταται ὁμῶς ὁ ζηλος αὐτῶν εἰς ἄπλοὺς λόγους, πρὸς οὓς δὲν συμφωνοῦσι τὰ ἔργα αὐτῶν.

2) Οἱ νηστεύοντες, ἤγουν ἀπεχόμενοι τινῶν βρωμάτων, καὶ ὁμῶς μεθύοντες καὶ πράττοντες ἄλλας ἀσεβείας, δι' ὧν βεβηλοῦται ἡ ἀληθὴς νηστεία, ἥτις δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἀποχὴν τῶν βρωμάτων, ἀλλ' εἰς

τὴν ἐγκράτειαν τῶν παθῶν (1). Εἰς τούτους καταλέγονται καὶ οἱ εὐ-
πρεπίζοντες μὲν τοὺς θεοὺς ναοὺς, καὶ στολιζόντες τὰς εἰκόνας τῶν
ἁγίων, καταδυναστεύοντες δὲ τοὺς ἀθώους, οἵτινες εἶνε ναὸς Θεοῦ
ζῶντος, καὶ καταλιμπάνοντες ἀδοξηήτους τοὺς ἐν ἀνάγκαις· καὶ δι-
μῶς νομίζοντες ὅτι ἐξεπλήρωσαν τὰ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖα, ἐνῶ
ἔπρεπε, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ· « Καὶ ταῦτα ποιῆσαι, κα-
κεῖνα μὴ ἀφιεῖναι. » (Ματθ. κγ', 23).

3. Παραβαίνουσι τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ οἱ δι' αἰσχροκέρδειαν, ἡ
ἀπὸ μωρᾶς φαντασίας ψυχικῆς σωτηρίας, ἐπινοοῦντες θαύματα καὶ
διπτασίας, ἡ προσάπτοντες εἰς τόπους τινὰς ἀγιότητά τινα καὶ πι-
στεύοντες ὅτι ὁ Θεὸς εἰσακούει τὴν προσευχὴν προτιμότερον ἐν
τούτῳ τῷ τόπῳ ἢ ἐν ἄλλῳ. Ἐν ὀλίγοις ἁμαρτάνουσιν, ὅσοι κατὰ τοὺς
λόγους τοῦ Χριστοῦ (αὐτ.) περιορίζουσι τὴν εὐσέβειαν εἰς ἐξωτερικὰ
πράγματα, καὶ ἀμελοῦσι τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ
τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. Ὅθεν λέγει περὶ αὐτῶν ἡ οὐράνιος ἀλή-
θεια. « Τῷς χεῖλεσί με τιμᾷ (ὁ λαὸς οὗτος), ἡ δὲ καρδία αὐτῶν
πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με διδάσκοντες δι-
δασκαλίαι, ἐντάλματα ἀνθρώπων. » (Ματθ. ιε', 8. 9).

Δὲν εἶνε ἐναντίον εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην νὰ στολιζώμεν δι' ἁγίων
εἰκόνων τοὺς ναοὺς, κατὰ τὴν παλαιὰν χριστιανικὴν συνήθειαν· ἐπει-
δὴ πρῶτον μὲν ἡμεῖς ζωγραφοῦμεν εἰς τὰς εἰκόνας οὐχὶ τὸν ὁρα-
τον καὶ ἀμίμητον Θεόν, ἀλλὰ τὸν σωτῆρα Χριστὸν εἰς εἶδος τῆς
προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, ἡ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ δούλους. Δεύ-
τερον αἱ εἰκόνες μῆτε ἱστοροῦνται, μῆτε προτίθενται ἐν τοῖς
ναοῖς, ἵνα λατρεύωμεν αὐτάς, ἀλλὰ εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἔργων τοῦ
Θεοῦ, καὶ τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ δούλων, ἵνα παρακινήσωμεν τὰς καρ-
διάς ἡμῶν εἰς εὐσέβειαν καὶ μίμησιν τῶν καλῶν ἔργων, βλέποντες

(1) Τοιοῦτοι εἶνε οἱ πεπλανημένοι ἐκεῖνοι χριστιανοί, οἱ νομίζοντες ὅτι ἡ νη-
στεία ὑφίσταται κυρίως εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῶν βρωμάτων, καὶ ὅτι ἡ ἀμετρο-
ποσία δὲν βλάπτει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μόνον ἐγκρατεῦται ἀπὸ κρέατος· οἱ ἐγ-
κρατεῦμενοι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας ἀπὸ τοῦ κοινῶς λεγομένου καφέ
ἢ τῆς νικοτιανῆς, περιπατοῦντες δὲ ὡς κύνες λυσσῶντες, ὑβρίζοντες διὰ τὸ παρα-
μικρὸν καὶ ὀργιζόμενοι κατὰ τοῦ τυγχόντος· καὶ, ἂν τις ἐλέγξῃ διὰ τοῦτο, ἀποκρί-
νονται ἀνευθυστάτως οἱ ἄθλιοι, ὅτι δὲν ἔπιον καφέ, ἡ δὲν ἐκαπνίσθησαν διὰ τῆς
νικοτιανῆς.

πᾶς εἰκόνας. Τρίτον ἡ προσκύνησις, ἣν προσφέρομεν εἰς τὰς εἰκόνας, δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτάς, ἤγουν, εἰς τὸ σανίδιον, τὴν ζωγραφίαν, τὸν πολυτελεῖ γῦρον τῆς εἰκόνας, ἢ τὴν τέχνην τοῦ ζωγράφου, ἀλλ' εἰς τὰ πρωτότυπα, τῶν ὁποίων εἶνε εἰκόνες, αὐτάς δὲ τὰς εἰκόνας τιμῶμεν διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ, ἤγουν τοῦ φιλήματος (1).

Ὅστω, φέρ' εἰπεῖν, ὅταν προσκυνῶ τὸν τίμιον Σταυρόν, προσφέρω μεθ' ὑποταγῆς εἰς τὸν μόνον Σωτῆρα τοῦ κόσμου τὴν καρδίαν μου, τὴν πίστιν, τὴν προσευχὴν, τὴν ἐλπίδα, καὶ αὐτὴν τὴν προσκύνησιν· ἡ δὲ εἰκὼν καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶνε ἡ αἰσθητὴ παρόρμησις καὶ παρακίνησις εἰς αὐτό. Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ἡξεύρωμεν, ὅτι καίτοι ἡ προσκύνησις τῆς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς εἰκόνας ἐτέρου τινὸς ἁγίου φαίνεται ἡ αὐτή, διαφέρει ὅμως πολὺ ἡ μία τῆς ἄλλης· καθότι ἡ προσκύνησις τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ ὑφίσταται εἰς μίαν βαθυτάτην ὑπόκλισιν τῆς καρδίας ἡμῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὡς Δεσπότου καὶ Δημιουργοῦ τῶν πάντων· ἡ δὲ προσκύνησις τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων εἶνε μία φανέρωσις τῆς τιμῆς, ἣν προσφέρομεν ἀπὸ καρδίας πρὸς τοὺς ἁγίους, ὡς ἡγαπημένους τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὄντας μεθ' ἡμῶν ἐνὸς σώματος μέλη, κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κοινωνίαν τῆς μιᾶς Ἑκκλησίας.

Ἡ νόμιμος ὁμοῦ αὐτῇ καὶ ἁγία προσκύνησις τῶν εἰκόνων μεταβάλλεται εἰς τὸ ἐπίψογον τῆς εἰδωλολατρείας ἁμαρτήμα, ὡςάκις ἡ προσκυνητὴς προσκυνεῖ μόνην τὴν εἰκόνα καὶ ἐλπίζει εἰς αὐτήν· ὡςάκις νομίζει μίαν εἰκόνα ἁγιωτέραν τῆς ἄλλης καὶ ἐλπίζει περισσότερον εἰς τὴν μίαν παρὰ εἰς τὴν ἄλλην, ὡς κάμνουσιν ὅσοι φέρουσιν εἰς τὰς Ἑκκλησίας μίαν εἰκόνα, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτὴν μόνην· ἢ ὅσοι τιμῶσι περισσότερον τὴν εἰκόνα τὴν ἔχουσαν γῦρον πολυτελεῖ, παρὰ τὴν μὴ ἔχουσαν, ἢ τὴν παλαιὰν εἰκόνα παρὰ τὴν

(1) «Τὴν εὐσέβειαν συμπεφωνήκαμεν, τὴν ἀλήθειαν ἐκηρύξαμεν, ὥστε κατὰ πάντα ἀποδέχεσθαι τὰς σεπτὰς εἰκόνας — καὶ ταύτας προσκυνεῖν, ἥτοι ἀσπάζεσθαι· ταῦτόν γάρ ἀμφότερα· κυνεῖν γάρ τῇ Ἑλλαδικῇ ἀρχαίᾳ διαλέκτῳ τὸ ἀσπάζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖν σημαίνει, καὶ τὸ τῆς πρὸς προβέσεως ἐπίστασιν τινα δηλοῖ τοῦ πόθου, ὥσπερ φέρω καὶ προσφέρω, κυρῶ καὶ προσκυρῶ, κυνῶ καὶ προσκυνῶ, ὃ ἐμφαίνει τὸν ἀσπασμὸν καὶ τὴν κατ' ἐπέκτασιν φιλίαν.» (Ἰδὲ τὰ πρακτικὰ τῆς ἐκδόμης οἰκουμένης. Συνόδ. πραξ. ζ', καὶ Μητροφ. Κριτόπουλ. ἑμολογ. Ἱ. Ανατολ. Ἑκκλησ. κεφ. ιε.)

νέαν· ἢ ὅσοι δὲν θέλουσι νὰ προσευχηθῶσιν ἐν τόπῳ, ὅπου δὲν βλέπουσιν εἰκόνα. Οἱ τοιοῦτοι καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι ἁμαρτάνουσι με-
γάλως, καὶ προσάπτουσι μῶμον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς Χριστιανικῆς
πίστεως.

Ἵνα ἀποφύγῃ ἕκαστος τὰς τοιαύτας πλάνας, πρέπει νὰ σημειώσῃ
καλῶς τὰ ἐπόμενα. Πρῶτον, ὅτι ἐκείνη μόνη ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ
εἶνε ἀληθὴς λατρεία, ἣτις γίνεται ἐκ καρδίας μετανοήσεως καὶ ἀνο-
ποκρίτου· καθότι ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς Θείας λατρείας εἶνε
φιλά σημεῖα τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐλαθείας,
χωρὶς τῆς ὁποίας αὐτὰ οὐδὲν ὠφελοῦσι· τοῦτο καὶ τὸ Εὐαγγέλιον
ζητεῖ παρὰ τῶν προσκυνητῶν νὰ προσκυνῶσι τὸν Θεὸν ἐν πνεύ-
ματι, ἔχουν ὅχι μόνον ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς, καὶ ἀλη-
θεῖα (ἔχουν ἀνοποκρίτως) (Ἰωάν. δ', 23). Δεύτερον, πρέπει νὰ
προσέχῃ εἰς μόνον τὸν θεῖον λόγον καὶ νὰ εἶνε βέβαιος, ὅτι εἰς
αὐτὸν περιέχεται ὁ ἀληθὴς κανὼν περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ λατρεύω-
μεν τὸν Θεόν· ὅθεν λέγει καὶ ὁ Χριστὸς περὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς,
ὅτι εἰς αὐτὴν περιέχεται ἡ αἰώνιος ζωὴ (Ἰωάν. ε', 39).

§. 7. Ἐντολὴ τρίτη.

Ἡ τρίτη ἐντολὴ ἐμποδίζει νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα
τοῦ Θεοῦ πρὸς καταφρόνησιν τῆς δόξης αὐτοῦ (α)· καὶ διδά-
σκει ἡμᾶς τὸν ὀρθὸν τρόπον τῆς θείας λατρείας (β).

(α) Μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡνωμένη ἡ ὑψίστη καὶ ἀκοι-
νώνητος αὐτοῦ δόξα, πρὸς ἣν τὰ κτίσματα πρέπει νὰ προσφέρωσιν
ἐν παντὶ καιρῷ τὸ μέγιστον σέβας. Ἀμαρτάνουσι δὲ εἰς τὴν ἐντο-
λὴν ταύτην.

1. Οἱ *Βλάσφημοι*, οἵτινες προσφέρουσι λόγους ἀσχημονας καὶ
βλασφήμους ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, ἢ ἐναντίον ἁγίου τινὸς ἀνδρός· ὅσοι, φερ' εἰπεῖν, λέγουσιν, ὅτι
ὁ Θεὸς εἶνε αἴτιος τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, ὅτι δίδει ἐνίοτε ἀφορ-
μὴν εἰς τὸ νὰπραχθῇ ἡ ἁμαρτία· ὅσοι ὑπομάζουσιν αὐτὸν ἄδικον
καὶ ἀσπλαγχνον, ἢ διότι δὲν δίδει εἰς αὐτοὺς ὅσα αὐτοὶ νομίζουσι
χρεωστούμενα εἰς αὐτούς, ἢ διότι παιδεύει ὑπὲρ τὸ πρέπον, καθὼς
αὐτοὶ φαντάζονται· ὅσοι κρίνουσι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς πε-
πλανημένας αὐτῶν ὑπολήψεις, καὶ τολμῶσι νὰ λέγωσιν, ὅτι τοῦτο ἢ

ἔκεινο δὲν ἔγαινε καλῶς, ἀλλ' ἠδύνατο νὰ γείνη καλλήτερον, ἢ ὅσοι φέγουσι τὴν παροῦσαν κατάστασιν καὶ φορὰν τῶν πραγμάτων, νομίζοντες ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὸν κόσμον ἀταξίαι, ὅς παραβλέπει ὁ Θεός· πρὸς τοῦτοις ὅσοι δὲν ὑποφέρουσι μεθ' ὑπομονῆς τὰς ἀσθενείας καὶ δυστυχίας, ἀλλὰ γογγίζουσι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰτιῶνται ὡς ἀδικον. Οἱ τοιοῦτοι καὶ ἄλλοι παρόμοιοι καταφρονηταὶ τοῦ ἐνδόξου ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἁμαρτάνουσιν ἀπείρως. Συνριθμοῦνται εἰς τούτους καὶ ὅσοι βλασφημῶς ὑβρίζουσι τὸν θεῖον λόγον, ἤγουν τὴν ἁγίαν Γραφήν, καὶ τολμῶσι νὰ λέγωσιν ὅτι αὐτὴ περιέχει μύθους, ἀντιφάσεις ἐναντίας εἰς τὸν ἡρθὸν λόγον· ἢ ὅσοι ὑπερυψοῦσι τὰ συγγράμματα τῶν ἔθνικων, προτιμῶντες αὐτὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας Γραφῆς. Οἱ τιοῦτοι βλάσφημοι ἐπαιθεύοντο ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ διὰ θανάτου «Ὁνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου (τ. ἔ. βλασφημῶν) θανάτῳ θανατούσθω» (Λευϊτ. κδ', 16). Ὡσαύτως δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρωνται καὶ τὴν σήμερον μεταξύ τῶν χριστιανῶν (1).

2. Ὅσοι θμνύουσι ὅρκους ψευδεῖς, ἢ θμνύουσι μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔπειτα δὲν πράττουσι κατὰ τὸν ὅρκον, καὶ περιπαίξουσι τρόπον τινὰ τὸν Θεόν, ἐν ἐπικαλοῦνται μάρτυρα τοῦ ὅρκου. Περὶ τῶν τοιούτων λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ζαχαρίου «Καὶ εἰσελεύσεται (τὸ δρέπανον) εἰς τὸν οἶκον τοῦ θμνύοντος τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτόν.» (ἐ, 4.)

3. Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκης, καὶ διὰ παραμικρὰς ὑποθέσεις ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὑπερένδοξον ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ μεταχειρίζονται αὐτὸ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀσχήμονας λόγους· καὶ τὰς ἀπρεπεῖς ὁμιλίας· καθὼς ἦσαν λέγωσι μὰ τὸν Θεόν! ὁ Θεὸς τὸ γινώσκει! μὰ τὰς Ἐντολάς! ἢ ἐκφωνοῦσιν ἐν καιρῷ ἀθεμιτῶν εὐτραπελιῶν ὦ Θεέ! ὦ τύχη!

4. Οἱ ψευδοπροφηταὶ, ἤγουν ὅσοι προλέγουσιν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ προφητείας ψευδεῖς, ἢ καυχῶνται, ὅτι ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς τὸ μέλλον καὶ προσέταξεν αὐτοὺς νὰ κηρύξωσιν αὐτὸ εἰς τοὺς ἄλλους.

(1) Ἦγουν πρέπει μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν νὰ ἀποκόπτονται τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μέλη σσαπημένα, ἵνα μὴ διαδίδωσι τὸν ἴον τῆς βίης κακίας εἰς τοὺς λοιπούς. (Α', Κορινθ. ἐ, 1—11, καὶ Τίτ. γ', 10).

5. Ὅσοι ζητοῦσι παρὰ τοῦ Θεοῦ ζητήματα ἀπρεπῆ, καθὼς ποιοῦσιν οἱ παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ ἐκδικήσῃ αὐτοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἢ ὅταν ληστής τις παρακαλῇ τὸν Θεὸν νὰ βοηθῇ οὗτον εἰς τὰς κλοπὰς καὶ ληστείας αὐτοῦ. Οἱ τοιοῦτοι ποιοῦσι τὸν Θεὸν συνεργὸν τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων.

6. Ὅσοι ὑπόσχονται εἰς τὸν Θεὸν ὑποσχέσεις, ἃς δὲν ἐκπληροῦσι, καθὼς ὅσοι δι' εὐεργεσίαν, ἣν ἔλαβον παρὰ Θεοῦ, ὑπόσχονται μὲν νὰ στολίσωσι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἢ νὰ δώσωσιν ἐλεημοσύνην εἰς τροφὴν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων, ἢ νὰ συστήσωσι σχολεῖα, ἢ καὶ ν' ἀφῇωσιν ἀμαρτίαν τινὰ εἰς ἣν εἶνε δεδομένοι, ἀθετοῦσι δὲ τὴν ἑαυτῶν ὑπόσχεσιν (1).

Εἶνε δὲ συγκεχωρημένον καὶ πρέπον νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πρῶτον ἐν καιρῷ τῆς θείας λατρείας, ἡγροῦν ὅταν δοξολογῶμεν τὸν Θεόν· δεύτερον, εἰς ἀναγκαίαις τινὰς περιστάσεις, οἷον ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ὅπου, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Παύλου γίνεται «Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος» (Ἐβρ. ζ', 16)· τρίτον, ὅταν ἡ νόμιμος ἐξουσία ζητῇ παρ' ἡμῶν ὄρκον εἰς πράγματα, τὰ ὅποια δὲν εἶνε ἐναντία εἰς τὸν θεῖον νόμον (2). Πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ νόμιμος ὄρκος δὲν πρέπει

(1) Ἡ ἁγία Γραφή ἀπαιτεῖ ῥητῶς τὴν πληρῶσιν τῶν ὑποσχέσεων καὶ τῶν ὄρκων (Ἀριθμ. λ', 2. Δευτερονομ. κγ', 22. 24.), ἀλλ' ἐπειδὴ γίνονται πολλάκις ὑποσχέσεις καὶ ὄρκοι προπετεῖς πρὸς ἰδίαν βλάβην ἢ τοῦ πλησίον, ὅποιοι ἦτο ὁ ὄρκος τοῦ Ἠρώδου (Ματθ. ιδ', 8.), καὶ τῶν ζητούντων νὰ θανατώσωσι τὸν ἀπόστολον Παῦλον (Πραξ. λδ', 12.), εἰς ταιαύτας περιστάσεις εἶνε προτιμότερον ν' ἀκυροῦται ὁ ὄρκος ἢ νὰ πράττῃται τὸ κακόν.

2) Ὅχι μόνον διατάσσει τὸν νόμιμον ὄρκον ὁ Θεός (Ἐξοδ. κδ', 11. καὶ Δευτερονομ. ζ', 13), ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος μετεχειρίσθη αὐτὸν πρὸς περισσοτέραν βεβαίωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος (Ἐβρ. ζ', 18—18). Ὡσαύτως ὥμοσαν ἐνίοτε καὶ οἱ ἅγιοι ἄνδρες τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης (Ἰδε Β', Κορινθ. α', 23. καὶ ἀλλαχοῦ). Ἄλλ' ἴσως ἤθελεν ἀντιλέξῃ τις· διατί λοιπόν ὁ Χριστὸς ἀπαγορεύει τὸν ὄρκον (Ματθ. ε', 34—37, ἴδε καὶ Ἰακώβ. ε', 12). Πρὸς τὸν ὅποιον λέγομεν, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Χριστοῦ δὲν ἦτο νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν χρῆσιν τῶν νομίμων καὶ ἀναγκαίων ὄρκων, ἀλλὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ματαίους καὶ χωρὶς ἀνάγκης γινομένους ὄρκους, καὶ ἐκείνους, οὓς ὡμνῶον προπετῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ κτισμάτων καὶ περὶ τῶν ὁποίων ἐλέγχονται συνεχῶς (Ματθ. αὐτόθ. καὶ κγ', 16—22. καὶ Ἰερερ. ε', 7).

νὰ γίνηται εἰς κτίσμα (2), ἀλλ' εἰς μόνον τὸν πανταχοῦ παρόντα Θεόν, εἰς ὃν μόνον εἶνε γνωσταί αἱ βουλαὶ τῶν καρδιῶν.

(β) Εἶνε φανερόν, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὕτη, προστάσσουσα νὰ προφέρωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ καὶ ἐμποδίζουσα τὸ ἐναντίον, διατάσσει συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον τῆς λατρείας ἐκείνης, ἣν ὁ ἄνθρωπος χρεωστεῖ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶνε μαρτυρία τῆς ἐσωτερικῆς ὑποταγῆς πρὸς αὐτόν, περὶ τῆς ἐλαλήσαμεν ὀλίγα τινά, (Τμῆμα α.). Τὰ οὐσιώδη μέρη τῆς θείας λατρείας εἶνε ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ διάπυρος ἐπιθυμία καὶ κλίσις τῆς ψυχῆς εἰς τὸ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς Ὁντος ἀξιοτάτου ἀγάπης, ἣ μᾶλλον εἰπεῖν τῆς ἀγάπης αὐτῆς. «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου» λέγει ὁ Χριστὸς (Ματθ. κβ', 35).

Ἡ ἐνωσις αὕτη γίνεται διὰ τῆς ἀδιακόπου καὶ καθαρᾶς μνήμης τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς. Ἐντεῦθεν ἐπεταί, ὅτι ἡ εὐσεβὴς καὶ ζέουσα ψυχὴ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης α') γυμνάζεται πάντοτε εἰς τὸν θεῖον νόμον καὶ εὐρίσκει τὴν μόνην αὐτῆς παρηγορίαν εἰς ταύτην τὴν ἀγιωτάτην ἀσχολίαν· β'), ὑφυσταί πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, καὶ πλησιάζει εἰς τὸν Θρόνον τῆς χάριτος διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς (Ἑβρ. δ', 16)· γ'), δοξολογεῖ πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ κηρύττει τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ· δ'), εὐχαριστεῖ ἐκ καρδίας τὸν Θεὸν δι' ὅλας τὰς χάριτας, ὅσας ἔλαβε παρ' αὐτοῦ καὶ ἀποδίδει ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν αὐτοῦ· ε'), ἔχει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν, καὶ παραδίδει εἰς τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ τὰ συμβαινόντα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς· ς'), ὑποτάσσεται ἐπομένως μετὰ χαρᾶς εἰς τὰ προστάγματα τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, καὶ ἐλπίζει μεθ' ὑπομονῆς εἰς αὐτόν· ζ'), τελευταῖον ἀγαπᾷ τὸν πλησίον, ὅσον ἐπιθυμεῖ ν' ἀγαπᾶται αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. «Ἐάν τις εἴπῃ, ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισεῖ, ψεύστης ἐστίν.» (Ἰωάν. δ', 20). Ἐναντίαι εἰς ταύτας τὰς ἀρετὰς εἶνε αἱ ἐπόμεναι κακίαι· α'), ἡ πρὸς τὸν

(2) Ὅποιοι εἶνε οἱ ὄρκοι, οἱ γινόμενοι ἐπὶ τῆς ζωῆς, τῆς κεφαλῆς, τῶν τέκνων κ. τ. λ. περὶ ὧν ἴδε τὰς ἀνωτέρω μαρτυρίας τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Ἰερμείου.

Θεὸν ἔχθρα, ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τὴν παράβασιν τῶν ἐντολῶν τοῦ
 β') ἡ πνευματικὴ ἀκηγρία, ἡγουν ἀκηδία, δι' ἧς ἀμελοῦμεν τὰ κα-
 ῖθηκοντα τῆς εὐσεβείας, τουτέστι τὴν προσευχὴν, τὴν μνήμην τοῦ
 Θεοῦ, τὴν φοίτησιν εἰς τοὺς θείους ναοὺς, κ. λ. (Ματθ. κέ, 13 -27,
 Ἑβρ. ε', 11. Α', Πέτρ. ε', 8). γ'), ἡ πρὸς Θεὸν ἀχαριστία, ἡνω-
 μένη ἐνίοτε μετὰ γογγυσμοῦ δ'), ἡ ἀμφιβολία διὰ τὴν πλήρωσιν
 τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ· μία ἄκαιρος πεποίθησις εἰς τὸν Θεόν (1),
 ἢ μία τελεία ἀπόγνωσις.

Τὸ δεύτερον οὐσιώδες μέρος τῆς θείας λατρείας εἶνε ὁ φόβος
 τοῦ Θεοῦ, ὅστις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ συλλογιζώμεθα καθ' ἑκάστην
 τὴν παντοδυναμίαν καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ φυλαττώμεθα
 μὴ πράξωμεν ὅσα εἶνε εἰς ὕβριν καὶ καταφρόνησιν αὐτοῦ (2).

Ἀποτελέσματα τοῦ θείου φόβου εἶνε· ἡ πνευματικὴ πτωχεία,
 δι' ἧς ταπεινοῦται τις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ γνωρίζει ὅτι εἶνε πταί-
 στης ἐνώπιον τοῦ θείου κριτηρίου. Ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν πνευ-
 ματικὴν πτωχείαν ἡ φαρισαϊκὴ ὑπερηφάνεια, δι' ἧς θαρρῆται τις εἰς
 τὰ ἔργα αὐτοῦ ἔργα, καὶ ὑψοῦται ὑπὲρ τοὺς ἄλλους· β') ἡ μετάνοια,
 ἡγουν ἡ ὁμολογία τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων ἡνωμένη μετὰ τῆς ἐλ-
 πίδος εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὁμολογία αὕτη, γινομένη
 διὰ στόματος, ὀνομάζεται Ἐξομολόγησις. Εἰς ταύτην ἐναντία εἶνε
 ἡ ἀμετανοησία, ἡγουν ὁ βαθὺς ὕπνος εἰς τὴν ἁμαρτίαν (3). γ'), ἡ

(1) Ἦγουν νὰ ἐλπίζῃ τις εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ περισσότερον ἀφ' ὅ,τι
 πρέπει. Περὶ τοῦτου ἴδε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον Ῥωμ. β', 4.—5.

(2) Τίς οὐ φοβηθήσεται σε, Βασιλεῦ τῶν ἐθνῶν; ὅτι σοι [τοῦτο] προσήκει,
 λέγει ὁ Προφήτης Ἱερεμίας Ι', 7. Πρέπει ὅμως νὰ προσέχωμεν νὰ μὴ εἶνε ὁ
 πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν φόβος δουλικός, ἀλλ' υἱικός, «1) δουλικὸς φόβος γεννᾶται
 ἀπὸ καρδίας τρεμούσης διὰ τὰς δικαίας καὶ ἀφεύκτους ποινάς, ὧν εἰμεθα ἄξιοι
 διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας. Ὁ υἱικός φόβος ὑφίσταται εἰς τὴν λύπην, ἣν αἰσθά-
 νεται ὁ ἁμαρτωλός, διότι ἔβλαψε τὸν εὐεργετικὸν καὶ φιλόστοργον αὐτοῦ Πα-
 τέρα, τὸν Θεόν. Περὶ τοῦ τοιοῦτου φόβου λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μαλαχίου·
 «Υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν Κύριον ἑαυτοῦ· καὶ εἰ Πατὴρ εἰμι ἐγώ,
 ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου; (2, 6).
 Ἐναντίον τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ εἶνε ὁ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὑπερβολικὸς φόβος,
 ἡγουν νὰ φοβώμεθα μὴ δυσαρεστήσωμεν τοὺς ἀνθρώπους περισσότερον παρὰ
 τὸν Θεόν, ὅπερ ἀπαγορεύει ὁ Χριστὸς» (Ματθ. ιβ', 4—9).

β) Καλὸν εἶνε οἱ κοιμώμενοι ἀμέριμνοι ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, νὰ ἐνθυμηθῶσι τοὺς

νηστεία, ἤγουν ἡ χαλίνωσις τῶν παθῶν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος πολεμῇ καὶ ὑποτάσῃ αὐτὰ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Χρήσιμος εἶνε εἰς ταύτην τὴν χαλίνωσιν ἡ ἀποχὴ βρωμάτων τινῶν, δι' ἧς δαμάζονται αἱ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι, αἱ ὁποῖαι, ἐξαγριούμεναι ἀπὸ τῆς ὑπερμέτρου τροφῆς, ἀποτελοῦσιν ἀκηδές καὶ νωθρὸν τὸ πνεῦμα Ἐναντία εἰς τὴν χαλιναγωγίαν τῶν παθῶν εἶνε ἡ ἀκολασία, δι' ἧς δίδει τις τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς ὁρέξεις τοῦ σώματος, ἐξ ἧς γεννῶνται ἡ ἀκρασία, ἡ τρυφή, ἡ γαστριμαργία, καὶ ὅλα τὰ ἁμαρτήματα. Περὶ τούτου διδάσκει ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ λέγων· «Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ ἀφνίδιος ἐρ' ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη» (Λουκ. κ', 35. πρὸς Ῥωμ. ιε', 13. Ἐφ. ε', 18. Α', Θεσο. ε', 6). δ') ἡ ἄρνησις τοῦ ἑαυτοῦ, ἤγουν, ἡ καταφρόνησις καὶ ἀποβολὴ τῶν κωλύοντων τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὅσον ἀρεστὰ καὶ ἂν ᾔθελον εἶσθαι εἰς ἡμᾶς. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, πρέπει νὰ καταφρονήσωμεν τιμὴν, πλοῦτον, συγγένειαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅταν αὐτὰ ἐμποδίζωσιν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καθηκόντων. Ὁ τηρήσας ἀκριβῶς ὅσα εἶπομεν ἐνταῦθα περὶ τοῦ Θεοῦ φόβου, δύναται δικαίως νὰ ὀνομασθῇ Θεοσεβής.

§. 8. Ἐντολὴ τετάρτη.

Ἡ τετάρτη Ἐντολὴ προστάσσει ἡμᾶς νὰ συνερχώμεθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰς Κυριακάς καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτάς, ἵνα λατρεύωμεν τὸν Θεόν· ἤγουν, ν' ἀποδίδωμεν εἰς τὸν Κτίστην τοιαύτην τιμὴν, ὅταν χρεωστῇ εἰς αὐτὸν τὸ κτίσμα, καὶ νὰ οἰκοδομῶμεν ἑαυτοὺς ἐκ τοῦ Θεοῦ λόγου.

Ἡμεῖς χρεωστοῦμεν νὰ καταγινώμεθα ἀδιακόπως εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως ἡμῶν καὶ διὰ τὰς διαφοροὺς τῆς παρούσης ζωῆς χρείας, ὁ πολυεύσπλαγχνος Θεὸς συγκαταβαίνων εἰς τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν ἐχάρισεν ἡμῖν ἑξ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος, ἵνα

λόγους τοῦ ἀποστόλου· «Ὅταν γὰρ λέγωσιν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε ἀφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὀλεθρος, ὥσπερ ἡ ὥδιν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῃσιν κ. λ.ν (Α', Θεσσαλον. ε', 3—8).

ἐργαζώμεθα τὰ συγκεχωρημένα ἐπίγεια ἡμῶν ἔργα, καὶ διώρισ-
μόντην τὴν ἐβδόμην ἡμέραν νὰ λατρεύωμεν αὐτῇ. Ἡ ἐβδόμη αὕτη
ἡμέρα ἦτο ἀπ' ἀρχῆς κόσμου τὸ Σάββατον (ἡ λέξις σημαίνει κατὰ-
παυσιν, διότι πρέπει νὰ καταπαύωμεν ἐν αὐτῇ πάσης ἐργασίας) καὶ
μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος μετετέθη παρὰ πάντων τῶν χριστια-
νῶν εἰς τὴν Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ
(1). Ἐπειδὴ, καθὼς ἐώρταζον πάλαι τὸ Σάββατον οἱ Ἰουδαῖοι, διότι
κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων τῆς

1) Καὶ τοι ἡ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθεσία, ὡς ἀνήκουσα μᾶλλον εἰς τὸν
Ἱερουργικὸν νόμον, ἔπρεπε νὰ καταργηθῇ παντάπαι μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σω-
τῆρος (Κολασσ. β', 16, 17.), ἐπειδὴ ὅμως περιέχει καὶ ἠθικόν τι, ν' ἀφιερῶ-
μεν μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, μετετέθη παρὰ
τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας εἰς τὴν Κυριακὴν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐσχόλαζον τὸ Σάββα-
τον, καὶ ἐσυνάζοντο ἐπὶ τὸ αὐτό, νὰ λατρεύωσι τὸν Θεόν (Λευϊτ. κγ', 3.), εἰς
ἀνάμνησιν οὗ μόνου τῆς δημιουργίας (Ἐξέδ. κ', 11.), ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλευθερίας
αὐτῶν ἐξ Αἴγυπτου (Δευτερον. ε', 14, 15.) καὶ ὁ παραβαίνων τὴν ἐντολὴν
τοῦ Σαββάτου ἐτιμωρεῖτο θάνατον (Ἀριθ. 36). Οἱ χριστιανοὶ ἐφύλαττον τὴν
Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ νοητοῦ
Φαραῶ, ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς Κ. Δ.
(Πρῶξ. κ', 7. Α', Κορινθ. ις', 2. Ἀποκαλ. α', 10. (ὅπου καὶ Κυριακὴ ρητῶς
ὀνομάζεται) καὶ Ἰγνατίου ἐπιστολ. πρὸς Μαγνησ.) καὶ ἐσχόλαζον ἀπὸ πάσης ἐρ-
γασίας, ἐκτὸς ἀν ἀναγκαῖατις περιστάσις ἀπῆται τὸ ἐναντίον· ἴδε τὸν 29. κανόν.
τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. ὃν ἐξηγῶν ὁ Βαλασμών λέγει· «Οἱ πατέρες τὸ μὴ ἐργά-
ζεσθαι κατὰ τὴν Κυριῶνυμον οὐκ ἀναγκαστικῶς ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ προσέθεντο
εἶγε δύναντο οἱ πιστοὶ· εἰ γὰρ ἐκ πενίας, ἢ ἄλλης τιнос ἀνάγκης καὶ κατὰ τὴν
Κυριῶνυμον ἐργάζαιτό τις, οὐ προκρινεῖται». Οἱ δὲ Πολιτικοὶ νόμοι διώ-
ρισαν ἀπαραίτητον τῆς Κυριακῆς τὴν ἀργίαν δι' ὅλους πλὴν τῶν γεωργῶν,
οὓς καὶ ὑπέταξεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην. Λέων ὁ Αὐτοκράτωρ μετέπειτα. Καὶ
αὕτη μὲν ἦτο ἡ μόνη σχεδὸν τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας ἑορτὴ τοῦ χρόνου δὲ
προϊόντος προσετέθησαν καὶ ἄλλαι διάφοροι ἑορταὶ Δεσποτικαὶ τε καὶ Μαρτυ-
ρικαὶ αἱ περισσώτεραι (καθὼς λέγει Εὐσέβ. Παμφιλ. εἰς βίον Κωνσταντίνου)
ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνστ. ὅστις ἐνομοθέτησε νὰ ἑορτάζηται καὶ ἡ παρασκευὴ πά-
σης ἐβδομάδος, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς Εὐσέβ. αὐτόθι. καὶ ὁ Σωζόμενος Βιβλ. α', κεφ 8.
Ἡ ἑορτὴ ὅμως τῆς παρασκευῆς συνάγεται ἀρχαιότερα ἐκ τοῦ Ὀριγένης βιβλ.
θ', κατὰ Κέλσου. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔπειτα Μανουὴλ ὁ Κομνηνός διώρισε διὰ νεα-
ρᾶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑορτῶν ὅλου τοῦ ἔτους, τὰς ὅποιας διαίρει εἰς τὰς· «Τε-
λείως ἀπράκτους» καὶ εἰς τὰς «Ἀπὸ μέρους ἀπράκτους» ἴδε τὴν νεαράν ταύ-
την παρὰ τῷ Οὐγγλαυτῷ (Τόμ. α', Σελ. 169).

δημιουργίας, οὕτως ἐορτάζουσι δικαίως οἱ χριστιανοὶ τὴν Κυριακὴν, διότι κατ' αὐτὴν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατέπαυσεν. ἤρουν ἐτελείωσεν τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, ἦτις εἶναι τρόπον τινὰ μία νέα δημιουργία. Ἵνα δὲ ἀγιάζωμεν τὴν εὐλογημένην ταύτην ἡμέραν, καὶ ἐορτάζωμεν, καθὼς εὐαρεστεῖται ὁ Θεός, εἶναι ἀναγκαῖον.

1. Νὰ καταπαύωμεν ἀπὸ πάσης ἐργασίας, οὐ μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὁ δοῦλος καὶ ἡ παιδίσκη ἡμῶν· νὰ μακρύνωμεν τὸν νόον ἡμῶν ἀπὸ πάσης βιωτικῆς μερίμνης καὶ ματαίας ἀσχολίας, καὶ νὰ ἀσχολώμεθα εἰς μόνην τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα εὐφρανθῶσιν καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα διὰ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐορτὴ αὕτη πρέπει νὰ φυλάττεται ἀκριβῶς, ἐκτὸς ἂν ἐμποδίσῃ ἡμᾶς ἀπαραίτητος ἀνάγκη· οἷον πυρκαϊά, ἐπιδρομὴ ἐχθροῦ, ἀσθένεια φίλου, ἢ ἄλλο τι ὠφέλιμον εἰς τὸ κοινόν, ὅπερ δὲν δέχεται ἀναβολὴν καιροῦ. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις πληροῦντες τὰ πρὸς ἀλλήλους καθήκοντα, δὲν παραθαίνομεν τὴν ἐντολὴν ταύτην· εἰς ἐναντίας φυλάττομεν τὸν θεῖον νόμον κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἐπομένως δὲν καταφρονεῖται διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο βεβαίως καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, λέγων· «Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» (Μάρκ. β', 27), τουτέστι δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ παραβλέψῃ τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου νόμον, ὡσάκις τὸ ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ὠφέλεια τοῦ πλησίου.

2. Νὰ φοιτῶμεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου καὶ νὰ εὐχαριστῶμεν εἰς τὰς δημοσίας συνάξεις τὸν εὐσπλαγγνον Θεὸν καὶ ἀγαθὸν Προνοητὴν δι' ὅλας αὐτοῦ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας· νὰ γνωρίζωμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὰ πταίσματα, καὶ νὰ τὰ ἐξομολογώμεθα μετ' ἀληθινῆς εὐλαθείας, παρακαλοῦντες τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, νὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ νὰ μὴ στερήσῃ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ· νὰ μεταλαμβάνωμεν τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἀξίως καὶ συνεχῶς· ν' ἀκούωμεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μετ' εὐλαθείας τὴν προσηυχήν, τὴν ψαλμωδίαν καὶ τὴν διδασκίαν τοῦ Θεοῦ λόγου. Πρέπει δὲ νὰ φοιτῶμεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ οὐ μόνον τὰς Κυριακάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ἐορτάς τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, καὶ νὰ σπουδαζώμεν διὰ τῆς σωτηριώδους ταύτης ἀσχολίας νὰ προκόπτωμεν εἰς τὴν εὐσέβειαν.

3. Οἱ κατοικοῦντες μακρὰν τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἐμποδιζόμενοι νὰ ὄψαν·

γῶσιν ἀπὸ ἀνάγκης τινός, πρέπει τὰς ἐορτάς ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ εὐρίσκονται, νὰ προσεύχωνται αἰρῶντες χεῖρας ὁσίους εἰς τὴν οὐρανόν, ἢ νὰ οἰκοδομῶνται διὰ τῆς ἀναγνώσεως εὐσεβῶν βιβλίων. Ὅσοι ἔμως δὲν ἤξεύρουσι ν' ἀναγινώσκωσι, πρέπει ν' ἀκροάζωνται ἄλλους ἀναγινώσκοντας.

4. Ἐν ἑκάστῃ οἰκίᾳ πρέπει οἱ γονεῖς νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα, οἱ κύριοι τοὺς δούλους, οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς, οἱ ὑπερκείμενοι τοὺς ὑποκειμένους, καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ νὰ κατηγῶσι αὐτοὺς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ νὰ ἐνασχολῶνται πάντοτε δηγοῦντες αὐτοὺς εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ.

5. Πρέπει ἐξαιρέτως τὰς ἐορτάς νὰ βοηθῶμεν τοὺς ἐν ἀνάγκαις ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἡμῶν, ἢ νὰ δίδωμεν ἐλεημοσύνην εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν. Πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικούς, ὡς ὑπηρέτας τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, διὰ νὰ ἐργάζωνται τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα μετὰ χαρᾶς καὶ μὴ στεναζόντες (Ἐβρ. γ', 17). «Ἀξίος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστι» (Λουκ. ζ. 7. Α', Κορινθ. θ', 13, 11. Α', Τιμοθ. ε', 17, 18). Πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τὰς ἀνάγκας, καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν ἀναγκαιῶν σκευῶν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς οἰκοδομὴν Νοσοκομείων διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ γέροντας, εἰς οὐσας Σχολαίων, εἰς ὑποδοχὴν ξένων, καὶ εἰς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων. Ὁ πρᾶττων ταῦτα αὐτὸς ἀγιάζει τὸ Σάββατον τοῦ Κυρίου, καὶ ἄρχεται ἀπὸ τῆς παρούσης ζωῆς νὰ ἐορτάζῃ τὸ αἰώνιον ἐκεῖνο Σάββατον, ἥγουν αὐτὸς δοκιμάζει ἐκείνην τὴν ἀνάπαυσιν, ἧς τὴν τελείαν ἀπόλαυσιν θὰ ἔχωμεν ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ (Ἐβρ. δ', 8, 9).—Ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην.

1. Ὅσοι ἀπὸ ἀμέτρου ἐπιθυμίας πλοῦτου καὶ τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν ἐργάζονται τὴν Κυριακὴν καὶ ἀσχολοῦνται εἰς κοσμικὰ πράγματα. Οἱ τοιοῦτοι δουλεύουσι τῷ Μαμμωνᾷ καὶ τῇ κοιλίᾳ αὐτῶν καὶ οὐχὶ τὸν Θεόν, καὶ μαρτυροῦσι διὰ τούτου, ὅτι ἔχουσιν ὀλίγην ἐλπίδα καὶ πίστιν εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Φαντάζονται οἱ ἀνόητοι, ὅτι ὅσα κερδαίνουν ἐν τῇ προσκαίρῳ ταύτῃ ζωῇ εἶνε καρποὶ τῶν ἰδίων κόπων καὶ ὅχι τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ. Οὕτω συλλογίζονται οἱ Ἑθνικοί, ἀλλ' οὐχὶ οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοί. Διὰ τοῦτο συγχωρεῖ πολλάκις ὁ Θεὸς νὰ στερῇται ἐν μιᾷ στιγμῇ ὁ ἄνθρωπος ὅσα ἐκέρδησε διὰ τοιαύτου τρόπου.

2. Ὅσοι, εἴτε ἀπὸ ψυχρότητος πρὸς τὴν θρησκείαν, εἴτε ἀπὸ ἀκηθίας, εἴτε ἀπὸ ἐσφαλμένης δόξης, ὅτι ἡ θεία λατρεία εἰς τὰς κοινὰς συνάξεις δὲν ἔχει τι περισσότερον τῆς γενομένης κατ' οἶκον, δὲν φοιτῶσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ δαπανῶσι τὸν πολύτιμον τοῦτον καιρὸν καθήμενοι ἀργοὶ ἢ περιερχόμενοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἢ παριστάμενοι εἰς σκανδαλώδη καὶ θεατρικὰ δράματα, ἢ εἰς ἀσχήμονα παιγνίδια, καὶ ἄλλας τοιαύτας ἀσεθείας (1). Καὶ εἶνε μὲν συγκεχωρημένον νὰ εὐθυμήσῃ τις τὴν Κυριακὴν πρὸς ἀνακούφισιν τῶν σωματικῶν πόνων, πρέπει ὅμως νὰ προσέχῃ νὰ μὴ βλάβῃ διὰ τοῦτου τὴν ἰδίαν ψυχὴν, νὰ μὴ ζημιώσῃ τὸν πλησίον καὶ νὰ μὴ σκανδαλίσῃ τινά.

3. Ὅσοι φοιτῶσι μὲν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, φοιτῶσι δὲ ἢ ἀπὸ ἀπλῆς συνηθείας, ἢ ἵνα φυλάξωσι τὸ πρέπον, ἢ καὶ νὰ περῶσι τὸν καιρὸν, καθὼς καὶ ὅσοι ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀκολουθίας καὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν φλυαροῦσι, γελῶσιν, ἀστειεύονται, συλλογίζονται τὰ ἐπίγεια, καταλαλοῦσι τὸν πλησίον, δὲν ἀκούουσι μετὰ προσοχῆς τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν, ἢ καὶ κρίνουσιν αὐτὴν κατὰ τὰς ἰδίας ἐννοίας· διότι ἡ διδασχὴ, ὅποια καὶ ἂν εἶνε ἢ φράσις, ἢ τὰ σχήματα τοῦ διδάσκοντος, πρέπει νὰ ἀκούηται μετὰ εὐλαθείας· ἐπειδὴ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

4. Ὅσοι δὲν γνωρίζουσι μῆτε θέλουσι νὰ μάθωσι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν ἀσχολοῦνται εἰς ἀνάγνωσιν εὐσεβῶν βιβλίων, ἀλλ' ἐξεναντίας ἀναγινώσκουσι σκανδαλώδη καὶ ὀλέθρια συγγράμματα, καὶ τελευτῶσιν οὕτως τὴν ἀθλίαν αὐτῶν ζωὴν εἰς μεγάλην ἄγνοιαν τῆς εὐσεθείας.

5. Ἀμαρτάνουσι προσετι εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐκεῖνοι οἱ ἀσεβεῖς Ποιμένες, οἱ μὴ διδάσκοντες τὸ ποίμνιον αὐτῶν, μῆτε κηρύττοντες εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπ' Ἐκκλησίας, ἢ (ἂν εἶνε ἀγράμματοι) δὲν ἀναγινώσκουσι ἄλλο Ἐκκλησιαστικὸν βιβλίον· αὐ-

1 Ἐμποδίζει τὰ τοιαῦτα κατὰ τὰς ἐορτὰς ἡ ἐν Καρθαγένη Σύνοδος κανὼν. 7. καὶ 61. παρὰ τῷ Λεὺγκλιφ τόμ. Α'. Σελίδ. 51. καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Μέγας νόμον ἐξέθηκε κωλύοντα πᾶν μουσικὸν ὄργανον κατὰ τὰς Κυριακάς, ὡς λέγει Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐπιτομ. σελ. 291. Ἰγνάτιος δὲ ὁ Θεοφόρος ἐπιστολ. πρὸς Μαγνησ. λέγει· «Ἐκαστος ἡμῶν Σαββατίζειτω πνευματικῶς, μελέτη νόμων χαίρων—οὐκ ὀρχήσῃ καὶ κρότοις νοῦν οὐκ ἔχοντι».

τοὶ οὐκ εἰσέρχονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, μήτε ἄλλους ὁδηγοῦσιν εἰς αὐτὴν (Ματθ. κγ', 13). Πρὸς τοῦτοις, οἱ ἀναγινώσκοντες, ἢ ψάλλοντες ἐπ' Ἐκκλησίας χωρὶς εὐλαβείας καὶ προσοχῆς, μετὰ μεγάλης ταχύτητος καὶ προξενούντες ἐπομένως σκανδαλον ἀντὶ ὠφελείας.

6. Ὅσοι δὲν διδουσι ἐκ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων μήτε τὸ ἐλάχιστον μέρος εἰς τὰς ἀναγκαίας πνευματικὰς χρείας· οἷον, ὅσοι δὲν συνεισφέρουσιν εἰς τὴν συναζομένην διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνην, καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἐκκλησιαστικὰς χρείας, καθὼς ἔτι καὶ εἰς σύστασιν τῶν Νοσοκομείων, τῶν Σχολείων, εἰς βοήθειαν τῶν ἐν ἀνάγκαις ὄντων, τῶν προσαιτούντων, τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν· ἀντὶ δὲ τούτου καταναλίσκουσι τὴν οὐσίαν αὐτῶν εἰς ἀνωφελεῖς καὶ ἀσώτους δαπάνας, εἰς ἡδονὰς καὶ ἀθεμίτους ἀπολαύσεις, εἰς γελωτοποιοὺς καὶ βωμολόχους κ. τ. λ. Οἱ τοιοῦτοι πάντες δὲν ἀγιάζουσι τὸ Σάββατον ἤγουν τὴν ἑορτὴν, ἀλλὰ βεβηλοῦσιν αὐτὴν καὶ στεροῦνται τῆς μεγάλης ἐκείνης ἑορτῆς τῆς οὐρανοῦ καταικίας.

Αἱ προειρημέναι τέσσαρες ἐντολαὶ διδάσκουσι περὶ Θεοῦ καὶ τῆς ὑφειλομένης εἰς αὐτὸν λατρείας· αἱ ἐπόμεναι ἐξ ἀποθλέπουσι τὸν πλησίον καὶ ἔχουσι τέλος γενικῶς τὴν εἰρηνικὴν καὶ εὐδαίμονα ζωὴν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

§. 9. Ἐντολὴ πέμπτη.

Ἡ πέμπτη Ἐντολὴ προστατάσει, νὰ προσφέρωμεν τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς ἡμῶν, καὶ ἐξαιρέτως (ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν γονέων) εἰς τοὺς Ἡγεμόνας, εἰς τὴν Πνευματικὴν καὶ Κοσμικὴν ἐξουσίαν, εἰς τοὺς Διδασκάλους, εἰς τοὺς εὐεργέτας καὶ Κυρίους, καθὼς ἔτι καὶ εἰς τοὺς γέροντας καὶ ν' ἀγαπῶμεν εἰλικρινῶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἔχει μεγάλην ἔμφασιν ἐν ὀλίγοις λόγοις· διότι προστατάσει,

I. Νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν. Τοῦτο τὸ σέβας εἶνε ν' ἀγαπῶμεν ἐξ ὁλης καρδίας καὶ νὰ σεβώμεθα αὐτούς· νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς αὐτούς καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρίζωμεθα ἀξιόλογόν τινα ἐπιχείρησιν χωρὶς τῆς εὐλογίας αὐτῶν· νὰ ὑποφέρωμεν μεθ' ὑπομονῆς τὰ ἐλαττώ-

ματα καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· νὰ ὑπερασπίζωμεν, διὰν εἶνε ἀνάγκη τὴν τιμὴν αὐτῶν, νὰ γνωρίζωμεν εὐχαρίστως μέχρι τέλους ζωῆς τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὰς εὐεργεσίας, ὅσας ἐλάβομεν παρ' αὐτῶν, καὶ νὰ δεικνύωμεν ἐμπράκτως τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς, βοηθοῦντες αὐτοὺς κατὰ δύναμιν, μάλιστα διὰν πτωχεύσωσιν ἢ γηράσωσιν. Οἱ γονεῖς πάλιν χρεωστοῦσι νὰ τρέφωσι τὰ ἴδια τέκνα, ἕως οὗ φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν, νὰ προνοῶσι ὑπὲρ τῆς υἱείας αὐτῶν, ν' ἀνατρέφωσιν εἰς τὸν φόδον τοῦ Θεοῦ ('Εφεσ. ζ', 4), νὰ μὴ δίδωσιν εἰς αὐτὰ σκάνδαλον καὶ κακὸν παράδειγμα· νὰ διδάσκωσιν αὐτὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ (Δευτερ. ζ', 7, 11, 19.), καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, εἰς ἃς εἶνε ἐπιτήδεια, καὶ νὰ σπουδάζωσι νὰ βάλωσιν εἰς ἑκείνο τὸ ἐπάγγελμα, ὅπερ εἶνε πρόσφορον καὶ κατάλληλον εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν. Δὲν πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ προσφέρωνται μετὰ σκληρότητος εἰς τὰ τέκνα, ἀλλὰ νὰ διορθοῦσι τὰ σφάλματα αὐτῶν μετὰ συγκαταβάσεως, καθὼς προστάσει ὁ Ἀπόστολος, λέγων· «Οἱ πατέρες μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυμώσῃ (Κολάσ. γ', 21). Πρέπει προσέτι νὰ εἶνε, μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῶν, οἱ πρῶτοι καὶ κάλλιστοι σύμβουλοι τῶν ἰδίων τέκνων.

2) Ν' ἀγαπῶμεν τοὺς Ἡγεμόνας, ὡς πρῶτους δεσπότας μετὰ Θεόν, καὶ νὰ σεβώμεθα αὐτοὺς ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς θελήσεις καὶ ἐκτελοῦντες τὰς προσταγὰς αὐτῶν μετὰ χαρᾶς καὶ χωρὶς γογγυσμοῦ ('Ρωμ. ιγ', 1—6. Τίτ. 1. Α', Πέτρ. ε', 13—17). Πρὸς τοῦτοις νὰ δίδωμεν τοὺς φόρους ἐθελουσίως, καὶ νὰ παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς υἱείας καὶ εὐτυχίας αὐτῶν (Α', Τιμοθ. ε', 1, 2. Ἱερεμ. κβ', 7.), καὶ νὰ κινδυνεύωμεν ὑπὲρ αὐτῶν, διὰν εἶνε ἀνάγκη, νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, τῶν ἀποστατῶν καὶ τῶν προδοτῶν. «Οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν ὥστε ὁ ἀνιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκε» ('Ρωμ. ιγ', 1, 2). Τὸ δὲ χρέος τῶν Ἡγεμόνων εἶνε νὰ προνοῶσι περὶ τῆς ἡσυχίας καὶ εὐδαιμονίας τῶν ὑπηκόων, νὰ ὑπερασπίζωσι τὰ δίκαιον, καὶ νὰ καλᾶζωσι τοὺς φανεροὺς πταίστας, νὰ μὴ συγχωρῶσιν εἰς τὰς πνευματικὰς καὶ πολιτικὰς Κυβερνήσεις νὰ υπερβαίνωσι ποτὲ τὰ ὅρια τοῦ καθήκοντος. Ὁ Ἡγεμὼν χρεωστατὴ ν' ἀνταμείβῃ τοὺς καλοὺς, καὶ νὰ παιδεύῃ τοὺς κακοὺς, καὶ νὰ φροντίσῃ

ὡς πατὴρ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῶν ἰδίων τέκνων. Πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ διατηρῇ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν, καὶ νὰ ὑπερασπίζῃ τὴν Ἐκκλησίαν ἐναντίον τῶν καταφρονούντων καὶ χλευαστῶν, νὰ συνεργῇ εἰς τὸν πλατυσμόν καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, καὶ νὰ ὁδηγῇ διὰ ταύτης τοὺς ὑπηκόους πρὸς τὴν εὐσεβείαν· ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει τοὺς ὀρθοδόξους βασιλεῖς τιτηνοὺς τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαΐου Κεφ. μβ', 23.

3. Νὰ προσφέρωμεν ὑποταγὴν εἰς τοὺς πνευματικούς καὶ κοσμικοὺς Κυβερνήτας, νὰ ἀγαπῶμεν αὐτοὺς ἀνυποκρίτως καὶ νὰ ὑπερασπίζωμεν τὴν τιμὴν αὐτῶν νὰ παριστάμεθα ἔμπροσθεν αὐτῶν μετὰ σεβασμοῦ καί, ἂν τυχὸν ἤβελον βλάβει ἡμᾶς, νὰ ὑποφέρωμεν μεθ' ὑπομονῆς τὴν βλάβην (Α', Θεσσα. ε', 12, 13. Ἐφ. γ', 17). Τὸ δὲ χρέος τῶν Κυβερνητῶν, τῶν μὲν πνευματικῶν εἶναι, νὰ διδάσκωσι τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ ὁδηγῶσιν αὐτοὺς εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς· τῶν δὲ κοσμικῶν, νὰ φυλάττωσι τὸ δίκαιον καὶ νὰ φροντίζωσι νὰ εἶνε εὐτακτοὶ καὶ φρόνιμοι οἱ ὑποκείμενοι εἰς αὐτοὺς.

4. Ν' ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους καὶ εὐεργέτας, καὶ νὰ εἴμεθα πάντοτε εὐγνώμονες πρὸς αὐτοὺς· βοηθοῦντες ἐν καιρῷ χρείας, καὶ περιποιούμενοι φιλικῶς ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ.

5. Χρεωστούσιν αἱ δοῦλοι νὰ φοβῶνται τοὺς κυρίους αὐτῶν, νὰ ὀπηρεῖται πιστῶς καὶ ἐπιμελῶς, νὰ παίθωνται εἰς τὰς προσταγὰς αὐτῶν χωρὶς γογγυσμοῦ, νὰ ὑποφέρωσι τὰς δυσκολίας καὶ τὰς φαντασιώδεις αὐτῶν γνώμας, νὰ μὴ κλέπτωσι, νὰ φροντίζωσι ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τοῦ κυρίου ὡς φροντίζουσιν ὑπὲρ τοῦ ἑαυτῶν, νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν τιμὴν καὶ τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ δεσπότου ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ (Ἐφεσ. ζ', 3—8. Κολοσ. γ', 22—25. Α', Τιμ. ζ', 1, 2. Τίτ. β', 9, 10. Α', Πέτρ. β', 18, 19). Οἱ κύριοι πάλιν πρέπει νὰ προσφέρωνται πρὸς τοὺς δούλους, ὡς πατέρες, νὰ παρακινῶσιν αὐτοὺς εἰς τὸν φόβον τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰ χρηστὰ ἔθνη, νὰ μὴ στερῶσιν αὐτοὺς τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, νὰ μὴ ἐπιφορτίζωσι διὰ κόπων ὑπερβολικῶν· νὰ μὴ βαρύνωσι τοὺς γεωργοὺς διὰ συνεισφορῶν καὶ δόσεων ἀνυποφόρων, νὰ εἶνε μέτριοι εἰς τὰς καλὰς, ἀς δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλωσι πρὸς ἄλλο τέλος ἢ πρὸς διόρθωσιν τῶν δούλων· νὰ μὴ μεταχειρίζωνται αὐτοὺς ὄργανα τῆς ἰδίας κακίας, καὶ νὰ ἐνθυμῶνται πάντοτε τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου· «Οἱ κύριοι τὸ

δικαίον καὶ τὴν ἰσότητά τοις δούλοις παρέχεσθαι, εἰδότες, ὅτι καὶ ὁμοίως ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς. » (Κολοσ. δ', 1. Ἐφεσ. ε', 9). Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἀνάγονται καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς γυναῖκας καὶ τῶν γυναικῶν πρὸς τοὺς ἀνδρας (Α', Κορινθ. ζ', 3—5. 12, 13. Ἐφεσ. ε', 22—25. Κολοσ. γ', 18, 19. Α', Πέτρ. γ', 1—7).

6. Προστάσσει ἔτι ἡ ἐντολὴ αὕτη ν' ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ἥγουν νὰ προσφαρώμεθα πρὸς πάντας εἰλικρινῶς, φιλικῶς, θεραπευτικῶς καὶ πρῶτος· νὰ εἴμεθα ἐλευθέριοι καὶ εὐσπλαγχνοί. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς εὐσπλαχνίας εἶνε· νὰ τρέφωμεν τοὺς πεινῶντας, νὰ ποτιζώμεν τοὺς διψῶντας, νὰ ἐπισκεπτώμεθα τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς, νὰ ὑποδεχώμεθα ἀσμένως τοὺς ξένους, νὰ μὴ προξενώμεν βλάβην εἰς τὸν πλησίον, ἐξ ἐναντίας δὲ πάντοτε καλὸν (Ματθ. κέ, 34—36). Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς εὐσπλαχνίας, καθόσον ἀποβλέπουσι τὴν ψυχὴν, εἶνε· νὰ ἀποσύρωμεν τὸν πλησίον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἁμαρτίας· νὰ διδάσκωμεν τοὺς ἀμαθεῖς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν θεῖον φόβον, καὶ νὰ βοηθῶμεν διὰ καλῶν συμβουλῶν (Ματθ. ιγ', 15. Ῥωμ. ιε', 12. Α', Θεσ. ε', 11—14). Οὐ μόνον νὰ ὑποφέρωμεν μεθ' ὑπομονῆς ὅ,τι ἄδικον πράξει ἄλλος πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ νὰ συγχωρῶμεν καὶ νὰ παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας πάντων.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐξαρτᾶται ἡ εἰρήνη, καὶ τὸ καλὸν τῶν ἀνθρώπων ὑπόσχεται ὁ Θεὸς εἰς τοὺς πληρωτὰς αὐτῆς ἐξαίρετον εὐλογίαν.

Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ λαλήσωμεν κατὰ μέρος καὶ περὶ τῶν παραβῶν τῶν ταύτης τῆς ἐντολῆς· ἐπειδὴ αἱ μὴ ἐκπληροῦντες τὰ προειρημένα καθήκοντα εἶνε παραβάται τῶν αὐτῶν. Εἰς ταύτας δὲ τὰς παραβάσεις περιέχονται αἱ ἐπόμεναι κακίαι· οἶον, ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀπειθεία, ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη, ὁ γογγυσμός, ἡ ἀπιστία, ἡ ἀποστασία, ἡ προδοσία, ἡ φιλαυτία, ἡ κενοδοξία, ἡ φιλαργυρία, ἡ πλεονεξία, ἡ ἀσπλαχνία, ἡ ἀγροικία, ἡ ὑπερηφανία, ἡ καταφρόνησις τῶν ἄλλων, ἡ κατάκρισις τοῦ πλουσίου, τὸ σκάνδαλον καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

§. 10. Ἑκτὴ ἐντολή

Ἡ Ἑκτὴ Ἐντολὴ προστάσσει νὰ μὴ βλάπτωμεν ἀμέσως,

ἢ δι' ἄλλου τινὸς τὸν πλησίον, μήτε νὰ συλλογιζώμεθα νὰ βλάψωμεν αὐτόν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ προφυλάττωμεν αὐτόν ἀπὸ πάσης βλάβης.

Ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος συγκροτεῖ μίαν Κοινότητα. Ὡς οὖν δε διατηρῆται ἡ εὐδαιμονία αὐτῆς ἀναγκαιότατον εἶναι ν' ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον, ὡς μέλος ἡμέτερον καὶ συμπολίτην τοῦτου τοῦ κόσμου· καὶ οὐ μόνον νὰ μὴ βλάπτωμεν αὐτόν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας καὶ νὰ φροντίζωμεν περὶ τῆς εὐδαιμονίας του, καθὼς καὶ περὶ τῆς ἰδίας ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεός, ὡς ὑψιστος κυβερνήτης τοῦ κόσμου καὶ προνοητὴς τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀνθρώπων, ἔδωκεν ἡμῖν τὴν ἐντολὴν ταύτην. Ἀμαρτάνουσι δὲ εἰς αὐτήν,

1. Ὅσοι φονεύουσιν ἄνθρωπον εἰς μάχην, πνίγουσιν αὐτόν ἢ σφάζουσιν διὰ χειρός, ἢ δι' ὀπλου, ἢ διὰ δηλητηρίου, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον. Συναριθμοῦνται εἰς ταῦτα ἡ μονομαχία, ἡ προδοσία, ἡ ἀποστασία καὶ ὁ αἰδικὸς πόλεμος. Ὡς φονεῖς κατακρίνει ὁ Θεὸς νόμος καὶ τοὺς ἀποφασίσαντας μὲν νὰ φονεύσωσιν τινα, μὴ δυνηθέντας δὲ νὰ πραγματοποιήσωσιν τὴν ἀπόφασιν, ἢ κωληθέντας ἀπὸ τινος ἐμποδίου. Οἱ χριταὶ ὅμως, ὅταν καταδικάζωσι τοὺς πταίστας εἰς θάνατον, καθὼς καὶ ὅσοι, πολεμοῦντες ὑπὲρ τῆς πατρίδος, φονεύουσι τοὺς ἐχθρούς, δὲν λογίζονται παραβάται τῆς ἐντολῆς ταύτης· διότι αὐτοὶ δουλεύουσι τὸν Θεὸν καὶ τὸ δίκαιον, ἐκπληροῦντες τὰ καθήκοντα τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐπαγγέλματος.

2. Ὅσοι δίδουσι συμβουλὴν ἢ βοήθειαν ἵνα πραχθῇ ὁ φόνος, ἢ νὰ προεξηγηθῇ βλάβη ἢ ζημία εἰς τὸν πλησίον· ἢ γίνονται ἀφορμὴ τοῦ φόνου, ἐξάπτοντες τὰς διχονσίας, συκοφαντοῦντες τὸν πλησίον, καταλαλοῦντες καὶ φονεύοντες αὐτόν διὰ τῆς στερήσεως τῆς τιμῆς (1). Πρὸς τοῦτοις, ὅσοι κλέπτουσι καὶ λεηλατοῦσι, καίουσιν οἰκίας, ἀναγκάζουσιν ἄλλους νὰ οἰνοποτῶσιν ὑπὲρ δύναμιν, διὰ τῶν ὑποίων δὲν φονεύουσι μὲν πάντοτε τὸν πλησίον, ἐλαττοῦσιν ὅμως τὴν ζωὴν ἢ καθιστᾶσιν αὐτὴν δυστυχῆ.

3. Οἱ αἰδικοὶ χριταὶ, αἵτινες, ἀπατῶμενοι ἀπὸ φιλοκερδείας, ἢ συγ-

1) Οἱ Πολιτικοὶ νόμοι λέγουσιν, ὅτι «οὐδὲν διαφέρει τὸ φονεῦσαι, καὶ τὸ παραστῆναι αἰτίαν φόνου, καὶ τὸ ἐντελεσθῆναι» (Ἰδε τὴν Σύνοψ. Μιχαὴλ τοῦ Ἀταλιᾶ, τίτλ. 71).

γενείας, ἢ κολακείας, ἢ παρακινούμενοι ἀπὸ φόβου, ἀπολύουσι τοὺς πταίστας καὶ καταδικάζουσι τοὺς ἀθώους. Οἱ τοιοῦτοι κριταὶ εἶνε χειρότεροι καὶ αὐτῶν τῶν φονέων, διότι προδίδουσι τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον χρεωστοῦσι νὰ ὑπερασπίζωσι. Συναριθμοῦνται εἰς τούτους καὶ ὅσοι, ἔχοντες τὴν δύναμιν καὶ τὸν τρόπον νὰ ἐμποδίσωσι βλάβην ἢ φόνον τινά, δὲν ἐμποδίζουσιν· οἷον, ὅσοι ἡξεύρουσι κακὸν τινα σκοπὸν καὶ δὲν ἀνακαλύπτουσι αὐτόν· κρύπτουσι τοὺς κλέπτας εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν· δὲν ἐμποδίζουσι τὰς φιλονεικίας καὶ μάχας, δυνάμενοι νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτάς· δὲν σθενύουσι τὰς πυρκαϊάς, ἢ δὲν βοηθοῦσι τοὺς σθενύνοντας αὐτάς· δὲν παρηγοροῦσι τοὺς ὀλιγοψύχους (1), καὶ δὲν φρηντίζουσι νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κακῶν λογισμῶν· ἀφίνουσι τοὺς πτωχοὺς ν' ἀποθνήσκωσιν διὰ πείναν ἢ ἀπὸ κρύος, ἐνῷ αὐτοὶ ζῶσιν ἐν ἀφθονίᾳ, ἢ βλέποντες τὸν πλησίον ἄρρωστον καὶ δυνάμενοι νὰ βοηθήσωσι, δὲν βοηθοῦσιν αὐτόν καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

4. Ἀμαρτάνουσι πρὸς τοῦτοις εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, καὶ ὅσοι δεσπάζουσι ἐπιφορτίζουσι τοὺς δούλους κόπους ὑπερβολικούς, ἢ καταθλίβουσιν αὐτοὺς διὰ σκληρῶν καὶ ἀπανθρώπων κολάσεων, διὰ συνεισφορῶν καὶ φόβων ἀνυποφόρων. Αἱ τοιαῦται πράξεις ὀλίγον διαφέρουσι τοῦ φόνου.

5. Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐμποδίζει καὶ ὅσα δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὸν φόνον, καὶ ὁδηγοῦσιν εἰς αὐτόν βαθμηδόν, οὕτως εἰπεῖν· οἷον ἡ διχόνοια, ἡ φιλονεικία, ἡ μάχη, τὸ φιλέδικον, ἡ ἔχθρα, τὸ μῖσος, ἡ φανερά ὕβρις, τὸ ἀκαμπτὸν καὶ ἡ σκληρότης. Ἐπαινεῖ ἐξ ἐναντίας τὰς ἐπομένας ἀρετάς οἷον, νὰ προσφέρηται τις φιλικῶς καὶ εἰλικρινῶς, πρὸς τοὺς ἄλλους, τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ μακροθυμίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν, τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν πρὸς πάντας εὐνοίαν. Περὶ τούτου παραγγέλει ἡμῖν ἡ ἁγία Γραφή, λέγουσα • Ἐνδύσασθε αὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ ἅγιοι καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, χρηστότητα, ταπεινοφρόνην, πραότητα, μακροθυμίαν· ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἅν τις πρὸς τινα ἔχη μορφήν· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρίσατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς. (Κολάσσα, γ', 12, 13).

1) Καθὼς παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος Α', Θεσσαλ. 5, 14.

6. Ἐναντία τῆς ἐντολῆς ταύτης εἶνε καὶ ἡ αὐτοχειρία, διότι, ἐπει-
 δὴ ἡ ζωὴ καὶ ἡ πνοὴ ἡμῶν κρέμαται οὐχὶ ἐξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ
 Θεοῦ, ἐπομένως μόνος ὁ Θεὸς εἶνε ζωῆς καὶ θανάτου Κύριος· καὶ
 καθὼς δὲν ἐδόσαμεν ἡμεῖς τὴν ζωὴν εἰς ἑαυτούς, οὕτως οὐδὲν δι-
 καιον ἔχομεν ν' ἀφαιρέσωμεν αὐτήν. Ὅθεν πρέπει νὰ προσμένωμεν ζωῆς
 οὐ προστάξῃ ἡμᾶς ὁ δοτὴρ τῆς ζωῆς ν' ἀποθέσωμεν τὸ σκῆνωμα
 τῆς ζωῆς. Ἡ αὐτοχειρία εἶνε θρασὺς σφετερισμὸς τῆς ἐξουσίας τοῦ
 Θεοῦ καὶ τοῦ προνομίου, ὅπερ ἀνῆκει εἰς μόνον τὸν Κύριον τῆς ζωῆς
 καὶ τοῦ θανάτου· καὶ ὁ τοιοῦτος φανερός παραβάτης τοῦ θείου νό-
 μου λαμβάνει τὴν πρέπουσαν αὐτῷ κλάσιν. Συναριθμοῦνται εἰς
 τοὺς αὐτόχειρας καὶ οἱ ἐκουσίως ριπτόμενοι εἰς κινδύνους ζωῆς·
 οἷον, ὅταν τις κολυμβᾷ εἰς τὸ ὕδωρ, ἐνῷ ὁ κίνδυνος εἶνε φανε-
 ρὸς ἢ ἀπέρχεται χωρὶς ἀνάγκης εἰς τόπους, ὅπου ὑπάρχει λοιμ-
 κὴ ἀσθένεια (1).

§. 11. Ἐδδόμη ἐντολῇ.

Ἡ ἐδδόμη Ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν μοιχείαν, καὶ μετ' αὐ-
 τῆς ὅλας τὰς ἀθεμίτους σαρκετικὰς ἐπιθυμίας, καὶ προστάσσει
 νὰ ζῶμεν ἀγνῶς καὶ σωφρόνως εἴτε ὑπὸ γάμον, εἴτε ἄγαμοι
 ὄντες.

Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ θῆλυ, καὶ διὰ τὸν
 πληθυσμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ἵνα βοηθῶνται εἰς τὰς ἀνάγ-
 κας (Γεν. α'. 27, 28. β', 18). Ἀπαιτεῖ δὲ ἡ εὐδαιμονία τῶν ἀν-
 θρώπων, ἵνα ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἀγαπῶνται καὶ τιμῶσιν ἀλλήλους,
 νὰ φυλάττωσι τὴν κοίτην ἀμίαντον, καὶ νὰ μὴ ὑβρίζωσι τὸ ἅγιον
 τοῦ γάμου δικαίωμα. Ἡ τοιαύτη ὕβρις συνεπισύρει μεθ' ἑαυτῆς οὐ
 μόνον αἰσχύνην, ὀνειδος, βλάβην, καὶ ταραχὴν τῆς συνειδήσεως,
 ἀλλὰ καὶ προξενεῖ μεγάλας ἀταξίας καὶ ταραχὰς εἰς τὸν κόσμον, καὶ
 εἶνε τὸ βλεθριώτατον δηλητήριον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας.

Παραβαίνεται ἡ ἀγία ἐντολὴ αὕτη· πρῶτον διὰ τῆς μοιχείας, πορ-
 νείας, πολυγαμίας, αἱμομιείας, καὶ διαφορῶν ἄλλων τρόπων τῆς

1) Εἰς τοὺς φονεῖς συναριθμοῦνται, καὶ οἱ ἀμελοῦντες τὴν ὑγίειαν τοῦ σώ-
 ματος, ἢ στεροῦμενοι καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς διὰ τῆς ἀδηφαγίας καὶ τῆς καταχερή-
 σεως τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν, ἢ υπερβολικῆς λύπης διὰ κοσμικὰς δυστυχίας.

ἀσελγείας. Δεύτερον, δι' ὧν ὅσα δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὰς σαρκίαις αθεμίτους ἐπιθυμίας, καὶ προξενοῦσι τὴν αἰσχρὰν ἁμαρτίαν τῆς μοιχείας καὶ τῆς πορνείας. Τοιαῦτα εἶνε ἡ ἀργία, ἡ γαστριμαργία, ἡ ἀσωτία, ἡ αἰσχρολογία, αἱ ἀπρεπεῖς ἀστειότητες, τὰ ἀναιδῆ τοῦ σώματος κινήματα, αἱ καινοπρεπεῖς καὶ ἀσχήμονες ἐπίνοιαι εἰς τὰ ἐνδύματα καὶ τὸν στολισμὸν τοῦ σώματος (1), τὰ σκανδαλώδη θεάματα καὶ δράματα, αἱ ἀπρεπεῖς ὀρχήσεις, τὰ ἄσματα, τὰ δολέθρια βιβλία, κ.τ.λ. Πρὸς δὲ τοῦτοις ἁμαρτία λογίζεται καὶ ἡ θέα, ὅταν γίνηται μετ' ἐπιθυμίας ἀκολάστου, καθὼς λέγει ὁ Χριστός. «Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» (Ματθ. ε', 28).

Ἵνα φύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν αὐτήν, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν τὰ ἀξιοσημειώτα ταῦτα τοῦ Ἀποστόλου λόγια. «Φεύγετε τὴν πορνείαν· πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστίν· ὃ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Ἡ οὐκ οἶδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὃ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶ ἑαυτῶν; ἡγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ὅτι ἐστὶ τοῦ Θεοῦ» (Α', Κορινθ. ζ', 18—20.) καὶ πάλιν. «Πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός»; (Ἐβρ. ιγ', 4. πρὸς Α', Κορινθ. ζ', 9, 15, 16. Ἐφεσ. ε', 11, 12. Ἀποκαλ. κ', 8. Παροιμ. ζ', 24—25).

Ἀπαιτεῖ λοιπὸν ἡ ἀγιότης τῆς κλήσεως τοῦ χριστιανοῦ νὰ ζῇ ἀ-γνῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ἄγαμος εἴτε ὑπὸ γάμον ἐδρισκόμενος· ἐπειδὴ προστάσσει ὁ Ἀπόστολος νὰ εἶνε «Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος.» (Αὐτόθ). Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος προκρίνει τὴν ἀγαμίαν τοῦ γάμου, λέγων· «Ὁ ἐγκαμίζων καλῶς ποιεῖ, ὃ δὲ μὴ ἐγκαμίζων κρείσσον ποιεῖ» (Α', Κορινθ. ζ', 38). Τὸ αὐτὸ βεβαιοῖ καὶ ὁ Χριστός, λέγων· Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.» (Ματθ. ιθ', 12).

§. 12. Ὁγδόη ἐντολή.

Εἰς τὴν ὀγδόην Ἐντολὴν ἀπαγορεύει ὁ Θεὸς πᾶσαν κλο-

1) Αἱ κοινῶς λεγόμεναι (ποδες) μύδοι.

πὴν καὶ ἀδικίαν, καὶ προστάσσει νὰ φροντίζωμεν περὶ τῆς ὠφελείας τοῦ πλησίον ἐξίσου καθὼς καὶ περὶ τῆς ἡμετέρας, ἵνα διατηρῇται ἡ κοινὴ εὐδαιμονία.

Δὲν δύναται νὰ εἶνε μῆτε ἡσυχος μῆτε εὐδαιμονία ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ἂν δὲν εἶνε πεφυλαγμένη ἀπὸ τῆς κλοπῆς. Κλέπτῃς εἶνε ὁ σφετεριζόμενος ἀδίκως τὸ ξένον πρᾶγμα καθ' οἷον δῆποτε τρόπον.

Ἡ κλοπὴ θεωρεῖται τριχῶς· ὡς φανερά, ὡς κρυπτή, καὶ ὡς ἀπατηλή.

1. *Φανερά κλοπὴ* λέγεται, ὅταν ἀρπάξῃ τις μετὰ βίας πρᾶγμα, ὅπερ δὲν ἀνήκει εἰς αὐτόν. Τοιοῦτοι εἶνε οἱ καθ' ὁδὸν λησταί. Ὅμοίως καὶ ὅσοι ἄρχοντες ἀρπάζουσι φανερά ἀπὸ τῶν ὑπηκόων, ἢ δυνατοὶ ἀπὸ τῶν ἀδυνάτων τὰ ὑπάρχοντα, οἴκους (1), δούλους (2), ἀγροὺς καὶ τὰ τοιαῦτα· ἢ ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς νὰ πωλήσωσι τι ἀκυσίως καὶ παρὰ τιμὴν. Πρὸς τοῦτοις ὅσοι ἀναγκάζουσι τοὺς ἐργάτας νὰ ἐργάζωνται περισσότερον τοῦ συμφωνημένου μισθοῦ· ὅσοι ἀχμαλωτίζουνσι δυναστικῶς ἐλευθέρους ἀνθρώπους (Δευτ. κδ', 7)· ὅσοι μεταχειρίζονται ξένα πράγματα, οἷον ἐνδύματα καὶ σκεύη, χωρὶς τῆς θελήσεως τοῦ κυρίου· ὅσοι καλλιεργοῦσι ξένον ἀγρόν, καὶ λαμβάνουσι τὰς ἐπικαρπίας· ὅσοι μεταχειρίζονται ἀδίκως καὶ χωρὶς πληρωμῆς τοὺς ἵππους τοὺς διωρισμένους εἰς τὰς δόδους πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁδοιπόρων· ὅσοι δὲν πληρώνουσι τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας εἰς τοὺς ἐργάτας καὶ δούλους (Δευτ. κδ', 14, 15. Λευτ. ιθ', 11. Ἰακωβ. ε', 4). Ὅμοιοι τοῦτοις εἶνε καὶ οἱ ἀσυνείδητως πωλοῦντες τὸν σῖτον εἰς τὸν πλησίον ἐν καιρῷ λιμῶς εἰς τιμὴν ἀνυπόφορον (3)· ἢ ἀρπάζοντες ἀντὶ τῆς πληρωμῆς τὸν οἶκον, τὸν ἀγρόν ἢ

1) Τοιοῦτοι εἶνε καὶ οἱ ἀσυνείδητοι ἐκείνοι οἱ μετακινούντες τὰ ὀροθεσία τῶν κτημάτων, καὶ σφετεριζόμενοι μέρος ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ πλησίον· ἢ ἀρπάζοντες τὴν ξένην ὕλην, ἵνα αἰκοδομήσωσι τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, ὅπερ συμβαίνει μάλιστα μετὰ τὰς πυρκαϊάς.

2) Δὲν εἶνε ὀλιγώτερον κακὸν νὰ ἐκμαυλίσῃ τις τὸν δούλον ἢ τὴν δούλην τοῦ πλησίον δι' ὑποσχέσεως περισσότερον μισθοῦ ἢ ἄλλων ἀθεμέτων τρόπων· πολλοὶ δὲν θεωροῦσιν ἁμάρτημα αὐτὸ τὸ ἀσυνείδητον ἔργον.

3) «Οἱ τῇ εὐθηνίᾳ ἐπιβουλευόντες, διὰ τὸ ἀγοράζειν τὰ φορτία, ἢ ἀποτίθεσθαι, καὶ καιρὸν ἀφορίας ἐκδέχεσθαι, πραγματευταὶ μὲν ὄντες ἐργονται τῆς πραγμα-

ἄλλο τι κτῆμα τοῦ πλησίον. Προσέτι καὶ ὅσοι ὑπισχνοῦνται νὰ βοηθήσωσι τὸν πλησίον, ἐν καιρῷ δυστυχίας μεγάλης, ὑπὸ βαρυτάτας συνθήκας, δυνάμεναι νὰ βοηθήσωσιν χωρὶς κόπου· οἷον, ὅταν εἴνε ἀνάγκη νὰ τρέξῃ τις διὰ πλοιαρίου εἰς βοήθειαν πνιγμένου. Συν αριθμοῦνται ἐν τούτοις καὶ ὅσοι ἡξεύροντες τὴν ἀνάγκην τοῦ πλησίον δὲν βοηθοῦσιν αὐτὸν διὰ χρημάτων, ἄρτου καὶ ἄλλων, ὧσων ἔχει ἀνάγκην, παρ' ὅταν προβάλλῃ εἰς αὐτοὺς κέρδος ἀθέμιτον (1). ἢ ὅσοι δὲν ἀποδίδουσι τὴν πιστευθεῖσαν παρακαταθήκην· ἢ ἀδικοῦσι τὸν πλησίον κατ' ἄλλον οἷον δῆποτε τρόπον.

2. *Κρυπτὴ κλοπὴ* λέγεται, ὅταν κλέπτῃ τις τὸ ξένον πρᾶγμα χωρὶς τῆς θελήσεως καὶ εἰδήσεως τοῦ κυρίου τοῦ πράγματος. Τοιοῦται εἶνε ὅσοι κλέπτουσιν ἐμβαίνοντες εἰς οἴκους, ἐργαστήρια, ἀποθήκας οἴτου, μάνδρας, ἰχθυοτροφεῖα, κήπους, ὄρυμους (2), χαρτοδοχεῖα, ἀχυρῶνας, κ.τ.λ. (3). Ἡ μερίστη κλοπὴ εἶνε ἡ γινομένη εἰς αὐτὸ τὸ κράτος, οἷον ἡ λαθραία διαβίβασις τῶν πραγματειῶν (4), ἡ κλοπὴ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ (5), Ἐκκλησίας τινὸς ἢ μοναστηρίου, ἢ ἄλλης Πνευματικῆς διοικήσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀνομάζεται *Ἱεροσυλία* (6). Ἐνοχοὶ κλοπῆς εἶνε καὶ ὅσοι, εὐρίσκον-

τέας, ἢ ἐξορρίζονται· οἱ δὲ εὐτελεῖς εἰς δημόσιον ἔργον καταδικάζονται.» (Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 59).

1) Τοιοῦτοι εἶνε καὶ ἐκεῖνοι οἱ βαρεῖς καὶ ἀσπλαγγνοὶ τοκισταί, οἱ καταβλίνοντες τὸν πτωχὸν αὐτῶν ἀδελφόν διὰ τόκων βαρυτάτων. Ἄν οἱ πολιτικοὶ νόμοι συγχωρῶσι τὸν τόκον, τοῦτο πρέπει νὰ νοῆται διὰ τοὺς μετρίους τόκους, καὶ τοιοῦτους ὥστε νὰ μὴ προξενῶσι βλάβην ἀντ' ὠφελείας εἰς τὸν πλησίον· διότι τί ἄλλο σκληρότερον εἶνε τοῦ πλουτίζεσθαι διὰ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ πλησίον;

2) Κολάζουσι δὲ ὡς ληστὰς καὶ τοὺς κόπτοντας ἀμπέλους, ἢ δένδρα. (Αὐτόθ. τίτλ. 57).

3) Ὅσοι εἶνε ἔνοχοι τῆς κλοπῆς, ἀς ἀναγνώσωσι μετὰ προσοχῆς τὰ ῥητὰ τῆς Θεᾶς Γραφῆς. (Ζαχαρ. 4, 4. καὶ Α'. Κορινθ. 5, 10).

4) Τὸ κοινῶς λεγόμενον *condrabbando*.

5) Ἐνταῦθα ἀναγεται καὶ ἡ μὴ πληρωμὴ τῶν νομίμων φόρων καὶ τελῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ὁ Χριστὸς παραγγέλλει νὰ ἀποδίδωμεν τὰ Καίσαρος Καίσαρι (Ματθ. 22, 20) καὶ ὁ Ἀπόστολος «Τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος» (Ρωμ. 13, 7).

6) Βαρυτάτα κανονίζει τὸν Ἱερόσυλον Γρηγόριος ὁ Νύσσης· παρὰ τῷ Ἀρμενοπόλ. Ἐπιτομ. κανόν. Ἐπιγρ. 3. Τμήμ. 5.

τες τὰ ἀπωλεσθέντα καὶ γινώσκοντες τίνος εἶνε, δὲν διδουσι αὐτὰ (1)· ἢ ὅσοι κρύπτουσι καὶ οἰκαιοποιοῦνται τὸ πλανηθὲν κτήνος ἢ τὸν φυγάδα δοῦλον. Ἀσπλαγχοὶ δὲ καὶ ἀπάνθρωποι εἶνε οἱ κλέπτοντες· ἐν καιρῷ πυρκαϊᾶς τὰ πράγματα τῶν δυστυχῶν ἐκείνων, ὅσους ἐδολαψεν ἡ πυρκαϊά (2).

3. Ἀπατηλὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν σφετερίζηται τις τὸ ἀλλότριον δι' ἀπάτης καὶ δόλου. Αὕτῃ γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους· οἷον, ὅταν πωλῇ τις πρᾶγμα τι ἀκριβώτερον ἀφ' ὅ,τι εἶνε ἄξιον (Λευτ. κέ, 14. Α', Θεο. δ', 6)· ἀπατᾷ τὸν ἀγοραστὴν εἰς τὸ ζυγίον ἢ εἰς τὸ μέτρον (αὐτ. ιδ', 35, 36.) (3)· δίδει φαῦλον πρᾶγμα ἢ κίβδηλον νόμισμα ἀντὶ καλοῦ (4)· κόπτει νομίσματα κίβδηλα, ἢ ἀπαιτεῖ τέλος ἄδικον. Συναριθμοῦνται εἰς τούτους καὶ οἱ κριταὶ οἱ κρίνοντες πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον· ὅστινες κλέπται λογίζονται, εἴτε δικαία, εἴτε ἄδικος εἶνε ἡ ἀπόφασις αὐτῶν. Ὡσαύτως καὶ οἱ δίδοντες τὰ ἀξιώματα εἰς ἀναξίους καὶ ἀνεπιτηδείους ἀνθρώπους· ἐπειδὴ τοιοῦτοτρόπως στεροῦσι τοὺς ἄξιους τοῦ πρέποντος εἰς αὐτούς, καὶ ζημιοῦσι

1) Ἡ καὶ ἂν δώσωσιν ἀπαιτούσι καὶ λαμβάνουσιν εὐρητρα, ὅπερ ἀπαγορεύουσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες. (Ἀρμενόπουλ. ἐν τῇ Ἐπιτομ. Ἐπιγρ. 4. ἴδε καὶ Δευτερον. κδ', 1).

2) Εἶνε καὶ ἄλλα εἶδος κλοπῆς τοσούτω μιαιώτερον, ὅσον ὃ μὲν κλέπτων δὲν νομίζει αὐτὸ κλοπὴν, ὃ δὲ ἀδικούμενος πάσχει πολλάκις τὰ ἔσχατα κακὰ. Ὁ λόγος εἶνε περὶ τοῦ ἀσυνειδήτου ἔργου τῆς ἀνολεως καὶ ἀναγνώσεως τῶν ξένων ἐπιστολῶν ἢ γραμμάτων, τοῦ νὰ μιμηθῇ τις ἢ νὰ μεταγράψῃ ἢ νὰ ἐξαλείψῃ τὸ χειρόγραφον ἄλλου, κ.τ.λ. Οἱ Ῥωμαῖκοὶ νόμοι ἐκόλαζον αὐστηρῶς τὰ τοιαῦτα· ἢ τοῦ πλαστοῦ καὶ ὡσανεὶ πλαστοῦ τιμωρία περιορισμός ἐστι, καὶ τελεία δήμευσις· κατὰ δὲ δούλων ἔσχατη τιμωρία· καὶ μετ' ὀλίγα· πλαστὸν ἐστι, τὸ μιμήσασθαι τὸ χειρόγραφον ἑτέρου, ἢ διαβρῆξαι ἢ μεταγράψαι ὁλοερῶς, καὶ τὸ ἐξέσαι· Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 72). Ὅστις ἵνα θεραπεύσῃ τὴν παράνομον αὐτοῦ περιεργίαν καταφρονεῖ τοῦ φυσικοῦ νόμου· ἢ οὐ μισεῖ ἑτέραν μὴ ποιήσῃ καὶ γίνεται ἐνοχος τοιούτων κολάσεων, αὐτὸς εἶνε ἄνθρωπος ἄτιμος καὶ ἂν ἔχῃ τὴν τιμὴν τοῦ κόσμου.

3) Σύμφωνοι κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν Θεῖον νόμον εἶνε καὶ οἱ πολιτικοί, ἐπειδὴ κολλάουσιν αὐστηρῶς τοὺς μεταχειριζομένους σταθμὰ καὶ μέτρα νόθα (ἴδε Σύνοψ. Ἀτταλ. τίτλ. 59).

4) Πολλοὶ ἐξ ἀγνοίας κρίνουσιν ἀδιάφορον νὰ δίδωσι τὰ κίβδηλα, δικαιολογούμενοι ὅτι τὰ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ παρ' ἄλλων. Ἄν εἶνε συγκεχωρημένον νὰ κλέψῃ τις, διότι ἔκλεψαν ἄλλοι τὰ ἰδικὰ του, εἶνε συγκεχωρημένον ὡσαύτως καὶ νὰ δίδῃ τὰ κίβδηλα, διότι ἔλαβεν αὐτὰ παρ' ἄλλων.

τὸν δημόσιον θησαυρόν. Ὅμοιοι τοῦτοις εἶνε καὶ αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ διοικήσεις· αἱ δίδουσι τὴν Ἀρχιερατικὴν καὶ Ἱερατικὴν ἀξίαν καὶ τὰ λοιπὰ Ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα διὰ χρημάτων, ἢ δώρων· ὅπερ ἀμάρτημα ὀνομάζεται *Σιμωνία* (1). Κλέπτουσι πρὸς τοῦτοις καὶ ὅσοι, οἰκονομοῦντες δημόσια χρήματα, ἀνήκοντα εἰς τὸν θησαυρόν τοῦ κράτους, ἀφαιροῦσι μέρος τῶν προσόδων· ἢ λογαριάζουσι περισσότερα ἔξοδα, ἀφ' ὧν εἶναι δίκαιον· ἢ, συνάζοντες τοὺς φόρους παραδίδουσι τι ἐξ ἀμελείας. Ὡσαύτως, καὶ ὅσοι σφετεριζόμενοι τὴν ξένην περιουσίαν διὰ ψευδῶν καὶ πλαστῶν διαθηκῶν, ἢ, προσποιούμενοι ὅτι εἶνε συγγενεῖς τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνουσι τὴν μὴ ἀνήκουσαν κληρονομίαν. Κλέπται πρὸς τοῦτοις λογιζονται καὶ ὅσοι συμφωνοῦντες νὰ δουλεύωσιν ἐπὶ μισθῷ δὲν ἐργάζονται πιστῶς, ἀλλὰ διατρίδουσι τὸν καιρὸν τῆς ἐργασίας εἰς ἀργίαν· καὶ οἱ ἐπαῖται, ὅτινες ὄντες ὕμεις καὶ δυνατοὶ ὑποκρίνονται ἀσθενεῖαν, ἢ προσποιοῦνται ψευδῶς, ὅτι ἐδυστύχησαν· οἶον, ὅτι ἀπώλεσαν τὰ ὑπάρχοντα εἰς πυρκαϊάν, ἢ ἐστερήθησαν αὐτὰ ὑπὸ ληστῶν (2). ἢ ὅσοι ζητοῦσιν ἐλεημοσύνην διὰ ψευδῆ ὀνόματα· οἶον, διὰ Νοσοκομεῖα, δι' ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων κ.τ.λ. Πρὸς τοῦτοις καὶ ὅσοι καθ' ὑπόκρισιν ἀγιάτῃτος, ἢ πλείοντες ἀσεβῶς λείψανα καὶ εἰκόνας ἁγίων θαυματουργούς, πλανῶσι τὸν ἀπλοῦν λαόν, καὶ συνάζουσι χρήματα·

1 Οἱ Σιμωνιακοὶ εἶνε (καθὼς λέγει Τάρσιος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως) ὅμοιοι τῷ Ἰούδα, καὶ χειρότεροι παρὰ τὸν Πνευματοκράτορα Μακεδόνην (Ἐπιστ. Ταρας. πρὸς Ἀδριανόν Πάπ. Ῥωμ. παρὰ τῷ Λευγκλυτῷ τόμ. α', σελ. 190 ἴδε καὶ τὴν Ἐγκύκλιον ἐπιστολ. Γενναδίου τοῦ Πατριάρχου κατὰ Σιμωνίας αὐτόθ. Σελ. 187), ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν τοσοῦτους Ἀποστολικούς καὶ Συνοδικούς κανόνας κατ' αὐτῆς, οὓς ζῆτει αὐτόθ. Σελ. 6, 7, 20, 23. Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ἐνομοθέτησεν ἔπειτα νὰ μὴ λαμβάνωσιν οἱ χειροτονοῦντες περισσότερον παρὰ νόμισμα χρυσοῦν ἢ παρὰ Ἀναγνώστου, τρία παρὰ Διακόνου, καὶ τρία παρὰ Ἱερέως, αὐτόθ. Σελ. 121.

2) Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ αἱ μετὰ δόλου χρεωκοπίαι. Αὕτη εἶνε κλοπὴ τοσοῦτῃ μᾶλλον ἐπίφορος, ὅσον ὁ ἀδικούμενος δύναται δυσκολώτερον νὰ προφυλαχθῇ· καὶ ὁ τοιοῦτος δόλος χρεωκόπος ὑπόκειται δικαίως εἰς ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν θείων καὶ τῶν πολιτικῶν νόμων. Κλέπται πρὸς τοῦτοις λογιζονται, καὶ ὅσοι μετακινῶσι τοὺς ἄλλους ἀπὸ τῶν θέσεων τῶν ἢ ἐκβάλλουσιν ἀπὸ τῶν οἰκῶν ἢ τῶν ἐργαστηρίων ἀξιάγοντες τὰ ἐνόμιον, ἢ ἀδικοῦσι καθ' οἶον διήποτε τρόπον τὸν πλῆριν.

ἢ ὅσοι διὰ κολακείας, καὶ παντοίων τρόπων πανουργίας λαμβάνουσιν· αἵτι παρὰ τοῦ πλησίον. Εἶνε καὶ ἄλλοι διάφοροι τρόποι κλοπῆς, οὓς ἕκαστος δύναται νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τῶν εἰρημένων.

Ἄναγκαιόν δὲ εἶνε νὰ ἡξεύρωμεν, ὅτι ἡ κλοπὴ δὲν συγχωρεῖται κατ' οὐδένα τρόπον, ἂν δὲν ἀποδώσῃ τις πρῶτον τὸ ἀλλότριον, ἢ (ὅταν ἡ ἀπόδοσις εἶνε ἀδύνατος) ἂν δὲν ἀναπληρώσῃ τὴν ζημίαν κατ' ἄλλον τρόπον. Ἄν παραδείγματος χάριν δὲν δύναται τις νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ κλοπιμαῖον (1), διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ πτωχείαν καὶ ἐνδεϊαν, ἐν ταιαύτῃ περιστάσει δέχεται ὁ Θεὸς τοῦ ταιούτου, τὴν ἀδολον ἐπιθυμίαν τῆς ἀποδόσεως, ἡνωμένην μετὰ τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας καὶ ὁμολογίας τῆς ἁμαρτίας. Κατ' ἄλλον τρόπον δὲν συγχωρεῖται τὸ τοιοῦτον ἁμαρτήμα· διότι ὅστις δὲν θέλει νὰ ἀποδώσῃ τὸ ἀλλότριον δεικνύει διὰ τοῦτο, ὅτι δὲν εἶνε ἀληθὴς ἡ μετάνοια αὐτοῦ.

Ἵνα μὴ πέσωμεν εἰς τὴν αἰσχρὴν ταύτην καὶ βλάβηριον τῆς κλοπῆς ἁμαρτίαν, πρέπει νὰ φυλαττώμεθα ἀπὸ τῶν προξενούντων τὴν κλοπὴν. Αὐτὰ δὲ εἶνε ἡ φιλοκέρδεια, ἥγουν ἡ ἀκόρετος ἐπιθυμία τοῦ συνάξει χρήματα καὶ ὑπάρχοντα· ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ ἀργία. Ὁ φιλοκερδὴς δὲν ἀρκεῖται εἰς οὐδέν· νομίζει συγκεχωρημένα ὅλα τὰ μέγα, ἅτινα προξενοῦσι κέρδος καὶ αὐξάνει τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἀργὸς καὶ ὀκνηρὸς καταντᾷ εἰς πτωχείαν καὶ ἀναγκάζεσθαι τέλος πάντων νὰ ζῇ διὰ τῆς κλοπῆς. Διὰ τοῦτο ἕκαστος ὀφείλει νὰ ἐργάζεται τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα μετ' ἐπιμελείας, καὶ νὰ πορίζεται τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα διὰ τῆς ἐργασίας καὶ φιλοπονίας (2). Προτιμότερον εἶνε νὰ ἔχῃ τις ὀλίγον ἐντίμως ἢ πλοῦτον μέγαν καὶ νὰ ὀνομάζεται κλέπτης καὶ ἄτιμος. Πρὸς τούτοις ὡς ἐλπίζῃ ἕκαστος εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἥτις καθὼς λέγει τὸ Εὐαγγέλιον (Λουκ. ιβ',

1) Ὁ παλαιὸς νόμος διορίζει τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κλέμματος εἰς τὸ διπλόν, τετραπλόν, ἢ πενταπλόν, κατὰ τὰς περιστάσεις (Ἰδε Ἐξοδ. κβ', 1—4). Οἱ Ῥωμαῖοι νόμοι καταδικάζουσι τὸν κλέπτην εἰς ἀπόδοσιν τοῦ τετραπλοῦ, ὅταν ἡ κλοπὴ εἶνε φανερά (Ἰδε Σύνοψ. Ἀτταλαιά. τίτλ. 56), καὶ τοῦτο ὡς φαίνεται ἀντίκειται καὶ ὁ Ζακχαῖος (Λουκ. ιβ', 8). Ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπόδοσιν ἀπλῶς τοῦ κλοπιμαίου, ἡνωμένην μετὰ τῆς ἀληθοῦς τοῦ κλέπτου μετάνοιας.

2) Ὁ κλέπτων, μὴκέτι κλεπτέτω· μάλλον δὲ κοπιᾷτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι (Ἐφεσ. δ', 28).

24—30) τρέφει καὶ αὐτὰ τὰ εὐτελέστατα πτηνά, καὶ στολίζει τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, τὰ ὅποια ταχέως μαραίνονται. Πολὺ περισσότερον θὰ προνοήσῃ περὶ ἡμῶν, ὅταν ἐλπίζωμεν ἀκαταπαύστως εἰς τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ καὶ συλλογισώμεθα συνεχῶς, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ τιμίου καὶ εὐδυνειδῆτου ἀνθρώπου θ' ἀναπληρωθῇ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

§ 13. Ἑννάτη ἐντολή.

Ἡ ἐννάτη ἐντολὴ προστάσσει νὰ μὴ ψευδῶμεθα, μήτε νὰ βλάπτωμεν τὸν πλησίον διὰ τῆς γλώσσης.

Ἡ γλώσσα, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος, (Γ', 3—12) ὅταν δὲν χαλιναγωγῇται μήτε κυθερνᾶται ὑπὸ τοῦ λόγου, δύναται νὰ προσε- νήσῃ μεγάλα κακά. Διὰ τοῦτο· «Εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ἔλκον τὸ σῶμα, (αὐτόθ. γ', 2).

Βλάπτει δὲ τὸν πλησίον ἡ καταλαλος γλώσσα κατὰ διαφόρους τρόπους.

1. Κατηγοροῦσα ψευδῶς ἐπὶ δικαστηρίου, ἢ ἔμπροσθεν ἄλλων ἀνθρώπων τὸν πλησίον· καὶ βλάπτουσα τοιοῦτοτρόπως αὐτὸν εἰς τὰ ὑπάρχοντα, τὴν τιμὴν, ἢ τὴν ὕγιαν. Τὸ γένος τῶν τοιούτων ψευδοκατηγόρων καὶ συκοφαντῶν εἶνε γένος διαβολικόν, διότι ὁ διάβολος εἶνε συκοφάντης· καί, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ. ψεύστης, καὶ πατὴρ τοῦ ψεύδους (Ἰωάν. ἡ, 44) (1).

2. Ὡσαύτως, καὶ ὅταν οἱ κριταί, ἢ ἀπὸ προσωποληψίας ἢ μὴ ἐξετάσαντες ἀκριθῶς τὸ πρᾶγμα ποιοῦσιν ἄδικον κρίσιν κατὰ τινος,

1) Ὁ νομίζων ὅτι τὸ ψεῦδος εἶνε συγκεχωρημένον, ὁσάκις γίνεται πρὸς ὠφέλειαν τοῦ πλησίον, ὡς ἀναγνώσῃ τοῦ Ἀποστόλου τοὺς λόγους· «Μὴ ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ» (Ῥωμ. γ', 8.) Ὁ θεὸς νόμος καταδικάζει τὸν ψευδομαρτύρα εἰς τὴν ταῦτοπάθειαν (Δευτερον. ιθ', 16—21) καὶ ἀπαγορεύει τὴν συκοφαντίαν (Ἐξοδ. κγ', 1, 7. Λευίτ. 11), τὴν καταλαλίαν (Ματθ. ζ', 1—5. Α', Κορινθ. σ', 10. Ἰάκωβ. δ', 11, 12) καὶ τὸ ψεῦδος (ψαλμ. ε', 6, 15, 2. Παροιμ. ιθ', 28. Ἐφεσ. δ', 15. Ἀποκαλύψ. κβ', 8) ὡς ἀντιφερόμενα εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, ἥτις χρεωστεῖτο μόνον νὰ μὴ λαλῇ κακῶς κατὰ τοῦ πλησίον, ἀλλὰ μήτε νὰ ὑποπτεύηται, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Α', Κορινθ. ιγ', 5. Κατὰ τοὺς πολιτικοὺς νόμους, ὁ συκοφάντης καλᾶζεται δι' ἀτιμίας καὶ ἐξορίας, ἢ ἐνέχεται εἰς τὴν ταῦτοπάθειαν (Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 54).

δι' ἧς προξενούσι δυστυχίαν ἢ θάνατον εἰς τὸν πλησίον καὶ ὁδρῶ-
ζουσι τὸν Θεόν, οὐ φέρουσι τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου (Λευϊτ.
ιθ', 15).

3. Ἐναντίον τῆς ἐντολῆς ταύτης εἶνε καὶ ὅλοι οἱ χλευαστικοὶ
καὶ ὀδριστικοὶ λόγοι· οἷον, ὅταν περιπαίῃ καὶ χλευάῃ τις τὸν πλη-
σίον· περιγαλᾷ τὰ ἐλαττώματα τοῦ σώματος ἢ τοῦ νοός του· κατα-
φρονῇ διὰ λόγων χλευαστικῶν (Ματθ. ε', 22. Λευϊτ. ιθ', 15), πα-
ρεξηγῇ τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις αὐτοῦ, καὶ συνάγῃ ἐξ αὐτῶν
βλάβηρια συμπεράσματα (1)· ὅταν ἐλέγχῃ διὰ πταίσματα ὅχι ἐπὶ
σκοπῇ διορθώσεως· ὅταν ἀτιμάζῃ τὸ καλὸν αὐτοῦ ὄνομα διὰ λιβέ-
λων, ἢ πράττῃ ἐκεῖνα, δι' ὧν δυσφημεῖται ἡ τιμὴ καὶ τὸ καλὸν ὄνο-
μα τοῦ πλησίον. Ἡ δυσφημία γίνεται προσέτι καὶ κρυφίως, καθὼς
ὅταν κρύπτῃ πανούργως ὁ καταλάλος τὴν κατάκρισιν ὑπὸ τὸ ἔνδυμα
τοῦ ἐπαίνου· ἢ λαλῇ περὶ τοῦ πλησίον ἀλληγορικῶς, καὶ εἰς τρό-
πον, ὥστε νὰ δώσῃ εἰς ἄλλους ἀφορμὴν νὰ κατακρίνωσιν αὐτὸν ἢ
καὶ σπουδάζῃ νὰ δώσῃ εἰς ἄλλους ὑποψίαν κατὰ τοῦ πλησίον, ὅσα-
κις ἐμπίπτει λόγος περὶ αὐτοῦ, διὰ τῆς κινήσεως τῶν ὤμων, τῆς
κεφαλῆς, ἢ διὰ τοῦ γέλωτος. Ὁ τοιοῦτος κατακρίνει τὸν πλησίον
αιωπηλῶς· καὶ ἡ τοιαύτη κατάκρισις εἶνε τοσοῦτον ἀδικιωτέρα, ὅσον
προέρχεται ἀπὸ κακῆς καὶ πανούργου καρδίας.

Ἵνα ἀποφύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν ταύτην πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα
πάντοτε τό, ὃ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης, καὶ νὰ εἴμεθα βέβαιοι,
ὅτι οἱ βλάπτοντες τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον διὰ τῆς ἀχαλινώτου
αὐτῶν γλώσσης, ἢ οἱ συνεπιθεμένοι νὰ ψευδολογῶσι, θὰ λάθωσι
ὁμοίαν ἀμοιβὴν παρὰ τῶν ἄλλων (Ματθ. ζ', 2.), καὶ θὰ νομισθῶ-
σιν ἐξ ἁπαντος ἄτιμοι, ἀκατάστατοι καὶ πεφουτωμένοι. Ὅθεν ἔκα-

1) Ἡ ἐκ τῆς συκοφαντίας βλάβη εἶνε τοσοῦτον βαρυτέρα τῆς βλάβης, ἣτις
προξενεῖται ἐκ τῆς κλοπῆς, ὅσον ἡ διόρθωσις εἶνε δυσκολωτέρα. Ὁ κλέπτης ὅταν
μετανοήσῃ εὐκρινῶς, καὶ ἀποδώσῃ τὸ κλοπιμαῖον, ἡλευθερώθῃ πάσης ἐνοχῆς.
Ὁ συκοφάντης, ἀφ' οὗ μετανοήσῃ διὰ τὸ κακόν, ὅπερ ἐπροξένησεν εἰς τὸν πλη-
σίον, χρεωστῇ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ψευδῶς κατηγορήσας αὐτὸν ἐνώπιον πάντων,
ὅσοι ἤκουσαν τὴν συκοφαντίαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως καὶ τοῦτο πόσον εἶνε δύ-
σκολον (ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀδύνατον), εὐκόλως καταλαμβάνει ἕκαστος. Διὰ τοῦτο
ἄπεχε, ὡ συκοφάντα, ὅστις ἀν ἦσαι, κλέπτων τὴν τιμὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἦν
ἴσως δὲν θὰ δυνήθῃς ποτὲ ν' ἀποδώσῃς.

αὗτος πρέπει νὰ ἔχῃ, καθὼς λέγει ὁ Σειράχ (κά, 26.), τὴν γλῶσσαν ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ οὐχὶ τὴν καρδίαν ἐν τῇ γλώσσῃ, καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν μετὰ τοῦ Δαυὶδ· «Θεοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖρά μου» (Ψαλμ. ρμέ, 3). Ὁ ἄνθρωπος χρεωσθεῖ ν' ἀνοίγῃ τὸ στόμα εἰς ὕμνον καὶ δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, εἰς ἀνυπόστολον ὁμολογίαν τῆς ἀληθείας, εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ καλοῦ ὀνόματος καὶ τῆς τιμῆς τοῦ πλησίον, ἐναντίον τῶν συκοφαντιῶν καὶ ψευδοκατηγοριῶν τῶν ἄλλων, εἰς τὸν ἔπαινον τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν προτερημάτων τοῦ πλησίον, καὶ εἰς τὴν νοουθεσίαν καὶ τὴν ἀπαγωγὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας φιλικῶς καὶ ἐπὶ σκοπῇ διορθώσεως.

§. 13. Ἐντολὴ Δεκάτη.

Ἡ δεκάτη Ἐντολὴ περιέχει ἐντελῇ ἐξήγησιν τῶν προειρημένων ἐντολῶν, καὶ προστάσσει οὐ μόνον νὰ μὴ πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ μῆτε νὰ ἐπιθυμῶμεν κατὰ διάνοιαν.

Γνωστοὶ εἶνε οἱ λόγοι τοῦ Εὐαγγελίου· «Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πανηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι» (Ματθ. ιε', 19). Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἐμποδίζων διὰ τῆς παρούσης ἐντολῆς τὰς ἀθεμίτους καὶ αἰσχροὺς τῆς καρδίας ἐπιθυμίας ἐμποδίζει τὸ κακόν ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ, καὶ ἀποφράττει (οὕτως εἰπεῖν) τὴν πηγὴν τῆς ἀσεβείας. Ὅθεν, ἐπειδὴ ἐν τῇ πέμπτῃ ἐντολῇ προστάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς ἀνωτέρους, ἐν τῇ δεκάτῃ θέλει καὶ ν' ἀγαπῶμεν αὐτοὺς ἀπὸ καρδίας. Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἕκτῃ ἐμποδίζει νὰ φονεύωμεν ἢ νὰ κακοποιῶμεν τὸν πλησίον, ἐν τῇ παρούσῃ κωλύει καὶ αὐτὴν τὴν θέλησιν νὰ κακοποιησάμεν αὐτὸν καὶ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἔχθραν κατ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐβδόμῃ προστάσσει τὴν ἐγκράτειαν ἀπὸ τῶν ἀνόμων σαρκικῶν μίξεων, ἐν τῇ παρούσῃ ἐμποδίζει καὶ αὐτὰς τὰς ἀθεμίτους ἐπιθυμίας καὶ κλίσεις. Καὶ ἐπειδὴ, τέλος πάντων, ἐν τῇ ὀγδόῃ καὶ ἐννάτῃ ἐμποδίζεται νὰ σφετερίζηται τις τὸ ἀλλότριον, ἢ νὰ βλάπτῃ τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον, ἐν τῇ παρούσῃ δὲν συγχωρεῖται μῆτε νὰ συλλογισθῇ τις αὐτὸ κατὰ διάνοιαν (Ῥωμ. ζ', 7, 8. Ἰακωβ. α', 14, 15).

Ἐν ταῖς ἀγίαις ταύταις τοῦ Θεοῦ ἐντολαῖς περιέχονται αἱ αἰώνιοι ἀλήθειαι, αἱ πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν ὡς κανόνα τέλειον τῆς θεαρέστου διαγωγῆς. Μακάριοι εἶνε οἱ γυμναζόμενοι νύκτα καὶ ἡμέραν,

εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου (Ψαλμ. α', 2.)· οἱ κρατοῦντες τὴν ἀρετὴν ὡς μέγα κειμήλιον, χαίροντες δι' αὐτὴν καὶ εὐρίσκοντες εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἀμοιβὴν τῶν καλῶν ἔργων, ἤγουν τὴν ἀνάπαυσιν καὶ γαλήνην τῆς συνειδήσεως· μάλιστα δέ, διότι αὐτοὺς ὁ Θεὸς θέλει ἀνταγαπήσῃ δι' ἀγάπης αἰωνίου τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν καὶ θὰ ἐνωθῇ αἰωνίως μετ' αὐτῶν καὶ χαρίσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνεκλάλητον μακαριότητα, καθὼς λέγει ὁ Σωτὴρ· «Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτοῦ ποιήσομεν» (Ἰωαν. ιδ', 23). Ἄλλ' ὅμως ὅσον τέλειος καὶ ἂν εἴναι ἕκαστος ὀφείλει, εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν θείων ἐντολῶν καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν, νὰ συλλογίζηται πάντοτε, ὅτι αὐτὸ εἶναι καρπὸς τῆς συνεργούσης τοῦ Θεοῦ χάριτος, ὅτι ὅλαι ἡμῶν αἱ ἀρεταὶ εἶναι ἐλλειπεῖς, καὶ ἐπομένως νὰ μὴ ἐπαίρηται κατ' οὐδένα τρόπον· ἐξ ἐναντίας νὰ ἔχῃ πάντοτε κατὰ νοῦν τοῦ Εὐαγγελίου τοὺς λόγους· «Ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν» (Λουκ. ιζ', 10). Οὐαὶ δὲ εἰς τοὺς καταφρονητὰς τοῦ θείου θελήματος! οἵτινες προτιμῶσι τὰς ἐπιγείους ἡδονὰς τῶν πνευματικῶν καὶ θείων· φεύγουσι τὴν ἀρετὴν καὶ γίνονται ὡς ἄλογα κτήνη, δοῦλοι χαμερπεῖς τῶν ἰδίων παθῶν. Ἡ πρόσκαιρος αὐτῶν ζωὴ εἶναι θάνατος μᾶλλον παρὰ ζωὴ· καὶ ἡ δυστυχία αὐτῶν εἶναι τοσοῦτον φρικωδεστέρα, ὅσον ὅταν παύει ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἀλλὰ θὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν, εἰς τὴν αὐτοὺς ὁ νόμος, ὃν παρέδωκαν, θὰ μαρτυρήσῃ κατ' αὐτῶν καὶ θὰ καταδικάσῃ αὐτούς, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται.» (Ῥωμ. β', 12).

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΕΛΠΙΔΟΣ.

§. 1. Πηγὴ τῆς Χριστιανικῆς ἐλπίδος, ὁρισμὸς καὶ θεμέλια αὐτῆς, μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς.

Ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν θερμῆς πίστεως καὶ ἀγάπης γεννᾶται ἡ Ἑλπίς. Ἑλπίς δὲ εἶνε ἡ τῆς καρδίας ἀνάπαυσις ἐν τῷ Θεῷ μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι ὁ Θεὸς προνοεῖ περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας καὶ δωρεῖται ἡμῖν τὴν κατ' ἐπαγγελίαν μακαριότητα. Στηρίζεται δὲ ἡ Χριστιανικὴ Ἑλπίς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. «Τελείως ἐλπίσατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν, ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Α', Πέτρ. α', 13). Τὰ πρὸς τοῦτο συντελοῦντα μέσα εἶνε ἔνθεν μὲν ἡ προσευχή, ἐτέρωθεν δὲ διδασκαλία περὶ τῆς μακαριότητος καὶ ἡ δι' ἔργου φύλαξις τῆς διδασκαλίας ταύτης.

§. 2. Περὶ προσευχῆς.

α) Ἀναγκαιότης αὐτῆς.

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ τὰς Θείας ἀληθείας, μήτε νὰ ἐκλέξῃ τὸ τελειότατον ἀγαθόν, καθὼς ἐδείχθη ἱκανῶς ἀνωτέρω, ἀναγκαῖον εἶνε ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἑλλειψιν ταύτην ἡ παντοκρατορικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, φωτίζουσα τὸν νοῦν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς σωτηριώδους ἀληθείας καὶ παρακινουσα τὴν καρδίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας. Τὸ Εὐαγγέλιον οὐ μόνον διδάσκει ἡμᾶς τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀλλὰ καὶ βεβαιοῖ, ὅτι ὁ πολυεύσπλαγχνος Θεὸς εἶνε πάντοτε ἑτοιμος νὰ βοηθῇ ἡμᾶς καθ' ὅσα εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν. «Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» λέγει ὁ Σωτὴρ καὶ «Καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἄφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μένητε» (Ἰωάν. ιε', 4, 5). Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος· «Πεποιθήσιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν, οὐχ' ὅτι ἱκανοὶ ἐσμέν ἐφ' ἑαυτῶν λογίσασθαι τι, ὥς ἐξ ἑαυτῶν· ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ

Θεοῦ» (Β', Κορινθ. γ', 4, 5). Ἡ ἀνεξίκακος αὐτῇ καὶ φιλεύσπλαγ-
χτος θέλησις τοῦ Θεοῦ βοηθεῖ ἡμᾶς οὐ μόνον εἰς τὰ πνευματικά, ὅσα
ὁδηγοῦσιν ἀμέσως εἰς τὴν ὁδὸν τῆς αἰωνιότητος, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας
τὰς λοιπὰς περιστάσεις τῆς παρούσης ζωῆς. Ὅτι ἐπειδὴ εἶνε ὁψι-
στος Δεσπότης τῶν ἀπάντων καὶ καθορᾷ τὰ πάντα ἀπὸ τοῦ ὕψους
τῆς δόξης αὐτοῦ, χορηγεῖ κατὰ τὴν σοφὴν αὐτοῦ θέλησιν εἰς ἕκα-
στον χτίσμα ὅσα ἀνήκουσι καὶ εἶνε ἀναγκαῖα εἰς αὐτό. Διὰ τοῦτο
λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος· «Πᾶσα δόσις ἀγαθῇ, καὶ πᾶν θώ-
ρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώ-
των» (Κεφ. α', 17). Ἵνα εἴμεθα λοιπὸν πάντοτε μέτοχοι τῶν δωρη-
μάτων τοῦ οὐρανίου Πατρὸς, πρέπει νὰ ὑψοῦμεν πρὸς αὐτὸν τὴν
καρδίαν ἡμῶν καὶ νὰ παρακαλῶμεν αὐτὸν διὰ προσευχῆς θερμοτά-
της. Διότι γινώσκει μὲν ὁ Θεὸς καὶ χωρὶς τῆς προσευχῆς, τὴν χρεῖαν
ἡμῶν καὶ μέριμναν, καὶ τί πρέπει νὰ δώσῃ εἰς ἕκαστον, δὲν λαμ-
βάνει ἕμως πολλάκις ὁ ἄνθρωπος τὸ ποθοῦμενον, ἂν δὲν κερδήσῃ
(οὕτως εἰπεῖν) τὴν φιλευσεργετικὴν τοῦ οὐρανίου πατρὸς θέλησιν διὰ
τῆς θερμῆς προσευχῆς καὶ τῆς εὐσεβοῦς καὶ εἰλικρινοῦς καρδίας (1).

6) Ὅρισμός καὶ ἰδιότητες τῆς ἀληθοῦς προσευχῆς.

Ἡ προσευχὴ εἶνε ὕψωσις τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ
δεήσεως τῶν ὅσα συντείνουσιν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς. Ἵνα
ἡ προσευχὴ ᾖ θεάρεστος καὶ δραστήριος, ἀναγκαῖον εἶνε· 1), Νὰ
ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἑκεῖνα μόνον, ὅσα διέταξεν ἐν τῇ Εὐαγγελί-
ῳ (Ματθ. ζ', 7—15, 33). Διότι, καθὼς δὲν δύναται νὰ ἡξεύρῃ,
τί εἶνε χρήσιμον εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ εὐδαιμονίαν ὁ μὴ φωτισθεὶς
ὕπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὕτω δὲν ἡξεύρει μήτε τί πρέπει νὰ ζη-
τήσῃ παρὰ Θεοῦ. Τοῦτο βεβαίον ὁ μέγας Ἀπόστολος λέγων· «Τὸ
Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προ-
σευξόμεθα καθὼς δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγ-
χάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμαῖς ἀλαλήτοις» (Ῥωμ. ἡ', 26). Αὐτὸ τὸ
Πνεῦμα ἐδίδαξεν ἡμᾶς διὰ τῆς Γραφῆς, ὅτι πρέπει νὰ ζητῶμεν πρῶ-
τον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην, τούτεστι τὸ μέ-

1) Τὸ νὰ προσευχώμεθα εἶνε ἐντολὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· «Ἐπικάλου με (λέ-
γει) ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελευμαι σε, καὶ δοξάσεις με» (Ψαλμ. ν', 15) καὶ
πάλιν· «Ἀλείψετε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὕρησεται, κρούετε καὶ ἀνοιγή-
σεται ὑμῖν» κ.τ.λ. (Ματθ. ζ', 7).

σον νὰ ἐνωθῶμεν μετ' αὐτοῦ. Ταύτην τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπεριορίστως, πιστεύοντες ἀδιστακτικῶς ὅτι ἡ τοιαύτη προσευχὴ εἶνε εὐαρεστος τῷ Θεῷ· τὰ δὲ λοιπὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ, οἷον ὑγείαν, μακροδιότητα, πλοῦτον, τιμὴν, καὶ τὰ πρὸς χρείαν, πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ ὑπὸ τοῦτον τὸν περιορισμόν· ἂν δὲν εἶνε ἐναντία εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ θέλημα, καὶ ἂν γνώσκη διὰ τῆς ἀπείρου αὐτοῦ γνώσεως, ὅτι εἶνε ὠφέλιμα εἰς ἡμᾶς. 2), Πρέπει νὰ προέρχεται ἡ προσευχὴ ἀπὸ καρδίας ζεούσης καὶ εὐλαβοῦς, δι' ὁμολογίας ἀνυποκρίτου τῆς ἡμετέρας ἀθλιότητος καὶ δυστυχίας, καθὼς εἶπεν ὁ ἄσωτος οἶός, ἀφ' οὗ ἦλθεν εἰς ἑαυτόν· «Πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρός μου περισεύουσιν ἄρτων, ἐγὼ δὲ λιμῶ ἀπόλλυμαι;» (Λουκ. ιε', 17). Διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει, μήτε δύναται νὰ ἔχῃ τι ἀφ' ἑαυτοῦ· ὅθεν ἔπρεπε νὰ ἀπολεσθῇ, ἂν ὁ οὐράνιος Πατήρ δὲν ᾔνοιγε τὴν εὐσπλαγχνὸν αὐτοῦ χεῖρα. 3), Πρέπει δλαὶ ἡμῶν αἱ προσευχαὶ νὰ θεμελιῶνται ἐπὶ τῆς αἰσιμότητος τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. ιδ', 6. Α', Ἰωάν. ε', 2), καὶ πρέπει νὰ πιστεύωμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι μόνος ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθὲν αἷμα αὐτοῦ εἶνε δυνατόν νὰ κινήσωσι τὸν εὐσπλαγχνὸν Θεὸν νὰ χαρίσῃ ἡμῖν τὰ αἰτήματα, εἰδὲ μὴ, οὐδεμίαν δύναμιν ἔχει ἡ προσευχὴ ἡμῶν, ὡς ἐκπορευομένη ἀπὸ καρδίας ἀμαρτωλοῦ καὶ χειλέων ἀκαθάρτων. Σαρξέστατα λαλεῖ περὶ τούτου ὁ Σωτήρ· «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν.» (Ἰωάν. ις', 23). Τὸ αὐτὸ ἀποδεικνύει ἀναντιρρήτως καὶ ὁ Παῦλος, λέγων· «Ὅστις τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται;» (Ῥωμ. ἡ', 32). (1).

1) Ἵνα ἡ προσευχὴ ἡ θεάρεστος, πρέπει ὁ μὲν προσευχόμενος νὰ ἔχῃ, α) τὴν Θεοσέβειαν (Ἰωάν. θ', 31.), β), τὴν ἀγάπην (Μάρκ. ια', 26), Ἡ δὲ προσευχὴ νὰ γίνεται α), μετὰ προσοχῆς, ἥγουν νὰ μὴ περισπᾶται εἰς ἄλλους λογισμοὺς ὁ προσευχόμενος (Ἠσαΐου κθ', 13.), β), μετὰ θερμότητος, ἥγουν νὰ ζητῇ παρὰ Θεοῦ ἐκ καρδίας ζεούσης, γ), ὅτι ἂν ζητῇ (Ἰακώβ. ε', 16.), γ), μετὰ ταπεινοφροσύνης, ἥτις πρέπει νὰ εἶνε οὗ μόνον ἐνδὸν τῆς καρδίας, ἀλλὰ νὰ φαίνεται καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα διὰ τῆς εὐσχήμονος στάσεως εἰς τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς (Λουκ. ιη', 11—14), δ), μετὰ πεποιθήσεως, ἥγουν πληροφορίας, ὅτι θέλει εἰσακουσθῇ ἡ προσευχὴ (Ἰ. βρ. δ', 16. Ἰακώβ. α', 6, 6. Α', Ἰωάν. ε', 14.), ε) καὶ τελευταίον μετ' ἐπιμονῆς, ἣν διδάσκει ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ

§. 3. *Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.*

Τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τῆς προσευχῆς ἔχει ἡμεῖς ἐν §. 2. αὐτῆς τῆς διανοίας ἡμῶν εἶναι ἡ Κυριακὴ προσευχή, ἣν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ δι' αὐτῶν πάντας τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ τὴν προσευχὴν διαιρεῖται εἰς μέρη τρία, ἣτοι εἰς προσευχὴν ἐν αἰτήματι καὶ εἰς ἐπίλογον. Τῶν αἰτημάτων τὰ μὲν τρία εἰς τὸν Θεόν, τὰ δὲ τέσσαρα ἡμᾶς.

§. 4. *Περὶ τοῦ προσκυνοῦ.*

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς Οὐρανοῖς.

Εἰς τὸ προσιόν διδασκόμεθα, ὅτι ἔχομεν κοινὸν παρέρα πανταχοῦ μὲν ὄντα, κυρίως δὲ ὑπάρχοντα ἐν οὐρανοῖς. Ὀνομάζομεν δὲ τὸν Θεὸν πατέρα δυνάμει τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ κατὰ χάριν τῆς ἀναγεννήσεως. «Ὅσοι ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν.» (Ἰωάν. 1, 12). Λέγομεν δὲ τὸν Θεὸν Πατέρα ἡμῶν, ἵνα συλλογισώμεθα ὅτι ἀδελφοὶ πάντες ἐσμέν καὶ ἵνα μὴ καταφρονῶμεν τῶν μικρῶν καὶ ταπεινῶν.

Διδασκόμεθα δὲ νὰ ἐπικαλώμεθα τὸν Θεὸν ἐν οὐρανοῖς, ὅχι διότι ὁ Θεὸς κατοικεῖ εἰς οὐρανοὺς μόνον, διότι εἶναι ἀχώρητος καὶ ἀπερίγραπτος, ἀλλ' ἵνα ἐγκαταλείπωμεν πάντα τὰ γήινα καὶ φθαρτὰ καὶ ἀναβιβάζωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς τὰ οὐράνια, τὰ αἰώνια καὶ τὰ θεῖα. «Πρόσεχε δὲ τῇ ἀκριβεῖα τοῦ λόγου, λέγει ὁ θεὸς Χρυσόστομος, πῶς ἡμῖν νουθετεῖ...». Ὁ Θεὸς λέγεται προσέτι ὅτι οἰκεῖ εἰς οὐρανοὺς, διότι ἐκεῖ εἶναι ὁ τόπος καθαρώτατος καὶ ἐκλάμπει ἐν αὐτῷ μάλιστα ὁ πλοῦτος τῶν εὐεργεσιῶν του· διὰ τοῦτο λέγεται ὁ οὐρανὸς θρόνος τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. 113, 19). Κατοικεῖ δὲ ὁ Θεὸς καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀγαπώντων αὐτόν· «Εἰάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν» (Ἰωάν. 14, 23).

ἀδίκου κριτοῦ, (Λουκ. 11, 1—8. Ἰδε καὶ Κολασσ. 3, 2. Α', Θεσσ. 1, 17). Ὁ μὴ προσευχόμενος κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον μνηστῆρίζει τὸν Θεόν καὶ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γίνεται εἰς ἁμαρτίαν.

§. 5. Αἵτημα πρῶτον.

Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Ἁγιάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως δοξάζεται διὰ τῶν ἀγαθῶν ἡμῶν ἔργων. Ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἡμῶν πράξεων παρακινου-
ται οἱ ἄνθρωποι νὰ δοξάζωσι τὸν Θεόν «Οὕτω, λαμπράτω τὸ φῶς
»ὡμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥπως ἴδωσιν ὡμῶν τὰ καλὰ ἔργα
»καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» (Ματθ. ε',
16). Ὅταν δὲ τὰ ἔργα ἡμῶν δὲν συμφωνῶσι πρὸς τὴν πίστιν, βλα-
σφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ «Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὡμῶν
»βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.» (Ῥωμ. 6', 24).

Σημειώτεον δὲ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἅγιον καὶ πανάγιον.
«Ἅγιος γὰρ ἐστὶ καὶ πανάγιος, καὶ ἅγιον ἁγιώτατος καὶ ταύτην
»αὐτῷ τὴν ὑμνωδίαν προσφέρει τὰ Σεραφεῖμ ἀσιγήτους βοῶντες
»κραυγαῖς, ἅγιος ἅγιος, ἅγιος, Κύριος, Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς
»καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ . . . οὐ τὴν οὐκ οὖσαν ἁγισσύνην προσφέ-
»ρομεν τῷ Θεῷ λέγοντες, Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά Σου ἀλλὰ τὴν οὖσαν
»δοξάζομεν. Τὸ γὰρ ἁγιασθήτω ἀντὶ τοῦ δοξασθήτω εἴρηται. Διδα-
»σκόμεθα τοίνυν διὰ τῆς φωνῆς ταύτης τὸν κατ' ἀρετὴν μετεῖναι
»βίον, ἵνα τοῦτον ὁρῶντες οἱ ἄνθρωποι τὸν οὐράνιον ἡμῶν Πατέρα
»δοξάζωσιν» (Χρυσόστ. περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαι).

§. 6. Αἵτημα δεύτερον.

Ἐλθέτω ἡ Βασιλεία σου.

Βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶνε ὅχι μόνον ἡ μέλλουσα, ἀλλὰ καὶ ἡ πα-
ροῦσα παρακαλοῦμεν δὲ τὸν Θεὸν οὐ μόνον νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς
αἰωνίου βασιλείας, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα νὰ βασιλεύῃ ἡμῶν ἀπομακρύ-
νων τὴν ἁμαρτίαν. «Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ ὀντηῷ
»ὡμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ.»
»(Ῥωμ. σί', 12). Τυραννοῦμενοι γὰρ ὑπὸ τῶν τοῦ σώματος παθη-
»μάτων καὶ μυρίας πειρασμοῦ δεχόμενοι προσβολάς, τῆς τοῦ Θεοῦ
»χρηζομεν βασιλείας, ἵνα μὴ βασιλεύσῃ ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ ὀντηῷ
»ἡμῶν σώματι εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ,
»μηδὲ παριστάνωμεν τὰ μέλη ἡμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ . . .
»(Χρυσόστ. ἐνθα ἀνωτέρω). Διδασκόμεθα δὲ πρὸς τοῦτοίς, «Μὴ σφό-
»δρα τῷ παρόντι βίῳ προσηκούνῃ, ἀλλὰ καταφρονεῖν μὲν τῶν πα-

„ρόντων, ἐπιθυμεῖν δὲ τῶν μελλόντων, ὡς μενόντων, καὶ τὴν βασι-
„λειαν ἐκείνην ζητεῖν, τὴν οὐράνιον καὶ αἰώνιον» (αὐτοῦ).

§. 7. Αἶτημα τρίτον.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐμβαλὼν ἡμῖν τὸν ἔρωτα τῶν μελλόντων καὶ τῆς ἐπουρανίου βα-
σιλείας τὴν ἐπιθυμίαν, διδάσκει νὰ λέγωμεν· Γενηθήτω τὸ θέλημά
σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπειδὴ ἀγνοοῦμεν τὰ συμφέ-
ροντα καὶ ὠφέλιμα ἡμῖν καὶ πολλάκις ὑπολαμβάνομεν τὰ φαινό-
μενα ἀγαθὰ ὡς εὐτυχίας, τὰς δὲ συμφορὰς ὡς μεγίστας δυστυχίας,
διὰ τοῦτο ἐκελεύσθημεν λέγειν, τὸ Γενηθήτω... Καθὼς ἐν τῇ οὐ-
ρανῷ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ ἐπὶ
τῆς γῆς γινέσθω ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

§. 8. Αἶτημα τέταρτον.

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον ὁδὸς ἡμῖν σήμερον.

Αἰτήσαντες πρῶτον τὰ ἐπουράνια καλεούμεθα ὕστερον καὶ τὴν
ἀναγκαίαν τροφὴν ζητεῖν. «Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ
„Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται
„ὑμῖν» (Ματθ. στ', 33). Ἄρτον δὲ ἐκέλευσε ζητεῖν τὸν ἐπιούσιον,
τ. ἔ. τὸν ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ συστάσει ἡμῶν αὐτάρκη, τὸν ἐπαρ-
κοῦντα καὶ χρειώδη, τροφὴν καὶ ὄχι τρυφήν. Καὶ τὰ μὲν περισσό-
τερα τῶν ἀναγκαίων, ὅταν χορηγῶνται, πρέπει νὰ εὐχαριστῶμεν τῷ
Θεῷ, ὅταν δὲ πάλιν ἀφαιρῶνται νὰ μὴ λυπώμεθα μηδὲ ἀγανακτῶ-
μεν. Διετάχθημεν δὲ νὰ ζητῶμεν τὸν ἄρτον τῆς σήμερον ἡμέρας,
ἵνα μὴ ὑπὲρ τὸ μέτρον φροντίζωμεν περὶ τῶν μελλόντων. «Μὴ οὖν
„μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς·
„ἄρκετόν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς» (Ματθ. στ', 34). Τῷ Θεῷ θαρ-
„ρῶν, λέγει ὁ Θεὸς Χρυσόστομος, τὴν ἐφήμερον μόνον αἶτει τρο-
„φήν, τῆς δὲ αὔριον αὐτῷ καταλίπε τὴν φροντίδα, ὡς καὶ ὁ μακά-
„ριος ἔλεγε Δαβὶδ· «Ἐπὶ ῥύπον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου καὶ
„αὐτός σε διαθρέψει» (Ψαλμ. νδ', 25. Χρυσ. ἐνθ' ἀνωτερ.). Ὑπὸ
τὸν ἄρτον δὲ τὸν ἐπιούσιον ἐννοητέον καὶ τὸν ἄρτον τῆς ψυχῆς,
ἧτοι τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου. Διότι ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου ἐστὶν
ἀληθὴς βρώσις καὶ τὸ αἷμα ἀληθὴς πόσις (Ἰωαν. στ', 55). Καί,

«Οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνον ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ» (Ματθ. 8', 4).

§. 9. *Λίτημα πέμπτον.*

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὥς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Εἰδὼς ὁ φιλόανθρωπος Θεός, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν, ἄνθρωποι ὄντες καὶ θνητὸν περικείμενοι σῶμα, νὰ μὴ πταίωμεν καὶ ἁμαρτάνωμεν, ἐδίδασκεν ἡμᾶς λέγειν. Καὶ ἄφες ἡμῖν... Διδασκόμεθα ὅδε διὰ τῆς αἰτήσεως ταύτης νὰ μὴ μεγαλοφρονῶμεν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἡμῶν ἔργοις, νὰ μὴ ἀπελπίζομεθα, ἂν μετὰ τὸ βάπτισμα περιπίπτωμεν εἰς ἁμαρτήματα, καὶ νὰ εἴμεθα ἡμεροὶ, φιλόανθρωποι καὶ ἀμνηστικοὶ πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας εἰς ἡμᾶς. Ἀλλ' ὁ Θεὸς τότε συγχωρεῖ ἡμᾶς ἁμαρτάνοντας, ὅταν καὶ ἡμεῖς συγχωρῶμεν τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. «Ἐὰν γὰρ ἀφῇτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. Ἐὰν δὲ μὴ ἀφῇτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει ὑμῖν τὰ παραπτώματα». (Ματθ. στ', 14, 15). Προσευχόμενοι ὀφείλομεν ν' ἀπέχωμεν πάσης ἐχθροπαθείας καὶ ὀργῆς καὶ νὰ ἔχωμεν εἰρήνην καὶ ἀγάπην, εἰ δυνατόν πρὸς πάντας. «Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κακῇ μνηστῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ· ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὑπάγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου καὶ τότε ἐέλθων πρόσφεσαι τὸ δῶρόν σου» (Ματθ. ε', 23). Ἐὰν δὲ ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν εἴνε ἀδιάλλακτος ἢ δὲν εἴνε παρών, ἀρκεῖ καὶ ἡ ἐντὸς τῆς καρδίας ἡμῶν διαλλαγή καὶ ἀγάπη ἐνώπιον τοῦ παντεπόπτου Θεοῦ. «Εἰ πῶντον ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες» (Ρωμ. 6', 18). Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ὀνομάζονται ὀφειλήματα ἡτοι χρέη, ὥς καθιστάντα τὸν ἄνθρωπον ὑπεύθυνον, ὥς τὸ χρέος.

§. 10. *Λίτημα ἕκτον.*

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

Πολλοὶ καὶ διάφοροι εἴνε οἱ ἐν τῷ κόσμῳ πειρασμοί· ἄλλοι μὲν προσέρχονται ἐκ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ἄλλοι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου ἢ ἐξ ἄλ-

λων ἀνθρώπων καὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ Διαβόλου. Πειρασμός δὲ ἐνταῦθα ἐννοεῖται τοιαύτη δοκιμασία, τοιοῦτος ἀγών, δι οὗ ἐπικρατεῖται κίνδυνος ἢ τὴν πίστιν ἡμῶν ν' ἀπολέσωμεν ἢ εἰς βαρύτερον νὰ περιπέσωμεν ἁμάρτημα. Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὸν Θεὸν ν' ἀπαλάττη ἡμᾶς τοιούτων πειρασμῶν διὰ δὲ τῆς παρακλήσεως ταύτης δεικνύομεν καὶ ταπεινοφροσύνην. Τὸ δὲ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, δηλοῖ τό, Μὴ παραχωρήσῃς εἰσελθεῖν. Δὲν σημαίνει δὲ τό, Μὴ πέμψῃς εἰς ἡμᾶς πειρασμούς· διότι τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, ἐφ' ὅσον εὐρισκόμεθα εἰς τοῦτον τὸν κόσμον, ἀλλὰ τὸν ἱκετεύομεν νὰ μὴ εἶνε οἱ πειρασμοὶ βαρύτεροι, ὥστε νὰ ὑποκύψωμεν εἰς αὐτούς. Εἰς τοιούτους πειρασμούς παραχωρεῖ πολλάκις ὁ Θεὸς νὰ ὑποπέσωμεν ἢ πρὸς καθάρσει τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἢ πρὸς φανέρωσιν τῆς ψυχικῆς ἡμῶν ἀνδρίας, ἵνα χρησιμεύσωμεν εἰς ἄλλους παράδειγμα ὑπομονῆς καὶ πίστεως· οὕτως, ὁ Θεὸς ἐπείρασεν τὸν Ἀβραάμ, ὅτε ἐζήτησε τὸν Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν τὸν Ἰώβ, ἵνα ἡ ὑπομονὴ αὐτοῦ γένηται παράδειγμα· οὕτω καὶ πολλοὺς ἄλλους. Οὐδέποτε ὁμοῦς ὁ Θεὸς πειράζει πρὸς ἀπάτην· οἱ τοιοῦτοι πειρασμοὶ εἶνε ἐκ τοῦ Διαβόλου (Ματθ. δ', 1. Β' Κορ. 6', 11)· ἐκ τοῦ κόσμου (Παροιμ. 1, 10) καὶ τῆς σαρκός. «Μηδεὶς πειραζόμενος, λεγέτω· ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πειράζομαι· ὁ γὰρ Θεὸς ἀπειραστός· πᾶσι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα· ἕκαστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξεληκόμενος καὶ θελαζόμενος» (Ἰακώβ. 1, 13). Τοὺς τοιούτους πειρασμοὺς νικῶμεν διὰ τῆς πίστεως (Ἐφ. στ', 16), τῆς θεοσεβείας (Ἰακώβ. 5', 7), καὶ τῆς προσευχῆς (Ματθ. κτ', 31). Εἰς τοιούτους πειρασμοὺς παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μὴ συγχωρήσῃ νὰ εἰσελθῶμεν· ἀφ' οὗ δὲ εἰσελθῶμεν, πρέπει ν' ἀνδριζώμεθα καὶ νὰ ζητῶμεν τὴν ἐξ ὧσιν ἀντίληψιν. «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσελθῇτε εἰς πειρασμόν», (Μαρκ. 13' 68).

§. 11. Αἴτημα ἐξδομον.

Ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου ζητοῦμεν τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ παντὸς μὲν πράγματος, κυρίως δὲ ἀπὸ τοῦ κακοῦ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν δολίων ὑπονύξεων καὶ ἐπιθυμιῶν τοῦ πονηροῦ πνεύματος, τοῦ Διαβόλου.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ λέξις τοῦ πονηροῦ ἀπαντᾷ καὶ εἰς Ἰωαν. 13',

15. Β', Θεσ. γ', 3.) καὶ σημαίνει ἢ τὴν ἁμαρτίαν (οὐδετέρως), ἢ τὸν πονηρὸν (ἄρσενικῶς), ἡγουν τὸν Διάβολον, ὅστις α'Ω: λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ» (Α', Πέτρ. ε', 8).

Ἐπίλογος

Ὅτι τοῦ ἔστιν ἡ Βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

Διὰ τοῦ ἐπιλόγου τούτου ὁμολογεῖται καὶ δοξολογεῖται ὁ Θεός. Γενέσθωσαν ταῦτα, ἅπερ ᾠξάμεθα, καὶ δύνανται νὰ γείνωσι, διότι σὴ ἔστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· τουτέστι οὐ εἰ ὁ Βασιλεὺς δυνατὸς καὶ δεδοξασμένος πάντοτε.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΚΑΡΙΣΜΩΝ.

Ἵνα ἔχωμεν στερεὰν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς μακαριότητος, ἐκτὸς τῆς προσευχῆς προσαπαίτεται καὶ ἡ χειραγωγία τοῦ Σωτῆρος ἢ ἐν ταῖς Μακαρισμοῖς περιεχομένη.

§. 12. *Περὶ τοῦ πρώτου Μακαρισμοῦ.*

Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· διὸ αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μακάριοι εἶνε οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, τουτέστιν οἱ ταπεινοί, οἱ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ταπεινὰ περὶ ἑαυτῶν φρονούντες, οἱ ἀναγνωρίζοντες τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν καὶ ὑποτασσόμενοι τῷ Θεῷ. Ἐνταῦθα ἡ λέξις πτωχὸς λαμβάνεται οὐχὶ ἐπὶ τοῦ πτωχοῦ τὴν περιουσίαν καὶ ἐνδεοῦς, καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὸν ὑπερήφανον, κατὰ τὸ «Κύριος ὑπερηφάνους ἀντιτάσσει, ταπεινοὺς δὲ δίδωσι χάριν» (Παροιμ. γ', 34.), «Τί ἔστιν οἱ ταπεινοὶ τῷ πνεύματι, λέγει ὁ θεὸς Χρυσόστομος; οἱ «ταπεινοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν διάνοιαν· πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ τὴν προαίρεσιν εἴρηκε. . . . Καὶ τίνος ἔσκεν οὐκ εἶπεν «οἱ ταπεινοί, ἀλλ' οἱ πτωχοί; ἔτι τοῦτο ἐκείνου πλεον· τοὺς γὰρ κατεπηχότας ἐνταῦθά φησι καὶ τρέμοντας τοῦ Θεοῦ τὰ ἐπιτάγματα, ποῦ; καὶ διὰ τοῦ Ἡσαίου τοῦ προφήτου σφόδρα ἀποδεχόμενος ὁ Θεὸς ἔλεγεν· «Ἐπὶ τίνα ἐπιδλέψω, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ ἡσύχιον

καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; (α) (Χρυσοστ. ὁμιλία ιε εἰς τὸ κατὰ Ματθ. εὐαγγέλ.)

§. 13. Περὶ τοῦ Β' Μακαρισμοῦ.

Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Μακάριοι εἶνε οὐχὶ οἱ πενθοῦντες ἢ κλαίοντες διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς περιουσίας καὶ ἐγκοσμίων πραγμάτων, διὰ μίσος τῶν ἐχθρῶν, διὰ φόβον προσκαίρων κακῶν, ἀλλὰ Μακάριοι εἶνε οἱ χέοντες δάκρυα διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ὁ Θεὸς θέλει ἀποπογγίζει τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν φόβον καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς αὐτόν, διὰ τοὺς διωγμούς καὶ τὰς θλίψεις, τὰς ὁποίας ὑποφέρομεν ἀδίκως καὶ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. «Καὶ ἐνταῦθα πάλιν, λέγει ὁ θεὸς Χρυσόστομος, οὐχ ἀπλῶς τοὺς πενθοῦντας τέθεικεν, ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ ἁμαρτημάτων τοῦτο ποιοῦντας· ὥς τὸ γε ἕτερον καὶ σφόδρα ἐστὶ κεκωλυμένον, τὸ περὶ τινι τῶν βιωτικῶν θρηνεῖν, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος ἐδήλου, λέγων· ὅτι ἡ μὲν τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται· ἡ δὲ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν καὶ σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται (Β' Κορινθ' ζ', 10). Τοὺτους τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα μακαρίζει τοὺς λυπουμενούς· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς τοὺς λυπουμενούς τέθεικεν, ἀλλὰ τοὺς μετ' ἐπιτάσεως· διόπερ οὐδὲ εἶπεν· οἱ λυπούμενοι· ἀλλὰ οἱ πενθοῦντες» (Χρυσοστ. ἐνθα ἀνωτέρω).

§. 14. Περὶ τοῦ Γ' Μακαρισμοῦ.

Μακάριοι οἱ πραεῖς· ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

Μακάριοι εἶνε οἱ πραεῖς, τούτέστιν οἱ γλυκεῖς καὶ ἡμεροί, οἱ σπινδαζόντες νὰ ζῶσιν εἰρηνικῶς μετὰ πάντων, οἱ ἀποφεύγοντες πᾶσαν ἐριδα καὶ φιλονεικίαν, οἱ ὑπομένοντες τὰς ὕβρεις, οἱ καλὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. «Πραεῖς, λέγει ὁ θεὸς Θεοφύλακτος, οὐχ οἱ μηδὲ ὁδῶς ὀργιζόμενοι· οἱ τοιοῦτοι γὰρ ἀναίσθητοι, ἀλλ' οἱ θυμὸν μὲν ἔχοντες, κρατοῦντες δέ, καὶ ὅτε δεῖ ὀργιζόμενοι, ὥς ὁ Δαβὶδ εἶπεν· Ὅργιζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε» (Ψαλμ. δ', πρὸβλ. Ζιγαβηνὸν τόμ. 1. σ. 72). Οἱ τοιοῦτοι θέλουσι κληρονομήσει τὴν γῆν καὶ οὐ μόνον τὴν οὐράνιον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπίγειον· «Οὐδαίς ἐσιν, ὅς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ γυ-

(α) Ἡσ. 56', 2.

ἡναίκα, ἔς οὐ μὴ ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ ταῦτα, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον (Ματθ. στ', 33).

§. 15. *Περὶ τοῦ Δ' Μακαρισμοῦ.*

Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην· ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

Μακάριοι εἶνε οἱ ἔχοντες διακαῇ καὶ ἄσβεστον πόθον (διότι τοῦτο σημαίνουσιν αἱ λέξεις πεινῶντες καὶ διψῶντες) ἡ πάσης ἀρετῆς (διότι ἐν δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσά ἐστιν ἀρετὴ) ἡ τῆς δικαιοσύνης τῆς ἐναντίας τῇ πλεονεξίᾳ. Οἱ τοιοῦτοι χορτασθήσονται, τουτέστι θέλουσι πληρώσει τὴν ἐαυτῶν δίψαν καὶ πείναν διὰ χορτασμοῦ οὐ μόνον σωματικοῦ, ἀλλὰ καὶ πνευματικοῦ, ὅστις μέλλει νὰ συμπληρωθῇ ἐν τῇ αἰωνίᾳ ζωῇ «Χορτασθήσονται ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν Σα» (Ψαλμ. ιατ', 15).

§. 16. *Περὶ τοῦ Ε' Μακαρισμοῦ.*

Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

Ἐλεήμονες εἶνε ὅσοι τοιαύτην συμπάθειαν αἰσθάνονται πρὸς τὰς δυστυχίας τῶν ἄλλων, ὥστε ὅσον δύνανται προσπαθοῦσι νὰ ἀνακουφίσωσιν αὐτάς. Ἡ ἐλεημοσύνη γίνεται οὐ μόνον δι' ἔργου, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγου Ἀποικίλος γὰρ ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος καὶ πλατεῖα αὐτῇ ἡ ἐντολὴ λέγει ὁ θεὸς Χρυσόστομος. Ποινὴ ἀνίλεως καὶ βαρυντὰτι ἐπίκειται εἰς τὸν ἀνελεήμονα λέγει ὁ Ἀπόστολος Ἰακώβος. «Ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος» (Ἰακώβ. β', 3). Ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως θὰ μνημονεύσῃ κυρίως τὴν ἐλεημοσύνην, καὶ οἱ γυμνοὶ ταύτης εὐρεθέντες πεμφθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον.

§. 17. *Περὶ τοῦ ς' Μακαρισμοῦ.*

Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

Μακάριοι εἶνε οἱ καθαροί, τουτέστι ὅχι μόνον οἱ μὴ ἄλλα διὰ τῶν χειλέων λαλοῦντες καὶ ἄλλα ἐν τῇ καρδίᾳ ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν ἀγνείᾳ καὶ σωφροσύνῃ διάγοντες. «Πολλοὶ εἰσιν, λέγει ὁ Θεοφύλακτος, οὕτε ἀρπάζοντες, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐλεοῦντες· πλὴν πορνεύουσι καὶ ἀκάθαρτοι ἄλλως εἰσὶ· ὁ γοῦν Χριστὸς κελεύει μετὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ καθαρὸς ᾗτοι σώφρονες εἶναι οὐ μόνον τῷ σώματι, ἀλλὰ

καὶ τῇ καρδίᾳ. Μόνον οἱ τοιοῦτοι, οἱ ἄγνοοι καὶ καθαροί, οἱ μὴ ἀπατῶντες τοὺς ἄλλους διὰ τῆς ὑποκρίσεως καὶ τοῦ ψεύδους ὁφονται τὸν Θεόν.

§. 18. Περὶ τοῦ Ζ' Μακαρισμοῦ.

Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.

Εἰρηνοποιοὶ εἶνε «Οὐ μόνον οἱ εἰρηνεύοντες αὐτοὶ πρὸς πάντας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἑτέρους στασιάζοντας καταλλάσσοντες. Εἰρηνοποιοὶ δὲ εἶσι καὶ οἱ διὰ τῆς διδασκαλίας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ ἐπιστρέφοντες» λέγει ὁ ἱερὸς Θεοφύλακτος. Καὶ τοιοῦτον εἶνε τὸ πνεῦμα τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, πόρρω ἀπέχον πάσης ἔριδος καὶ διαφορᾶς. Ὁ Θεὸς ὀνομάζεται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ Θεὸς τῆς εἰρήνης (Ῥωμ. ιε', 33. ιε', 20. Κορ. Α'. ιδ', 33)· δικαίως ἄρα καὶ οἱ ζῶντες ἐν εἰρήνῃ καὶ ἄλλους εἰρηνεύοντες καλοῦνται υἱοὶ Θεοῦ. «Υἱοὶ δὲ Θεοῦ οἱ τοιοῦτοι, καὶ γὰρ ὁ μονογενὴς κατήλλαξεν ἡμᾶς τῷ Θεῷ» λέγει ὁ Θεοφύλακτος.

§. 19. Περὶ τοῦ Η' Μακαρισμοῦ.

Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μακάριοι εἶνε οἱ δεδιωγμένοι οὐχὶ διὰ κακὰς πράξεις, κλοπῇ, φόνον καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' οἱ πάσχοντες διὰ δικαιοσύνην, τουτέστι διὰ τὴν ἀρετὴν, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν ἄλλων προστασίαν. Δὲν καθιστᾷ ἡμᾶς ἀξίους ἀμοιβῶν ὁ διωγμὸς ἀπλῶς, ἀλλ' ἡ αἰτία, ὁ τρόπος, τὸ τέλος καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν διωκόμεθα «Μὴ γάρ τις ὁμῶν» πασχέτω ὡς φονεὺς ἢ κλέπτης, ἢ κακοποιός, ἢ ὡς ἄλλοτρισεπίσκοπος· εἰ δὲ ὡς χριστιανὸς μὴ αἰσχυνέσθω, δοξαζέτω δὲ τὸν Θεὸν ἐν τῷ ἡμέρῃ τούτῳ» (Α'. Πέτρ. δ', 15. 16).

§. 20. Περὶ τοῦ Θ' Μακαρισμοῦ.

Μακάριοι ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ἡμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἰπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ. Μακάριοι εἶνε ὅχι οἱ ἀπλῶς ὀνειδιζόμενοι, ἀλλ' ἐκεῖνοι ὅσοι ὀνειδίζονται καὶ καταδιώκονται πρῶτον μὲν χάριν αὐτοῦ, δεύτερον καὶ ὅταν οἱ ὀνειδισμοὶ εἶνε ψευδεῖς. «Ἐπεὶ, λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ἐὰν μὴ τὰυτα προσῇ οὐ,

»μόνον οὐ μακάριος, ἀλλὰ καὶ ἄθλιος ὁ κακῶς ἀκούων». Ἀποθλέπει δὲ κυρίως ὁ μακαρισμὸς οὗτος τοὺς ἀποστόλους καὶ μάρτυρας, ἀναφέρεται ὅμως καὶ εἰς πάντα Χριστιανόν, ὑπομένοντα ὕβρεις καὶ διωκόμενον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

“Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε πάντες οἱ διωκόμενοι καὶ ψευδῶς συκοφαντούμενοι ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὁ μισθὸς ὑμῶν ἔσται μέγας ἐν οὐρανοῖς.

ΤΕΛΟΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΘΕΙΣΑ

ΤΗ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΙΚΗ ΥΨΗΛΟΤΗΤΙ

Ἐν ἔτει αΨΞδ'. μηνὶ Νοεμβρίῳ.

Ἵψηλότατε καὶ Γαληνότατε!

Μίαν ἀξιεπάινον κλίσιν καὶ ἐπιθυμίαν πάντοτε κατενόησα εἰς τὴν Σὴν Αὐτοκρατορικὴν Ἵψηλότητα, νὰ γνωρίσῃ τίς ἦτο ὁ Μελχισεδέκ, διατι ὀνομάζεται χωρὶς πατρός καὶ χωρὶς μητρός, χωρὶς γενεαλογίας κ. τ. λ. Ὅτι εὐχαριστήσω τοιαύτην εὐσεβῆ καὶ ἐπαινετὴν ἐπιθυμίαν, χρέος μου ἐθεώρησα νὰ προβάλλω, ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς ἀγίας Γραφῆς, καθαρῶς καὶ ἐν βραχυλογίᾳ, ὅσον τὸ δυνατόν, ἐν ταύτῃ τῇ πραγματείᾳ ὅτι ἀνήκει τῷ Μελχισεδέκ.

Ἡ ἀγία Γραφή μνησθῆναι ποιεῖται τοῦ Μελχισεδέκ, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, εἰς τρία μόνον χωρία, πρῶτον ἐν τῇ Γένεσει (ιδ', 18), δεύτερον ἐν τῷ ψαλμῷ ρθ', 4, καὶ τρίτον ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ.

Ἡ Γένεσις γράφει, ὅτι, ὅτε ὁ ἑνδοξος Πατριάρχης Ἀβραὰμ ἐπέστρεφεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ μετὰ τὴν νίκην τῶν ἐχθρῶν, ὁ Μελχισεδέκ (ὃν ἡ ἀγία Γραφή ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ὀνομάζει βασιλέα Σαλλήμ καὶ ἱερέα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἵψίστου) προϋπήνησεν τὸν Ἀβραὰμ μετὰ ἄρτων καὶ οἴνου, εὐλόγησεν αὐτὸν ὡς ἱερεὺς τοῦ Ἵψίστου, παρακαλῶν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν αἰώνιον ἐπίσκεψιν τοῦ Παντοδυνάμου, καὶ εὐχαριστῶν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι μεγίστην ἡσθάνθημεν τὴν δυσκολίαν διορθοῦντες τὸ λεκτικὸν τῆς πραγματείας ταύτης, ἥς πολλὰ μέρη ἐφάνησαν ἡμῖν ἀκατάληπτα. Τὰ ἀκατάληπτον πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἀναμφιβόλως εἰς τὸν μεταφραστὴν ἄγνωστον ἡμῖν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἀοίδιμον Πλάτωνα, ὅστις εἶνε σφαιρόστατος εἰς τὰς ἐννοίας του.

‘Ο Ἀβραὰμ τόσον σέβας ἔδειξε πρὸς τὸν Μελχισεδέκ διὰ ταύτην τὴν προϋπάντησιν, ὥστε προσήγγεχε τὸ δέκατον τῶν λαφύρων καὶ οὕτως ἀναμφιδόλως ἐφανέρωσεν ὅτι τὸ ἱερατεῖον ὑπῆρχεν εἰς τὸν Μελχισεδέκ. Τοῦτο μόνον λέγει ἡ Γένεσις. Δεύτερον ὁ προφήτης Δαβὶδ ὠμίλησε περὶ αὐτοῦ ἐν ὁλίγοις ἐν τῷ ψαλμῷ ρθ', ὅπου κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Εὐαγγελίου προμηνύων τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου, δεικνύει ἐκτὸς τοῦ μεγάλου ἀξιώματος τοῦ βασιλείως, ἐμφαινομένου ἐκ τῶν λόγων τούτων «Ράβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυριεύει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου», ὅτι θὰ εἶνε καὶ ἱερεὺς, λέγων, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Ἰδοὺ ὁ δεῦτερος τόπος τῆς Γραφῆς, ἐν ᾧ ὁμιλεῖ περὶ Μελχισεδέκ, ἀλλὰ διατὶ Δὲν φαίνεται.

Ἐν τῷ τρίτῳ χωρίῳ, ὁ ἅγιος Παῦλος διεξοδικώτερον διαλαμβάνει περὶ τοῦ Μελχισεδέκ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ε', ΣΤ', καὶ Ζ', κεφαλαίῳ, ἐν οἷς εὐρίσκει πνεῦμα ἅγιον αὐτῷ καὶ τῇ οὐρανίῳ σοφίᾳ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μελχισεδέκ καὶ εἰς τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἱερατείου αὐτοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ἵνα καταλάβωμεν τὸ νόημα τοῦ ἁγίου Παύλου καὶ νοήσωμεν ἐντελέστερα τὸ ὑποκείμενον τῆς ὑποθέσεως, πρέπει νὰ ἡξεύρωμεν ἐπὶ τίνι σκοπῷ ἔγραψεν ὁ Παῦλος ταύτην τὴν ἐπιστολήν· αὐτὸς ἔγραψε πρὸς Ἰουδαίους, πρὸς γένος ὅπερ ὑπερησπίζετο ἐνθέρμως τὸν νόμον αὐτοῦ οὐχὶ μόνον τὸν ἡθικὸν (ὃν ἡμεῖς δὲν ἀπορρίπτομεν), ἀλλὰ καὶ τὸν τελετουργικόν, τὰς ἱεράς δηλαδὴ τελετάς, ὧν αἱ πρώτισται ἦσαν αἱ προσφοραὶ τῶν θυσιαῶν διαφόρων ζώων, τὰ ὅποια οἱ ἱερεῖς ἐθυσίαζον ἐπὶ τῆς τραπέζης μετὰ τῆς ἐκχύσεως τοῦ αἵματος, καὶ προσέφερον τῷ Θεῷ. Οἱ Ἰουδαῖοι ὑπερησπίζοντο ἰσχυρογνώμονως τοιαύτας τελετάς, καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ πιστεύωσι ὅτι ἐμελλον μίαν ἡμέραν νὰ παύσωσιν. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτοὺς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπὸ τοιαύτης πλάνης, καὶ νὰ ἀποδείξῃ αὐτοῖς διὰ τῆς Π. Δ. ἣν οἱ Ἰουδαῖοι ἔτι ἀκολουθοῦσιν, ὅτι αἱ θυσίαι δὲν ἐχρησίμευον εἰμὴ εἰς ἕνα καιρόν· καὶ προσέτι ὅτι οἱ ἱερεῖς οἱ προσφέροντες αὐτάς ἦσαν διὰ καιρόν· καὶ ἐπομένως αἱ λοιπαὶ αἱ θεμελιούμεναι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἱερατείου ἔπρεπε ἐν καιρῷ νὰ παύσωσιν. Ἰδωμεν δὲ πῶς γράφει πρὸς αὐτούς.

‘Ο Ἀπόστολος συμφωνεῖ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι τὸ ἱερατεῖον

ἡ διαταγή ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐτι λαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Ἀαρὼν, ὠνομάζετο Ἱερατεῖον κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν συμφωνεῖ ἔτι, ἐτι οἱ Ἰουδαῖοι ἔπρεπε νὰ προσφέρωσι θυσίας δι' ἐκχύσεως αἵματος κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ. Ὑστερον ἄρχεται ἀποδεικνύων, ἐτι αὐταὶ αἱ θυσίαι δὲν ἐδύναντο ἀφ' ἐαυτῶν νὰ ἐξιλεώσωσι τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἐξαλείψωσι ἁμαρτίας, καὶ ἐτι ἦσαν διατεταγμέναι πρὸς καιρὸν. Ἐπάγεται δὲ τὰς ἐξῆς αἰτίας.

Α'. Ὅτι τὸ αἷμα τῶν ζώων, π. χ. τοῦ τράγου, ἢ τοῦ μόσχου, δύναται νὰ ἐξαλείψῃ ἁμαρτίας, ἀνθίσταται εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, διότι μὴ οὔσα ἡ ἁμαρτία ὕλική δὲν δύναται νὰ ἐξαλειφθῇ δι' ὕγρου· ἔπειτα δὲν εἶνε ἄξιον τῆς Θείας μεγαλειότητος, νὰ βλέπῃ νὰ χύνῃται τὸ αἷμα ζώου καὶ νὰ μεταβάλλῃται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ εἰς εὐσπλαγχνίαν (κεφ. ι, 4).

Β'. Τὰ διὰ Θείας ἐμπνεύσεως γεγραμμένα βιβλία, τὰ ὅποια καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὡς ἅγια εἶχον, φανερῶς προεῖπον ἐτι τὸ ἱερατεῖον, καὶ ἐπομένως πᾶσαι αἱ τελεταὶ ἔπρεπε νὰ λαβῶσι τέλος· ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς ἔλαβεν ὁ Ἀπόστολος πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ λόγου τοῦ Δαυὶδ, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Αὗτοί οἱ Ἰουδαῖοι ὁμολογοῦσιν ἐτι οἱ λόγοι οὗτοι καὶ ὅλος σχεδὸν ὁ ψαλμὸς προεικονίζει διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν Μεσσίαν, ὃν αὐτοὶ ἐπρόσμενον. Οἱ λόγοι οὗτοι ἀποδιδοῦσι καθαρῶς εἰς τὸν Μεσσίαν τὸ ἱερατεῖον οὐχὶ κατὰ τὴν τάξιν, οὐχὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Ἀαρὼν, ὃν τότε εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, περὶ τοῦ ὁποίου ὀλίγην ἔννοιαν εἶχον· ὅθεν ὁ Ἀπόστολος συμπαιραίνει δικαίως, ἐτι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ προεικονίσῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν στερέωσιν ἐνός νέου ἱερατείου κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἂν τὸ ἱερατεῖον κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν ἔπρεπε μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων νὰ μένῃ πάντοτε· ἰδοὺ οἱ λόγοι τοῦ Ἀποστόλου «Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν (ἢ τοῦ Ἀαρὼν ὅπερ εἶνε τὸ αὐτό, ὃ γὰρ Ἀαρὼν ἐκ τοῦ Λευὶ κατήγετο), τίς ἔτι χρεῖα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι ἐν (κεφ. ζ', 11).

Διὰ τῶν μαρτυριῶν τούτων ἀποδείκνυσι φανερῶς ὁ Ἀπόστολος, ἐτι ἡ ἱερωσύνη τῶν Ἰουδαίων καὶ αἱ τελεταὶ τῶν θυσιῶν δὲν ἐδύναντο νὰ μένωσι πάντοτε, ἀλλ' ἔπρεπε κατὰ τοὺς λόγους τοῦ

ἁγίου Πνεύματος, ἐν καιρῷ νὰ δώσῃαι τόπον εἰς ἄλλην ἐκλεκτοτέραν, δηλαδή εἰς τὴν Ἱερωσύνην κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Ὑστερον ἐξηγεῖ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι οὗτος ὁ αἰώνιος ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ εἶνε ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἡ ὁμοίωσις τῆς ἱερωσύνης τοῦ Μελχισεδέκ ἐπληρώθη κατ' ἀκρίβειαν εἰς τὸν Χριστόν.

Βεβαίως τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προσφορὰν του, ὡς ἄμωμος θυσία πρὸς τὸν Θεόν, ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ Σταυροῦ, ἵνα πλύνῃ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καὶ δείξῃ ἡμῖν ἀληθινὴν λατρείαν πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα.

Καλεῖ αἰώνιον αὐτὴν τὴν Ἱερωσύνην.

Α'. Διότι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ δώσῃ τόπον εἰς ἄλλην ἱερωσύνην· διότι δὲν εἶνε διάδοχος ὅμοιος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἱερωσύνην.

Β'. Διότι διὰ τοιαύτης ἱερωσύνης ἡ ὑπὲρ ἡμῶν προσφερομένη θυσία ἔχει τοιαύτην ἰσχύον καὶ ἐνέργειαν, ὥστε ὁ οὐράνιος Πατὴρ συγχωρεῖ πάσας τὰς ἁμαρτίας διὰ τὰς ἀξίας αὐτῆς, ὅταν διὰ πίστεως προσαρμόττωνται· διὰ τοῦτο καθὼς τοιαύτη θυσία δὲν εἶνε ἀναγκαῖον νὰ προσφερθῇ ἐκ δευτέρου, οὕτω τοιαύτη ἱερωσύνη θέλει μείνῃ αἰώνιος.

Γ'. Διότι οἱ ἄλλοι ἱερεῖς, ὡς θνητοί, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ μείνωσιν αἰωνίως, καὶ ὁ Χριστὸς μένων αἰωνίως ἔχει τὴν ἱερωσύνην αἰώνιον (ζ', 24). Τέλος πάντων ἐξήγησεν ὁ Ἀπόστολος, διατὶ ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦν κατὰ τάξιν καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Μελχισεδέκ καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών. Παραβάλλει τὴν ἱερωσύνην τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν τοῦ Μελχισεδέκ, καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν τοῦ Ἀαρών, ὡς ἐξῆς· ὁ Χριστὸς ἱερεὺς, ὁ Μελχισεδέκ ἱερεὺς, ὁ Ἀαρών ἱερεὺς, κατὰ τοῦτο μόνον εἶνε ὅμοιοι.

Ἄλλ' οὐχὶ μόνον ἱερεὺς ἐστὶν ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς πνευματικῶς βασιλεύων ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας του, ὁ Μελχισεδέκ ὁμοίως καὶ ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς, ὁ δὲ Ἀαρών μόνον ἱερεὺς, διότι ἡ βασιλεία ἦτο μόνον ἐν τῇ φυλῇ τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Λευὶ.

Ἡ ἱερωσύνη τοῦ Χριστοῦ ὑφίστατο νὰ προσφέρῃ οὐχὶ ζῶα εἰς θοσίαν, καθὼς βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ Μελχισεδέκ δὲν προσέεφε ποτὲ

Θυσίας ζώων, ἀλλ' ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρὼν ἀπῆται ἐξ ἀνάγκης τὴν προσφορὰν τῶν ζώων.

Ἡ ἁγία Γραφή θεωρεῖ τὸν Μελχισεδέκ ὡς ἀληθινὸν ἱερέα, καὶ τοι δὲν κατήγετο ἀπὸ τῆς φυλῆς τοῦ Λευί, ἐν ᾗ ἦτο ἡ ἱερωσύνη τῆς Π. Διαθήκης, διότι οὐδεὶς ἐδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς ταύτην τὴν ἱερωσύνην, ἂν πρῶτον δὲν ἀπεδείκνυσεν ὅτι ἦτο ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευί. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς καὶ τοι ὀνομάζεται ἱερεὺς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, δὲν κατήγετο ἀπὸ τῆς φυλῆς τοῦ Λευί, ἀλλὰ τοῦ Ἰούδα, ἀπὸ τῆς ὁποίας οὐδεὶς ἐπληροῖσεν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν βέβαια ἦτο ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευί. Ἰδοὺ ὅτι οὕτε κατὰ τοῦτο ἦν ὁμοίωσις πρὸς τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν.

Ἡ ἁγία Γραφή σιωπᾷ τὴν γενεολογίαν τοῦ Μελχισεδέκ· οὐδὲν βέβαιον περὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ· ἀγνοοῦμεν τίς ὁ πατήρ, τίς ἡ μήτηρ, τίνες οἱ συγγενεῖς του, πότε ἐγεννήθη, πότε ἀπέθανε· διὰ τοῦτο εὐκόλως πιστεύει τις ὅτι δὲν ἔχει πατέρα, μητέρα, οὔτε γενεαλογίαν, οὔτε ἀρχὴν τῶν ἡμερῶν του, οὔτε τέλος.

Διατὶ ὁ Μελχισεδέκ λέγεται χωρὶς πατρὸς καὶ τ. λ.

Δὲν πρέπει ὅμως διὰ τοῦτο νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι δὲν ἦτο ἄνθρωπος· ἰδοὺ ἀπλῶς ὅ,τι εἶπεν ὁ Παῦλος περὶ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ ἁγία Γραφή δὲν ἀναφέρει τὴν γενεολογίαν του.

Δὲν ἀναφέρει δὲ ἡ Γραφή τὴν γενεαλογίαν διὰ μεγάλα αἷτια, μάλιστα ἵνα παραστήσῃ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ Ὑψίστου ἱερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς, Θεὸς ὢν, δὲν ἔχει γενεαλογίαν· οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος· ἐπομένως καὶ εἰς τοῦτο ὁ Μελχισεδέκ παρομοιάζει τῷ Χριστῷ, καὶ οὐχὶ τῷ Ἀαρὼν, τοῦ ὁποίου τὴν γενεαλογίαν καθαρῶς ἀναφέρει ἡ Γραφή.

Ἐκ τούτων φαίνεται τίνα σκοπὸν εἶχεν ὁ Ἀπόστολος ὀνομάσας τὸν Μελχισεδέκ χωρὶς μητρὸς καὶ τ. λ. Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο ν' ἀποδείξῃ διὰ τῆς σιωπῆς τῆς γενεολογίας τοῦ Μελχισεδέκ, ὅτι ὑπῆρχε μία ἱερωσύνη, οὐχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευί, καὶ ὅτι ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶνε αἰώνιος, καὶ τοι οὐδεμίαν ἔχει συνάφειαν μετὰ τῆς φυλῆς τοῦ Λευί, καὶ οὕτω ν' ἀποδείξῃ τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι ὁ Θεὸς ἐπέταξε μίαν ἄλλην ἱερωσύνην, οὐχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευί· ἐπομέ-

πως τοῦ Ἀαρὼν ἡ ἱερωσύνη, ἣν ὑπερασπίζονται οἱ Ἰουδαῖοι, πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν διατεταγμένην παρὰ Θεοῦ.

Δὲν φαίνεται οὐδαμῶς διὲ ὁ Μελχισεδὲκ ἔλαβε διάδοχον εἰς τὴν ἱερωσύνην· διὰ τοῦτο φαίνεται διὲ ἡ ἱερωσύνη του ὑφίστατο μόνον εἰς αὐτόν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἔλαβε διάδοχον τῆς ἱερωσύνης· ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν ἔλαθεν.

Ἡ Γραφὴ μίαν μόνην ἱερατικὴν πράξιν τοῦ Μελχισεδὲκ ἀναφέρει δηλαδὴ πῶς εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ ὡς ἱερεῦς, καθὼς ὁ Χριστὸς μίαν μόνην πράξιν ἐποίησε· δηλαδὴ προσήνεγκεν ἑαυτὸν εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ, καὶ διὰ μιᾶς μόνης προσφορᾶς κατέστησε τελείους ὅσους ἡγίασεν. Ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν καὶ οἱ διαδοχοὶ του εἶχον ἀνάγκην νὰ προσφέρωσι καθ' ἡμέραν θυσίας, πρῶτον ὑπὲρ ἑαυτῶν, καὶ ὕστερον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἱερωσύνη τοῦ Μελχισεδὲκ ἦτο ἀξίωμα τιμιώτερον τοῦ Ἀαρὼν, διότι ὁ Ἀβραάμ ἔλαθεν οὐχὶ μόνον τὴν εὐλογίαν τοῦ Μελχισεδὲκ ὡς ἱερέως, ἀλλὰ ἔδωκε καὶ τὸ δέκατον τῶν λαφύρων, καὶ οὕτω προσήνεγκε τὴν προσήκουσαν τιμὴν τῇ ἱερωσύνῃ. Ἐπειδὴ ὁ Ἀβραάμ ἦν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Λευὶ, ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῆς τοῦ Ἀαρὼν ἱερωσύνης, πρέπει λοιπὸν νὰ εἰπωμεν διὲ ὁ Λευὶ εὐλογήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Μελχισεδὲκ μεθ' ὧν τῶν ἀπογόνων ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης τοῦ Ἀαρὼν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ προπάπου του Ἀβραάμ, ὅστις εἰς σημεῖον ἱερωσύνης προσήνεγκεν αὐτῷ τὸ δέκατον· οὕτω, ἡ ἱερωσύνη τοῦ Μελχισεδὲκ ἦν ὁμοία κατὰ τὴν ὑπεροχὴν τῇ ἱερωσύνῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥς ἀληθῶς ἡ πράξις ἦν ἀνωτέρα καὶ ἐνεργητικώτερα παστῶν τῶν προσφορῶν τῶν θυσιῶν τοῦ Ἀαρὼν.

Ἐκ τῶν ῥηθειςῶν καὶ ὁμοίων ἐτέρων μαρτυριῶν (ᾧ χάριν συντομᾶς ἀποσιωπῶ) συμπεραίνει ὁ ἅγιος Παῦλος, διὲ ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρὼν πρέπει νὰ τελειωθῇ ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης τῆς αἰωνίου, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπομένως ὁ τελικὸς νόμος ἐξαρτῶμενος ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης τοῦ Ἀαρὼν ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ· διότι, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου, τῆς ἱερωσύνης μεταφερομένης, πρέπει ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ τελεικὸς νόμος νὰ μεταφερθῇ (ζ', 12).

Ἀπὸ τῆς βραχείας ταύτης πραγματείας δύνатаι ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ὑψηλότης Της, κατὰ τὴν χάριν ἣν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, δύνатаι, λέγω,

νὰ ἴδῃ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ Μελχισεδὲκ λέγεται χωρὶς πατρὸς καὶ χωρὶς μητρὸς καὶ τ. λ. καὶ ἐνταυτῷ θὰ θαυμάσῃ εὐλαδῶς τὰ ἀκατανόητα μυστήρια τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ ψάλλῃ πάντοτε ἡ Ὑψηλότης Της μετὰ χαρᾶς τὸν στίχον τοῦτον τοῦ Δαυΐδ.

«Ὅτι σὺ φωτιεῖς λόχον μου Κύριε, ὁ Θεὸς φωτιεῖς τὸ σκότος».

Μένω μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗΣ ΥΨΗΛΟΤΗΤΟΣ

Ταπεινὸς καὶ ἐλάχιστος δοῦλος

ΠΛΑΤΩΝ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Πρόλογος.

Εἰσαγωγή

§.	1. Ὅρισμός καὶ διαίρεσις τῆς Κατηχέσεως . . .	Σελ.	1.
§.	2. Ἀνάγκη τῆς Κατηχέσεως	»	2.
§.	3. Ἱστορία τῆς Κατηχέσεως	»	3.
§.	4. Συνέχεια	»	3.
§.	5. Συνέχεια	»	3.
§.	6. Συνέχεια	»	4.
§.	7. Συνέχεια	»	4.
§.	8. Ἡ ἐκ τῆς Κατηχέσεως ὠφέλεια	»	5.
§.	9. Πηγαὶ τῆς Κατηχέσεως	»	6.
§.	10. Α'. Ἡ ἀγία Γραφή	»	6.
§.	11. Ἡ τῶν ἁγίων Γραφῶν θεϊότης	»	9.
§.	12. Ἀνάγκη τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια	»	15.
§.	13. Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις	»	16.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

Περὶ τῆς φυσικῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ὁδηγούσης ἡμᾶς

πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν.

Σελ. 18.

§.	1. Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ	»	18.
§.	2. Συνέχεια	»	18.
α)	Ἡ ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ Κόσμου τούτου ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ	»	18.
β)	Ἡ ἐκ τῆς ὁμολογίας πάντων τῶν Ἐθνῶν ἀπόδει- ξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ	»	19.
γ)	Ἡ ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ	»	20.
δ)	Ἡ ἐκ τῆς ἐμφύτου ἐπιθυμίας τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ	»	20.
§.	3. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας	»	21.
§.	4. Περὶ τῶν θείων προσόντων ἢ ἰδιοτήτων . . .	»	22.

1) Τὸ ἐνιαῖον τοῦ Θεοῦ	» 23.
2) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀπλότης	» 25.
3) Ἡ αἰωνιότης τοῦ Θεοῦ	» 26.
4) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀθανασία	» 26.
5) Ἡ τοῦ Θεοῦ παγγνωσία	» 27.
6) Ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία	» 28.
7) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἐλευθερία	» 28.
8) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης	» 29.
9) Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ	» 29.
10) Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγιότης	» 30.
11) Ἡ τοῦ Θεοῦ Παντοδυναμία	» 30.
12) Ἡ τοῦ Θεοῦ Μακαριότης	» 31.
13) Ἡ τοῦ Θεοῦ δεσποτεία	» 31.
§. 5. Δημιουργία τοῦ κόσμου	» 32.
§. 6. Δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου	» 34.
§. 7. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας	» 37.
§. 8. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου	» 39.
§. 9. Περὶ τῆς θείας λατρείας	» 41.
§. 10. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ διατρεῖται εἰς ἐσωτερι- κὴν καὶ ἐξωτερικὴν	» 42.
§. 11. Ἡ θεία λατρεία δὲν μένει χωρὶς ἀμοιβῆς	» 44.
§. 12. Περὶ μελλούσης ζωῆς	» 45.
§. 13. Ἡ ἀνθρωπίνη διαφθορά	» 47.
§. 14. Ἡ ἐκ τῆς πτώσεως ἀτέλεια τοῦ ἀνθρώπου	» 49.
§. 15. Ἡ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἐνοχὴ τοῦ ἀνθρώπου	» 50.
§. 16. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνακτήσεως τῆς θείας χάριτος	» 51.
§. 17. Τὸ ἀδύνατον τῆς ἀνακτήσεως τῆς θείας χάριτος	» 51.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως πίστεως ἥτοι τῆς Εὐαγγελικῆς.

§. 1. Περὶ τῆς θείας Ἀποκαλύψεως	Σελ. 54.
§. 2. Ἡ καθ' αὐτὸ ὕλη καὶ ὑπόθεσις τῆς ἀγίας Γραφῆς	» 55.

§. 3.	Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως	»	61.
§. 4.	Ἱστορία τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως	»	62.
§. 5.	Περὶ πίστεως	»	63.
§. 6.	Ἀρθρον πρῶτον	»	65.
§. 7.	Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος	»	66.
§. 8.	Περὶ τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας καὶ ἰδία περὶ τῶν Ἀγγέλων	»	68.
§. 9.	Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Προνοίας	»	70.
§. 10.	Ἡ ἐξαίρετος τοῦ Θεοῦ πρόνοια ὑπὲρ τοῦ ἀν- θρώπου	»	70.
§. 11.	Ὁ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀφο- ρῶν σκοπὸς τοῦ Θεοῦ	»	71.
§. 12.	Ἡ παραβάσις τῆς ἐντολῆς καὶ τ' ἀποτελέσματα αὐτῆς	»	73.
§. 13.	Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα καὶ ἡ ἐπέκτασις αὐτοῦ	»	74.
§. 14.	Ἡ ἀσθένεια τῶ ἀνθρώπου ν' ἀποφύγῃ τὴν θείαν ὀργὴν καὶ νὰ βοηθήσῃ ἑαυτόν	»	75.
§. 15.	Ὁ Θεὸς σώζει τὸν ἄνθρωπον	»	77.
	Ἀρθρον δεύτερον	»	78.
§. 16.	Περὶ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος Ἀρθρον τρίτον	»	80.
§. 17.	Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ	»	81.
§. 18.	Ὁ ἐπὶ γῆς βίος τοῦ Ἰησοῦ	»	84.
§. 19.	Περὶ τῆς Θεοτόκου	»	85.
	Ἀρθρον τέταρτον	»	85.
§. 20.	Περὶ τῶν παθῶν καὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος	»	86.
§. 21.	Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶνε ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θυσία	»	87.
	Ἀρθρον πέμπτον	»	90.
§. 22.	Περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος	»	90.
	Ἀρθρον ἕκτον	»	92.
§. 23.	Περὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος	»	92.
	Ἀρθρον ἑβδόμον	»	93.

§. 24. Περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας . . .	» 93.
"Ἀρθρον ὄγδον	» 97.
§. 25. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος	» 97.
§. 26. Τὰ χαρίσματα καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος	» 98.
§. 27. Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας	» 99.
"Ἀρθρον ἕννατον	» 100.
§. 28. Τί ἐστὶν Ἐκκλησία	» 100.
§. 29. Περὶ τῶν διαφορῶν τῆς ἐκκλησίας καταστάσεων	» 100.
§. 30. Ἡ ἐκκλησία καταδικάζεται, ἀλλὰ δὲν ἐξαλείφεται	» 103.
§. 31. Αἱ ἰδιότητες τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας	» 106.
§. 32. Περὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας	» 110.
"Ἀρθρον δέκατον	» 113.
§. 34. Περὶ τῶν μυστηρίων καθόλου	» 113.
§. 35. Αἷτια τῆς τῶν μυστηρίων διαταγῆς	» 113.
§. 36. Περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος	» 115.
§. 37. Ἡ ἀναγκαιότης τοῦ βαπτίσματος	» 116.
§. 38. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος	» 117.
§. 39. Περὶ τοῦ Χρίσματος	» 118.
§. 40. Τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας Εὐχαριστίας	» 119.
§. 41. Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα	» 120.
§. 42. Αἷτια τῆς διαταγῆς τῆς Εὐχαριστίας	» 121.
§. 43. Προετοιμασίαι διὰ τὴν μεταλήψιν τῆς Εὐ- χαριστίας	» 121.
§. 44. Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως	» 123.
§. 45. Ἡ θεόθεν οὐσασις καὶ τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα τοῦ μυστηρίου	» 123.
§. 46. Ἡ ἐξομολόγησις πρέπει νὰ γίνηται ἐνώπιον ἱερέως	» 124.
§. 47. Τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης	» 125.
§. 48. Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα καὶ ἡ μεταδιδ- ομένη χάρις	» 126.
§. 49. Οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης καὶ τὰ προσόντα τοῦ χειροτονουμένου	» 126.
§. 50. Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου	» 127.

- §. 51. Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα καὶ ἡ ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ γάμου μεταλειτουργημένη χάρις . . . » 128.
- §. 52. Περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου . . . » 128.
- §. 53. Τὰ ὁρατὰ ἢ αἰσθητὰ σημεῖα καὶ ἡ μεταδίδουμένη χάρις . . . » 129.
- §. 54. Περὶ παραδόσεων καὶ συνηθειῶν . . . » 129.
- "Αρθρον ἐνδέκατον . . . » 130.
- §. 54. Περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν . . . » 130.
- "Αρθρον ὠδὲκατον . . . » 132.
- §. 55. Περὶ τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων καὶ τῆς κολάσεως τῶν ἀσεβῶν . . . » 133.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ τοῦ θείου νόμου.

- §. 1. Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ ἐστίν . . . » 135.
- §. 2. Περὶ τοῦ Νόμου . . . » 137.
- §. 3. Ὁ Δεκάλογος . . . » 137.
- §. 4. Ὁ νόμος καὶ αἱ ἐντολαὶ θεμελιουσὺνται ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης . . . » 140.
- §. 5. Πρώτη ἐντολή . . . » 142.
- §. 6. Ἐντολή δευτέρα . . . » 147.
- §. 7. Ἐντολή Τρίτη . . . » 151.
- §. 8. Ἐντολή τετάρτη . . . » 156.
- §. 9. Ἐντολή πέμπτη . . . » 161.
- §. 10. Ἐντολή ἕκτη . . . » 164.
- §. 11. Ἐντολή ἐβδόμη . . . » 167.
- §. 12. Ἐντολή ὀγδόη . . . » 168.
- §. 13. Ἐντολή ἐνάτη . . . » 174.
- §. 14. Ἐντολή δεκάτη . . . » 176.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

Περὶ Ἑλπίδος.

- §. 1. Πηγὴ τῆς Χριστιανικῆς ἐλπίδος, ὁρισμὸς καὶ

	θεμέλια αὐτῆς	» 178.
§. 2.	Περὶ προσευχῆς	» 178.
α)	Ἀναγκαιότης αὐτῆς	» 178.
β)	Ὅρισμός καὶ ἰδιότητες αὐτῆς	» 179.
§. 3.	Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς	» 181.
§. 4.	Περὶ τοῦ προοιμίου	» 181.
§. 5.	Αἶτημα πρῶτον	» 182.
§. 6.	Αἶτημα δευτέρον	» 182.
§. 7.	Αἶτημα τρίτον	» 183.
§. 8.	Αἶτημα τέταρτον	» 183.
§. 9.	Αἶτημα πέμπτον	» 184.
§. 10.	Αἶτημα ἕκτον	» 184.
§. 11.	Αἶτημα ἑβδόμον	» 185.

Περὶ τῶν Μακαρισμῶν.

§. 12.	Περὶ τοῦ πρώτου Μακαρισμοῦ	» 186.
§. 13.	Περὶ τοῦ δευτέρου μακαρισμοῦ	» 187.
§. 14.	Περὶ τοῦ γ'. μακαρισμοῦ	» 187.
§. 15.	Περὶ τοῦ δ'. μακαρισμοῦ	» 188.
§. 16.	Περὶ τοῦ ε'. μακαρισμοῦ	» 188.
§. 17.	Περὶ τοῦ ς'. μακαρισμοῦ	» 188.
§. 18.	Περὶ τοῦ ζ'. μακαρισμοῦ	» 189.
§. 19.	Περὶ τοῦ η'. μακαρισμοῦ	» 189.
§. 20.	Περὶ τοῦ θ'. μακαρισμοῦ	» 189.

Παράρτημα.

Πραγματεία περὶ Μελχισεδέκ	» 191.
Παροράματα	

ΔΙΟΡΘΩΘΗΤΩΣΑΝ ΤΑ ΕΞΗΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ. 4. στ. γρ. προχειρίζεται. — Σελ. 22. στ. 7. γρ. Τί ἔστι. Σελ. 23. σσ. 15. γρ. εὖ. — Σελ. 24. στ. 4. γρ. Διθεῖτα. — Σελ. 26. στ. 28. γρ. ἐνωθῶσιν. — Σελ. 27. στ. 14. γρ. Γραφή. — Σελ. 31. στ. 16. γρ. Θεόν. — Σελ. 33. στ. 30. γρ. ἐχτη. — Σελ. 36. στ. 18. γρ. διότι. — Σελ. 41. στ. 10. γρ. χρεωστοῦσιν. — Σελ. 44. στ. 26. γρ. συναθροίζεται. — Σελ. 50. στ. 25. γρ. ἄνθρωπος. — Σελ. 51. στ. 29. γρ. γυμνός. — Σελ. 55. στ. 12. καὶ 13. γρ. αὐτό. — Σελ. 63. στ. 6. ἀντὶ πραγμάτων ὑπόστασις γρ. ἀπλῶς ὑπόστασις. — Σελ. 65. στ. τελευταῖος γρ. ὅστις. — Σελ. 67. στ. 26. γρ. ὑποστάσεως. — Σελ. 69. στ. 28. γρ. Εἰδωλολατρείας. — Σελ. 74. στ. 6. ἀντὶ Μετὰ σωματικοῦ γρ. μετὰ τοῦ σωματικοῦ. — Σελ. 76. στ. 30. γρ. ἀντὶ τοῦ εἶναι εἶναι. — στιχ. 32. γρ. τήν. — Σελ. 77. στ. 13. ἀντὶ εἰς αὐτὸν τὸν γράφ. εἰς αὐτόν. — Σελ. 78. στ. 2. γρ. ἀπολεσθῆ. — στ. 4. γρ. εὐοπλαγχνία. — στ. 12. γρ. ἀπεφασίσθη. — στ. 32. ἀντὶ τὸ δεύτερον ἄρθρον τῆς πίστεως γράφ. δεύτερον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. — Σελ. 80. στ. 2. γρ. διήλλαξεν. — στ. 24. γρ. Ὡς ὦν. — Σελ. 84. στ. 22. γρ. ἔδειξε. — Σελ. 87. στ. 2. γρ. ἐνεφανίσθησαν. — Σελ. 91. στ. 31. ἀντὶ τοῦ κοιμηθέντας γράφ. τοῦ κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ. — Σελ. 93. στ. 1. γρ. ἐν τῷ οὐρανῷ. — στ. 6. γρ. εἶναι. — στ. 10. γρ. εἰς πᾶσαν τήν. — Σελ. 96. στ. 17. γρ. Ἀφῶ. — Σελ. 101. στ. 4. γρ. ἔλαθεν. — Σελ. 109. στ. 4. γρ. ἀληθινοί. — Σελ. 110. στ. 1. γρ. ἀληθινοί. — Σελ. 125. στ. 16. γρ. καθισροῖ. — στ. 25. γρ. μοιχεία. — Σελ. 126. στ. 4. γρ. αὐτοῖς. — Σελ. 139. στ. . ἐνδείκνυνται. — στ. 33. γρ. Θεοφύλακτος. — Σελ. 140. στ. 29. γρ. παῖς. — Σελ. 145. στ. 23. γρ. καρετῆγαῦντες. — Σελ. 152. στιχ. τελευταῖος γρ. ἰδίας. — Σελ. 161. στ. 22. γρ. προσφέρωμεν. — Σελ. 166. στ. 16. γρ. ὅσοι. — στ. 19. γρ. φόρων. — Σελ. 168. στ. 2. γρ. ἀθεμίτους. — Σελ. 175. στ. 19. γρ. τοσαῦτον.

* Ἄλλα τινὰ ἀφίενται εἰς τήν ἐπιείκειαν τοῦ διδάσκοντος γὰ διορθωθῶσιν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛ

319